İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN (Aydınlık Çevresi) TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE 1919-1926

3. Cilt Mart 1925 - Mayıs 1926

Erden Akbulut - Mete Tunçay

SOSYAL TARİH YAYINLARI

SOSYAL TARİH YAYINLARI

Erden Akbulut
Mete Tunçay

İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN (Aydınlık Çevresi) TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE 1919-1926

İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN (AYDINLIK ÇEVRESİ) TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE 1919–1926

Almanya'daki Türk Spartakistleri'nden
Mayıs 1926 TKP Viyana Konferansı'na

3. Cilt Mart 1925 - Mayıs 1926

Erden Akbulut – Mete Tunçay

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

Sosyal Tarih Yayınları
Belge-Araştırma Dizisi no: 20

©TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Kapak fotoğrafı:
Ayaktakiler (soldan sağa): Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) [Ferdi] - Şevket Süreyya (Aydemir).
Oturanlar (soldan sağa): Hasan Âli (Ediz) [Halim] - Elektrikçi Nuri [Nihat]

Baskıya hazırlık:
Hüseyin Vatan

Ad dizini:
Ersin Tosun

1.Baskı İstanbul, Mayıs 2013

ISBN 978-605-4513-14-7 (3.c)
ISBN 978-605-4513 10-9 (Tk)

Sertifika No: 12588

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad. No: 20 Taksim – İstanbul
Tel.: 0212 237 98 92 • Faks: 0212 237 98 99
http://www.tustav.org • e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:
Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No:3
Baha İş merkezi A Blok Avcılar/İSTANBUL
Tel: 0212 412 17 77
Sertifika No: 12027

Düzeltme:
II. Cildin dış ve iç kapağında kitabın adındaki tarih
Mart 1926 olarak çıkmıştır; doğrusu
Mart 1925 olmalıdır.
Düzeltir, özür dileriz.

İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN (AYDINLIK ÇEVRESİ) TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE 1919–1926

Almanya'daki Türk Spartakistleri'nden Mayıs 1926 TKP Viyana Konferansı'na

3. Cilt Mart 1925 - Mayıs 1926

Erden Akbulut – Mete Tunçay

SOSYAL TARİH YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

I. TAKRİR-İ SÜKÛN, TUTUKLAMALAR VE YARGILAMA 11
II. TKP'nin TOPARLANMA ÇABALARI 41
III. YENİ FAALİYET PROGRAMI HAZIRLIKLARI 117
IV. DOĞU SEKSİYONU KARARI VE GENİŞLETİLMİŞ KEYK TOPLANTISI . 135
V. 1926 YILI VE VİYANA KONFERANSI HAZIRLIKLARI 165
VI. TKGB FAALİYETLERİ 187
VII. KUTV [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi] 197
VIII. İŞÇİ TEŞKİLÂTLARI: AMELE TEÂLİ VE TÜTÜN AMELELERİ 205

EKLER

EK - 1 *ORAK ÇEKİÇ* 7. SAYI 215
EK - 2 SEYDAHMEDOV'un TKP TARİHİ'nden 233
EK - 3 KOMİNTERN Mart 1925 - Mayıs 1926 235
EK - 4 KRONOLOJİ Mart 1925 - Mayıs 1926 237
AD DİZİNİ 241

TEŞEKKÜR

RGASPI'deki belgelerin bulunması ve TÜSTAV'a kazandırılması çalışmaları konusunda
Bilal Şen ve Atilla Balcıoğlu'na

Osmanlıca belgelerin okunması konusunda
Yücel Demirel, Banu İşlet, Meral Bayülgen, Emel Seyhan Atasoy, Cemile Moralıoğlu Kesim, Şeyda Oğuz, Baha Coşkun ve Serkan Erdal'a,

Rusça ve Bulgarca belgelerin çevrilmesi konusunda
Bilal Şen ve Rüstem Aziz'e,

Almanca belgelerin çevrilmesi konusunda
İoanna Kuçuradi, Rüstem Aziz ve Cemil Fuat Hendek'e,

Kimi belgelere dikkatimizi çeken ve kullanmamıza olanak sağlayan
Tarık Zafer Tunaya ve Erol Ülker'e,

Ad dizininin hazırlanması konusunda
Ersin Tosun'a,

Baskıya hazırlama konusunda
Hüseyin Vatan'a,

TÜSTAV İktisadi İşletmesi yayın çalışmalarını eşgüdümlü kılan
Berdan Dere'ye

teşekkür ederiz.

Erden Akbulut - Mete Tunçay

Sunu

Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan Mayıs 1926'da Viyana Konferansı'na kadar geçen dönemi ele aldığımız III. Cilt ile ilgili öne çıkan kimi hususları şöyle sıralayabiliriz:

1. Önce Tıbbiyeliler'in, ardından *1 Mayıs Nedir?* broşürüyle ilgili başlayan ve giderek genişleyen tevkifatın başlarında hiç kimse ceza, hele ağır hapis cezaları beklemiyordu. Nitekim muhakeme sonundaki cezaların böylesine ağır olması Şevket Süreyya'nın yaptığı komünizmi öven savunmadan kaynaklandığı görüşü TKP yönetici çevrelerindeki baskın görüş olmuştur.

2. Mayıs 1925'ten itibaren TKP yönetimi üç başlı gibidir. Elbette tüm süreci yönetmeye ve çalışmaları eşgüdümlü kılmaya çalışan Berlin'de Fahri [Baytar Cevdet] ile birlikte bulunan Dr. Şefik Hüsnü'dür. Mayıs ile Ekim ortaları arasında Berlin'de bulunan Dr. Şefik Hüsnü buradan bir yandan memlekette Vedat Nedim ve onun çevresinde oluşturmaya çalıştığı yeni merkezi, diğer yandan Moskova'da bulunan Doğu Seksiyonu ve Halim'i [Hasan Âli] karşılıklı bilgilendiren ve yönlendiren bir çalışma yürütmeye çalışıyor. Vedat Nedim, özellikle Elektrikçi Nuri, Şevket Süreyya ve Sadrettin Celâl'in tevkif edildiği koşullarda, ağırlıklı olarak gençlikten kadrolarla desteklenen bir yeni çekirdekle geride kalan teşkilâtlı unsurları bir arada tutma ve çalışmaya sevk etme çabasını yürütüyor. Dr. Şefik Hüsnü'den ve Doğu Seksiyonu'ndan gelen neşriyat çıkarma, açık ajitasyon yürütme direktiflerini, memleket koşullarına uygun olmadığı gerekçesiyle püskürtmeye gayret ediyor. Moskova'da bulunan Halim, bir yandan sekreteri olduğu TKGB faaliyetini yeniden ayağa kaldırmaya çalışırken, diğer yandan Dr. Şefik Hüsnü'den gelen görüşleri Doğu Seksiyonu ile paylaşmak, memleketten gelen mektupları, değerlendirdikten sonra Dr. Şefik Hüsnü'ye, dolayısıyla Fahri'ye iletmek, Nâzım'ın Moskova'ya gelmesinin ardından onunla birlikte yeni teşkilâtlanma modellerini Doğu Seksiyonu ile birlikte biçimlendirmek ve nihayet bu süreçte boy veren, başını Süleyman Nuri ile Roland'ın çektiği ve KUTV'daki Türk grubunun bölünmesine yol açan muhalefetle bir biçimde baş etmek üzere faaliyet yürütüyor. Doğu Seksiyonu ise, Türkiye'deki gelişmelerden hareket etmekten çok o sıralar Komintern içinde ortaya çıkan Stalin

ile Zinovyev-Kamenev arasındaki görüş ayrılıklarından da etkilenerek, V. Dünya Kongresi kararları doğrultusunda TKP'nin "Bolşevikleştirilmesi" için gerekli gördüğü direktifleri kaleme alıp göndermeyi öne koyuyor. Tevkifatın Eylül 1925'te İzmir'de yeniden başlaması ve bunun İstanbul merkezine de sıçraması, böylesi bir üç başlılık içinde TKP'nin zaten dağılmış yapısının toparlanmasını büsbütün imkânsız hale getiriyor.

3. TKP'nin teşkilâtlı yapısının böylesine dağıldığı koşullarda, Doğu Seksiyonu'nun yönlendirmesiyle TKP Program çalışmaları yoğun biçimde yürütülüyor. Daha sadeleştirilmiş bir hali Mayıs 1926'daki Viyana Konferansı'nda Eylem Programı olarak kabul edilecek bu çalışma sürecinde Doğu Seksiyonu'ndan gelen eleştirilerin başında Kemalist hükûmetin devrimci adımlarının TKP tarafından desteklenceğinin açıkça beyan edilmesi gereği geliyor. Aynı bakış KEYK Aralık 1925 toplantısına sunulan Sekretarya raporunda da yer alıyor. KEYK'in ve dolayısıyla Doğu Sekreterliği'nin ulusal kurtuluş savaşlarında milli burjuvazinin komünist partileri tarafından desteklenmesi politikası, esas itibariyle 1927 yılında Kanton ayaklanmasının bastırılmasına kadar sürüyor ve ancak ondan sonra Stalin'in dolaysız direktifiyle değişikliğe uğruyor. Bildiğimiz gibi bunun TKP'ye yansıması da 1927 Temmuzu'nda Dr. Şefik Hüsnü'nün Moskova'dan gelerek "Menşevik" olarak nitelenen Vedat Nedim-Şevket Süreyya ağırlıklı Merkez Komitesi'ne alternatif, KUTV kadrolarıyla "Bolşevik" bir merkez kurulması olacaktır.

4. Dr. Şefik Hüsnü'nün, ardından da Fahri'nin [Baytar Cevdet] 1925 son çeyreğinde Moskova'ya gelmesiyle birlikte, yeni teşkilâtlanma modeli siyasî büronun Moskova'da olması, onun dolaysız direktifleriyle memlekette bir idari yapının kurulması biçiminde ortaya konuyor. Ancak bu model de yürümeyecek ve daha 1925 sonunda TKP'nin reorganizasyonu için bir konferansın toplanması önce Rusya'da öngörülüyorsa da, kimi ertelemelerden sonra ancak Viyana'da gerçekleşebiliyor.

5. RKP (b) ve devamında Komintern içinde Zinovyev-Kamenev'in Troçki ile birlikte oluşturdukları muhalefetin yenilgisiyle sonlanan süreçte Aralık 1925'te toplanan KEYK Plenumu için Dr. Şefik Hüsnü tarafından hazırlanmış ayrıntılı raporlar, bütün bir yılın iktisadî, siyasî ve sosyal bir icmali olmanın yanı sıra, kendisine memleketten ulaşan tüm raporların da bir özetini sunuyor. Doğu Seksiyonu da özellikle Dr. Şefik Hüsnü ve Fahri'nin de Moskova'ya gelmelerinin ardından Türkiye'deki durumu daha somut ele alabilir ve buna uygun kararlar oluşturabilir hale geliyor.

6. 1926 yılının ilk yarısı, TKP faaliyeti bakımından esas itibariyle Parti Aktifi Konferansı'nın hazırlıklarıyla geçiyor. Memleket açısından temsilî ve geniş katılımlı olması öngörülen bu Konferans o sıralarda İtalya ile doğan gerginlik nedeniyle ilan edilen seferberliğin doğurduğu hareket kısıtlaması nedeniyle memleketten çok sınırlı bir katılım ile gerçekleşebiliyor. Memleket dahilinden sayılsa da o sıralarda Moskova'da bulunan Hamdi Şamilov ile birlikte Dr. Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet ve Halim [Hasan Âli] yurtdışından katılırken, Türkiye'den Konferans'ta Vedat Nedim'in yanı sıra Baytarzade Mehmet yer alabiliyor; Edirneli Faik usta ise randevu karışıklığı nedeniyle yurtdışına çıkabilmiş olmasına rağmen Konferansa katılamıyor.

7. Bu cildin sonunda da TKGB ve KUTV ile ilgili bölümler yer alıyor. Ekler kısmında Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra yayınlanmış *Orak Çekiç*'in 7. sayısının tama-

mını, Komintern'de bu dönemde meydana gelen gelişmeleri ve yine bu döneme ilişkin Kronoloji'yi sunuyoruz.

6 yılı aşan bir çalışmanın ürünü olan *İKG'den TKP'ye 1919-1926*, TÜSTAV Yayınları'ndan daha önce çıkmış Sinan Dervişoğlu'nun *TKP 1926 Viyana Konferansı* ve *1926-1927 TKP MK Tutanaklı Büyük Kırılma* çalışmalarıyla bütünleniyor. Bu dönemin faaliyetlerinin ve yöneticilerin bir bütün olarak yargılanması ile ilgili olarak ise Sosyal Tarih Yayınları'ndan Emel Seyhan Atasoy'un *1928 TKP Davası* adlı çalışmasına bakmak gerekiyor.

Erden Akbulut•• - Mete Tunçay•
Mayıs 2013

• Bu yapıtı hazırlayanlar olarak Erden Akbulut'un adının yanında benim adımın da bulunması konusunda bir açıklama yapmak istiyorum. Ben kırk küsur yıl önce *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* kitabını yazarken, burada üç ciltte bin küsur sayfa olan sorunu "İstanbul'da Aydınlık Çevresi" başlıklı bir bölümle anlatmaya çalışmıştım. Kullandığım başlıca kaynaklar, birkaç temel belge dışında, *Aydınlık* yazılarıyla günlük basındaki tutuklama ve yargılama haberleriydi. Oysa şimdi USTE ve TÜSTAV üstünden birçok arşiv belgelerine erişmemiz bu konuyu çok daha ayrıntılı olarak ele almamızı mümkün kıldı. Çoğu Fransızca olan o kaynaklara erişmemiz Erden'in himmetiyle oldu. Daha önemlisi, çeşitli belgelerin ilişkilendirilerek akıcı bir anlatıya dönüştürülmesi de onun emeğiyledir. Bunu belirtmeyi boynuma borç bildim.

•• Geçtiğimiz 10 yıl, benim için Mete hocam ile Türkiye işçi ve komünist hareketi tarihi üzerine çalışma şansını yaşadığım en öğretici, en keyifli, en verimli dönem oldu, kendisine müteşekkirim. Bunun ilk döneminde *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920 - 1923)* çalışmamız, ardından elinizdeki 3. ciltle tamamlanan ve belgelerinin toparlanıp çevrilerek düzenlenmesi 7 yıla yakın süren *İKG'den TKP'ye (1919 - Mayıs 1926)* kitabımız. Bu arada bir yan ürün olarak *Beynelmilel İşçiler İttihadı* da yayınlandı; şimdi gözden geçirilmiş 2. baskısını hazırlayacağız.

I. TAKRİR-İ SÜKÛN, TUTUKLAMALAR VE YARGILAMA

Takrir-i Sükûn Kanunu'yla alınan ilk kararlardan biri, 12 Mart'ta başka bir takım gazetelerin yanı sıra *Aydınlık* ve *Orak Çekiç*'in de kapatılması oldu. Bunun üzerine TKP'liler Bursa'da çıkan *Yoldaş* gazetesini denetimleri altına alarak 23 Nisan'da yeni serisini başlatmak istemişlerdir (No. 500-1). Tam metnini Ekler bölümünde verdiğimiz bu sayıda (s. 4) "Önümüzdeki 1 Mayıs" başlıklı bir yazı, bir "amele rehberi" ile 1 Mayıs'tan neler beklendiği hakkında bir söyleşi aktarılmaktadır.

Dr Şefik Hüsnü'nün, Amele Teali Cemiyeti adına hazırladığı *Mayıs 1 Nedir?* risalesinin kapağında "Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz" ibaresi varmış. ATC Kâtibi Abdi Receb'in buna itirazı üzerine, ATC yazısı siyah bir damgayla üstün körü kapatılmış; 3.000 adet basılan broşürün yarısını Aydınlık Kütüphanesi dağıtmış.

Risalenin ilk sayfalarında genel olarak 1 Mayıs'ın anlamı üzerinde durulurken, daha sonra Türkiye'deki 1 Mayıs kutlamaları anlatılmaktadır. Son yıllarda İstanbul'daki en görkemli kutlama, 1922'de Hürriyet-i Ebediye tepesinde ve Kâğıthane'de yapılandır, 1923'te bildiri vesilesiyle tutuklamalar olmuş, ancak Çırpıcı Çayırı'nda bayram kutlanmıştır. 1924'te Umum Amele Birliği'nin yayımlattığı *Çelik Kol* gazetesi toplanmıştır; ama Ankara, İzmir ve Adapazarı'nda daha iyi kutlamalar yapılmıştır.

1 Mayıs'a giden günlerde gazetelerde bu konu üstüne yazılanlar kısaca şöyledir.

26 Nisan 1925 tarihli *Vakit*, "1 Mayıs Amele Bayramı [amele tarafından] nasıl tesid edilebilir?" başlığı altında, tramvay amelesinin 1 Mayıs'ı kutlamaya karar verdiğini bildirmekte, resmî makamlarca da buna karşılık "vesait-i nakliyenin tatilini mucip olmamak şartile bir kısım amelenin eğlenmelerine müsaade olunabilir" dendiğini yazmaktadır. Aynı günkü *Cumhuriyet*'te ise daha uzun bir haber vardır: "1 Mayıs ve Amele - Amele Teali Cemiyeti 1 Mayıs'ın Tesidi için bazı hazırlıklar yapmıştır. İlk amele hareketi otuz iki sene evvel Chicago'da ve 1 Mayıs tarihinde vaki olmuştu (!) Birinci Enternasyonal'in İkinci Kongresi bu günü amele bayramı olarak kabul ettiği tarihten itibaren (!) her sene 1 Mayıs'ın ameleler tarafından tesidi mutaddır. Birkaç seneden beri memleketimizde de 1 Mayıs vesilesiyle amele tarafından bazı tezahürat yapılmaktadır. Geçen sene 1 Mayıs'ta toplu bir halde tezahürata müsaade edilmediği için, tezahürat mülga Amele Birliği binasındaki merasime inhisar etmişti. Birliğin Yerebatan'daki binası kırmızı bayraklarla donatılmış ve bir bando mızıka Enternasyonal Marşı çalmış, Tunalı Hilmi Bey de merasime iştirak ederek Türk amelesine hitaben bir nutuk irat etmişti. Bu sene 1 Mayıs'ı tesid için amele mehafilinde bazı hareketler görülmektedir. ATC 21 Nisan'da Vilâyete bir istida vermiş ve istidasında melfuf (ilişik) program dairesinde 1 Mayıs'ın tesidine müsaade talep eylemiştir. Bu sene 1 Mayıs Cumaya tesadüf etmekte olduğundan amelenin esasen yevm-i tatili olması dolayısıyla menafi-i umumiyenin haleldar olmayacağı da ayrıca programa işaret edilmiştir. ATC'nin istidası Vilâyetten polis müdiriyetine havale edilmiştir. Polis Müdiriyeti de 3. şubeye göndermiştir. İstida elyevm 2. ve 1. şubelere havale olunmuştur. ATC'nin tanzim ettiği programa göre -1 Mayıs'ın tesidine hükûmetçe müsaade olunduğu takdirde- amele öğleden sonra saat 1'a kadar ATC Merkez-i Umumîsi önünde toplanacaktır. Orada ameleye hitaben nutuk söylenecek, şiir okunacak, müteakiben toplu bir halde İstanbul Hükûmet Konağı'na azimet olunacaktır. Amele arasından müntehap bir heyet vali beyi ziyaret ederek amelenin hissiyat ve temenniyatının hükûmet-i merkeziyeye arz ve iblâğı ricasında bulunacaktır.Müteakiben Sirkeci-Eminönü-Karaköy köprüsü tarikiyle tramvay yolu-

nu takiben Şişli'ye ve Hürriyet-i Ebediye tepesinde oyunlar ve eğlenceler yapılacak ve akşamüzeri her amele ayrı ayrı yerli yerine dağılacaktır."

Takrir-i Sükûn Kanunu'nun hükûmetçe sol hareketlere karşı nasıl bir sertlikle uygulanacağı henüz anlaşılmadığından, işçi örgütlerinin polisle pazarlıkları 1 Mayıs öncesinde bir süre daha devam etmiştir. 29 Nisan 1925 günlü *Cumhuriyet* şu haberi veriyor: "Şehrimiz amelesi bayramlarını sade bir şekilde surette tesid edecektir." Yazının geri kalanından, polisin önerilen programın yalnızca 3. ve 4. maddelerine izin verdiği (Cemiyette bayramlaşma ve mümessillerin valiyi ziyareti) anlaşılıyor. "Maamafih, ATC Kâğıthane veya Çırpıcı Çayırı'nda topluca eğlenme izni sağlamak için hâlâ çalışmaktadır. Ama geçen yıllardaki gibi bando mızıkaya yer verilmeyeceği kesinleşmiştir. TATC kâtib-i umumîsi Abdi Recep Bey, dün CHF İstanbul Mutemedi Sudi Beyi ve Valiyi ziyaret etmiştir."

30 Nisan: "1 Mayıs ve Amele" Tramvay kumpanyası amelesi, Türk Mürettibîn Cemiyeti âzâları vb. bir araya gelerek 1 Mayıs'ın suret-i tesidi hakkında müzakeratta bulunmuşlardır. TATC Katib-i Umumîliğinden şu bildiri yapılmıştır: '1 Mayıs amele bayramını teside müsaade istihsali için makam-ı vilâyete takdim kılınan programın kabul edilen 2. maddesine tevfikan ancak merkez-i umumîde merasim kabûlüyle iktifa edileceğinden arzu eden arkadaşlarımızın kablezzeval saat 10'dan itibaren merkez-i umumîye teşrifleri.'" Fakat bir yandan da bu binanın darlığı nedeniyle Divanyolu'ndaki Cumhuriyet gazinosunda bayramlaşma izni için dilekçe verilmiştir.

1 Mayıs: Bu dilek reddedilmiş ve "Hükûmet 1 Mayıs bayramı münasebetiyle amelenin yalnız merkez-i umumîlerinde resm-i kabul icra etmelerine müsaade etmiştir." Bildirildiğine göre, amele cemiyetlerinden gönderilecek bir heyet, ATC'nin merkez-i umumîsini ziyaretle bayramlaşacaktır. Öte yandan Tramvay Amelesi Cemiyeti, bazı amelenin çalışıp, bazısının çalışmamasına karar vermiştir.

2 Mayıs: "ATC'de Dünkü Resm-i Kabul ve Nutuklar

Şehrimiz amelesi 1 Mayıs bayramını şayan-ı takdir bir vakar ve sükûnetle tesid etmiştir.

TATC'nin Babıâli'deki merkezinde kırmızı perdelerle tefriş edilmiş içtima' odasında yapılan toplantıdan haberler. Kırmızı üstüne siyahla yazılmış dövizler:

- Türk amelesi irticaa karşı amansız bir mücadele açmalıdır
- Burjuvazinin zulmünü protesto ediyoruz
- Bütün dünya işçileri birleşiniz
- 8 saat iş / 8 saat istirahat / 8 saat uyku.

Törende konuşan genel sekreter Abdi Recep nutkunu şu sözlerle bitirmiştir: "Hükûmetimizin programımızın bu iki maddesini kabul etmesi, bugünün resmen tesidi ve meslekî mevcudiyetimizin tanınmış olduğunu göstermek itibarıyla tarihî bir hadise teşkil etmekte ve hükûmet-i cumhuriyemizin hüsnüniyet ve hayırhahlığını ispat eylemektedir. Yaşasın Cumhuriyet!"

Kutlamalar sınırlı kalmış olsa da, estirilmeye çalışılan iyimser hava 1 Mayıs'ı izleyen günlerde hızla dağılmıştır. 5 Mayıs tarihli *Vakit* gazetesinden öğrendiğimize göre, 1 Mayıs'ta çalışmayan 78 tramvay amelesine kumpanya iş vermemektedir; ama iş elbiseleri de geri alınmamıştır. Ne olacağı merak edilmekte ve hükûmetin şefkatine müracaat düşünülmektedir. Aynı günkü *Cumhuriyet* gazetesine bakılırsa, Nafıa Vekili Süleyman Sırrı Beyin tavassutuyla amele ile tramvay kumpanyası arasındaki ihtilâfın izale edilebileceği zan olunmaktadır[1].

---

1. *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, Kerim Sadi, İletişim Yayınları, 1994, s. 598-600, "İstanbul'da

Tutuklama ve yargılama ile ilgili tek tek belgelere geçmeden önce, bu konudaki sürecin bütününü yansıtan derli toplu raporu sunuyoruz.

İstanbul'da Türk Komünist Teşkilâtı'nın tayini ve icra edilen tevkifat

Mayıs 1341 zarfında *1 Mayıs nedir?* nam risalenin tab'ı, neşr ve füruhta çıkarıldıktan bir hafta sonra Bab-ı Âli'deki Aydınlık Kütüphanesinin satış memuru Şevki yoldaş polisçe tevkif ve bir kaç gün sonra Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Kütüphane Şevki yoldaşın tevkifinden bugüne kadar kapalı olup Aydınlık Kütüphanesi levhası da mumaileyhin tevkifinden tahminen bir ay sonra kaldırılmıştır.

Aynı zamanda kısm-ı siyasi komünist masası memurları komünist faaliyeti takibe başlayarak akdemce yapılan bir içtimada hatıra defterine yazılan yazıları sebep add ve bu bahane ile şaire Yaşar Nezihe; Sadreddin Celâl, Mustafa, Said, İsa, Şevket Süreyya, Nizameddin Nazif, Eczacı Vasıf, ressam Peyami ve daha bir kaç kişiler tevkif polis müdüriyetine getirilmiş ve bu yazılar hakkında ve maksadın nelerden ibaret olduğu sorulmuş ve bilahare bunlardan Yaşar Nezihe, Said, Mustafa, İsa yoldaşlar ve daha bir kaç kişiler serbest bırakılmıştır. Türk Amele Teali Cemiyeti kâtib-i umumisi mühendis Abdi Receb ve elektrikçi Nuri Beyler 1 Mayıs risalesinden dolayı tevkif edilmiştir.

Mevkuf komünistler polis müdüriyetinde bir haftadan fazla alıkonulmuş iseler de Ankara'dan vürud eden emir üzerine Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Ressam Sami yoldaş Rusya'dan kendisine gönderilmiş bir mektubun üzerinde bulunmasından dolayı tazyik edilmiş ve bu sebepten dolayı dövdüklerinden yüzü gözü şişmiştir.

İş bu tevkifat üzerine bütün teşkilâtın idaresi üzerine kalan tıbbiye talebesinden Neşati yoldaş da bilahare tevkif ve Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Bunlar meyanında Nâzım Hikmet, Hasan Âli, Said, Mustafa, İsa yoldaşlar gerek Şevki yoldaşın tevkifinden evvel ve gerek sonra muhtelif zamanlarda İstanbul'dan Rusya'ya firar etmişlerdir. Hasan Âli yoldaşın İstanbul'dan infikaki Şevki yoldaşın tevkifinden bir gün evvel vuku bulmuştur.

Tevkifattan sonra devam eden takibat dolayısıyla polisin takibinden kurtulmak için Hasan Âli yoldaşın hemşiresi Fatma yoldaş Unkapanı'nda Küçük Pazar'a nakl-i hane etmişlerse de aradan bir kaç hafta geçtikten sonra günün birinde Aksaray'a gitmiş olan Hasan Âli yoldaşın validesini taharri memurları tanıyarak başlarında polis taharrisinden [1 sözcük okunamadı] Muhsin olduğu halde mumâileyhânın peşini takip ederek Küçük Pazar'daki eve gelmişler ve Hasan Âli yoldaşın küçük hemşiresi Zehra hanımı karakola götürmüşler ve bilahare serbest bırakmışlardır. Vaktiyle tedabir-i lâzıme ittihaz edilmiş olduğundan evrak ve vesaik elde edememişler ve hemen tevkifi hakkında emri aldıkları [Hasan Âli yoldaş dahi akdemce Rusya'ya geçmiş olduğundan] Hasan Âli yoldaş bit-tabi ele geçirilememiştir.

Sadreddin Celâl yoldaşın Şehzadebaşı'ndaki ve yaz münasebetiyle ikamet etmediği evi polisçe basılarak dolaplar, çekmeceler kırılmış ve her şey alt üst edilmiş bir kaç çuval kitap ve saire alınmıştır.

Ankara'ya sevk edilen komünistlere Ankara hapishanesinde hüsn-i muamele edilmiş ve Kürdistan'daki irtica harekâtının bastırılıp hâl-i hazırdaki askeri ve milli burjuva partisi olan Halk Fırkası hükûmeti mevkiini daha ziyade tahkim ettikten [sonra] efkâr-ı umumîyenin dili, eli ve ayağı Takrir-i Sükûn Kanunu'yla bağlanmıştır. Komünistler bir kaç ay mevkuf tutulduktan sonra Temmuz 1341 zarfında Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde cereyan

---

Amele Bayramları", *Tarih ve Toplum*, Zafer Toprak, sayı 43 (Temmuz 1987), s. 46-47

eden, gayet basitçe gazete sütunlarına bir kısmı geçirilen isticvab ve muhakemeden sonra mahkeme kararını vermiş ve karardan sonra İstiklâl Mahkemesi reisi Afyon Karahisar mebusu Kel Ali namıyla maruf Ali Bey: "İşte alın size istiklâl" dediği ve buna mukabil Şevket Süreyya yoldaşın "İleride görüşürüz" suretinde cevap verdiği ayrıca istihbar kılınmıştır.

Mahkeme kararı mucibince: Nizameddin Nazif ve bir iki kişi daha .... diğerleri firar edenler ve işbu tevkifatın evvel Avrupa'ya doğru hükümetin müsaadesiyle gidenler de dâhil olduğu halde ve had-i azamı (15) sene olmak üzere muhtelif zamanlarla mahkûm olmuşlardır.

Ankara İstiklâl Mahkemesi mahkûmiyet kararını iki aydan iki seneye vermek niyetinde imiş ise de Şevket Süreyya yoldaşın heyet-i hâkime hususunda, gazete sütunlarına yazdırılmayan, şedid müdafaatı mahkûmiyet senelerinin arttırılmasını mucib olmuştur ki bu beyanatın bir sureti bilahare Vedat Nedim yoldaşın ifadesine nazaran Rusya'ya diğer malûmat ile birlikte gönderilmiştir.

Bursa'da *Yoldaş* gazetesini çıkaran Hilmi Efendi Ankara'ya sevk edilenler meyanındadır. Mumâileyhten komünist akidelerini havi makalatın kimler tarafından gönderildiği ve nereden ve kimden geldiğini bilmediği halde neden gazeteye derc ettiği, evvelce pek az satış yaptığı halde bilahare komünistliğe dair makalatın derci dolayısıyla satışın artmış olduğu, nerelere ne miktarda gönderildiği sorulmuştur. Aynı zamanda *Yoldaş* gazetesinin çıkarılması için tahsisat alıp almadığı ve saire sorulmuştur. Mustafa yoldaş, bu vekayiden evvel Bursa'ya giderek Yoldaş gazetesi sahibi Hilmi Efendi ile görüşmüş ve makalatın derci hususunda mutabık kalmıştı. Ve bu suretle mezkûr makaleler *Yoldaş* gazetesinde çıkmış. Mustafa yoldaş gazeteye derc edilecek makalatı Bursa'ya götürür ve bu suretle arasıra Bursa'ya gitmiş olduğundan polis mumaileyhten bu hususları soruşturmuş hatta taharriler Bursa'ya giderek Mustafa yoldaşın Bursa'da ne gibi işler yaptığını araştırmışlarsa da bir şey elde edememişlerdir. Vedat Nedim yoldaşla yapılan mülakat ve mumâileyhin beyanatı:

Türkiye'de komünist teşkilâtı faaliyetinin mesai kabiliyeti tevkifattan sonra oldukça azalmıştır. Halk Fırkası tevkifattan sonra işçileri kendi muhiti etrafına toplamaya bir arzu göstermiş ise de aradan bir kaç gün geçtikten sonra derhal vaz geçmiştir. Hükümet Adana'da işçilere aid idareyi zabt ve teşkilâtı dağıtmıştır. Edirne ve İzmir'de de aynı hâli yapmıştır. Faik yoldaş Edirne'den Samsun'a ve Mehmed Ali yoldaş da İzmir'e teşkilât yapmaya gitmiştir.

Bundan bir ay evvelisi komünist hücrelerinden birisi bir posta kutusunu vasıta-i muhabere olarak ittihaz etmişler ise de polisçe derakab anlaşılarak kutudan muhabere evrakını alırken cürm-i meşhud halinde tevkif edilmişler. Bunlardan Ragıp [Dr. Fikret] yoldaşın dayaktan ciğerlerinden kan gelmeye başlamış, hastahaneye yatırmışlar.

Evvelce Azerbaycan'da bulunmuş olan Muhiddin beyin çıkardığı *Meslek* mecmuası *Halk Gazetesi* namı tahtında Tanin matbaasında intişar etmeye başlayacak ve Vedat Nedim yoldaş bu gazetede haiz-i ehemmiyet rol oynamaya çalışacaktır.

Ragıp [Dr. Fikret] yoldaşın tevkifatından sonra hiç bir komünistin kâğıt ve kalem taşımamaya, yani muhaberatı tahriren mektupla değil seyyar kuryeler i'zamıyla ağızdan ağza şifahen yapılmasına karar verilmiştir. Bu lüzumu, hükûmet tazyikat ve takibatının artmış bulunması icab ettirmiştir.

İstanbul'da bugünkü günde ne yapılmak lâzım geliyorsa yapılmasına çalışıyor. Yeni yeni (eleman) lar mevcud. Ankara'daki komünist mahpuslarına mümkün olduğu kadar yardım ediliyor. Mayıs ve Haziran 1341 aylarında vuku bulan tevkifat İstanbul'da amele

muhitinin bir kısmını ürkütmüş, bir kısmını da teşci etmiştir. Bazı mefkûreye sadık oldukları zan edilenler de ayrılmışlardır. Hal-i hazırda *Aydınlık* ve *Çekiç-Orak* [*Orak-Çekiç*] gibi neşriyat sahasına ulu orta atılmanın imkânı ve kendilerinden taammüdden ve yapılacaklarından fazla bir şey istenmemesi ve beklenmemesini aksi takdirde bu şerait haricinde çalışamayacağını Vedat Nedim yoldaş ifade etmiştir. Zira elde mevcud elemanların muhafazası için pek hasis davranmak mecburiyeti vardır.

Elyevm Rusya'da bulunan Ertuğrul Muhsin Bey'in *Vakit* gazetesinde arasıra intişar eden sanatkâr gözüyle bugünkü Rusya makaleleri bilahare kitap şeklinde tekrar tab' ve neşr edilecektir.

Vedat Nedim yoldaş, vermiş olduğu bu şifahi malûmatla dahi dâhil olduğu halde, cereyan eden bilumum hadisat ve vekayi ile Türkiye'deki komünist teşkilâtı vaziyeti bil-etraf ve mufassalan Rusya'ya her hafta sefaretten giden kurye vasıtasıyla muntazaman bildirilmiş ve bildirilmekte olduğunu beyan ve ifade etmiştir.

İstanbul'daki komünistler mesdud Aydınlık kütüphanesi duvarını arka taraftan delerek komünist edebiyatından aşırmaya teşebbüs etmişlerse de muvaffak olmamışlardır.

Sadreddin Celâl'in pederi, Sadreddin Celâl'in İstanbul hapishanesine nakline çalışırmış. Adliye vekili mebus Mahmud Esat Bey mahkûm komünistler meselesinin yakında hal edileceğini ümid ediyormuş[2].

* * *

1925 tutuklamaları ile ilgili tarihsiz belgelerin ilki Sadrettin Celâl'in imzasıyla muhtemelen Dr. Şefik Hüsnü'ye gönderilmiş. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla ilk gözaltılar birkaç gün içinde serbest bırakılmış ancak daha sonra tutuklamalar devam etmiş. Sadrettin Celâl çok bir şey yapmanın mümkün olmadığı görüşünde ve kendisinin de tutuklanmasını bekliyor.

Şevki'yi yirmi gün kadar evvel 1 Mayıs risalesi için İstiklâl Mahkemesine götürdüler. Kütüphaneyi aradılar. Bazı şeyler almışlar. Bunlar meyanında malûm olan Yaşar Nezihe'nin *(şimdilerde komünistlere sempati duyan eski bir kadın şair. Komünist yoldaşlar onun defterine hatıra yazmışlar. Bu deftere el konmuş!)* hatıra defteridir.

Nuri ve Abdi'yi *(Nuri parti MK üyesidir ve Abdi Recep Amele Teali Sendikası'nın sekreteridir)* de bir kaç gün polis müdüriyetinde alıkoydular. Onlara yalnız 1 Mayıs risalesine aid sualler sormuşlar sonra bırakmışlar. Mustafa ve Said de polis müdüriyetinde isticvab edildi. Onlar da serbest bırakıldılar. Onlara da risaleye aid şeyler sormuşlar.

Şevki isticvabında risaleyi Şefik Hüsnü Bey[in] yazdığını söylemiş.

Diğer cihetten iki gün evvel Bursa'da *Yoldaş* gazetesi sahibi Hilmi'yi de komünist propagandası yaptığı için tevkif ederek İstiklâl Mahkemesine göndermişler.

Şevki'nin mahkemesi hâlâ başlamamıştır. Zan ediyorum ki Hilmi ile tevhid-i dava ederler.

İşte vaziyet bu merkezdedir. Arkadaşlar az çok dağılmış vaziyettedirler. Bazılarını ara sıra görmek kâbil oluyor. Lâzım gelenlere yardım edilmektedir. Şevki *(eski bir KUTV*

2. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 460-461 [Eski Türkçe].

öğrencisi) geçen gün İzmir'den geldi. Onların paraca halleri fena[y]mış bir miktar verdim. *Nâzım, İzmir'de gündüzleri sokağa* çıkamıyormuş. *Yakında "Vneştork [Dış Ticaret Kuruluşu, Rusça]" nezdinde* iş bulmak üzeredir. Orada bir gazete çıkarmak mümkün olduğu söyleniyor. Onu da takip ediyoruz. Tabii tıkılıncaya kadar.

Bu vaziyet hakkında çok bir şey yapmak kâbil görünmüyor.

Orhan[3]

* * *

Sadrettin Celâl'in ardından 6 Haziran'a kadar tevkif edilenlerin listesi ve kimlikleri hakkında bilgi vererek Kızıl Yardım MK'sından (MOPR) yardım talep eden Halim [Hasan Âli Ediz] de bu başvurudan kısa süre sonra yurtdışına çıkarak Moskova'ya gitmiştir.

Kızıl Yardım MK'sına

Türkiye'deki Son Tevkifat Hakkında Rapor

Bir ay kadar önce başlayan Türkiye'deki komünist tevkifatı son zamanlarda artarak devam etti. 15 Mayıs'a kadar tutuklanmış olanların listesini göndermiştik. Aşağıda o tarihten 6 Haziran'a kadar tevkif edilen yoldaşların adlarını veriyoruz.

1. Sadrettin Celâl – *Aydınlık* gazetesi redaktörü, TKP MK üyesi
2. Şevket Süreyya – TKP MK üyesi
3. Vasıf – Orak-Çekiç redaktörü, TKGB MK üyesi
4. Salim – TKGB MK üyesi
5. Mustafa – *Aydınlık* yazarı
6. Nizamettin Nazif, gazeteci
7. Kadri, işçi
8. Nizamettin, işçi, komünist

9 ve 10 Üniversite öğrencileri

Bu on yoldaşın hepsi fevkalâde "İstiklâl Mahkemesi"ni verildi. Ayrıca son 21 günde (15/V – 6/VI) henüz mahkemeye sevk edilmeyen 10 yoldaş daha tevkif edildi.

Kızıl Yardım'dan bu yoldaşlara ve ailelerine yardım etmesini diliyoruz.

TKP MK üyesi Halim[4]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün büyük olasılıkla iddianamenin açıklanarak yargılamanın başlaması üzerine el yazısıyla kaleme aldığı aşağıdaki rapor, yargılamadan çok kendilerinin yaptığı faaliyetler hakkında bir bilgilendirme notu niteliğindedir.

---

3. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No:26, Klasör No: 33_36, Belge No: 478a [Eski Türkçe]. Aynı belgenin "Moskova'ya hareket eden meslektaşlarından biriyle göndermek üzere Vinesektorg'da 27/V tarihinde Orhan yoldaş (Sadrettin Celâl) tarafından yazılmış ve Vedat Nedim yoldaş tarafından 28/V'te gözden geçirilmiş mektubun tercümesi" notuyla Fransızcası CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 480-481. Eski Türkçe'de okunamayan yerler ve Vedat Nedim ekleri, metin içinde italik gösterildi.
4. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm I*, CD No: 38, Klasör No: find. 3, Belge No: 59 [Fransızca].

Türk Devrimcileri Kemalist Hâkimlerin Karşısında

Birkaç haftadır Ankara İstiklâl Mahkemesi komünistler adı verilen bir davaya bakıyor. Gerçekte söz konusu olan ülkede iyi tanınan bir dizi yazar ve işçi teşkilâtçısıdır; bunların hepsi son 6 – 7 yıldır, Türk emekçilerinin bilincini aydınlatmayı ve onlarda burjuvazinin karşısına teşkilâtlı ve bağımsız bir sınıf halinde çıkma eğilimini teşvik etmeyi görev edinmişlerdir. Bu affedilemez ağır suç üzerine, işçi sınıfının en sözü dinlenir, belli başlı yirmi dolayında önderi İstanbul'da tevkif edilip jandarmalar nezaretinde Ankara'ya götürüldü.

Her vesileyle devrimci olduğunu sürekli tekrar eden bir hükûmetin, tek hataları açıkça sadece lâfta devrimci olmamaktan ibaret olan başka devrimcilere karşı kovuşturma başlatması, hem alabildiğine ilginç, hem de isyan ettirici bir olaydır. Takrir-i Sükûn'un doğrudan doğruya hükûmetten gelmesi bize göstermektedir ki, suçlamaların hepsi, sanıkların basında serbestçe ifade etmiş oldukları kanaatleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aralarından bazıları, 1 Mayıs 1925 öncesinde legal bir broşür yayınlamışlar; bu da o tarihte en küçük bir üzücü olaya yol açmamış büyük gösterilere vesile olmuş. Diğer başkaları legal gazetelerine –Bursa'daki *Yoldaş*- az-çok komünist bir yönelim vermişti.

Bildiğimiz kadarıyla, Türkiye'de -1922-23'te, Ankara'da milliyetçiler tarafından boğulan bir teşebbüs dışında- şimdiye kadar komünist partisi olmamıştır[5], hâlâ da yoktur. Bu boşluk en derin üzüntü kaynağıdır. İşçi hareketi, özellikle barış yapılmasından buyana bu konuya her gün daha çok önem veriyor. Kemalistlerin kötü niyeti ve baskıları olmasaydı, işçilerin ve köylülerin öncüsü uzun süre önceden beri bir sınıf partisi halinde teşkilâtlanmış olurdu. Ancak kelimenin saf anlamıyla bir komünist partisi yoksa da bir ikamesi vardı. Bir grup aydın ve bilinçli işçi, siyasî bir teşkilât kurma imkânsızlığı içinde, Türk emekçilerini devrimci bir ideolojiyle donatma ve onlara mesleki birlikler kurma çabalarında yardımcı olma görevini üstlendi. İmrenilecek bir sebatkârlıkla bu gönüllü militanlar, 6 – 7 yıl boyunca, bu umut kırıcı ve zorlu görevlerini devam ettirdiler. Onlar sayesinde, komünist eğilimli oldukça zengin bir literatür Türkçeye kazandırıldı. Bu literatür emekçi kitleler ve aydın gençlik üzerinde olumlu bir etki yaratıyor. Birbiri ardına iki dergi (*Kurtuluş* ve *Aydınlık*) ve iki haftalık gazete (*Vazife* ve *Orak-Çekiç*), kendilerine verdikleri adla anmak istersek bu "devrimci Marksistler" tarafından yayınlandı. Özellikle *Aydınlık* dergisi 5 yıldan uzun bir süre varlığını korudu ve Türkiye'deki işçi hareketi tarihine damgasını vurdu.

İşte Kemalist hükûmetin, son dinci-gerici ayaklanmasını tezgâhlayanlarla birlikte sınıfsal adaletin karşısına sürüklediği bu militanlardır. Şuna işaret etmeden geçmeyelim ki, Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından seçilmiş ve mevcut kanunlara riayet etme mecburiyetleri olmadığından siyasî öfkeleriyle hareket etme hakkına sahip hâkimler söz konusudur. Ve bu mahkemenin kararları, temyiz ve tashih edilmeksizin anında icra ediliyor.

Bu koşullarda Türkiye'nin hâlihazırdaki efendilerine şunu sorma hakkına sahibiz: Şehirlerin ve kırların emekçilerinin en soylu temsilcilerini ve onların ideolojik rehberlerini, hırsızlar gibi keyfi biçimde hapishanelerinize attığınızda sizin demokratik ve devrimci yeminlerinizi bizlerin, ülkenizin halk kitlelerinin ciddiye almasını nasıl isteyebilirsiniz? Dolayısıyla işçilerin ve köylülerin, sadece sınıflarından hiçbir üyenin ülkenin yönetiminde en küçük bir rol oynamak durumunda olmadığını, sadece her türden polisiye rahatsızlık verici yolla dolaysız çıkarlarını savunma organları yaratmalarının engellendiğini değil ama

---

5. Eylül 1922 sonlarında faaliyetine son verilen Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası kastediliyor.

aynı zamanda onlarda sınıf bilinci uyandırmak ve onlara teşkilâtlanmalarında yardımcı olmak için onların hizmetine giren iyi niyetle ve hiçbir karşılık beklemeyen yurttaşların, sizin tarafınızdan vahşi hayvan muamelesine tabi tutulduklarını gördüklerinde, sizleri onların haklarının savunucuları olarak kabul etmelerini nasıl beklersiniz?

Kemalistlerin hâlet-i ruhiyelerini gayet iyi anlıyoruz. Yabancı sermayeyle kesinlikle uzlaşmanın arifesindeler. Açıktır ki böylece halk kitlelerinin baskısının kendilerine dayattığı millî istiklâl programının ana noktasına, yani emperyalist güçlerin sömürgeleştirme teşebbüslerine karşı mücadelenin sürekliliğine ihanet ettiklerinin farkındalar. Halk onların emperyalist güçlerle sıkı işbirliğine dayalı olarak iktisadî kalkınmayı sağlama projelerine öylesine karşı ki, işçiler ve köylüler seslerini yükseltme ve iradelerini dayatma durumlarında olsalar bu planlarını uygulamaları imkânsız olurdu. Dolayısıyla Kemalistler için emekçi kitleleri halen içinde bulundukları dağınıklık halinde tutmaları hayatî bir meseledir. Elverişli nesnel koşulların bilinçli emekçilere bir araya gelme fırsatı verdiği yerde bile, Kemalistler onların teşkilâtlarını dağıtmak için ellerinden gelen çabayı harcıyor. Bu onlar için emekçileri emperyalist sermayenin himayesi altında acımasızca sömürmelerinin olmazsa olmaz şartıdır.

Ancak ne yaparlarsa yapsınlar, bu hain teşebbüste başarıya ulaşamayacaklar. Sınıf mücadelesi ruhu daha şimdiden geniş emekçi tabakaları harekete geçiriyor. Bunlar manevî önderlerinin karşılık verilmeksizin ezilmelerine imkân tanımayacaklardır; kendi kanlarıyla bedelini ödedikleri millî istiklâllerinden mahrum bırakılmalarına da izin vermeyeceklerdir.

Ummak istiyoruz ki Ankara'daki devlet adamları çok geç olmadan hatalı bir yola girdiklerinin farkına varsınlar ve haksız olarak hapishaneye attıkları Marksistlerin serbest bırakılma emrini vermekte gecikmesinler.[6]

* * *

12 Ağustos 1925'te açıklanan aşağıdaki kararla komünistler 7 ila 15 yıl kürek cezasına çarptırıldılar.

Yargılama sonucunda beraat edenler: Nizamettin Nazif, Fahrettin, Mustafa, Ahmet Şükrü, Şakir, Mehmet Sabit, Burhanettin, Sadri İsmail, Mesut Said, Ali Rasim (Adasal), Mansur Gasprinski, İsmail Hakkı, Selâhattin (Batu). Mahkûm olanlar: İbrahim Hilmi, Şevki, Elektrikçi Nuri, Samih, Nuri Haydar, Sadrettin Celâl (7'şer yıl); Abdi Recep, Eczacı Vasıf, Süleyman Neşati, Şevket Süreyya, Dr. Tğm. Mümtaz, Hikmet [Kıvılcımlı] (10'ar yıl); Şefik Hüsnü, Ali Cevdet, Nâzım Hikmet, Hasan Âli [Ediz] (gıyaplarında 15'er yıl).

Bilgi edinmek için Ankara'ya gönderilen Leman Sadrettin Hanım, savcının üç aydan üç yıla kadar ceza istediğini, ama özellikle Şevket Süreyya'nın şiddetli savunmasının Heyeti Hâkimeyi gazaba getirdiği için, reisin "İşte inkılâp mahkemeleri böyle hüküm verir" diye cezaları yükselttiğini bildirmiştir.

* * *

6. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26; Klasör No: 33_36, Belge No: 370-373 [Fransızca].

Aşağıda sırasıyla *TSA I (1908-1925)* kitabında yer alan hüküm özetini, bu kararla ilgili Doğu Seksiyonu'nun hazırladığı bildirileri, Dr. Şefik Hüsnü imzasıyla kaleme alınmış bir diğer açıklamayı veriyoruz.

ANKARA İSTİKLÂL MAHKEMESİ,
HÜLÂSA-İ HÜKÜM TEZKERESİ

[Merhum Hasan Âli Ediz'in eski harf elyazısıyla çıkardığı bir suret
Sayın Halil Erdoğan Cengiz tarafından okunmuş;
şüpheli yerler italik dizilmiş, sökülemeyen sözcüklerse nokta nokta ile gösterilmiştir.]

Memlekette nizam-ı içtimâîyi ihlâl maksat ve gayesiyle propagandada bulunmak iddiasıyla maznunualeyhim 21 Mayıs 341 tarihinde taht-ı tevkife alınan Yoldaş Gazetesi sâhibi İbrâhim Hilmi ve 20 Mart 341 târihinde taht-ı tevkîfe alınan Amele Te'âlî Cem'iyyeti a'zâsından Şevkî, Abdi Receb, Elektrikçi Nurî, Aydınlık Gazetesi sâhibi Sadreddin Celâl, muharrirlerden Şevket Süreyyâ, Nizâmeddin Nazif, Sanâyi'-i Nefîse'den Sâmih, Eczâcı Vâsıf, Tıbbiyyeden [Dr. Mülâzım] Mümtâz, Hikmet Hüseyin, Nûri Haydar, Fahreddîn, Mustafa Ahmed, Şükrü Şâkir, Mes'ûd Sa'îd, Ali Râsim, Mehmet Sâbit, Burhâneddîn, Süleymân Neşâtî, Haydar İsmâil, *Mansûr Gasprenski* (?), Selâhaddîn, İsmâil Hakkı ile hâl-i firârda bulunan Doktor Şefik Hüsnü, Tıb Fakültesinden Hasan Âlî, Nâzım Hikmet ve Cevdet Efendilerin hânelerinde yapılan tahkîkat ve taharriyyâtda elde edilen komünistliğe müteallik evrak ve muharrerât ve Üçüncü Enternasyonale âid muhâberât *dest-res olunmuş ve dosyasında* 30, 32, 35, 38, 39, 42, 54, 59, 63, 65, 69, 78 sıra numaralarında mukayyed olan evrak-ı *istihbâriyyeden* ..... ve kendilerinin İstanbul'da açılup bilâhire sedd edilen Üçüncü Enternasyonale merbût şu'benin yerine hafiyyen ve leylî mekteblerde isimlerine göre hücreler teşkîl ettikleri ve mezkûr hücreler vâsıtasiyle memlekete müfîd unsurlar olabilmek için hayât-ı tahsîllerine atılmış olan ..... *tullâbı* iğfâl ve teşvîk ve tahrik sûretiyle teşkilâtları arasına idhâl ettikleri ve istihdâf *etdikleri* gayeye vüsûl için ihtilâli vâsıta edinmiş olan bu teşkilâta müntesib maznûnların mu'ayyen ictimâ' mahallerinde hafî müzâkerât icrâ etdikleri ve ictimâ'larda Anadolu *içlerine* dağılarak faaliyyetlerde bulunmak için programlar tertîb etdikleri ve İstanbul'da AYDINLIK, Bursa'da YOLDAŞ nâmiyle kommünizm efkârını ta'mîm ve idâre-i hâzırayı taklibe ma'tûf olarak neşriyyâtda bulundukları, evrak-ı tahkîkiyye ve *zabıt-nâmelerde* ber-tafsîl münderiç ifâdât ve şahâ*dât* ve vesâik-i mevcûde..... delâletiyle *tebeyyün etmiş* [ve bu faaliyetlerin] Anadolu'da bir Bolşevizm idâresi te'sisini mümkin kılacak buhrân-engîz vaz'iyyetler ihdâsına ma'tûf olduğuna kanâat-ı vicdâniyye hâsıl olmuş bulunduğundan *(bu cihetten mücrimliklerine?) ve hareketlerine ..... temâs eden mu'addel Kanunu-i Cezâ-i Umûmî'nin 55. Maddesinde* .... *Teşkîlât-ı Esâsiyye Kanununu temâmen ve kısmen* ..... *ve* tebdîle ve *ilgaya* ..... fıkrası ile .....icrâsına başlanmış olursa yedi seneden aşağı olmamak üzere küreğe konulur) *diye muharrer olan fıkrası* ..... YOLDAŞ Gazetesi sâhibi İbrâhim Hilmi, Amele Te'âlî Cem'iyyetinden (?) Şevkî, Elektrikçi Nûri, Sadreddin Celâl, Sanâyi'-i Nefîse'den *Sâmih*, Tıbbiyye'den Nûri Haydar efendilerin yedişer ve Abdi Receb, Şevket Süreyyâ, Eczâcı Vâsıf, Doktor Mülâzim Mümtâz, Tıbbiyye'den Hüseyin Hikmet, Süleymân Neşâtî onar sene küreğe *vicâhen* ve hâl-i firârda bulunan Doktor Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet, muharrir Cevdet, Tıbbiyye Fakültesinden Hasan Âlî efendilerin de on beşer sene küreğe konulmalarına

gıyâblarında ve der-destlerinde .... *tarafından .....sine* ve Fahreddîn, Mustafa Ahmed, Şükrü Şâkir, Mehmet Sâbit, Burhâneddîn, Haydar İsmâil, *Mansûr Gasprenski*, İsmâil Hakkı, Salâhaddîn, Nizâmeddîn Nazîf, Mes'ûd Sa'îd, Ali Râsim efendilerin ..... *dâir kanaât-ı vicdânîleri* ..... *bir gûna delâil* ..... bulunmadığından berâatlerine 12 Ağustos 1341 târihinde *ittifâken karâr* .....
Ömer Kâmil
22 Ağustos 1341
Berây-ı infâz müddeiumûmîliğe verilsin
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Ankara İstiklâl Mahkeme. Reisi
Ali

* * *

Doğu Seksiyonu yargılamanın tamamlanarak komünistlerin mahkûm edilmeleriyle ilgili olarak TKP'nin ajitasyon ve propagandasını yetersiz bularak eleştirmekte ve yeni teşkilâtlanma ve siyaset hattı konusundaki direktiflere atıfta bulunmaktadır. Tevkifatla birlikte partide bir panik yaşandığı ve mevcut yapıların büyük ölçüde dağıldığı yukarıda verdiğimiz Orhan'ın [Sadrettin Celâl] rapor mektubunda açıkça görülüyordu. Bunun giderilerek güçlü bir illegal aparat kurulma yoluna girilmesi ve yeni bir çalışmanın başlaması için bu mahkûmiyetin bir vesile olması öngörülmektedir. Türkiye'nin kurtuluşu için savaş gazisi bir grup Türk işçisi ve köylüsü imzasıyla hazırlanan bildiride, komünistlere sahip çıkılması vurgusunun yanı sıra, Kemalist iktidar içinde ikili yapıya dikkat çekilmekte ve bunlardan birini desteklerken diğerine karşı mücadele çağrısı yapılmaktadır.

No.11250 / 19/08-1925

TKP MK'ya

Değerli yoldaşlar,

Mahkemeye yönelik hitabenin metnini size göndermekte ne yazık ki, biraz geciktik. Şimdi davayla ilgili bir çağrı gerekiyor. Bu andan yararlanmayı bizzat sizlerin düşünmüş olması çok kötü. Şimdi kaçırılmış olanı telâfi etmek için mutlaka acele etmelisiniz. Ekteki Türkçe çağrının metni bir an önce ve elden geldiğince geniş çapta yığınlar arasında ve her şeyden önce büyük sanayi merkezlerinde dağıtılmalıdır. Bu bir bakıma bizim son teşkilât ve siyasetle ilgili direktiflerimiz doğrultusunda atılan ilk adım olacaktır.

Parti güçlü bir illegal aparat yaratma işine kararlılıkla başlamak zorundadır. Paniği önlemek için çok kesin bir savaş gerektiğine bir kez daha dikkatinizi çekmek isteriz. Bir yerde açığa çıkarılan yoldaşlar illegal çalışmak üzere ülkenin başka bir yerine gitmek zorundadır ve yoldaşların buraya çıkmalarına [Moskova] ancak son derece olağanüstü durumlarda izin verilebilir. Bu D.. yoldaş için de geçerlidir. Onun hakkında sizler karar veriniz: Siz daha iyi bilirsiniz, ama biz sizi uyarıyoruz ki, her ne olursa olsun onu en yakın bir gelecekte illegal çalışmak üzere geriye göndereceğiz.

Petrov yoldaş.

No. 481/c

19/VIII-25[7]

Türkiye'nin Bütün İşçi ve Köylülerine

Yoldaşlar,

İstiklâl Mahkemesi sözde "komünistler davası"nda kararını açıkladı. 17 sanığın hepsi suçlu bulundu ve toplam 174 sene hapse mahkûm edildi.

Türkiye işçilerine ve köylülerine seslenıyor ve onlara uyanık olmalarını söylüyoruz. Yabancı emperyalistler ve Türk gericiler milli devrimin gerçekleşmesini engellemek ve bütün büyük kazanımları yıkmak için halen bütün araçları kullanıyor. Bu amaçla devrimin düşmanları silâhlı monarşist komplolar düzenliyorlar. Dahası hükûmet kurumlarında çalışan kendilerinden insanların aracılığıyla eski rejimin ve Türk halkının eski sömürüsünün köhne geleneklerini ihya etmeye çalışıyorlar.

Bu caniyane karşı devrimci entrikaların öncü işaretlerini görüyoruz. Sultan'a, büyük toprak sahiplerine ve kiliseye ait topraklar henüz köylülere verilmedi. İfade hürriyetini, basın hürriyetini, sendikalar halinde toplanma hürriyetini teminat altına alan kanunlar henüz mevcut değil. Milli iktisadın belli başlı dallarının, dış ticaretin, madenlerin, demiryollarının, vb... millileştirilmesiyle ilgili kanunlar da henüz çıkartılmadı.

Aynı zamanda, en büyük genel çıkara sahip işletmeleri devretmek için Türk bağımsızlığının en felâket düşmanı olan yabancı sermayenin temsilcileri ile bir takım görüşmeler yürütülüyor ve bu görüşmelere işçiler çağrılmıyor. Ve nihayet şimdi de Türk komünistlerine karşı dava açılıyor.

Yoldaşlar, Türk halkının bağımsızlık ve özgürlük eserinin gerçekten tehdit altında olduğunu düşünüyoruz. Ancak tehdit komünistlerden değil, Kemalist partinin sağ unsurlarından geliyor. Bunlar, yabancı emperyalistler ve Türk monarşistleri lehine ihanetlerini mevcut olmayan komünist tehlikeyle ilgili çığlıklarıyla maskelemek üzere hükûmet üzerindeki etkilerinden yararlanıyorlar.

Yoldaşlar, Türk işçi ve köylüleri! Türk halkının özgürlüğü için on binlerce savaşçının kanı, muzaffer devrimden doğan milli hükûmetin işçiler ve köylüler için yeni kölelik zincirlerini sinsice hazırlaması için mi döküldü! Hayır, hayır, binlerce defa hayır.

Köylülere ve işçilere bir çağrıda bulunuyoruz ve onlardan komünistlerin kovuşturulmasını var güçleriyle protesto etmelerini, gerek komünist teşkilâtlar, gerekse işçilerin ve köylülerin diğer devrimci teşkilâtları için mutlak bir özgürlük, işçiler ve köylüler için mutlak toplantı özgürlüğü ve mutlak basın özgürlüğü istemelerini talep ediyoruz. İşçilere ve köylülere bu talepler için sonucu belirleyici mücadele yürütmek üzere Komünist Partisi'nde ve diğer devrimci teşkilâtlarda toplanma çağrısı yapıyoruz. Türkiye işçilerini ve köylülerini, teşkilâtları aracılığıyla, Kemalist hükûmeti monarşistlere ve emperyalistlere karşı Bağımsız ve Demokratik Türkiye Cumhuriyeti'ni pekiştirmek için mücadelesinde desteklemeye çağırıyoruz. Ama aynı zamanda, sizi Türk milli kurtuluşunun düşmanlarıyla bir takım anlaşmalar yapmaya çalışan sağ Kemalist teşebbüslerin hepsine karşı teşkilâtlı ve kararlı bir mücadeleye çağırıyoruz.

Bu mektubu, imkânlarımız ölçüsünde, ülkemiz işçileri ve köylüleri arasında yaygınlaştıracağız ve yabancı basında da yayınlatacağız. Öyle ki yabancı işçiler ve köylüler

---

7. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 422 **[Rusça]**.

de milli devrimin eserini sürdüren, gericiliğin her türlü tezahürünü protesto edip bunlara karşı mücadele eden savaşçıların Türkiye'de de var olduğunu bilsinler. Emperyalistler de bilsinler ki Türk halkını hiçbir zaman ve dünyadaki hiçbir şeyle yeniden kandıramayacaklar.

Türk işçilerini ve köylülerini komünistlerin kovuşturulmasına güçlü bir komünist partisi teşkilâtlandırarak cevap vermeye çağırıyoruz.

Yaşasın Bağımsız ve Demokratik Türk Cumhuriyeti!

Yaşasın Mevkuf Komünistler!

İşçi ve köylü teşkilâtlarına, basınına ve toplantılarına özgürlük!

TÜRKİYE'nin KURTULUŞU İÇİN SAVAŞ GAZİSİ
BİR GRUP TÜRK İŞÇİSİ VE KÖYLÜSÜ[8]

* * *

Türkiye İşçilerine, Köylülerine ve Aydınlarına Açık Mektup

Yoldaşlar!

Ankara İstiklâl Mahkemesi, 12 Ağustos 1925'te 16 komünisti 7 ila 15 yıl kürek hapsine mahkûm etti. Gericilerin duruşmalarındaki en sıradan ayrıntılara sayfalarını ayıran ve savunmalarını yayınlayan Türk burjuva basını, kuşkusuz hükûmetin emri nedeniyle, komünistlerin savunmalarının özetini bile vermeye cesaret edemedi.

Ankara hükûmeti, geniş emekçi kitlelerin gözleri önünde feodal gericilere karşı açık bir biçimde mücadele etmekten kesinlikle korkmuyor, zira böylesi bir mücadeleyle milleti memnun ediyor. Ancak aynı hükûmet komünistlere karşı mücadelesini örtme gerekliliği hissediyor, zira komünistleri mahkûm etmekle, kendisi de gericilerin saflarına düşüyor.

Türkiye emekçilerinin, komünistlerin mahkûm edilmelerinin hakiki nedenini öğrenmelerinin vaktidir!

Yoldaşlar!

İstiklâl Mahkemesi savcısının iddianamesini herhalde okumuşsunuzdur.

Burjuva manada bile hiçbir hukuki delile dayanma imkânı bulamayan, ama efendisi burjuvaziden aldığı emri adım adım uygulamayı bilen savcı aşağıdaki gerekçeyle bizleri mahkûm etti:

Birinci olarak, yoldaşlarımızdan bazılarını "yatak odalarını kırmızı döşedikleri ve büyük devrimcilerden, yani Robespierre, Danton ve Lenin'den söz ettikleri" için suçluyorlar. Ve mahkûm edilmelerini istiyorlar "çünkü komünistlerin toplantılarında büyük kararlar aldıklarını varsayıyorlar (evet sadece varsaydıklarından)."

Yoldaşlarımızı bir takım canilerle aynı ıvır zıvır gerekçelere dayanarak mahkûm etmek bir millî devrim mahkemesi için ne utanç verici!

Ancak iyi biliyoruz ki burjuvalar çıldırmış durumda, zira komünistler emekçi kitleleri teşkilâtlandırıyor ve onların sınıf bilinçlerini yükseltiyorlar.

İddianamenin ayırt edici ikinci noktası, savcının, millî kurtuluş mücadelesinin tüm yükünü omuzlarında taşımış olan o işçi sınıfına en küçük bir hukukî hakkı kesinlikle tanımama gerektiği görüşüdür.

"Bizde makineli sanayi pek gelişmemiştir, demektedir savcı, ve işçiler ile patron-

8. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 419-421 **[Fransızca]**; Rusçası aynı CD ve Klasörde Belge No: 416-418.

ların hayatları arasında büyük bir fark görülmemektedir (!?). Allahın izniyle ülkemizde sanayi ilerler ve tröstler gelişirse, o zaman Cumhuriyet hükûmeti işçilerle ilgili mevzuatı düşünmekten geri durmayacaktır."

Yoldaşlar!

Elbette bu görüşle mutabık değilsiniz. Türkiye'de de bir yanda medeniyetin tüm nimetlerinden yararlanan bir burjuva sınıfı ve diğer yanda tam bir yoksulluk içinde bir işçi sınıfı var. İşçi mevzuatının belirsiz bir tarihe ertelenmesine izin vermeyeceğiz. Emekçi sınıfların hakları ve kurtuluşu ancak Marx ve Lenin tarafından çizilmiş yolla elde edilebilecektir. Ancak öte yandan, burjuvalarımız daha şimdiden haklarımızı tanımak zorunda olduklarını hesaba katmalıdırlar zira biz, millî devrimi tehdit eden feodal gericiliğe karşı sonuna kadar mücadele eden ve edecek olan tek gücüz.

Burjuvazi haklarımızı tanıdığı takdirde, bir şey kaybetmeyecektir, tersine gericiliğin düşmanını güçlü bir müttefik olarak yanı başında bulacaktır.

Ve nihayet Türk burjuvazisi birkaç yıl önceki anılarını hatırlarsa, tüm kurtuluş hareketlerinin desteği dünya proletaryası gibi bir müttefikin değerinin farkına varabilir.

Yoldaşlar!

Daha Karadeniz'de 1921'de vahşice boğulan Mustafa Suphi ve 14 yoldaşının hesabı var soracağımız. Ve şimdi de 16 yeni kurban.

Yoldaşlarınızın beraat etmesini talep ediniz. Türk Komünist Partisi saflarında teşkilâtlanın.

Yaşasın proletarya devriminin ve anti-emperyalist hareketin bayrağı Komintern!

Yaşasın Türk Komünist Partisi!

Yaşasın Türkiye'nin emekçi kitleleri!

Yaşasın tevkif edilmiş yoldaşlarımızın beraatı![9]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün aşağıdaki çalışmasının redakte edilmiş hali, *Internationale Presse-Korrespondenz [İnprekor]*, 1925, sayı 129, s. 1882'de 8 Eylül 1925 tarihiyle ve "Yeni Türkiye'de Komünist Avı" başlığıyla yayınlanmıştır. Aşağıda sol sütunda redakte edilmiş metni, sağ sütunda yazının ilk kaleme alındığı hali aktarıyoruz. Dr. Şefik Hüsnü bu yazısıyla Türkiye'deki komünistlerin mahkûmiyetlerine karşı KE seksiyonlarının ve işçi sınıfının enternasyonalist dayanışma ve baskısını talep ediyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün bu makalesi ile ilgili olarak, Doğu Seksiyonu'ndan Vasiliyev Dr. Şefik Hüsnü'ye 26 Eylül tarihli mektubunda "ihtiyatsız" değerlendirmesi yapıyor. Bu belgeye II. Bölüm'de yer vereceğiz.

9. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 503-506 [Fransızca].

Yeni Türkiye'de Komünist Avı

8 Eylül 1925

Ankara "İstiklâl Mahkemesi", üç aydan fazla bir süre önce, İstanbul'da on beşe yakın işçi ve aydını *ı Mayıs* gösterilerinde komünist ajitasyon yaptıkları ve devrimci bir broşür yayınladıkları gerekçesiyle tutukladı.

Tutuklananlar, gerçekten de uzun yıllardan beri sistemli bir propaganda yürüten komünist öncü savaşçılardı. *Aydınlık* adlı Marksist bir dergi ile *Orak-Çekiç* adlı bir işçi gazetesi çıkarıyorlardı. Bu yayınların, çoğunluğu işçi olan üç binden fazla okuyucusu vardı. Bir işçi hareketinin başladığı her yerde, yoldaşlarımız en ön saflarda yer alıyorlardı. Bugün on binlerce işçiyi etrafında toplayan en önemli sendikalar, komünistlerin önderliğini gönülden kabul etmektedir.

Resmi makamlar, bu açık komünist propagandacıların aynı zamanda güçlü bir gizli örgüte bağlı olduklarını iddia ettiler. Bu iddianın doğru olan tek yanı, Türkiye'de 1919 yılından beri illegal bir komünist örgütün bulunduğu ve Kemalist polisin bütün çabalarına rağmen bu örgütü ortaya çıkaramamış olmasıdır. Ne var ki basın ve sendikalarda tümüyle açık olarak komünist görüşü savunmayı üstlenmiş olan savaşçılarımız, aslında kesinlikle bu gizli örgütün üyesi değillerdi ve yasallığa titizlikle uydukları için kovuşturmaya fırsat vermiyorlardı. Hükümet, daha 1922 Mayısı'nda, illegal bir bildiri dağıtılması dolayısıyla, yazı ve konuşmaları ile komünizme gösterdikleri eğilimi açıkça ortaya koyan herkesin tutuklanmasını emretmişti. Ne var ki, komünist olmak, Türk ceza hukukuna göre başlı başına bir suç oluşturmadığı için, İstanbul mahkemesi yoldaşlarımızı ister istemez serbest bırakmak zorunda kaldı.

Üç ay önceki son tutuklamalardan sonra, polisin illegal bir partinin varlığını kanıtlayacak önemli belgeler ele geçirmiş olduğu sanılıyordu. Sanıkları bu yüzden, gizli bir siyasi örgüt kurma suçundan bir ya da iki yıl hapis cezasına çarptırılması bekleniyordu.

Ancak kısa bir süre sonra başlayan dava, iddianamede yoldaşlarımız aleyhine hiçbir ciddi kanıtın bulunmadığını gösterdi.

Dava bir komediydi. Sanıkların normal bir savunma olanakları bile yoktu. Cumhuriyet Savcısı, gazete makalelerine, komünist eserlerden

1925 Berlin'den yazılmıştır [Eski Türkçe not]

Türk Komünistlerinin Mahkûmiyeti

Türk burjuvazisi komünizmin başarıları karşısında çıldırdı – On yedi militan yüz elli yıl kürek cezasına çarptırıldı – Komünistlere monarşizm aleyhtarı kanununun tatbikine karşı protesto

Üç ay önce, Ankara İstiklâl Mahkemesi İstanbul'da 1 Mayıs vesilesiyle komünist ajitasyonu yaptıkları ve devrimci bir broşür yayımladıkları suçlamasıyla on beş dolayında işçi ve aydını tevkif ettirdi. Gerçekten de tevkif edilen yoldaşlar, uzun yıllardır komünizm için sistemli ve son derece etkili bir propaganda yapıyorlardı. KE'nin direktiflerinden net bir biçimde esinlenen Marksist bir dergi (*Aydınlık*) ve bir işçi gazetesi (*Orak-Çekiç*) yayınlıyorlardı. Bu yayınlar, çoğu işçi, üç bini aşkın okura ulaşıyordu. İşçi hareketi olan her yerde, onlar –sözleriyle ve yazılarıyla- emekçilerin taleplerini zafere ulaştırmak için en ön safta mücadele ediyorlardı. Onlar, gözü peklikleri ve adanmışlıkları sayesinde emekçi sınıflar üzerinde öylesine güçlü bir etki yaratmışlardı ki, on binlerce üyeye sahip meslek sendikalarının birçoğu özgürce onların yönetimini kabul etmişti.

Hatta bu komünist propagandacıların çok güçlü bir gizli teşkilâta mensup oldukları bile söyleniyordu. Gerçekten de böylesi bir teşkilât Türkiye'de 1919'dan beri mevcuttu. Gizli faaliyetini öylesine iyi düzenlemişti ki, Kemalist polisin tüm çabalarına rağmen, yetkililer onun mevcudiyetine ilişkin hiçbir delil bulamamışlardı. Basında ve sendikalarda komünist bakış açısını açık olarak savunmayı üstlenmiş olan militanlar, legaliteye tam olarak uyuyor ve hiçbir adli takibata mahal vermiyordu. Mayıs 1922'de hükûmet, illegal bir bildirinin dağıtılmasını ileri sürerek, yazıları veya söylevleriyle komünist oldukları ortaya çıkmış olanların, ülkede görülmedik bir şiddetle tevkif edilmesini emretti. Sadece komünist olmak ceza kanununa göre bir suç teşkil etmiyordu, mahkûm etmek için ellerinde başka bir delil olmadığından, İstanbul mahkemesi onları beraat ettirmek zorunda kaldı.

Bu defa, herkes polisin TKP'nin varlığını ortaya koyan önemli belgeler ele geçirdiğini sanıyordu;

alıntılara ve yoldaşlarımızın gurur verici ifadelerine, yani Savcının deyişiyle "sosyal düzeni yıkmaya çalışan ajanlar" oldukları şeklindeki "itiraflarına" dayanıyordu. Türkiye'nin çiçeği burnunda milli Cumhuriyeti'nin Savcısı, uygar Batı Avrupa'daki meslektaşlarından hiçbir alanda geri kalmadığını herkese kanıtladı.

Türkiye'nin en iyi emekçilerinden olan on yedi öncü savaşçı 159 yıl ağır hapse çarptırıldı. Kemalizm'in tarihinden hiçbir zaman silinmeyecek olan bu korkunç *karar*, hedefin komünist hareketten başka bir şey olmadığını gösterdi. En seçkin teorisyenimiz *Dr. Şefik Hüsnü* yoldaş ve üç yabancı yoldaşımız *on beşer yıl ağır hapis* cezasına mahkum edildi. Bu yoldaşlarımızın dördü de, bir şans eseri olarak Kemalist Cumhuriyet'in uşaklarının ellerinin erişemeyeceği bir yerde bulunuyorlar. Ne yazık ki, yakalanan *diğer on üç sanık, on yıldan on yedi yıla kadar ağır hapis* cezasına mahkum edildiler. Ankara hükümeti aldığı bu kararla Avrupa'nın kapitalist hükümetlerinin uygarlık düzeyine kesinlikle erişmiş olduğunu kanıtlamıştır.

Türkiye işçi sınıfı, artık, böyle utanç verici bir karar karşısında ciddi bir yılgınlığa düşmeyecek kadar gerçek çıkarlarının ve tarihsel rolünün bilincindedir. Nitekim işçi sınıfı, kısa bir süre önce komünist gazetelerin kapatılması üzerine, buna yanıt olarak Bursa'da proletaryanın haftalık organı *Yoldaş*'ı çıkarmayı başarmıştır. İşçi sınıfı, öncü savaşçılarının zindanlara atılmasıyla yediği son darbeye, şimdiye kadarkilerden çok daha canlı ve şiddetli bir eylemle yanıt verdi. Boğaz Vapur Şirketi'ndeki makinistlerin son grevi bunu kanıtlamaktadır.

Kaldı ki, bu darbe komünist öncü savaşçıların yalnızca *legal* çalışan kesimine indirilmiştir. Türkiye Komünist Partisi'nin *illegal* aygıtına hemen hemen hiç dokunulmamıştır. Yerel örgütlerin aktif işçileri görevlerinin başındadır. Bu nedenle, yoldaşlarımızın, yeni Türkiye'ye hâkim olan milliyetçi gericiliğin indirdiği darbenin etkilerini kısa bir süre içinde gidereceklerini ümit ediyoruz.

Elbette bu mahkûmiyet kararı, her türlü açık propagandayı hemen hemen olanaksız kılmıştır. Kemal Paşa'nın adliyesi, aslında padişahlık yanlısı gericilere karşı çıkarılmış olan Sıkıyönetim Kanunu'nu [Takrir-i Sükun Kanununu sanıkların gizli bir siyasî teşkilât kurduklarından bir veya iki yıl hapse mahkûm edilmeleri bekleniyordu. Dava sırasında, şu ortaya çıktı ki, hükûmetin dosyalarında yoldaşlarımızı suçlayabilecek bir delilin izine bile rastlanmıyordu.

Sanıklara kendilerini savunma imkânının bile tanınmadığı bir adalet komedisinden sonra, savcı, yoldaşlarımızın gazetelerde yayınlanmış makalelerine ve komünist olduklarına ilişkin beyanlarına dayanarak, sosyal düzeni alaşağı etmek isteyen kişiler olarak mahkûm edilmelerini talep etti. Esas hakkındaki mütalaasında savcı komünizmin, modern medeniyetin tüm kazanımlarının yer aldığı sosyal rejimin zorla alaşağı edilmesini hedefleyen bir öğreti olduğunu ve Türk milliyetçi hükûmetinin ne bir adım gerisinde ne de ilerisinde tam olarak bu Avrupa medeniyetinin sınırları içinde kalmak istediğini belirtiyordu.

Hemen ardından mahkeme Kemalizmin maskesini alaşağı eden ve sonsuza dek bir kara leke olarak taşıyacağı bir mahkûmiyet kararı verdi. Şehirlerin ve köylerin emekçilerine karşı derin bir hıncı açığa vuran bu sınıfsal hükümle, mahkûm edilmek istenen bir dizi komünist değil, bizatihi komünizmin kendisidir. En iyilerinden on yedi militan yüz elli yıl kürek cezası aldı. Rastlantıyla Almanya'da bulunan, Türkiye'de komünist hareketin önderi ve teorisyeni Şefik Hüsnü ve üç diğer yoldaşın her biri ise on beşer yıl ceza aldı. Diğerleri on yıla ve yedi yıla mahkûm oldu. Böylece bütün işçi sınıfı açısından bir terör atmosferi yaratılmak isteniyor. Kemalistler de, Avrupa hükûmetlerinin tümüne, kendilerinin kapitalist medeniyete lâyık olduklarını çarpıcı bir biçimde gösterme vesilesine sahip oldular.

Tsankov'ların, Grabski'lerin ve hatta Painlevé'lerin, bu anti-komünist çılgınlık nöbetine hayran kalmış olmaları mümkündür. İngilizler de Musul meselesinde biraz daha uzlaşmacı hale gelebilirler. Ancak kesin olan, Türkiye işçi sınıfının, böylesi mahkûmiyetlerle yılmayacak kadar sınıf çıkarlarının ve tarihsel rolünün bilincinde olmasıdır. Tıpkı komünist gazetelerin yasaklanmasına emekçilerin Bursa'da bir haftalık işçi gazetesi –*Yoldaş*– kurarak cevap verdikleri gibi, rehberlerinin ve önderlerinin mahkûmiyetine de hak talepleri hareketlerini ve teşkilâtlanma çabalarını yoğunlaştırarak cevap

kastediliyor] bütün komünistlere karşı kullanmaya kararlı görünmektedir. Yalnızca Türkiye işçileri değil, bütün diğer ülkelerin işçileri de buna karşı çıkmalı ve böylesine alçakça sınıfsal kararların kaldırılması için çalışmalıdır. Genç Türkiye'nin işçilerinin, diğer ülkelerdeki işçilerin desteğine ihtiyacı vardır. Kendisine "devrimci" diyen Kemalist Parti'ye, padişahlık yanlılarına karşı çıkarılan yasaların komünistlere uygulanmaması ve utanç verici mahkûmiyet kararlarının kaldırılması için kararlı biçimde baskı yapmalıdır.

B. Ferdi (İstanbul)[10]

vereceklerdir. Boğaz Seyr-ü Sefain kumpanyası makinistlerinin geçtiğimiz günlerdeki grevi bu bakımdan son derece anlamlıdır.

Nitekim darbe yiyip muvakkat olarak mücadelenin dışına itilenler hemen hemen sadece legal çalışmaya hazırlanmış TKP üyeleridir. Partinin illegal cihazı hissedilir derecede etkilenmedi. Ayrıca yerel teşkilâtların işçi militanları görevlerinde kaldı. Umuyoruz ki yoldaşlarımız kısa zamanda milliyetçilerin iğrenç darbesinin yarattığı karışıklığı aşacak ve burjuvazinin hıncını bastırmak için seçtiği militanların bıraktığı boşluğu dolduracaktır.

Ancak bu hükümle, açık alanda propaganda çalışması bütünüyle imkânsız hale geldi. Kemalistler kendini komünist ilân eden herkese karşı münhasıran monarşist gericiliğe yönelik istisnai kanunu uygulama kararını aldılar. Uluslararası proletaryaya ve KE'nin seksiyonlarına var güçleriyle bu isyan ettirici suiistimali ve kabul edilemez tutumu protesto etmek düşüyor. Varlığının başından itibaren ona her zaman sağladıkları son derece etkili desteği geri çekme tehdidiyle milliyetçi hükûmetten mahkûm edilen devrimciler için af çıkartılmasını ve takrir-i sükûn kanunlarının komünistlere uygulanmasından vazgeçilmesini talep etmelidirler.

Kemalistler hâlâ devrimci düzlemde mi olduklarını yoksa daha şimdiden emperyalistlerin kampına mı kesin olarak geçtiklerini göstermeleri bakımından bir imkâna sahipler.

B. Ferdi[11]

* * *

Hasan Âli'nin [Halim] Haziran ayında yurtdışına çıkmasının ardından Nâzım Hikmet de Ağustos 1925'te mahkemenin karar vermesinden sonra yurtdışına çıkmış ve Odesa'dan Halim'e ilk mektubunda muhakeme sonucunu aktarmıştır. Yurtdışındakiler arasındaki yazışmaları III. Bölüm'de ele alacağız.

---

10. Bkz Komintern Belgelerinde Türkiye-5 Şefik Hüsnü Yazı ve Konuşmalar, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 1995, s. 15-17.
11. TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 380-383 [Fransızca].

Evlât,

Dün Odesa'ya geldim. Mahkûmiyet kararını alana kadar bu vazifemin başında idim. Bizimkilerin mahkemesi bitti. Arkadaşların bazılarının giydikleri hüküm şunlardır. Sadri 7 sene, Şevket 10 sene, Abdi 10 sene, Şefik Hüsnü gıyaben 15 sene, sen keza 15 sene, ben keza 15 sene, Cevdet keza 15 sene. Yani sen, ben, Doktor, Cevdet aynen 15 seneye mahkûm olduk. Oraya süratle gelmemi temin et. Konuşuruz.

Nâzım Hikmet[12]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün Ekim 1925'te Moskova'ya gelmesinin ardından, İstiklâl Mahkemesi tarafından mahkûm edilen Dr. Şefik Hüsnü, Hasan Âli ve Nâzım Hikmet'in imzalarıyla aşağıdaki bildiri yayınlanmıştır. Bildiride Baytar Ali Cevdet'in [Fahri] adının bulunmaması, kendisinin henüz Berlin'de olması ve ancak yıl sonuna doğru Moskova'ya gelecek olmasındandır. Halim'in [Hasan Âli] "Türk Komsomollarının Mahkûmiyeti" başlıklı yazısını VI. Bölüm TKGB Faaliyetleri'nde vereceğiz.

TÜRKİYE'NİN BÜTÜN İŞÇİ VE KÖYLÜLERİNE, TÜM EMEKÇİLERİNE

Değerli yoldaşlar!

Ankara İstiklal Mahkemesi 12 Ağustos günü 16 Türk komünistinin davasında ağır mahkûmiyet kararları aldı. Bu yoldaşlar 7 ile 15 yıl arasında değişen kürek cezasına çarptırılarak, toplam 162 yıl ceza giydi. Hüküm giyenlerden üçü olarak biz Şefik Hüsnü, Hasan Âli ve Nâzım Hikmet gıyaben mahkûm olduk. Polis bizim peşimizde. Dışarıda olduğumuzdan biz niçin mahkûm edildiğimizi bütün Türk işçi ve köylülerine, tüm emekçilere anlatmayı görev biliyoruz.

Savcı iddianamesinde bakınız ne diyordu:

"Davayı ikiye ayırmak gerekir. Önce Muştaz [Mümtaz??] Efendinin evindeki toplantı. Aktif propaganda ve ajitasyoncular buradaydı. Diğerleri *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* dergileri vasıtasıyla ajitasyon ve propaganda yapmıştır. Muştaz Efendinin evinde yapılan toplantı sanıkların itiraflarıyla kanıtlanmıştır. Toplantının yapıldığı odanın duvarları kırmızıyla süslenmiş ve ziyafet adı yakıştırılan toplantıda Robespier, Danton ve Lenin gibi büyük devrimcilerden bahsedilmiştir. Toplantı sırasında devrimci adların kullanıldığına, devrimci olayların anlatıldığına ve hazır bulunanların komünist olduklarına dair çoktandır kuşku duyulduğuna göre ben orada önemli karar alındığını tahmin etmekte çok haklı sayılırım. *Aydınlık*'a gelince, onun basın hayatı 4 yıl sürdü. Bütün bu süre içinde ülkemiz kalkınırken dergi tüm dikkatini toplumun kurallarını eleştirme üzerine yoğunlaştırdı."

Biz bu iddiaları doğru buluyoruz. Biz gerçekten de işçi ve köylü toplantıları düzenledik. Biz gerçekten de işçi-köylü gazete ve dergileri dağıttık. Biz gerçekten de bugün Türkiye'de uygulanan kuralları eleştirdik.

---

12. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 520 [Eski Türkçe].

Bizde her şey yolunda da eleştirecek bir şey yok mu sanki? Devrim sultanı defetti. Ama büyük çiftlikçiler kaldı. Gözü bir türlü doymak bilmeyen burjuvazi kaldı. Büyük toprak ağalarının toprak mülkiyeti dokunulmaz olarak kaldı. Köylülerin sefaleti ve toprak yetersizliği kaldı. Emekçi yığınlar üzerindeki ezgi ve sömürü kaldı. Biz komünistler sultanın defedilmesini selâmladık. Biz şimdi Kemalist hükûmetin saltanatçı komploculara ve onları destekleyen ruhanilere karşı savaşını selâmlıyoruz. Ama biz komünistler daha ileriye gitmek istiyoruz. Biz eski rejimin kalıntılarının kökünden kazınmasını istiyoruz. Biz büyük çiftlik sahibi ve toprak ağalarının toprak mülkiyetine son verilmesini ve büyük toprak sahiplerinin ve ulemanın bütün topraklarının ihtiyacı olan köylülere bedava dağıtılmak üzere devletin emrine devredilmesini talep ediyoruz. Bir icarcıların fiilen işlediği toprağın onlara verilmesini talep ediyoruz. Biz borç ve vergi bakayası karşılığı köylünün temel tarım araçlarının ve hasadının satılmasının yasaklanmasını talep ediyoruz. Biz bu istemleri hayata geçirmek istiyoruz. *Aydınlık* ve *Orak Çekiç* dergilerinde biz işte bu istemleri anlatıyorduk. Ve şimdi soruyoruz: Bunlar kötü şeyler mi, köylü yoldaşlar?

Biz işçiler için sendika hakkı, bu sendikaya dayanarak işverenlere karşı daha yüksek ücret, daha kısa işgünü için, devlet hesabına işsizlik, hastalık, malûllük ve yaşlılık sigortası için kararlı savaş yürütme hakkı istiyoruz. Biz işçi ve köylüler için söz, basın, sendika, toplantı özgürlüğü istiyoruz. Bütün bunları biz *Orak Çekiç* ve *Aydınlık* dergilerinde anlattık ve savunduk. Ve şimdi soruyoruz: Bütün bunlar kötü ve suç mudur, işçi ve köylü yoldaşlar? Bunlar için Kemalist hükümet bizi 162 yıl kürek cezasına mahkûm etti. Burjuvazinin kendilerini nasıl sömürdüğünü, zaten en büyük ticaret ve sanayi işletmelerinin ortağı bulunan devlet memurlarının burjuvaziye nasıl yardım ettiğini kendi sırtında hissediyor. Bir süre önceki ... [asıl belgede ... var] olayını anımsatmak bile yeterlidir.

Ve biz soruyoruz: Genç cumhuriyetimizi işçi ve köylülerden başka kim daha iyi savunabilir? Toprak ağaları ve mollalar mı? Onlar saltanatçı komplocularla bin bir iple göbekten bağlı. Fabrikatörler mi? Onlar, yabancı kapitalistlerle, ticaret ve işçileri acımasızca sömürü yoluyla bir an önce ve daha çok kâr elde etmek için çırpınıyor. Hükümet görevlileri, üst düzey memurlar arasında cumhuriyeti, halkın hürriyetini satmaya hazır çok soysuz var. Biz diyoruz ki; bütün bu entrika ve tehlikelere yalnız teşkilâtlı ve silâhlı işçi ve köylüler son verebilir. Biz işçi ve köylüleri çıkarlarını korumak üzere kendi cemiyetlerinde, köylü birliklerinde, sendikalarda birleşmeye çağırıyoruz. Biz öncü işçi ve köylüleri Türkiye Komünist Partisi'nin saflarına davet ediyoruz. Bizler zayıftık ve hükûmet bu yüzden bizi kolayca bastırdı. Bundan kim kazançlı çıktı? Türk saltanatçıları, Fransız ve İngiliz emperyalistleri kazandı, bütün sömürücüler ve Türk halkının düşmanları kazandı.

Türkiye'nin işçi ve köylüleri, yoldaşlar! Eğer sultanın geri dönmesini istemiyorsanız, eğer kapitülasyon rejiminin geri dönmesini istemiyorsanız, eğer daha geniş özgürlük istiyorsanız, eğer toprak ağalarının ve burjuvazinin bileğini bükmek istiyorsanız, Türkiye Komünist Partisi'ni güçlü kılmakta gecikmeyiniz. Bütün tutuklu komünist yoldaşların hemen serbest bırakılmasını isteyiniz. Teşkilâtlanma, grev yapma hakkınızı ve basın özgürlüğü isteyiniz.

Türk komünistlerinin davasında mahkûm edilen
Şefik Hüsnü, Hasan Âli, Nâzım Hikmet.

5.X.25[13]

---

13. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 494-497 **[Rusça]**.

Eylül 1926 tarihini taşıyan aşağıdaki raporda Ankara teşkilâtından Seyfettin [Seyfi, Atıf], Kongre ertesindeki parti çalışmalarının yanı sıra, tevkif edilerek Ankara'ya gönderilmiş yoldaşlarının durumu hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Vedat [Nedim], [Hemşinli] Mahmud, [Edirneli] Faik, [Vanlı] Kâzım, Hamdi [Şamilov], daha sonra da Salih [Hacıoğlu] gibi Merkez Komitesi üyeleriyle görüşmelerini aktaran Seyfettin, gerek parti faaliyeti, gerekse mahkûm edilmiş yoldaşlarla dayanışma konusunda bunların atalet ve ilgisizliğinden şikâyet etmektedir. Seyfettin'in raporuna göre mahpuslarla dayanışma esas itibariyle Ankara parti teşkilâtı üzerinden yürütülmektedir. Bu arada Ahmet Cevat [Emre], Tekin [İsmail Hüsrev Tökin] ve Vâlâ [Nurettin] tarafından farklı bir parti çalışmasına işaret ettikten sonra Ankara'daki İmalat-ı Harbiye fabrikasındaki çalışmaları geniş bir biçimde aktarmaktadır. Mahkûm komünistlerin her birine yapılan yardım ile ilgili verilerin ayrıntıları verildikten sonra her birinin psikolojik ve fizyolojik durumu da ele alınmaktadır. Tıbbiye talebelerinin Dr. Hikmet'in [Kıvılcımlı] annesi aracılığıyla yaptıkları af başvurusunu engelleme girişimlerinin başarısızlığa uğradığını belirten Seyfettin, Abdi Recep'e yetersiz kalan yardımın ise sadece Amele Teali Cemiyeti'nden yapıldığını vurgulamaktadır.

19 Eylül 926
Odesa

1925 Şubatından 1926 Ağustosuna kadar "Ankara" ve Ankara'dan umum görünüş

On dokuz ay mukaddem kongreden Ankara'ya avdette vazifelerimize daha fazla bir iman ve şuurla başlıyor ve az zaman içinde gayretlerimizin semereleriyle karşılaşıyorduk. Hücrelerimiz beşe çıkmış, içtimalarımız yoluna girmiş ve camiamız oldukça disipline edilmiş idi. Bu güzel varlık içerisinde hissettiğimiz yegâne eksiklik ilmî bir arkadaşımızın içerimizde bulunmaması idi. Bu sıralarda İstanbul'dan bize takdim edilen Ankara muallimlerinden Nureddin arkadaş tavsiye mucibince içerimize alınıyor. Ve kendisinden istifade edilmek çareleri taharri ediliyordu. Az zaman sonra bu arkadaş avdet etmiş ve bunun üzerinde beslemek istediğimiz ümidimiz hiçbir suretle tahakkuk edememiş ve edilen hülasa-i istifade yalnız birbirimizi tanımaktan ibaret kalmıştır. Bundan sonra Abdullah arkadaş Ankara'ya geliyor. Ve bize haftanın muayyen akşamları uğruyor ve mütekabil olarak tenvir ve tenevvüre uğraşıyorduk:

Bu arkadaştan biraz istifademiz olmuştur. Fakat anlattığı meselelerin mevzu intihabında o kadar isabet olmamıştır. Çünkü henüz tam şuurunu almadan bir ameleye komünistliğin amelî lüzûmunu anlatmadan, ilmî fevaidi anlatmak, hem anlatmak isteyen için ve hem de anlamak isteyen için zor ve az muvaffakiyetli bir şey oluyor.

Üç aydan sonra bu arkadaş da İstanbul'a dönüyor. Bu sıralarda ise, Ankara'ya mahpus arkadaşlarımız gelmiş, İstiklâl Mahkemesi dahi bize karşı olan şiddet ve dikkatini son haddine çıkarmış idi. Bu sıralarda terör bizim Ankara arkadaşlarımız üzerinde de tesirini göstermiş ve bazı arkadaşlarımız kasdî bozgunluklar çıkarmışlardı. Bu hal üzerine biz de beynimizde bir tasfiyeye mecbur kaldık. Bu vekayi ile biz eski varlığımızdan bir şeyi kayıp etmiş olmuyorduk. Yalnız kazanılması muhtemel bazı arkadaşların ric'atine şahid oluyorduk.

* * *

Bu günlerde ise yapılacak vazifelerin en mühimi ile karşılaşmış idik. Tevkif edilen arkadaşlarımızın hepsi Ankara'ya gelmişler ve tabiatıyla alâkaya ve muavenete muhtaç idiler.

Bu ilk günlerde hepsine karşı birden alâka izhar etmekliğimiz polisin eline bir ipucu verecekti. Bunlar sinmişler, bizim alâkamızı yakalamayı bekliyorlardı. Müdafaa edilecek noktası kavi olması dolayısıyla ilk alâkayı – eski arkadaşım – diye Nuri ve Şevki arkadaşlara yaptık. Ben Nuri namına ve Sanayi Mektebi mezunlarından Şefik arkadaş da Şevki namına mahpushaneye uğramaya ve kendilerine yiyecek ve örtünecek teminine başladık. Nuri iki arkadaşla beraber bir odada olduğundan bu ilk alâkamızdan yalnız üç arkadaş müstefid oluyordu.

Mahkemenin hitamına kadar yardımımızı ihtiyatkârlık mecburiyetiyle hep bu suretle mahdud bir tarzda yapabildik. Ağustos içerisinde mahkeme hitama ermiş, arkadaşlar mahkûm olmuş ve ihtilattan memnuiyetleri de ref' edilmiş idi. Mahkûmiyetlerinin haftasında mahpushaneye gittiğimde ilk olarak konuşmak fırsatıyla karşılanıyordum. Nuri'yle Vasıf'ın odasında gardiyan çavuşuna hususi rica üzerine Şevket ve İbrahim Hilmi arkadaşlarla da görüşmek kâbil oldu. İlk söylenecek söz olarak kendilerinden af diledim. Çünkü 3 aydan beridir üç arkadaştan gayri kendilerine karşı bir alâka göstererememiş idik. Bu ilk haftada öğrendiğim şey üç aylık mahpushane hayatlarında en fazla mihnete ve mahrumiyete İbrahim Hilmi ve Abdi Receb arkadaşların uğradığı keyfiyeti idi.

Bu arkadaşları birbirinden ayrı olarak üzerinden yağmur akan bir bodruma atmışlar, birisi romatizma olmuş, diğerlerinin dahi ciğerlerine kadar soğuk işlemiş. Fakat çektikleri zahmet ve zulme mukabil kendilerinde de o nisbette bir metanet ve maneviyat hâsıl olmuş idi. Nuri arkadaş dahi bodruma atılmış ve o da epeyce hırpalanmış. Nuri'de de aynı metanet ve maneviyat kendisini gösteriyordu. İkinci hafta uğradığımda tıbbiyeli arkadaşlar da askeri hapishaneden diğer arkadaşların yanına gelmişler ve on iki arkadaşın hepsi iki odaya taksim edilmişler ve bu suretle artık hepsiyle görüşmek kâbil oluyordu. Ve o haftadan itibaren bizim için dahi vazifemizin ikinci devresi geliyordu. O haftadan itibaren yardımlarımızı umumileştirdik. Bütçemizi otuz liradan doksan yüz liraya iblağ etmek lâzım geldiğini anladık. Ve bu iş için dahi azimlerimizi ve duygularımızı biraz daha samimileştirmek kâfi geldi. Her hafta muntazaman hapishaneye uğradık. Bazı haftalar ziyaretçilerimiz onu tecavüz etti. Ve muavenetlerimizi nakden değil aynen yaptığımızdan her haftaki ziyaretlerimiz bir ordunun erzak nakliye kolu şeklini aldı.

Her uğrayan arkadaşımızın hissesine yedi sekiz okkadan fazla erzak taşımak isabet ederdi. Bizim o günlerde en fazla dikkat ettiğimiz şey arkadaşlarımızın karınlarını aç bırakmamaktan ziyade maneviyatlarını gıdasız bırakmamak keyfiyeti idi. Bahusus tıbbiyeli arkadaşlar belki o günlerde kendilerini büyük bir felâkete ve bir istikbâl mahviyetine uğramış addedebilirlerdi. Mahbus arkadaşlarımız içeride, biz dışarıda üç ay mütekabil kardeş saffet ve samimiyeti ile Ankara'da yaşadık. Teşrinisani son haftasında altı arkadaşın İstanbul'a ve İbrahim Hilmi arkadaşın Bursa'ya sevk edilmeleri takarrür etti. Kendilerine yol harçlığı bilet parası lâzımdı. İki gün içinde yüz dokuz lira toplayarak kendilerine teslim ettik. Ve bu suretle altı arkadaş İstanbul'a ve İbrahim Hilmi arkadaş da Bursa'ya sevk edildiler. İstanbul'a giden arkadaşlar giderken, bize şu sözleri söylediler: "Siz artık İstanbul'da bizi ve Bursa'da İbrahim Hilmi arkadaşı düşünmeyin. Biz İstanbul'a gittiğimizde İstanbul'daki arkadaşlarımızı bugünkü rehavetten kurtarırız. Ve onlara ihtiyaçlarımızı temin ettiririz. Siz yalnız Anadolu'daki arkadaşlara bakınız" demişlerdi. Çünkü, hakikaten arkadaşlar Ankara'da geçirdikleri müddet zarfında yalnız bir defa İstanbul'dan alâka görmüşlerdi. O da Ragıb arkadaşın Ankara'ya gelmesi keyfiyeti idi. Ankara'da kalan arkadaşlar da şu mahallere sevk edileceklerdi. Şevket ve

Abdi arkadaşlar Afyon'a, Nuri ve Şevki arkadaşlar Konya'ya, Vasıf arkadaş da yalnız olarak Ankara'da alıkonmuş idi. Bu arkadaşların sevkleri teehhür etti. Biz de gene hafta ziyaretlerimize ve yardımlarımıza ber minval-i sabık devam ettik. Nihayet Şubat nihayetinde emir geldi. Bu arkadaşlarımıza da kırk lira yol parası ve on liradan kırk lira da o ayın harçlığını vererek kendi elimizle trene bindirdik. Ve vagon içerisinde bile elleri kelepçeli duran bu kardeşlerimizle öpüşerek ayrıldık. Bundan sonra artık biz Ankara'da kalan Vasıf arkadaşa bakıyor ve Afyon'daki ve Konya'daki arkadaşlara da aydan aya muntazaman muayyen onar lira gönderiyorduk. Bu sıralara da İstanbul'da da hapis arkadaşlarımızın fena yoksuz bir halde olduğunu hayretle işittik. Kendilerinden aldığımız mektup şüpheye meydan bırakmıyordu. İstanbul arkadaşlarının kendilerini pek ihmal ettikleri katiyen tahakkuk ediyordu. Bursa'daki İbrahim Hilmi arkadaş dahi aynı halde olduğunu Şevket'e yazıyor ve Şevket arkadaş da istemeye istemeye İbrahim Hilmi arkadaşın bu acı halini bana bildiriyordu. Biz de hemen İbrahim Hilmi arkadaşa yirmi lira gönderdik.

İstanbul'a kadar maatteessüf kudret-i maliyemiz kâfi gelmiyordu. Bu halden naşi üzülüyor, bu hususta dertleşecek, anlaşacak ve teşrik-i mesai edecek İstanbul arkadaşlarından bir arkadaş arıyorduk. Fakat iyi zamanın iyi arkadaşlarından bu kötü günlerde hiçbir ses işitilmiyor ve artık biz de İstanbul'da hiç arkadaşımız kalmadığına hükm etmekle cebr-i nefs ediyorduk. Bu sıralarda Şeker bayramının gelmesi umum hapis arkadaşlarımızla yakından alâkadar olmaya vesile oldu. İçerimizden Abdülkadir ismindeki arkadaşımızı Afyon'a ve Konya'ya gönderdik.

Gene içerimizden Hamza arkadaş İstanbul'a gidiyordu. Bu arkadaşı da İstanbul'da hariçteki arkadaşlarla temasa memur ettik. Hamza arkadaşın temasından hâsıl olan netice hiçti. İstanbul'daki alâkasızlığın kabahati kimde olduğu anlaşılıyordu. Galiba bu kabahat hülasatü'l-hülasa teröre aitti?

Afyon'a, Konya'ya giden arkadaşımız oradaki arkadaşlarımıza uğramış ve işleyen ile işleyecek iki aylığı, yani kırk lira Afyon'a ve kırk lira da Konya'ya vermiş ve halleri hatırlarını anlayarak ve sorarak ve ihtiyaçlarını, arzularını öğrenerek bir haftadan sonra gelmiş idi.

Şeker bayramından bir-iki gün sonra yirmi dört saatliğine Salih Hacıoğlu arkadaş Ankara'ya geldi. Akşama toplandık. Esbab-ı avdetinin parti namına olduğunu söyledi. O güne kadar olan atalet ve teseyyübün esbabını sorduk. Cevap olarak yalnız kendisini kabahatsiz göstermeye uğraştı. Yani olan işlere karşı kendi elinde bir şey olmadığını söyledi. Ve saatlerce kendi mazi hikâyelerinden bahsetti. Bu arkadaşın anlattıklarında da sadre şifa verecek materyal iş, materyal cevap yoktu. Giderken "Size biraz para bırakayım" diyerek İbrahim Hilmi arkadaşa gönderilmek üzere bize yirmi lira bıraktı ve gitti.

Gene bayramdan bir aydan sonra ani olarak Hikmet'in annesi –ikinci defa olarak– Ankara'ya geldi. Elindeki iki mektubu İstiklâl Mahkemesi reisi ile müddei-i umumisine verecekti. Bu kadıncağızı bizim hapis arkadaşlar göndermiş ve o iki mektubu da kendileri yazmışlardı. Kadının gelmesindeki manasızlık ve elinde iki mektup olmasındaki garabet beni tabiî olarak fazla alâkadar etti. Bunun üzerine ahlâk düsturlarını bir tarafa bıraktık. Bu iki mektubun zarflarını yırttım. Birbirlerinin hayat ve haysiyetine ortak bir komünist düşüncesiyle mektupları okudum. Maatteessüf okuduğum şey pek acı idi. İstanbul'daki hapis kardeşlerimiz teveccühkâr bir ağızla af dileniyorlardı. Tabii bu hâl büyük bir yanlış hareketti. Fakat kendileri buna karar vermişler ve valideyi de bu iş için Ankara'ya göndermişlerdi. Bu teşebbüsün önüne geçmekliği çok düşündük ve çok arzuladık. Fakat oğlunun kurtulmasından başka bir şeye aklı ermeyen valideyi ikna etmek mümkün olamıyordu. Bahusus mek-

tuplar validenin elinde idi. Nihayet mektupları mahallerine vermeyeceğine dair bize söz verdi. Fakat tabiatıyla gene mektupları verdi, bize ise vermediğini söyledi. Bizim de bu suretle ağızlarımız örtüldü. Hapis arkadaşların –tabiatıyla kalbî olmayan– bu hareketleri esasında şüphesiz bir hata idi. Fakat onları İstanbul'da o derecelerde unutmak ve yoksuzluk içinde bırakmak daha fazla bir hata idi. On günlük bir müsaferetten sonra valide İstanbul'a gitti. Biz de valide ile arkadaşlara üç dört okka yağ ve dört beş okka da et gönderdik.

* * *

Kurban bayramı geliyordu. Gene fırsattan istifade ederek arkadaşlara gitmekliğimiz iyi olacaktı. Bahusus İstanbul'a uğramak vaziyetini yakından görmek ve kararsızlıktan kurtulmak lâzımdı. Çünkü Salih arkadaş iki ay evvel artık her şeyin düzeleceğini vaad ettiği halde bu vaade ait ortada hiçbir âsar yoktu. Gene eski sükûnet, gene eski alâkasızlık devam ediyordu. Bayramda Afyon'a ve oradan da İstanbul'a gitmekliğime karar verdik. Bayramın ikinci günü Afyon'da mahbus arkadaşların yanında idim. Bütün hapis arkadaşlarımızın içinde en fazla fena vaziyette Şevket ve Abdi arkadaşın olduğu anlaşılıyordu. Hapishane tam manasıyla bir zindan şeklinde ve hiç hava almaz bir yerde idi. Esasen hapishanenin hali Şevket ve Abdi arkadaşların çehrelerinden belli oluyordu. Her ikisi de sararmış ve erimiş bir halde idiler.

O andaki gözlerimin ıslaklıklarının ve sesimin ihtizazını saklamaya uğraşarak müdürün odasında sarmaştık. Arkadaşlar hallerinden davacı olmaya tenezzül etmiyorlardı. "Mahpushane hayatı bu, elbet böyle olacak" diyorlardı. Yalnız İstanbul'daki arkadaşlardan hiçbir ses seda çıkmadığına müteessir oluyorlardı. Hele Abdi arkadaşın refikasından aldığı sefalet mektupları, her ikisini fevkalâde müteessir ediyordu. Hapishanedeki vaziyet-i maliyeleri dahi çok fena idi. Bizim her ikisine ayda gönderdiğimiz yirmi lira hapishanenin hırsız idaresi karşısında hiç idare etmiyormuş. Meselâ yüz dirhem yağı yarım okka diye kendilerine veriyorlarmış. On kuruşluk bir şey için otuz kuruş alıyorlarmış. Sıkıntı ve zaruret kendilerini icbar ederek mahpushane müdüründen yirmi lira borç almışlar. Mahpushane bakkaliyesine de gene aynı mecburiyetle on beş lira borç yapmışlar. Bu hallerini ben kendilerinden müşkülatla anlayabildim. "Ankara arkadaşlarına şimdiye kadar fazla yük olduk. Halimizi açıp daha fazla müteessir etmeyelim." diyorlardı.

Tabii ben hallerini ve vaziyetlerini olduğu gibi öğrenmek mecburiyetinde idim. Vaziyetlerini istemeye istemeye anlattılar. Ben de utana utana ve üzüle üzüle dinledim. Ertesi sabah İstanbul'a gideceğime çok sevindiler. Otuz beş lira nakden ve beş liralık eşya bırakarak yanlarından ayrıldım. Ayrılırken bana olan iş havaleleri içerisinde Abdi arkadaşın iki çocuğunun buraya gönderilmesini çok rica ediyorlardı.

* * *

Bayramın dördüncü günü sabahleyin İstanbul'da yegâne bildiğim adres olarak Tekin [İsmail Hüsrev Tökin] arkadaşın evine gittim. İlk olarak ona serzenişte bulunmak istedim. Fakat baktım muhat olduğu lakaydilik içinde ona sitem etmek boştu. Beni Vedat arkadaşa götürdü.

Vedat arkadaş bana "Bizim davetimizle geldin, değil mi?" Hâlbuki benim davetten falan haberim yoktu. Meğerse beni Kurban bayramında çağırmaklığı kararlaştırmışlar. Fakat mukarreratları kâğıt üzerinde kalmış ve ber mucib-i itiyad unutulmuş gitmiş.

O günkü Perşembe günü on dakika kadar Vedat arkadaşın evinde oturduk. Ve Pazar günkü içtimalarına gelmem üzere ayrıldım. Hâlbuki ben elimdeki biletin hükmü mucibince Pazartesi günü ayrılacaktım. Pazar akşamki içtimaa ise daha dört gün vardı. Pazara kadar

bekleyip yalnız bir akşamlık içtimadan sonra gitmekliğim pek semeresiz bir şey olacaktı. Hâlbuki bizim saatlerce konuşarak hatalarımızı ve rabıtalarımızı ıslah etmekliğimiz lâzımdı. Bu ciheti ilk görüşmede Vedat arkadaşa söyledim. Bir akşam yerine iki üç akşam toplanmak iyi olur dedim. İmkânı olmadığını söyledi. Ben de derin bir teessürle "peki" deyip ayrıldım. Pazar günü akşamı Vedat arkadaşın evinde mezkûr içtimada idik. Vedat, Mahmud, Faik, Kâzım ve ben vardık. İçtima saatlerinin onda dokuzu başka şeylere hasredilerek benim geldiğime ait işlere pek cüzi bir zaman kaldı.

Ancak hazırladığım küçük bir takrir okundu, "pekiyi" dendi. Takririm Moper işlerine ve rabıtamıza aitti. İçtimamızın dağılma zamanı gelmişti. Dağıldık. Ve ben de ertesi günü Ankara'ya geldim. Gelirken düşünüyordum. O kadar uzak yerden geldiğim halde ve uzun zamandan beridir olan konuşma ve anlaşma ihtiyaçlarımıza rağmen yarım saatlik bir konuşmadan sonra avdet ediyordum. Yalnız yegâne ümidim bundan böyle birbirimizden bihaber ve başıboş olarak yaşamayacağımız ve hapis arkadaşlarımızın ve ailelerinin artık ıslah-ı hal edeceği keyfiyeti idi.

Bundan sonra iki ay daha Ankara'da bulundum. Fakat kararlarımızın hepsinin kâfi bir intizam ve alâka ile icra edildiğini görmek bahtiyarlığına nail olmadım. 926 Ağustos'unun ibtidasında hasbe'z-zarure fabrikadan ayrıldım. Üzerimde zabit olan heriflerle gayr-i kabil-i imtizac bir vaziyete düşmüştüm. Artık Ankara'dan ayrılmaklığım ile arkamda arkadaş ve vazife boşluğu bırakmayacağım dahi tamamen anlaşılmıştı. Oradaki nüve arkadaşlarım ile ayrılmaklığıma karar verdik. Bu suretle iki ay sonra tekrar İstanbul'a geldim. Baktım, henüz bayramdan beridir SeKa içtimaı bile olmamıştı. Ve kararlaştırdığımız tarzdaki Moper işlerinin o aya mahsus olanları dahi ortada idi.

Bunların halline iştirak ettim. Bursa'daki arkadaşlara uğramak ve hem de Emin arkadaşı buraya yollamak üzere Bursa'ya gittim. Üç gün Bursa'da kaldım ve oradaki hapis Şevki, Nuri, İbrahim Hilmi arkadaşlarla sabahtan akşama kadar yanlarında oturmak şartıyla doya doya konuştum.

Bursa'daki hapis arkadaşlar diğer arkadaşlarımıza kıyasen mahbusiyetlerini en iyi geçiren arkadaşlardır. İbrahim Hilmi arkadaşın Bursalı olması ve hapishane müdürünün eski arkadaşı bulunması bu hususta saik olur. Bursa'dan İstanbul'a avdetten bir hafta sonra SeKa içtimaı oldu. [Hemşinli] Mahmut, [Vanlı] Kâzım, Hamdi [Şamilov], Vedat [Nedim] arkadaşlar ve ben bulunduk. Evvela buradan gelen mektup okundu. [Hüseyin] Said arkadaşın meselesi biraz mevzubahis edildi. Benim buraya gelmekliğime kati karar verildi. Hakkı arkadaşın SeKa'ya alınması konuşuldu. Ve şimdilik tehiri münasib görüldü. Ve daha bazı tali meseleler konuşuldu. Ve dağılma zamanı geldi.

Sonra o hafta ilk defa olarak Hikmet'in kardeşi Şerafettin'le İstanbul hapishanesine arkadaşlarımıza uğradım. Ziyaretimi şu şekilde yaptım. – Ankara Lisesi muallimlerinden Osman namıyla muallim Sadri Bey'i [Sadrettin Celâl] ziyaret ediyordum.

Hapishanede umum arkadaşlarla bir yere geldik ve dört saat konuştuk. Arzularının birincisi illegal neşriyatın şimdilik yapılmamasını temenni etmek oldu. Bu neşriyat yakalandığı takdirde kendilerinin pek müşkil bir vaziyete uğrayacaklarını pek fazla imankâr olarak hep bir ağızdan söylediler. Sonra yukarıda bahsettiğim mektup meselesini mevzubahis ettiler. O mektubu ancak İstiklâl Mahkemesini aldatıp hapisten çıkmak için yazdıklarını söylediler. Ben de cevaben bu hareketlerinin külliyen yanlış olduğunu ve bu mesele üzerinde yapacakları münakaşanın tamamen zaid olduğunu söyledim. İtiraf ettiler. O günlerde kendilerine karşı olan alâkasızlığın ve bu suretle meydana gelen maddi ve manevi sıkıntının

bu teşebbüsü meydana getirdiğini söylediler. Kendilerinin gene eski din ve imanı yerinde arkadaşlar olduklarını heyecanla anlattılar. Ve Moskova'ya gittiğim takdirde kendileriyle muhabere edilmekliğin çaresine bakılmasını bilhassa rica ettiler. Üç gün sonra Hasan Âli arkadaşın hemşiresiyle konuşmama ait haber göndermişler. Hikmet'in validesinin takdimiyle Sultanahmet parkında hemşiresiyle konuştum. Validesinin ve küçük hemşiresinin çok perişan bir halde olduğunu yana yakıla anlattı ve yardım istedi. Cevaben arkadaşlara söyleyeceğimi ve halleriyle herhalde alâkadar olacağımı uğraşacağımı vaad ederek ve kalben müteessir olarak yanından ayrıldım. Fakat bu işi umumuna birden açamadım. Çünkü SeKa içtiması zikrettiğim vechile pek fasıla ile oluyordu. Yalnız hususi olarak bir iki arkadaşa açtım. Onlardan da müsbet cevap alamadım. Halim arkadaşın validesine yardım edilebileceğini söylediler. Moper'in vaziyet-i maliyesinin müsaadesizliğinden bahsettiler.

Üç ay mukaddem bir defa ve bu defa İstanbul'da bulunduğum zamanda üç defa Şevket arkadaşın ailesi Leman arkadaşa uğradım. Peder ve validesinin vakit vakit beliren sitemi altında Orhan'ı büyütmeye uğraşıyor. İki aydan beridir de aylığı on liradan on beş liraya iblağ edilmiş bulunuyor.

* * *

Gördüğüm ve öğrendiğim vaziyetler içinde en fazla kalbi yakan ve ağlatan mesele Abdi Recep arkadaşın ailesi oldu. Afyon mahpushanesi gibi bir insan mezbahası olan bir yerde kaya gibi şayan-ı takdir ve iftihar imanıyla Şevket'le beraber yaşayan bu arkadaşın ailesi, bir çocuğu kucağında ve iki oğluyla yanında, tamamen sararmış ve çukurlanmış çehresiyle ve üzerindeki rengi uçmuş, didik didik olmuş yamalı pejmürde çarşafıyla feci bir sefaletin en canlı bir timsali bulunuyor. Şimdiye kadar kendisine verilen para Amele Teali Cemiyeti tarafından verilmiş. Fakat bu kadının ayda eline on beş lira aldığı vakitler pek az olmuş. Bazı haftalar eline elli kuruş verilmiş. Benim bu husus hakkındaki teklifim üzerine iki aydır kendisiyle daha fazla alâkadar olunuyor. Bizim Moper'den bu ay yirmi lira verildi. Fakat bu kadın için asgari olarak ayda otuz lira vermek mutlaka lâzımdır. Ve ayrı olarak dahi kendisini ve çocuklarını üst baş perişaniyetinden kurtarmak lâzımdır.

* * *

Diyarbakır'da bulunan Giritli Câzım ve Mehmet Ali arkadaşlara, beş altı ay mukaddem biz Ankara'dan yirmi lira göndermiştik. Şimdi artık üç aydan beridir Moper'den yirmi lira gönderiliyor.

Ankara arkadaşlarının kendi hususi Moper teşkilatlarıyla 1925'ten şimdiye kadar yaptıkları yardım:

Lira	
20	Tevkifatın ilk ayında Nuri'ye Şevki'ye 1925 Haziran
25	Tevkifatın ikinci ayında Nuri'ye Şevki'ye 1925 Temmuz
29	Tevkifatın üçüncü ayında Nuri'ye Şevki'ye 1925 Ağustos
93	Mahkemenin hitamında on iki arkadaşa haftadan haftaya gönderilen erzak 1925 Eylül
97	Mahkemenin hitamında on iki arkadaşa haftadan haftaya gönderilen erzak 1925 Teşrinievvel
102	Mahkemenin hitamında on iki arkadaşa haftadan haftaya gönderilen erzak 1925 Teşrinisani
40	Ankara'da kalan Şevket, Nuri, Abdi, Şevki, Vasıf arkadaşlara 1925 Kânunuevvel

45 Ankara'da kalan Şevket, Nuri, Abdi, Şevki, Vasıf arkadaşlara 1925 Kanunusani
50 Ankara'da kalan Şevket, Nuri, Abdi, Şevki, Vasıf arkadaşlara 1925 Şubat
50 Afyon'a, Konya'ya, Ankara'daki arkadaşlara 1926 Mart
55 15 Vasıf'a, 20 Afyon'a, 20 Konya'ya 1926 Nisan
55 15 Vasıf'a, 20 Afyon'a, 20 Konya'ya 1926 Mayıs
75 15 Vasıf'a, 40 Afyon'a, 20 Konya'ya 1926 Haziran
30 15 Vasıf'a, 15 İstanbul'daki Moper'e 1926 Temmuz
20 Nisan ayında Bursa'da İbrahim Hilmi arkadaşa
20 Mayısta Diyarbakır'daki Câzım ve Mehmet Ali arkadaşlara
109 arkadaşlar İstanbul'a ve Bursa'ya giderken harcırah olarak Teşrinisanide nakden verilmiştir.
40 Konya ve Afyon'a giden arkadaşlara harcırah olarak Şubatta nakden verilmiştir.
10 mahkûmiyetlerinin akabinde tıbbiyeli iki arkadaşa asker ceketlerinin sivile tahvili terzi parası
10 Hikmet'in validesinin ilk Ankara'ya geldiğinde masraf
10 Hikmet'in validesi vasıtasıyla arkadaşlara et ve yağ gönderildi
10 Hikmet'in validesine posta ile yağ
25 Şeker bayramında Afyon'a, Konya'ya gönderilen arkadaşlara harcırah
25 Kurban bayramında Afyon'a ve Afyon'dan İstanbul'a azimet ve avdet masrafı
50 Tıbbıyeli arkadaşlara ilk tevkifatta ilk yardım
Afyon'a Konya'ya giderken arkadaşların mahpushanede bir arkadaşlarına bıraktıkları borcun tediyesi için

---

1097 1926 Temmuz nihayetine kadar umum sarfiyat

Ankara arkadaşlarımızın hapis arkadaşlarımıza karşı gösterdiği alâkayı ve bunun rakamlarını arz ederken bir ciheti zikretmekliği vicdan borcu biliyorum. Bu hususta bazı arkadaşlarımız pek yüksek hassasiyet göstermişlerdir. Ve bu olan iş, para varlığı ile değil tamamen kalp ve iman varlığı ile olmuştur. Bu günler içerisinde kendi kendimize karşı gösterdiğimiz itimadlığını biz de pek tabii olarak bir yaratıcı kuvvet hâsıl etmiştir. Umum arkadaşlarımız verdiği parayı iane olarak değil bir borç, bir vazife bilerek vermişlerdir. Ve birbirlerinin mütemmimi olmuşlardır.

Ve en fazla iftihar noktası kemiyet tarafında değil keyfiyet tarafında gözükmüştür. Meselâ en ihtiyar arkadaşımız –ve Doktor arkadaşın da derin muhabbetkârlarından – Çerkes Süleyman Efendi henüz benimle tanış olmadığı halde ilk hapislik anında benim yanıma gelmiş ve demiştir ki "Arkadaş, işittim, sen haftadan haftaya hapishaneye arkadaşlara gidiyormuşsun. Oradaki arkadaşlar kendi şahsi davaları için yatmıyor, biz ameleler için yatıyor, bunlarla alâkadar olmak her iz'anlı ve vicdanlı bir amele için borçtur. Ben dâhi bu hususstaki vazifemi idrak ederek şimdi sana geldim. Ve aydan aya sana iki lira vereceğim. Sen bunu münasib şekilde arkadaşlara verirsin" dedi. Cevaben "Fakat Süleyman Efendi, siz kesîrü'l-ailesiniz. Bu kadar vermek sizin için çoktur." dedim. Gene cevaben "Hayır, hayır. Ben evli ve kesîrü'l-aile olduğumdan içindir ki bu kadar az veriyorum. Yoksa ben benim için hayatlarını ortaya koyan insanlara karşı bu kadar cüzi surette yardım etmeklikten utanmaz mıyım?" dedi. Ve her ay aylığını alır almaz ilk tediyatı bana oldu. Arkadaşlarımız içerisinde bu yüksek hissiyatla hareket eden daha başka arkadaşlarımız vardır. Eski arkadaşlarımızdan bakkal

ve tütüncü Ankaralı Ahmet arkadaşı ve Ankara Ziraat Mektebi makinist muallimlerinden Refik arkadaşı dahi kemal-i hürmet ve muhabbetle size hatırlatmaklığı bir borç biliyorum. Diğer amele arkadaşlarımız içindeki alâka dahi daima aynı saffet ve samimiyetle olmuştur.

Ve ben bu işlerin başarılması için uğraşırken kuvvet ve gayretimi daima bu temiz yürekli vefakâr kardeşlerden almışımdır. Ve bizim ikinci olarak dikkat ve gayret ettiğimiz cihet de hapis yatan 14 komünist arkadaş için Rus kardeşlerimizin yardımına muhtaç olmamak keyfiyeti idi. Çünkü bu kadar cüzi hapis arkadaşıma Türkiye komünist arkadaşlarımızın bakmaklığa her vechile kadir olacağını kuvvetle zannediyor ve bunun aksi cihetini memleketteki umum varlığımız namına çok ayıp addediyorduk.

Maatteessüf bu ümidimiz tahakkuk edemedi. Birbirlerimize benzeyemedik.

Arkadaşlar arasındaki panik

Geçen sene İzmir'de bulunan Faik arkadaş Ankara'ya gelmişti. Fabrikaya kaydoldu. Bunun gelmesinden ben sevinmiştim. Çünkü kendisini her ne kadar yakından tanımıyor idi isem de kongremize iştirak etmiş bir arkadaş idi. İlk temasımızda ümidimiz zaafa başladı. Ve az zaman sonra bu ümid tamamen iflas etti. Bu arkadaş komünist olduğu için kongremize iştirak etmiş bir kimse değil her nasılsa kongremize iştirak etmiş, aldatmaktan zevk alır, şuursuz ve şeciyesiz bir kimse idi. Tabiatıyla alâkamız söndü.

* * *

Eski muallimlerden sakallı Celâl Bey [Yalınız] de sekiz on aydan beridir Ankara fabrikasında amelelik ediyor. Kendisinin vaktiyle Enternasyonal kongresine iştirak etmiş bir kimse olduğunu işittiğimden kendisiyle fabrikada temas yaptım. Arkadaş oldum. Ve oldukça samimi olduk. Bir gün kendisi *Humanité** okuyordu. Beni çağırdı. *Humanité*'de Hanri Barbüs'ün umum Balkan proletaryasına hitaben beyannamesi var dedi. Aman oku diye rica ettim. Gazeteden okuyor ve bana tercüme ediyordu. Çok ruhlu ve ehemmiyetli ve bais-i istifademiz bir şey olduğunu anladım. Kendisine dedim ki "Celâl Bey bu bizim için çok istifadeli bir şey. Bunu ben bir defa işitmek değil müteaddid kere okumak isterim. Ve sonra benim aynı arzu ve aynı ihtiyaçta arkadaşlarım da var. Onların da bunu okuması çok iyi olur. Lütfen bunu bize tercüme ediniz. Bu suretle bize hizmet edersiniz" diye yalvarırcasına rica ettim.

Evvela "peki" dedi. Üç gün sonra yapmadı, caydı. "Ben böyle şeyleri tehlikeli görürüm. Beni mazur gör" dedi. Bu cevap karşısında teessürümden şaşaladım. İşittiğime inanmak istemedim. Fakat işittiğim hakikatti. Vaktiyle Enternasyonale iştirak eden ve Lenin'in elini sıkan ve mefkûreci geçinen bir arkadaş. Okumak uyanmak hususunda açlık içerisinde olan biz arkadaşlara karşı bu türlü hareket ediyordu.

* * *

İstanbul'dan ayrılacağım günden bir gün evvel Kâzım ve Hamdi arkadaşlardan şu havadisi işittim. Vâlâ, Tekin ve Ahmet Cevad [Emre] arkadaşlar ağız birliği yapmışlar ve Tekin'le Vâlâ, Asım arkadaşa müracaat etmiş. Kendileri partiden ayrılıp ayrı bir parti yapacaklarmış. Bu fikirlerine iltihak ettirmek için [Hüseyin] Said, [Sarı] Mustafa [Börklüce] arkadaşlara da müracaat etmişler. Bunlar bu teklifi reddederek kendilerine şiddetle teessüf etmişler. Ayrılırken Asım [Vedat Nedim] arkadaşla temas yapamadığımdan fazla malûmata malik değilim. Yalnız Tekin arkadaşın İstanbul'daki vaziyeti kendisinin pek alâkasız olduğunu ve daha fazla havai-meşrebliğe doğru gittiğini ihsas ediyordu. Bununla olan temaslarımda buna karşı kendimde imanı ilmiyle mütenasib olmayan bir arkadaş hissi hasıl olmuştur.

Ankara'da içimizde bulunduğu zaman kendisini bize yüksekten tanıtmak isteyen ve içimizde, yazdığı şu şiirleri

Behey bizi korkak sanan kişiler
İçimizde binlerce on binlerce onbeşler

büyük bir heyecanla okuyan Nurettin arkadaş hakkında İstanbul'da bir malûmat elde edemedim. Kendisi hakkındaki malûmatsızlığım beni izhar-ı fikirden men ediyordu.

* * *

Geçen sene arkadaşların ilk tevkifi anında Ankara'ya gelen ve büyük bir heyecanla kendisini bize tanıtan Ragıb arkadaşa bir defa gittim. Asım arkadaşa uğramasını söyledim. Ve lakaydiliğinin esbabını sual ettim. Bana hikâye anlattı. Mevzua avdet ettim. Cevap olacak bir şey işitemedim. Nihayet randevu aldım, ayrıldım. Fakat geleceği akşam gelmedi. Bir daha gelmekliğim icab etti. Gittim. Fakat ikinci randevuya da gelip gelmediğini bilmiyorum. Çünkü o günlerde artık Asım arkadaşla temasımız olmadı.

* * *

İstanbul'daki SeKa arkadaşlarımızın ahlâk ve meziyetleri hususunda çok memnuniyetle mâlîyim. Fakat kendilerinin ataletinden müştekiyim. Bugüne kadar olan haller kendilerinin en doğru bir tercüme-i faaliyetidir. Fazla evham ve fazla uyuşukluk kendilerini alelekser birbirlerinden habersiz hâle koymaktadır. Ve bu suretle bilhassa Moper işleri çok intizamsızlık ve tekâsüle uğramaktadır.

Amele İşleri

Ankara'daki İmalat-ı Harbiye İşçiler Cemiyetimiz terörden beridir faal vaziyette değildir. Yalnız vakit vakit ufak tefek içtimalar vukua geliyor. Yalnız canlı ve oldukça da iftihar-âver bir muvaffakiyetimiz olmuştur.

İki sene mukaddem Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin idare müdürü Ziya Gevher [Etili] etrafına topladığı mebus kodamanlarla bir otobüs şirketi meydana getirmişti. Ve istasyonla şehir arasındaki iki kilometrelik bir yerde işliyor ve on kuruş alıyordu. Ve bu mahal de amelenin en çok gelip gittiği bir yerdi. Akşamları yorgun yorgun fabrikadan çıkınca otomobile binmek hepimiz için çok şayan-ı arzu bir şeydi. İlk günlerde hahişle bindik. Fakat sonradan anlıyorduk ki bizim gibi işçilere on kuruş fazla bir para idi. Üç kişilik bir heyetle şirketin mümessili olan Ziya Gevher'e giderek rica ettik. Dedik ki, biz otobüslerinize daimi müşteriyiz. Fakat on kuruş bizim gibi fakir adamlara pahalı geliyor. Siz bunu lütfen biraz ucuzlatınız, yedi buçuk kuruşa indiriniz. Biz de buna mukabil hatta size üç yüz dört yüz birden abone olalım.

Bu teklifimiz huşunetle karşıladı. "Hayır, on kuruştan aşağı olmaz. İşinize gelmezse tabii binmezsiniz", dedi. Bu teklif karşısında yapacağımız şeyi düşünmeye hacet yoktu. Ertesi akşamdan itibaren şirketin otobüslerine karşı grev yaptık. Bu halimiz Ziya Gevher'i fena halde asabileştirdi. "Siz böyle şeyden anlamazsınız. Siz otobüse layık değilsiniz. Ben de sizi bundan sonra otobüslerime almayacağım." diye istasyonda yüzümüze bağırdı. Ve bize karşı güya mukabil grev ilân etti. O günler ki İstiklâl Mahkemesinin en azılı zamanlarıydı, hücum eden de muhitin ve zamanın belli başlı kahramanlarındandı.

Kemal-i sükûnet ve vakarla grevimize katiyen devama karar verdik. Ankara'nın

bütün binek arabacılarıyla uyuştuk. Akşamları otobüs yerine dörder beşer kişi arabalara binerek gittik. Kararımıza şiddet ve kuvvet vermeye başladık. Ziya Gevher'in bu rezilâne muamelesi amelenin bütün liberalleri üzerinde olduğu gibi muhafazakârları üzerinde de fena tesir yapmıştı. Fabrikanın eski kafalı ustabaşlarıyla bir gün bir otobüs şirketi yapmak tahayyülâtına daldık. Bu hayale hakikat şeklini vermek biz yoldaşlar için yapılacak en büyük vazife idi. Bu arzu alâkadarları ile hemen anlaştık ve teşebbüse geçtik. Ben iptidaî bir nizamname hazırladım. Geçen sene Mayısın birinci günü kulüpte Bir Mayıs tes'idiyle beraber bu işin müzakeresine geçtik. Beher hissesi on liradan ve bin beş yüz hissedardan mürekkeb bir amele otobüs şirketi tesisine o gün ekseriyetle ve büyük bir imanla karar verdik.

O günden itibaren hisse kaydına başladık. Bu işte heyet-i müteşebbise meyanında benimle beraber olan diğer arkadaşların hepsi köhne zihniyetli ve komünistliğin muannid bir surette aleyhdarı kimselerdi. Fakat Ziya Gevher'in aptalca hareket ve hakareti bu işte bu arkadaşları kendilerinin haberi olmayarak komünist yapmıştı. Bir ay sonra hemen 9000 liraya iki otobüs ısmarladık. Otobüslerimiz dört ay sonra geldi. Hemen fiyatları birer kuruştan otobüsleri işletmeye başladık. Bu hareketimiz bütün Ankara sekenesinin nihayetsiz derecede mazhar-ı takdiri oldu. Ziya Gevher ve diğer kodamanlar hırslarından hasta hale geldiler. Ve etrafına bu suretle işaaya başladılar. "Bu otomobiller amelelerin parası ile alınmadı. Bu komünistlerin işidir. Yoksa dört yüz amele nasıl olur da böyle iş yapabilir" dediler. Bu yalan işaa bizim için bir derece daha iyi oldu. Çünkü üst taraftan acaba böyle mi, acaba Rus parası ile mi yapıyorlar diye bizi nîm suretle araştırdılar. Arkadan tahkikatta bulundular. Hâlbuki bu heyet-i müteşebbisenin yedide altısı, yani benden gayrisi halis muhlis muhafazakârdı; yani kendi adamları idi. Ve bu iş yalnız amele kudretiyle oluyordu. Bizim otobüsler piyasaya çıktığından itibaren Ziya Gevher de fiyatları beş kuruşa indirdi. Bu suretle hem kendileri ve hem de bütün Ankara halkını büyük bir soygunculuktan kurtardık. Ben iki ay evvel Ankara'dan ayrılırken otobüslerin adedi sekize baliğ olmuştu. Ziya Gevher altı ay mukaddem bizim şirkete müracaat etti. Ve dedi ki, kazanç vergisi falan çıktı. Otobüsler beş kuruşa idare etmiyor. Gelin her iki şirket birden fiyatları tezyid edelim, dedi. Tahriren şu suretle cevab yazdık. "Aziz halkımıza karşı göstereceğimiz nasfet ve alâkanın şirketimizi hiçbir suretle zarara uğratmayacağı kanaat-ı kavisindeyiz. Ve halkın zararına kazanılacak parayı biz şirketimiz için en büyük ziyan add ediyoruz."

Kemafissabık şirketimiz beş kuruş fiyatla çalışıyor. Ve günden güne tezyid-i faaliyet ediyor. İlk senenin yedi aylık temettüatını dahi sene başı içtimaında taksim ettik. Yedi ay içerisinde yüzde yetmiş temettüat-ı safiye hâsıl olmuş. Ben elli liralık hisseme mukabil otuz lira temettü aldım. Bu amele muvaffakiyetini terör devrinin sessiz ve sedasız işleri diye addedebiliriz. Şimdi artık şirket tabiî cereyanını almış ve inkişâf etmek üzeredir.

* * *

Ankara İmalat-ı Harbiye Esliha Fabrikası'ndaki küçük kütüphaneyi güzel ve zengin bir hale getirdim. Beş yüz cildi mütecaviz kitap var. Fakat maatteessüf kütüphaneyi bir amele kütüphanesi yapmaklığa imkân bulamadım. Kütüphaneye aldığım kitapların içerisinde bizim işimize yarar kitap, parmak adedini bile geçmedi. Bunu bilhassa derin bir esefle kayd ediyorum.

Uyanmaya istidadı olan amele arkadaşlar kütüphaneye bana müracaat eder. "Aman bana *Ana* romanı ayarında bir kitap ver" diye yalvarırlardı. Ben de elimi kavuşturur, sükût ederdim. Bizim memleket proletaryasına edilecek hizmetlerin başında, ben bu ciheti büyük ehemmiyette görüyorum. Henüz duygusu kâfi derecede inkişâf etmemiş bir amele

bize aid ilmî eserler okumaklığa pek az meylediyor. Meselâ Ankara'daki kütüphanenin her gün asgari elli okuyucusu vardır. Fakat bunun kırk dokuzu roman meraklısıdır. Bunun için burada bilhassa bu eksikliğin telafisine çalışılması çok yerinde bir hizmet olacaktır[14]."

14. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 01_08, Belge No: 513-525 [Eski Türkçe]. Bu döneme ilişkin bilgiler için bkz. *1926-1927 TKP MK Tutanakları BÜYÜK KIRILMA*, Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Mart 2007.

II. TKP'nin TOPARLANMA ÇABALARI

Dr. Şefik Hüsnü aşağıda yer alan "O. Masdar" imzasıyla KEYK'e gönderdiği 15 Mayıs 1925 tarihli mektupta 5 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılıp 3 günde Berlin'e geldiğini yazıyor. Orada veterinerlik öğrenimine devam eden Ali Cevdet (Fahri) ile buluşmuş [*TSA-I 1908-1925*'te yer alan Şefik Hüsnü – Ali Cevdet fotoğrafı 12 Mayıs'ta çekilmiş]. Şefik Hüsnü kendisinin tutuklanmamak için Polonya'ya kaçtığını yazan Türk gazetelerine bir açıklama göndererek, kişisel sağlık nedenleriyle ve ailesini alıp getirmek için meşru yollarla Avrupa'ya geldiğini, birkaç ay içinde döneceğini bildirmek niyetinde olduğunu anlatıyor. Sonra da İstanbul'daki 1 Mayıs gösterileri hakkında bilgi veriyor. Dr. Şefik Hüsnü bir an önce eşi ve kızıyla birlikte Moskova'ya gitmek istediği halde, bunu ancak beş ay sonra yapabilmiştir. Ekim 1925'e kadar Dr. Şefik Hüsnü'nün Berlin'den gerek Moskova'daki Doğu Seksiyonu ve Halim-Nâzım ile gerekse Türkiye ile yürütmeye çalıştığı ilişkilerini ve TKP'nin toparlanma çabalarını bu bölümde ele alacağız

Berlin 15 Mayıs 1925

KEYK'e

Yoldaşlar,

İstanbul'dan 5 Mayıs'ta ayrıldım. Bir haftadır Berlin'deyim. 15 Mayıs'ta Moskova'ya hareket etmek üzere hazırlıklarımı yaptım. Son dakikada çok kötü bir haber geldi ve planlarımı değiştirmek zorunda kaldım. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin 1 Mayıs 1925 vesilesiyle yayınlamış olduğumuz küçük broşürün yazarları hakkında bir takım kovuşturmalar emri verdiğini öğrendik. Kütüphanemizin idarecisi tevkif edilip Ankara'ya gönderilmiş. Elimize geçen İstanbul gazeteleri benim tevkifimim yakın olduğundan söz ediyor. Şunu da ilave ediyorlar ki bu ihtimali hissettiğimden nizami bir pasaportla ülkeyi terk etmiş ve muhtemelen Polonya'da bulunuyormuşum. Beni broşürü kaleme alan asıl yazar ve Aydınlık kütüphanesinin asıl sahibi olarak gösteriyorlar. Berlin'deki temsilcimiz Fahri [Baytar Ali Cevdet] yoldaşla birlikte durumu etraflıca tartıştık. Şu karara vardık ki, Türk gazetelerine bir düzeltme yollayarak benim kesinlikle kaçmadığımı, sağlık nedenleriyle ve Avrupa'daki ailemi almak için resmen seyahat ettiğimi ve birkaç aya kadar seyahatimi tamamlayarak İstanbul'a geri döneceğimi belirtmeliyim. Öte yandan olaylar gelişinceye kadar, pasaportumun verildiği şehirler olan Berlin veya Varşova'da on beş yirmi gün daha kalmamın tercihe şayan olduğu kanaatine vardık. Hiç şüphe yok şu anda Moskova'da bulunmam durumu ağırlaştırıcı sebep olarak değerlendirilecektir. Bana Fahri adına bir cevap göndermenizi rica ediyorum. Kendisini Berlin'deki bağlantı elemanınızla ilişkiye geçirmeniz iyi olacak. Kendisini Cevdet adıyla Frau Hoeflich 22 Paulstrasse Berlin N.W 2 adresinden arayabilirler.

Bu vesileyle size İstanbul'daki 1 Mayıs gösterileri hakkında birkaç bilgi vermek isterim. Yoldaşlarımızın bir gösteri ve miting yapmak için attıkları tüm adımlara rağmen, kesinlikle izin verilmedi. Sadece sendika lokallerinde bir takım toplantılar yapılmasına izin verildi. Bunun üzerine her işkolundakilerin kendi sendikalarında toplandıktan sonra Teali'ye gitmeleri şiarını yükselttik. Teali lokalini kızıl bayraklarla, pankartlarımızla süsledik. Her militan yoldaşımıza duruma uygun bir nutuk hazırlayarak rolleri dağıttık. Arife günü broşürümüzü 3 bin adet dağıttık. Öğlene doğru Teali'nin içine ve önüne öyle bir akın oldu ki bölgenin polis şefi endişelendi ve tahrik edici bulduğu bayrakları kaldırtmak için

bizzat geldi. O anda hazır bulunanlar yoldaşlarımızdan birinin fevkalâde ateşli bir nutkunu dinliyordu. Öylesine tahrik olunmuştu ki bu müdahale çok güçlü bir biçimde protesto edildi ve hatta kızıl bayrakların kaldırılmasına karşı konmak bile istendi. Cemiyet sekreteri emniyet genel müdürlüğüne götürüldü ve kendisine bu hareketli toplantıya hızla son vermesi emredildi. Günün programında bir delegasyonla valiye gidilerek Türkiye işçi sınıfının taleplerinin iletilmesi de vardı. Toplanmış olan işçiler protesto için bu adımdan vazgeçmeye oybirliğiyle karar verdiler. Ve devrimci marşlar söyleyerek dağıldılar. Belli başlı taşra merkezlerinde az-çok önemli bir takım gösteriler yapıldı. Şimdi hükûmet bunları düzenleyenlerin peşinde.

Komünist selâmlarımla,
O. Masdar

Derkenar: Bu mektupla birlikte gönderdiğim B. Ferdi adına yetki belgemi almış olmalısınız. İstanbul'dan getirdiğim para yeterli değil. Berlin'e talimat vererek benim adıma Fahri'ye belli bir miktar para verilmesini sağlamanızı dilerim[15].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü bunun ardından Doğu Seksiyonu'na aşağıdaki değerlendirmeyi gönderiyor. Takrir-i Sükûn döneminin açılmasıyla birlikte Mustafa Kemal – İsmet [İnönü] diktatörlüğünün önce düşman yaratıp, sonra bu muhalefeti ezme siyaseti izlediğini vurguladıktan sonra, yeni dönemde legal çalışma yürütülüp yürütülmemesi konusunda TKP içinde doğan iki farklı yaklaşıma işaret ediyor. Dr. Şefik Hüsnü özellikle *Orak-Çekiç* gazetesinin yayınıyla birlikte önemli ölçüde emekçiye ulaşıldığını, bunun da hükûmet çevrelerinin harekete geçmesinde belirleyici rol oynadığını düşünüyor. Teşkilâtlanma açısından ilk ağızda Vedat [Nedim Tör] sekreterliğinde, Edirneli Faik usta ve Neşati'den [Üster] oluşacak bir büroyu görevlendirmeyi öngörüyor, Ahmet Cevat [Emre], Hemşinli Mahmut ve [Hüseyin] Sait ile danışmada bulunmasını yeterli buluyor. Ancak daha bu büro oluşamadan Neşati de tutuklanacak ve yeni bir yapılanmaya gitmek gerekecektir. Dr. Şefik Hüsnü bu değerlendirmesinde sonuçlarını izleyen yıllarda TKP'nin ağır biçimde yaşayacağı bir fikir ayrılığının, legal çalışma alanını bırakma ve illegal nüveler oluşturma anlayışı ile legal çalışmayı sürdürme ve Partinin duyurulması anlayışının ilk kez Takrir-i Sükûn ertesinde Tıbbiyelilerin tevkif edilip serbest bırakılmalarının ardından ortaya çıktığına işaret ediyor. Her ne kadar bu ayrılıktaki taraflara ait bilgi vermiyorsa da, aşağıda 15 Ağustos tarihli Vedat Nedim'in mektubunda "Ben size "daima" hükûmetin bu sükûtuna pabuç bırakmaya gelmez. Biraz ihtiyatla davranalım. İllegal çalışmak mecburiyetinde olduğumuzu unutmayalım. Biz o kadar açılmayalım." şeklindeki ifadelerinde görüldüğü üzere, ikinci görüşün önde gelen savunucusu Vedat Nedim'dir. Yukarıda gördüğümüz gibi, Dr. Şefik Hüsnü'nün muhakeme sonunda önemli cezalar verilmeyeceği öngörüsü ise, ne yazık ki doğrulanmayacak,

15. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 458a-459 [Fransızca].

kendisi de gıyabında 15 yıl kürek hapsine mahkûm olacaktır. Buna bağlı olarak partinin Berlin veya Viyana'da kurulacak bir dış büro ile yönetilmesi düşüncesi de akim kalacaktır.

Türk Hükûmeti ve Partimiz

1. Kemalistler iktidarlarının doruğundalar. Kendilerini ülkenin tartışmasız efendileri hissediyorlar. Ancak yine de yarınlardan tam emin değiller. Varlıklarını tehdit edecek bir tehlike algısı, onları sürekli bir endişe ve korku halinde yaşatıyor. Belli başlı düşmanlarını yere serdiklerinde, yenilerini arıyorlar. Ve hüzün verici olan, yenilerini buluyorlar... Asla olmayacak yerde. Tek sözle, hüküm sürdüklerinden emin olmak için, güçlerini birisine veya bir şeye vurarak hissetmeye ihtiyaç duyuyorlar. Bir gün [1 sözcük okunamadı] bey, ertesi gün çoktan ölmüş ve toprağa gömülmüş bir partinin (Hürriyet ve İtilaf) zavallı kalıntıları, daha ertesi gün sıra ilericilere veya komünistlere geliyor. Bu, rastlantısal koşullara veya herhangi bir muhbirin raporlarının tavına getirdiği yüksek düzeyli bir şahsiyetin fantezisine bağlıdır. Zira şuna işaret etmek gerekir ki, tıpkı böylesi koşullarda sık sık görüldüğü gibi, muhbirlik halen Türkiye'de son derece moda.

Hükûmetin maaşa bağladığı bir dizi muhbirin dışında, iyi bir ikbal umuduyla İsmet'e veya aynı çaptaki bir başkasına "jurnal"ini sunmaya hazır çok sayıda maceracı veya sadece aç var. Hükûmetin iktidarı kullanma kıskançlığı o kadar ileri gidiyor ki, hükûmet partisinin üyelerinin çoğu da iktidardan uzaklaştırılmış ve ekarte edilmiş durumda. Nitekim günümüz Türkiyesi, Kemal ve İsmet'in ve onların yakın çevresini oluşturan birkaç düzine genç siyasetçinin diktatörlüğüne tâbi. Daha önemsiz Kemalistler, tüm iyi niyetlerine rağmen ya korkuluk rolü oynamaya aksi takdirde muhalefet etmeye kıstırılmış durumda. Aralarından birçoğu hâlihazırda umutlu bir bekleyiş içinde bulunuyor.

2. Bu konjonktürde, komünist partisi, işçi ve köylü sınıfının öncüsü ve rehberi rolünden vazgeçip alçalmadıkça, ülkeye dayatılan siyasî tasfiyeden kaçınma umudu taşıyamaz. Uzun zamandır, bu konuda özel bir emir olmaksızın İstanbul polisi olaylarımızı ve davranışlarımızı dikkatli bir biçimde izliyor. Yayınlarımızın kapatılıp yasaklanmasından sonra, bu izleme daha hassas hale geldi. Polis, tabiidir ki açık faaliyetimizle ilgili olarak hacimli bir dosyaya sahipti. Bu dosyanın içeriğine ilişkin oldukça doğru bilgilere sahiptik ve bununla bağlantılı tedbirleri alıyorduk. Bir sempatizanın yarı gizli bir toplantıyla ilgili gevezeliklerine dayanarak Tıp Fakültesi'ndeki yoldaşlarımız tutuklandığında, bu olayın önemsiz de olsa hiç bir devamı olmayacağını önceden biliyorduk. Ancak yine de bu edimleriyle yetkililer bizden kurtulmak için bir bahane bulmaya can attıklarını bir defa daha gösterdiler. Bu yan yoldan, adım adım teşkilâta ulaşmayı ve bizleri ele geçirmeyi umuyorlardı. Bizler de bu defa değil, bir dahaki sefere diyor ve tutumumuzu en küçük ayrıntısına kadar kararlaştırıyorduk.

3. Tıp Fakültesi davası, saf anlamıyla gösteri mahiyetinde iki toplantı yapılmış olduğunu kanıtlamaktan öte gidemedi. Tevkif edilenlerin çoğu serbest bırakıldı. Yeni bir saldırı beklerken bir anlık bir nefes alma zamanına sahiptik. Bu sırada alınacak tutum ile ilgili olarak parti içinde iki bakış açısı mevcuttu: Birileri, takibata uğrama riskini hiç taşımamak için açık alanda hiçbir şey yapmamayı, şahsi propaganda ve partinin iç teşkilâtlanması çalışmasıyla yetinmeyi savunuyordu. Bu emekçi kitleleri tamamen göz ardı etmek, bizleri, legal yayınlarımız aracılığıyla etkimiz altında bulunan komünist-olmayan emekçilere bağlayan köprüleri atmak demekti. Karşıt bakış açısı, hükûmette herhangi bir şüphe uyandırmamak için gerekli her türlü tedbiri almak şartıyla, hiçbir şey olmamış gibi işçi

teşkilâtlarında çalışmamızı sürdürmemizi savunuyordu. Sendikalarda bağımızı koruyorduk ve Bursa'da *Yoldaş*'ın yayınlanmasını düzenliyorduk. Kararlarımıza göre her ay bir legal propaganda broşürü çıkarmamız öngörülmüştü; ayrıca gazetemiz kapatıldığı takdirde başka bir şehirde yeni bir tanesini çıkartacaktık. 1 Mayıs yaklaştığından, ilk broşür bu günün mahiyetini ve tarihçesini açıklamaya ayrılmıştı. İlerde bize karşı kullanılabilecek hiçbir cümlenin metne girmemesi için azami özeni gösterdik.

4. Şu veya bu zamanda, şu veya bu gerekçeyle bizlerden birkaçının tevkif emrinin verilmesini bekliyorduk. Ama bu broşür kadar zayıf bir bahanenin kullanılacağına gerçekten de ihtimal vermiyorduk. Bu iki şeyi kanıtlıyor. Öncelikle, taraftarlarımız arasında korku salma ve bizzat bizleri tedirgin etme gücünden yoksunlar. Sonra, mahkûmiyetimizi getirebilecek dikkate değer başka hiç bir belgeye sahip değiller. Geçerken işaret edelim ki yayınlarımızda onları en çok etkileyen, hemen hemen tümü emekçi olan okurlarımızın sayısı ve bu yolla onlar arasında elde ettiğimiz yükseliştir. Yaklaşık üç bin işçi broşürlerimizi satın alıyor. Her broşürün 2 veya 3 kişi tarafından okunduğunu hesaba katarsak bu, literatürümüzle temasa geldiğimiz 6 ile 7 bin emekçiden oluşan bir kitleyi temsil ediyor. Ve bu olgu, sadece bu olgu yöneticilerimizi tedirgin edecek mahiyette. Çok daha şiddetli yazılar yayınladığımız ve sınırlı bir okur kitlesine sahip olduğumuz zamanlarda bizi uyarma fikri bile yoktu.

5. İstiklâl mahkemesi duruşmalarının nereye varacağını ve hükmünün ne olacağını öngörmek zor. Ancak iddianamenin mahiyetini ve tek tek tevkif edilmiş her yoldaşın karakterini ve gücünü göz önünde bulundurarak, şunu ileri sürebiliriz ki bu davadan çok ciddi bir mahkûmiyet çıkamaz. Sadece hükûmetin, başkaların cesaretini kırmak amacıyla bizlerden birkaçını ne olursa olsun ağır cezalara çarptırmaya önceden karar ve mahkemeye bu yönde talimat vermiş olması halinde, durumumuz kritik hale gelir. Bunları göreceğiz, halen üçü parti üyesi olmayan on bir yoldaşımız tevkif edilmiş halde. Öyle inanıyoruz ki tümü sorgularında partinin çıkarlarını savunacak ve kurban sayısını sınırlayacak bir yol izleyeceklerdir.

6. Önceden aldığımız tedbirler sayesinde hâlihazırdaki tevkifat teşkilâtımızda ve faaliyetimizde büyük bir kargaşa yaratmadı. Taşra teşkilâtlarımıza dokunulamadı. Bu demektir ki partinin tabanı olduğu gibi kaldı. İstanbul'da bile polisin aramaları yanlış bir zemine yöneldi. İlk başta tevkif edilen kişilerin hemen hemen hepsi sendikalarda çalışan ve bizimle ilişkileri legal literatürümüzün dağıtımından ibaret olan bir takım sempatizanlardı. Ancak ondan sonradır ki *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* yazar ve yöneticisi olarak en iyi yoldaşlarımızdan 4'ü tevkif edildi. Bunun sonucunda parti, MK üyelerinden 3'ünün ve gençlik MK'nın 3 üyesinin hizmetlerinden yoksun kaldı. İstanbul'da bile özgür kalmış yoldaşlarımız alanlarında faaliyetlerini sürdürüyor. Parti sekreteri seyahatte ve onun yerine bakan yoldaş tevkif edilmiş olduğundan, parti yönetiminde önemli bir boşluk doğdu. Bütünün uyumunun telâfi edilemez biçimde bozulmaması için bu boşluğu en hızlı biçimde doldurmak gerekiyordu. Bunun içindir ki yoldaşlarımıza bir takım direktifleri Berlin'den göndermeyi üstlendik. Özellikle şuna dikkat çekiyordum ki, yeni oluşuma bilinen ve davaya dâhil edilebilecek unsurlardan hiçbiri girmesin. Böylece mekanizmanın kısa sürede yeniden bozulmasını bertaraf etmek istiyorum. İktisadi konulardaki derin bilgisi ve pratik aklı nedeniyle Vedat yoldaşımızdan sekreterlik görevlerini üstlenmesini ve –daha önceki bir karar uyarınca- Edirne'den İstanbul'a gelecek olan Faik ile gençlikten Neşati ile birlikte muvakkat bir yönetim bürosu oluşturmasını istedim; bu büro, kurulmasını önerme niyetinde olduğum bir siyasî komitenin direktiflerini alacaktı. Bu komite, mahkeme sonuçlanana kadar yurt-

dışında, Almanya'da veya Avusturya'da faaliyet gösterecekti. Daha sonra yapılacaklara gelince, mahkemenin hükmünü vermesinden sonra buna karar verecektik. İstanbul'daki muvakkat büro, polisçe tanındıkları için fazla ilişkiye geçmeksizin Cevat [Ahmet Cevat Emre], [Hemşinli] Mahmut, [Hüseyin] Sait, vb. yoldaşların fikrini de alacaktı.

7. Benim fikrime göre, bir yıldan daha fazla hapse mahkûm olmadığımız takdirde, daha sonra serbestçe çalışma hakkını kazanmak ve büyük olaylar patlak verdiğinde orada olmak için cezamızı çekmek üzere hepimizin ülkeye dönmesi gerekir. Ancak mahkûmiyetler çok daha ciddi olduğu takdirde, partiye oradan yararlı olmak üzere yurtdışında kalmamız gerekecek. Her durum ve koşulda, ivedi bir şekilde Viyana'da veya Berlin'de bulunabilecek siyasî komite kurmak, üç veya dört günde İstanbul'dan haber alıp bunlarla bağlı talimatları vermek gerekiyor. Burada ülkede gizlice dağıttıracağımız literatür, bir takım bildiriler ve broşürler de bastırmalıyız. Bu çalışma Moskova'da yapılamaz. Zira hemen durum ifşa olur ve en büyük ve kitle üzerinde en çarpıcı etkiyi yaratan suçlama, yani Rusya'nın ajanları olma suçlaması üzerimize atılır ve itibarımız kırılır. Şimdiye kadar bunu bertaraf edebildik, gelecekte de bunu bertaraf etmek için elimizden gelen çabayı harcamalıyız. Herkesin gözünde bizzat ülkede doğmuş ve kendi imkânlarıyla gelişmiş bir hareketin temsilcileri, önderleri olarak kalmalıyız.

8. Acil görev olarak yoldaşlarımıza tevkif edilenlerin ailelerine yardım organize etme talimatı verdik. Tek başlarına pek fazla bir şey yapamazlar. Bu mesele burada halledilmeli. İvedi bir şekilde acz içindeki bu ailelere yardımcı olacak her şeyi onlara göndermemiz gerekiyor. Birincisi kadar önemli bir diğer görev taşra, yerel hücreler ile muvakkat büro arasındaki bağı yeniden kurmaktır. Bu noktada onlara gerekli bilgileri verdim ve şubelere göndermek üzere cesaret verici küçük bir bildiriyi de kendilerine ilettim. Üçüncü olarak, bildiğim kadarıyla polis tarafından kapatılmamış olan kitaplığımızı yeniden açmalarını ve devrimci hikâyeler, romanlar ve oyunlar içeren broşürler yayınlamaya başlamalarını tavsiye ettim. Ayrıca daha önce kararlaştırıldığı üzere Eskişehir'de haftalık bir işçi gazetesi yayınlamanın imkânlarını araştırmaları gerekiyor[16].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün doğrudan Doğu Seksiyonu Başkanı Petrov'a yazdığı aşağıdaki mektup, öncelikle kendisinin Moskova'ya gidişindeki gecikme sorununu ele alıyor ve bir an önce bir pasaport tedarik edilmesini talep ediyor.

4 Haziran 1925

Petrov yoldaş,

Moskova'ya gidiş meselem bir çıkmaza giriyor. [1 ad okunamadı] yoldaş adına benimle ilgilenen yoldaş bana bir pasaport sağlamak için hiçbir kabul edilebilir çözüm önermedi. Bana resmi pasaportumu kullanmamı öneriyor; bu, parti için büyük ihtiyatsızlık ve çok tehlikeli olur. Moskova'dan geçtiğimin en küçük bir izini bile kesinlikle taşımamalı, zira bu belge ileride Türk makamlarına zamanımı nerede geçirdiğimi kanıtlamama yarayacak. Gecikmeksizin oraya gelmem gerektiğini belirten mektubunuz üzerine, bu yoldaşla bir gö-

16. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 286-293 **[Fransızca]**.

rüşme daha yaptık; seyahatimi kolaylaştırmak için kendiliğinden hiçbir şey yapmayacağı kanaatini edindim. Şimdi size şu hususları soruyorum:

1) Bana Alman partisinden bir yoldaş önermelisiniz; onun bana yokluğumda yanında kaldığımı beyan edebileceğim ve adresini yetkili makamlara verebileceğim birisini bulması gerekiyor. Berlin'de bulunmayışımı maskelemek için bu önemli.

2) Burada her şeyden yoksun yaşadığımdan, bana oradan bir pasaport (örneğin bir Fransız pasaportu) göndermeniz gerekiyor. Ya bunu doğrudan bana gönderin ya da bunu bana buradan tedarik etmeleri için telgrafla direktif verin. Telgraf yoluyla cevap vermenizde ısrar ediyorum zira burada sonsuza kadar beklemem uygun olmayacaktır. Bu seyahati bir an önce yapmalıyım.

Daha fazla uzatmıyorum. Size bir mektup daha yazacağım. Cevabınızı bekliyorum. Komünist selâmlarımla,

B. Ferdi[17]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün Halim'e [Hasan Âli Ediz] gönderdiği mektup ve ekinde Fahri'nin [Baytar Ali Cevdet] kaleme aldığı anlaşılan bölüm de esas itibariyle Moskova'ya gitme ve pasaport sorununa yönelik.

Berlin 5 Haziran 925

Aziz kardeşim Halim,

İstanbul'dan gelen bir mektup bize azimetini haber verdi. Tehlikesizce maksada erişmiş olmandan pek çok sevindik. Artık orada olmalısın. Bu mektubu sana İstanbul'a gelmiş olan arkadaşımız vasıtasıyla gönderiyoruz. Ben elan Berlin'deyim. Daima Fahri ile beraberiz. Yol vesikası tedarik edemediğim cihetle ileri bir seyahatim mütemadiyen teehhür ediyor. Meseleyi salâhiyettar arkadaşlara yazdım. Berlin'de kendisiyle görüşebileceğim resmi zat, İstanbul'dan beni buraya getiren ve avdetime hizmet edecek olan hükûmet vesikasını istimal etmemi tavsiye ediyor. Hâlbuki sen de takdir edersin ki bundan mecnunane bir hareket olamaz. Gerek ben gerek Fahri buna katiyen razı olmadık. Burada başka bir şey yapmanın imkânını göremiyoruz. Meselenin halli babamızın oradan vereceği emre veya göndereceği vesikaya kalıyor. Bu hususta sen de lâzım gelenlerle görüş ve işi takip et. Kabil ise telgrafla yazılsın. Zira beklemeye artık takat kalmadı. İstanbul'daki işlerimiz için de müstacelen kararlar ittihazına ihtiyaç vardır. Seyahate çıkalı bugün bir ay oluyor. Buradakilerin alakasızlığı yüzünden programlarımız alt üst oldu.

Beş on gün içinde muhakkak hareket etmeliyim. Şark şubesi reisinden aldığım bir mektupta da bila-teehhür hareket etmekliğim tavsiye ediliyordu. Meseleyi anlat ve anla. Bize de neticeyi lütfen yaz. Mektubunu aynı vasıta ile Fahri namına göndermelisin. Kendi hakkında da bizi tenvir et. Nerede buluşuyorsun tabii oraya geldiğimde görüşeceğiz. İşlerimizi o vakit şifahen müzakere edeceğiz. Tekmil dostlara selâmlar. Gözlerinden öperim.

Bekir Ferdi

Yavrum:

---

17. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1,* CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 395 **[Fransızca]**.

Uzun zaman vaziyetinden haberdar olamamanın verdiği elemleri, endişeleri nihayet giderebilecek haberini bir kaç gün evvel aldım. Sevincimin suduru, [1 sözcük okunamadı] olamayacağını takdir ederek şimdiye kadar çoktan mahal-i mezkure ulaşmış olduğuna kaniim. Yalnız mucib-i garabetim olan vaziyet, hareketten evvel bir şeyler yazmış olmamaklığındır. Ferdi ile mütemadiyen beraberdik. Mesaili uzun boylu münakaşa ve tedkik ettik. Oldukça tam nukat tespit edebildik. Tam hareket edeceği sıralarda yeni vaziyeti öğrendiğimiz cihetle hareket tehiri ve vaziyetin velev kısmen olsun tavazzuhuna kadar intizarı muvafık gördüktü. Şimdi de hareket etmek isterken suhulet görülmesi beklenen yerlerden şayan-ı hayret husumetlere maruz kaldı. Mesele mühimdir. Kendisi seyahatte bulunduğu müddetçe burada imiş gibi görünmesi ve hin-i hacette bunu resmen teyid ve tasdik fırsatı ihzar edilmek lâzımdır. Bunun için burada (P) nin bir adam tavsiye etmesi ve Ferdi'nin de o aile nezdinde mukim imiş gibi polisçe kaydı yaptırılması lâzımdır. Sonra diğer bir seyahat vesikası tedarik zarureti vardır. Elindeki ile giderse heriflerin istedikleri vesikayı bizzat ihzar etmiş olacaktır. Gayet basit bir iştir. Ya oradan veya buradan bir Fransız veya Rus pası temini işten bile değildir. Bunun için harekete gelmeleri, göndermeleri veya burada makamat-ı aidesine hitaben emir vermeleri temin edilmelidir. Senin hakkında da bazı şeyler görüştük. Temenni ederim ki, fiil sahasına kalb edilebilsin. Herhalde sen Ferdi gelinceye kadar merkezde kal ve ona orada yardım et. Muhabere meselesini ferdi oraya gittikten sonra bir yoluna koyarız. Annen, ablan sıhhattelermiş. Şimdilik tahassürlerle gözlerinden öper ve aynı vasıta ile seri ve cevabına intizar ederim yavrum[18].

* * *

Bu süreçte İstanbul'daki gelişmelerle ilgili olarak TKGB adına Halim'e düzenli bilgi akışı oluyor. 24 Haziran'da tutuklanacak olan Seyfullah'ın [?] mektubu gençlik içindeki çalışmayı toparlama çabalarını aktarıyor.

19 Haziran 925

Aziz arkadaş;

Sizinle bir müddetten beri muhabere edemiyorduk. Çünkü Viyana vasıtasıyla –son vaziyet üzerine- mektuplaşmak imkânı kalmamıştı. Bu vaziyet elyevm devam ediyor. Biz her ne kadar Viyana'ya yeni adres gönderdik ise de bu vasıta ile muhabere etmek o kadar doğru değildir. Onun için biz mektuplarımızı bu vasıta ile göndereceğiz. Siz de aynı vasıta ile –Abdullah *[Komintern temsilcisi-Fransızca belgede]* vasıtasıyla- gönderiniz. Mektup ve yardımı henüz alamadık.

Halim buradan ayrılıncaya kadar olan vaziyeti size izah etmiştir. Onun için burada ondan sonraki vaziyeti yazacağız:

Beyaz Tedhiş:

Son zamanda hükûmetin Türk komünistlerine yaptığı tedhişi şüphesiz biliyorsunuz. Bu evvelâ neşriyatın men'i ile başlamış ve "*Orak-Çekiç*" ve "*Aydınlık*"tan sonra "*Yoldaş*" da kapatılmış ve müdür-i mesûlü İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Bunu müteakip parti ve gençlik azasından birçok arkadaşlar tevkif edilmiştir. Bunların bir kısmı isticvap edildikten sonra tahliye edilmiş ve bir kısmı da İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmişlerdir.

---

18. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 397-396 **[Eski Türkçe]**.

Türk burjuvazisinin komünistlere yaptığı tedhiş bilhassa gençler aleyhine teveccüh etmektedir. Elyevm İstiklâl Mahkemesi'nde teşkilâtımız azasından on üç arkadaş Ankara'da mevkuf bulunmaktadır.

Bunlardan onunu Tıbbiyeliler teşkil ediyor. Hükûmet gençlere karşı olan tedhişi gayet sistematik bir şekilde yapmaktadır. Heyet-i Vekile'den son günlerde geçen bir karar komünist gençlerden Türkiye'de "tahsil" imkânını ref' etmektedir. Bu karara saik olan bilhassa Tıp Fakültesi'ndeki faaliyetimiz olduğu anlaşılıyor. Çünkü kararda "Tıbbiye-i Askeriye'den komünistlik meselesinden tard edilenlerin Tıp Fakültesi'ne ve hiçbir resmî mektebe kabul olunmayacakları" zikredildikten sonra "mektep teşkilâtı dâhilinde bu akide ile malûm olanların suret-i kat'iyede ihracı" bulunuyor. Mamafih henüz bu karar Halim'in mektepten ihracı ve Tıbbiye-i Askeriye müzakerecilerinden Doktor Fuat'ın keza mektepten çıkarılmasından başka yerde tatbik edilmemiştir.

Teşkilât:

Son tevkifat teşkilâtımızı çok müşkül bir mevkide bıraktı. Bugün heyet-i merkeziye azasından yalnız ben serbest bulunuyorum. (24 Haziran'da bu arkadaş da tevkif edildi) [*kenara not düşülmüş*]. Diğer beş arkadaşımız mevkufturlar. Bundan başka rehber arkadaşların bir kısmı mevkuf ve bir kısmı da çalışamayacak bir vaziyette bulunuyor.

Bu vaziyet karşısında nispeten az tanınan diğer iki arkadaşla bir SeKa teşkil ettik. Ve faaliyetimizi sevk ve idareye çalışıyoruz.

Hücrelerimizin içtimalarını temin ve yeni sahalarda yeni hücreler teşkili için uğraşıyoruz. Sanayi ve Darülmuallimin'deki hareketimiz gittikçe inkişaf etmektedir. Keza Tramvay ve Reji amelesi arasındaki propagandamızı günden güne tevsie çalışıyoruz.

(Bu mektubu vasıtaya yetiştirmek için acele yazdığımdan bu hususstaki daha fazla izahatı bundan sonraki mektubumuzda vereceğim)

Bugün bizim için rehber azlığı en büyük müşkülatı tevlid ediyor. Onun için orada mektepte bulunan ve gençlikte çalışabilecek arkadaşlardan (bilhassa evvelce teşkilâtımızda [*Ankara teşkilâtında – Fransızca belgede*] çalışmış olanlardan) hiç olmazsa bir tane gönderiniz. Çünkü tevkifatın daha ne kadar tevessü edeceğini kati olarak bilemiyoruz. Benim ve bazı arkadaşların tevkifi muhtemel bulunuyor. Onun için mutlaka burada rehberlik edebilecek bir arkadaşın bulunması lâzım. Bu noktanın ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmasını rica ediyoruz.

Komünist selâmları.

Seyfullah[19]

* * *

1 Mayıs tutuklamalarının devamı üzerine yukarıda belirttiğimiz gibi 3 kişilik büro İstanbul'da oluşturulamamıştır. Bunun üzerine, daha mahkûmiyet kararı çıkmadan, Dr. Şefik Hüsnü'nün Berlin'den gönderdiği talimatla TKP teşkilâtını toparlamak üzere Temmuz ayında Vedat Nedim'in kâtipliğinde, [Edirneli] Faik, [Hemşinli] Mahmut, Nuri [Reşit Akif] (ilkokul öğretmeni) ve Ragıp [Dr. Fikret] ile geçici bir İcra Komitesi kurulmuştur. Ancak Parti yönetimi Berlin'de bulunan Dr. Şefik Hüsnü'ye verilmiştir. Moskova'daki KEYK Doğu Seksiyonu'na bağlı Teşkilât Bürosu da, TKP'ye reorganizasyon konusunda beş maddelik bir talimat gönder-

19. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 331-332 [Eski Türkçe].

miştir. Vedat Nedim'in Sadrettin Celâl ve Şevket Süreyya'nın da tevkif edilmesinin ardından yazdığı mektup, öncelikle malûmat ve talimat taleplerini dile getiriyor. İstanbul'da bir faaliyetten çok, tevkif edilenlere yardımı öne koyuyor.

22 Haziran 1925

Aziz Arkadaş,

Burjuva terörü bütün şiddetiyle kuduruyor. Sadri [Sadrettin Celâl], Şevket [Süreyya], Samih/Salih, [Eczacı] Vasıf, Nizami [Nizamettin Nazif] Ankara'ya sevk edildiler. Muhakemeleri yakında başlar.

İstanbul şimdilik atalete mahkûm. Vilâyet teşkilâtı içinde intack [dokunulmamış] Balya ve İzmir kaldı. Buradaki işleri ben idare ediyorum. Bakalım muhakeme esnasında neler çıkacak?

Buraya Profintern namına Herkle [Emile Herclet] namında bir Fransız gelmişti. Kendisiyle Şevket'le bizim evde mülâki olduk. Beş saatlik bir mülâkatımız oldu. Bu mülakatımızın beşinci günü arkadaşlar tevkif edildiler. Tıbbiyeliler de yeniden mevkuf. Diğer tevkif olunanlar şimdilik tahliye edildiler. Herkle bize Türkiye amele teşkilâtının Londra'daki Ruso-Angle [Rus-İngiliz] komitesine dâhil olduğunu mübeyyin bir beyanname göndermemizi tavsiye etmişti. Bunu Şevket yapacaktı. Yapamadı, yapmaya vakti kalmadı. Ben yaptım ve gönderdim.

Sen sakın gelme. Gelirsen yakalanırsın. Sonra büsbütün başsız kalırız. Vaziyet tavazzuh edinceye kadar orada kal. Komintern buraya bir sual cetveli yollamış. Onu ben dolduramayacağım. Sen orada doldur. Parti ve amele teşkilâtının kuvvetine ve tarihine ait sualler. Kuryeyi ben açıyorum. Ve lâzım gelen cevapları vermeye gayret ediyorum.

Haykins paraları da bana veriyor. Burada Sadri/Sabri/Hayri namında bir genç var. Moskova'da bulunmuş. Bunun hakkında bana malûmat ver. Nasıl şayan-ı emniyet midir? Sonra kimlere ve nasıl yardım etmek lâzımdır? Bu hususta direktif isterim. Komintern'in yardım tarzı çok sudan. Ayda iki dolar! Bu tabii pek az. Bunun tezyidi için mümkün olan teşebbüsatta bulun. Cevabını muhtasar ve süratle beklerim.

V.N. [Vedat Nedim][20]

* * *

4 Temmuz 1925 ve 15 Temmuz 1925 tarihlerinde Vedat'a gönderilmiş talimattan örnek

1/ Yürütme Komitesi Ferdi yoldaşın direktiflerini onaylıyor ve Vedat yoldaşı muvakkat olarak parti sekreterliğini üstlenmek ve Faik, Mahmut, Nuri (ilkokul öğretmeni) ve Ragıp yoldaşlarla muvakkat bir icra komitesi kurmakla görevlendiriyor.

2/ Durumun gelişmesini beklerken Ferdi yoldaş, KEYK Doğu Seksiyonu'yla sürekli bağlantı halinde Partiyi Berlin'den yönetecek. İstanbul Komitesi Ferdi'nin talimatlarına uymalıdır.

3/ Hâlihazırda Partinin en ivedi görevleri, taşranın merkezle bağlarını pekiştirdik-

20. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 515 **[Eski Türkçe]**.

ten sonra, yazılı propaganda faaliyetini gecikmeksizin yeniden başlatmak ve parti basınını canlandırmak; bu alanda tanınmamış yoldaşların ustaca sızması yoluyla sendikalarla bağlarımızı yeniden kurmak; gençlik kadrolarını yeniden oluşturmak; ve nihayet Aydınlık kütüphanesini yeniden açmaktır.

3/ [mükerrer konmuş] Bu görevlerin hepsinin yerine getirilmesi için, KEYK Partinin emrine aylık bin yüz lira veriyor: bunun 450'si 6 profesyonel militanı Partinin hizmetine koymak, 200'ü broşürler için, 250'si gazete için, 100'ü ev ve büro kiralamak için ve 100'ü kütüphane için kullanılacak.

4/ Hapishanedeki yoldaşlarımız için MOPR'dan aylık 150 dolarlık bir yardım sağladık.

5/ Genç yoldaşlarımızın tatilde Küçük Asya köylerinde geziler yapmaları kesinlikle gereklidir.

6/ Komünistlerin tevkifatına karşı işçilerin bir protestosunu organize edelim[21].

* * *

KEYK'e bağlı OrgBüro [Teşkilât Bürosu] TKP sorununu TKP yetkililerinin de katılımıyla inceleyerek ayrıntılı bir karar almıştır. Bir dizi ilkesel noktaya değinilen bu karar izleyen dönem boyunca da geçerli olacak, TKP içinde görüş ve uygulama ayrılıklarının özünü teşkil edecektir. TKP yetkilisi olarak bu toplantıya katılabilecek olan sadece o sıralar Moskova'da bulunan Halim [Hasan Âli Ediz] ve bir süreliğine Moskova'ya giden Dr. Şefik Hüsnü olabilir, zira Fahri [Baytar Ali Cevdet] henüz Berlin'de, Nâzım [Hikmet] ise Türkiye'dedir.

TKP'ye
19/VII-25'te geldi.
VIII-1925'te gönderildi.
Çok gizli

Değerli yoldaşlar!

Türkiye Komünist Partisi'nin önünde duran örgütsel görevleri görüşmek üzere Teşkilât Bürosu'nun [OrgBüro] kararıyla kurulan komisyon bütün yetkili Türk yoldaşların katılımıyla ve KEYK'in elindeki konuya ilişkin bütün materyalleri titizlikle değerlendirerek vardığı ekteki kararı oybirliğiyle onaylamıştır. KEYK Doğu Seksiyonu aşağıda bu kararı geliştirici nitelikte yönlendirici talimatları vermektedir.

TKP'nin çalışmalarındaki başlıca yetersizlik (aynı zamanda TKP'nin yakın gelecekteki teşkilât çalışmalarının başlıca görevi) henüz yığın partisi durumuna yükselememesidir. Türkiye Komünist Partisi hem üyelerinin sayısı ve sosyal yapısı bakımından, hem de örgütsel çalışma metotları bakımından yığınsal bir işçi partisi değildir. Bu anormal durum TKP'nin gelişmesi önündeki en temel engeldir.

KEYK TKP'nin yığınsal bir parti olmak için en yakın zamanda önüne koyması gereken başlıca beş örgütsel görevi belirlemektedir.

1) İşçi ve köylülerin partinin varlığından haberi olmadığı bugünkü durumda kalarak

21. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 101 [Fransızca]. El yazısı Dr. Şefik Hüsnü'ye aittir.

TKP yığınsal komünist partisi olamaz. Partinin varolduğunu, nasıl çalışma yürüttüğünü, hangi parti merkezlerinin yönetiminde örgütlenmek gerektiğini vb. yığınlara söylemeden onları partiye çekemez. Öte yandan, en geniş işçi ve köylü katmanlarına dayanan güçlü parti teşkilâtları olmadan başarılı komünist çalışması yürütülemez. Bolşevik teşkilât biliminin abecesi, Komintern kongrelerinin ve KEYK plenumlarının direktifleri böyledir. TKP bunları yaşama geçirmekte acele etmelidir. Nasıl?

TKP zor koşullarda bulunmaktadır. Polis rejimi onun çalışmalarını son derece güçleştirmektedir. Ama parti biçimsel olarak yasaklı değildir. Bütünüyle legalleşme ya da en azından kimi çalışma alanlarını legalleştirme olanaklarını henüz tamamen yitirmemiştir. Parti bütün bu olanaklardan yararlanmak zorundadır. Ama bununla birlikte, legalleşme savaşında kimi başarılar sağlaması durumunda bile, PARTİ ÇALIŞMALARININ TÜM BAŞTA GELEN ALANLARI VE YÖNETİCİ PARTİ AKTİFİ YAKIN GELECEK OLARAK KONSPİRASYON DURUMUNDA OLMALIDIR. Bu ne anlama gelmektedir?

Bunun anlamı şudur: Örneğin, parti resmi izin temelinde ya da üstü örtülü şekilde komitelerinin legal faaliyet yürütmesini sağlamış olsa dahi, bunların bulunduğu mekânlarda yalnız öyle yoldaşlar ve öyle belgeler bulunmalıdır ki, polisin eline geçmeleri durumunda partinin çalışmalarını sürdürmesine pek önemli zarar verilmesin. Öte yandan, bu durumda legal çalışan aparatın yanı sıra, kesintisiz illegal çalışmayı sağlamak amacıyla parti aktifinin yönetici çekirdeği ve en önemli belgeler tamamen gizli durumda olmalıdır. Bir başka örnek, parti bütün olarak illegal durumdayken sendikalarda legal ya da yarı legal çalışma olanağını ele geçirmesidir. İşçi yığınlarıyla bağlantı kurmak için parti bu olanağı en geniş çapta mutlaka kullanmalı, ama bununla birlikte sendika fraksiyonlarının işleri öyle düzenlenmiş olmalı ki, hükûmetin legal (ya da yarı legal) kısmını kapatması durumunda legal aparat vasıtasıyla sendikalarda büyük sarsıntı ve kesintiye yol açmadan çalışılabilsin (bu arada yeni legal çıkışlara hazırlanılabilsin).

Ekteki KEYK kararı TKP'nin dikkatini özellikle parti basını sorunu, en başta da merkez parti organı sorunu üzerine çekmektedir. Düzenli olarak çıkan, parti aktifine ve partinin alt teşkilâtlarına yönlendirici materyaller veren bir merkezi parti organı olmadan doğru ve etkili parti çalışması geliştirilemez. Parti ne yapıp edip yönetici bir merkezi parti organına sahip olmalıdır. Böyle bir organ İstanbul'da çıkarılamazsa, taşrada çıkarılması için elden gelen yapılmalıdır. Bu organın parti MK organının resmi alt başlığını taşıması zorunlu değildir, ama 1/ bu organın adı ve içeriğinin bu konuda hiçbir şüpheye yer bırakmaması, 2/ legallik koşullarına uyum sağlarken partinin programsal ve taktik sloganlarının kısıtlanmaması ve çarpıtılmaması ZORUNLUDUR.

Legal bir merkezi organ çıkarmak tamamen olanaksız ise MK illegal organ çıkarma konusunu pratik açıdan titizlikle görüşmelidir. Biz yerel parti komitelerine illegal durumun zorluklarından korkmayıp bildiri, hücre gazeteleri vb. çıkarmaktan kaçınmamalarını tavsiye etmeyi kesinlikle olanaklı bulmaktayız. Yerel parti komitesinin resmi imzasıyla bu belgeler, eğer yüzlerini işçi ve köylülerin yaşamındaki en önemli hususlara çevirebilir ve sorunları doğru ortaya koyabilirse, işçi ve köylü yığınların parti etrafında birleşme davasında çok büyük yarar sağlayabilir.

MK yerel komitelere bu silâhtan nasıl yararlanacaklarına dair talimat vermelidir. Önce en büyük teşkilâtlarda MK'nın yönetiminde birkaç deneme yapılmalıdır.

2) TKP'nin yığın partisi durumuna gelmesinin başka bir koşulu, yığınların yaratıcı gücüne çok Bolşevikçe, Lenince inanmaktır. TKP işçi ve köylüler için saflarındaki kapıları

daha geniş açmalıdır. Biz TKP'nin üretimde çalışan işçiler için bir yıllık staj uygulamasını tamamen gereksiz bulmaktayız. TKP'nin genel çalışma koşulları öylesine ki, partiye fabrika işçileri arasından kariyer düşkünü ve çıkarcı unsurların sızmasından korkacak bir şey yoktur. Kaldı ki, bugün partideki işçi sayısı son derece azdır. Partiye yeni üye alırken Türk yoldaşlar ajanların sızmasından korkmalıdır. Adaylık stajı ajanların partiye sızması karşısında bir engel değildir. Oysa adaylık stajı partiye çok yararlı olabilecek işçileri caydırmaktadır. İşçilere teorik hazırlık konusunda da hiçbir şartı koşulmamalıdır. Kendi kurtuluşları için özel bir komünist teşkilâtın saflarında savaşmak gerektiği bilinci yeterlidir. Partiye aydınların üye alınmasında durum farklıdır. Onlardan belli başlı Marksist literatürle çok iyi tanışmış olmaları ve ayrıca işçilerle köylüler arasında fiilen teşkilât ve ajitasyon çalışması yapmaları istenmelidir.

İşçileri girişkenlik gerektiren aktif bir çalışmaya çekmeden geniş çapta partiye çekmek olanaksızdır. Bu görüşten hareketle, ekteki kararda İstanbul komitesi ve ilçe komiteleri, sokak ya da mahalle hücreleri, kapsamlı toplum teşkilâtları vb. kurulmasına dair maddeler vardır. Komisyonda bu gibi örgütsel faaliyetleri yaşama geçirmek için parti aktifinin yeterli olmayacağı, neticede hep ayni yoldaşların değişik teşkilâtlarda toplantıdan toplantıya koşturmak zorunda kalacağı vb. yolunda endişeler dile getirilmiştir. KEYK'in önerdiği örgütsel girişimler TKP'nin parti aktifinin toplantı sayısının artırılmasını gerektiriyorsa, biz bunu yersiz bulmaktayız. Bizim görüşümüze göre, TKP yönetim işlerine yeni güçleri daha büyük cesaretle çekmelidir. Bu yoldaşlar örgütsel ve politik bakımdan şimdi yeterince hazırlıklı olmayabilirler; politik önderler gökten zembille inmezler ve bu işe hazır şekilde yeryüzüne gelmezler. Politik önderler gün be gün yürüttükleri pratik çalışmalar içinde yoğrulurlar ve en iyileri, en sağlıklı ve kararlı parti yöneticileri işçiler arasından çıkmaktadır. Korkmaya yer yok. Lenin yoldaşın öğrettiği gibi, tehlikeli olan hata işlemek değil, bu hataları zamanında görüp hızla düzeltmemektir.

Yığınsal parti olması için TKP'den üçüncü talebimiz, ülkedeki etki alanlarını (coğrafya olarak) genişletmesidir. MK Teşkilât Şubesi'nce çizilen ülkenin birçok büyük sanayi merkezinde yeni parti teşkilâtları oluşturma planı bir an önce gerçekleştirilmelidir. Yakında parti teşkilâtı kurulacağına güvenilemeyen yerlerle muhabirler (işçi muhabirler ve köy muhabirleri) vasıtasıyla ilişki kurulmalı ve bu muhabirlerden ayni zamanda koşulların el verdiği ölçüde parti literatürü dağıtımında ve parti sloganlarının sözlü tanıtımı ve yaygılaştırılmasında da yararlanılmalıdır.

Dördüncü istemimiz. Etkisini genişletirken ve örgütsel bakımdan güçlenirken parti hiç unutmamalıdır ki, saflarında ilerici işçileri ve köylülüğün en iyi unsurlarını birleştirmektedir ve bu sebepten dolayı yığınları ancak yürüttüğü çalışmalarda işçi ve köylülerin geniş yığın örgütlerine dayanarak yönetebilecektir. Bu örgütlerin en önemlileri sanayi işçilerini ve tarımda ırgatları birleştiren sendikalarla, yoksul ve orta halli köylülere kolay üyelik olanağı sağlayan, onları savunan ve kendilerine maddi yardım sağlayan köylü birlikleri ve kooperatiflerdir. Gerçi bugün Türkiye'de sendikalar var, ama onlar çok zayıf, bütün işçileri kapsamaktan çok uzak ve aralarında proletaryanın bağımsız sınıf örgütü olarak kurulmuş olanların sayısı çok az. Köylü teşkilâtlarına gelince, aslında Türkiye'de onlardan hiç yok. Partinin bütün dikkati bu yetersizlikleri bir an önce ortadan kaldırmaya yönelik olmalıdır. Sendika olmaksızın üretimin belkemiğiyle güçlü bağlantısı olmayacağından parti işe her şeyden önce sendikalarla başlamalı. Ancak, BUNUN YANISIRA parti ne yapıp edip köydeki çalışmalarını düzene koymaya başlamalıdır. Türkiye'de köylüler nüfusun çoğunlu-

ğunu oluşturmaktadır. EĞER PARTİ KÖYLÜYE GİDEN YOLU BULAMAZ VE ONUNLA KÖY YAŞAMININ GÜNLÜK PRATİĞİ İÇİNDE VE İŞÇİLERİN KURTULUŞ SAVAŞIYLA ÇOK SIKI TEMAS TEMELİNDE ÖRGÜTSEL OLARAK BAĞLANAMAZSA, GERÇEK BİR KOMÜNİST BOLŞEVİK PARTİSİ OLAMAYACAKTIR. Partinin dikkatini odaklamak için bir kez daha (ekteki kararda da olduğu gibi) vurgulamak isteriz ki, bütün işçi ve köylü teşkilâtlarında güçlü parti grupları olmalı ve parti komiteleri bunların çalışmalarını ETKİN VE DÜZENLİ bir şekilde yönetmelidir.

TKP'den beşinci ve son talebimiz şudur: Geçici materyalle ve geçici parti işçileriyle olaydan olaya çalışmak değil, bütün partinin ve onun etkisindeki bütün yığın örgütlerinin iradesini en can alıcı güncel görevler etrafında yoğunlaştırarak çalışmak. Bu gibi kampanyalar düzenlemek partiyi yüce tarihsel rolüne hazırlamanın en doğru aracıdır. Şunu özel olarak belirtiyoruz: Temelde bir köylü ülkesi olan Türkiye'de başlıca politik kampanyaların sloganları öyle formüle edilmeli ki, hem işçileri, hem yoksul köylü ve orta halli geniş katmanları savaşa çekebilsin. Mektubu çok fazla uzatmamak için biz burada ekteki kararda ele alınan birçok soruna özel açıklamalara gerek duyulmadığı düşüncesiyle değinmedik. Eğer bizim dikkate alamadığımız Türkiye'nin bazı özgül koşulları belirli teşkilât sorunlarında TKP'nin başka bir tavır koymasını gerektirirse, sahip olduğumuz bütün deneyim ve vasıtalarla yardımınıza yetişebilmek üzere ACELE etmemiz için bunu bize HEMEN bildirmenizi çok rica ederiz.

Son olarak dikkatinizi şunun üzerine çekmek isteriz ki, KEYK'in belirlediği önerileri bütünüyle yerine getirebilmesi için partinin devasa bir çalışma gerçekleştirmesi, her parti üyesinin ise büyük bir girişkenlik ve kişisel yiğitlik göstermesi gerekecektir. Çok büyük parti işçisi yetersizliği bulunan Türk partisinin tamamen açığa çıkarılmamış parti aktiflerinin her türlü yurt dışına gitme teşebbüslerine karşı kararlılıkla savaşması ve onlardan ülkenin değişik yörelerinde illegal çalışmalarda yararlanması gerekecektir. Parti ağır kayıplar verdi, ancak bunlar son kayıplar değildir. Çalışmalar geliştikçe kaçınılmaz olarak yeni kayıplar verilecektir. Gereksiz kayıp vermekten titizlikle kaçınarak parti kaçınılmaz kayıplar karşısında dehşete kapılmamalı, bu arada ve bu sebepten dolayı yeni aktifler seçip profesyonel devrimciler hazırlama işine fiilen ve hemen başlamalıdır[22].

* * *

İstanbul'daki durum ve çalışmalar ile ilgili Vedat Nedim 6 ve 15 Ağustos'ta 2 mektup gönderiyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün illegal yazışma konusunda aile üyelerinden yararlanmasını eleştiren Vedat Nedim, bunun yarattığı tehlikelere işaret ediyor ve bundan sonra yazışmaların OMS aracılığıyla ve gerçek ad kullanılmaksızın yapılmasını istiyor. Koşulların ağırlığı nedeniyle başta yayın olmak üzere her türlü çalışmanın yargılama sonuna kadar ertelenmesi konusunda Komintern takviyecisi olarak görev yapan Haykins ile mutabık kalındığını da vurguluyor.

22. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 409-418 [Rusça]. Bu kararın Fransızcası [aynı CD ve Klasörde Belge No: 402_408] üzerinde el ile 17 Temmuz 1925 tarihi vardır.

6 Ağustos 1925

Aziz Doktorum,

Bana ve bütün arkadaşlara çok tehlikeli bir vaziyet ihdas ettiniz. Bakın anlatayım: Bir gün Haykins bana geldi. Elinde bir telgraf: Vedat Doktorun biraderinden çok mühim bir mektup aldı mı? Almadım. Evet, Doktorun biraderinden hiçbir mektup almadım. O akşam derhal sizin Kahyaoğlu apartmanına can attım. Size elifi elifine benzeyen biraderinizi gördüm. Ve meseleyi açtım. O da gelişime çok memnun oldu. Çünkü elinde bir haftadır bekleyen uzun ve kompromeetan bir mektup varmış. Kime ait olduğu belli değilmiş. Çünkü doğrudan doğruya kendisine değil kuzenine gelmiş. Kuzeni de Kırkkilise'de bulunduğu için bürosunda bulunan müstahdemîn mektubu açmışlar. Ve ona Kırkkilise'den avdetinde vermişler. O da biraderinize ait olduğunu tahmin ederek ve güya hiç okumadan mektubu biraderinize teslim etmiş. Mektup benim elime açık geldi.

Şimdi bundan çıkan ders: Sakın bir daha böyle mektupları hususi adreslerle yollamayın. En sağlam, en emin yol kuryedir. İşte bugün Halim'in bir mektubunu Haykins'den aldım. Onun içinde Ragıp'a [Dr. Fikret] ve kız kardeşine ait mektuplar da var. Evvelce Halim'in Neşati'ye ait bir mektubu da gelmişti. Onu ben açtım. Çünkü Neşati delikte.

Ziyanı yok mektuplar bir az geççe gelmiş. Fakat herhalde başımıza bir bela açmasın. Çünkü eğer biz de deliğe tıkılırsak zannediyorum ki iş bugünkü kadar da yürümez.

Tekrar ediyorum: Sakın hususi adreslerle, Berlin vesaire üzerinden yazayım demeyin. O uzun mektup elime evvelsi gün geçti. Bakalım, başımıza bir iş açacak mı?

Burada vaziyet tahminlerinizden çok güç. Şimdilik neşriyat yapabilmek kabil değil. Aynı nokta-i nazarı Haykins bile kabul etti. Beklemek lâzım. Mahkemenin neticesini beklemek lâzım. Şimdi biz evvelce de yazdığım gibi: vilâyet teşkilâtımızı takviyeye ve mevcut teşkilâtı idameye çalışıyoruz.

Bu mektubum çok aceleye geldi. Kurye bugün gidiyor. Haykins başımda bekliyor. Gelecek kurye ile hesap cetvelleri ile ayrıca raporlarımızı da takdim ederiz. Hepinizi hasretle öperim.

Benim adım Sacit olsun.

Vedat Nedim

(OMS) vasıtasıyla, Odesa vasıtasıyla da yollayabilirsiniz[23].

* * *

Vedat Nedim, mahkûmiyet kararlarının ardından kaleme aldığı bu mektupta, Dr. Şefik Hüsnü'nün Takrir-i Sükûn ertesinde partide doğan iki anlayıştan birisinin savunucusunun kendi olduğunu belirttikten sonra, haklı çıkmaktan üzüntü duyduğunu vurguluyor. Yayın meselesinde Dr. Şefik Hüsnü'nün görüşünden ve Doğu Seksiyonu'nun kararlarından bambaşka bir hazırlık yürütüyor. Ayrıca teşkilât işlerinde de hedefi "tohum atmak" olarak görüyor. Yazışma usûlüne ve gerçek ad kullanılmamasına bir kez daha dikkat çekiyor. Vedat Nedim, mektubunun ekinde Şirket-i Hayriye işçilerinin grevine ilişkin bir bilgi notu da gönderiyor.

---

23. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 516-517 **[Eski Türkçe]**.

İstanbul; 15 ağustos 1925

Bu mektup da aceleye geldi. Kuryerin gideceğini şimdi haber verdiler. Ben de bittabi derme çatma da olsa size bir şeyler yazacağım.

Evvela beklenilen meşum karar verildi. Fakat ne de olsa bu kadar şedid olacağını tahmin etmiyordum. Çünkü Sadri ile Sakallı Celâl karardan evvel Ankara'da görüşmüş. Sadri pek nikbin görünüyormuş. Hâlbuki işte böyle arkadan vurdular.

Tabii çok müteessiriz. En iyi elemanlarımızdan idi. On ve on beş sene mahrum kaldık demektir. Kuvvetli bir amele teşkilâtına istinad etmeyen partiler üzerinde (terör) çok muharrib tesirler yapıyor.

Elde kalan elemanlar hem çocuk, hem cahil. Tabii ekseriyeti itibarıyla söyledim. Ben size "daima" hükûmetin bu sükûtuna pabuç bırakmaya gelmez. Biraz ihtiyatla davranalım. İllegal çalışmak mecburiyetinde olduğumuzu unutmayalım. Biz o kadar açılmayalım. Bir gün gelir, tepeden inme, (dut) toplar gibi hepimizi birer, birer toplarlar" demez miydim. Ah ne yazık ki cereyan-ı ahval bana hak verdi, hırsımdan ağladım. Çok yazık oldu. Çok yazık oldu.

Neşriyat meselesi hakkında düşündüm. Arkadaşlarla, Haykins'le müşavere ettim. Şimdilik açık neşriyat yapmanın imkânı yok. Çünkü hükûmet en küçük bir hareketi bile daha tohum iken ezmeye azimli.

Bana kalırsa o tarzda çalışalım ki ezilmeyelim. Biraz dal budak salalım. Ondan sonra hükûmet isterse bir kaç dalımızı kopartsın. Şimdi tohum atmak zamanıdır. Hem yeniden tohum atmak.

Bence şimdi tahminen saf ilmi bir mecmua çıkartmaktan başka bir çare yok. Mesela "tetkikler mecmuası" filan diye bir şey. Oraya her ay memlekette bize en yakın şahsiyetlerin yazılarını alırız. Memlekette böyle ilmi bir mecmuaya çok ihtiyaç var. Sonradan da ....nikler yaparız. Ve dünyadaki bütün içtimaî hareketler hakkında malumat veririz. İşte bu meyanda amele hareketlerine de temas ederiz. Bibliyografi yaparız. Komünist neşriyata da dokunuruz.

Bence heyet-i tahririye meyanına şunları almak lâzım: Vehbi, Nizami, Nuri Esat, Namık İsmail, Ertuğrul Muhsin, Hamid Nafiz, Nermi, Kazım Nami, [okunamadı] (darülfünun müderrislerinden), doktor Tevfik ... bu zevatın bir çoklarıyla görüştüm. Hepsi anşante. Tabii mecmuanın asıl maksadını söylememeli.

Bu mecmua her ay çıkmalı. Ve en aşağı yüz sahife olmalı. Temiz, ciddi bir amele mecmuası! Bence ancak bu suretle çalışmak kabildir. Eğer bu fikri kabul ederseniz bana lâzım gelen maddi vesaiti temin edin. Ben derhal faaliyete geçeyim. Parti tahsisatına dair hiç bir haber yok.

Sizden kurye vasıtasıyla haberler bekliyorum. Sakın hususi adresten bir şey göndereyim demeyin. Bu günlük de bu kadar. Gözlerinizden hasretle öperim.

Vedadınız

Benim adım Sacid'dir. ... edin herkese Vedat Nedim, Vedat Nedim diye yazmayın.

Şirket-i Hayriye amelesinin grev teşebbüsü ve netayici

Şahsiyeti malum olan ve Bulgaristan'da akdemce *Balkan* gazetesini çıkaran ve bir kaç seneden beri İstanbul'da imrar-ı hayat ve evkat eden Edhem Ruhi bey Şirket-i Hayriye

amelesi teşkilâtının katib-i umumisidir. Şirket-i Hayriye amelesi ücretlerinin tezyidi hakkında Şirket-i Hayriye idaresine vuku bulan müteaddid müracaat ve icra kılınan içtimaların bir netice vermemesinden dolayı haklarının verilmesi için İstanbul vilâyetine müracaatta bulunmuşlar ve bin-netice talepleri is'af edilemediği cihetle grev ilânına karar vererek resmen İstanbul valisine müracaatta bulundular. Vilâyet kendilerine grev ilân etmek hakkına mâlik olduklarını resmen bildirdi.

Şirket-i Hayriye amelesi son bir içtimadan sonra kararlarını Şirket-i Hayriye idaresine verdiler ve kabul edilmediği takdirde grev ilân edeceklerini tebliğ ettiler; grev ilân edilecek gün ve saati de resmen İstanbul vilâyetine bildirdiler.

Bir taraftan Şirket-i Hayriye idaresi ve hükûmet bu babda tedabir-i lâzıme ittihaz ederek Şirket-i Hayriye idaresi hükûmetin müzaheretini temin etti. Grev ilân edildiği dakikada iskelelerde hazır bulundurulan bahriye askerleri [Şirket-i Hayriye idaresinin ameleye hal-i hazır şerait tahtında çalışıp çalışmayacakları zira şirketin amele ücretlerinin tezyidinin imkân haricinde bulunduğu son defa tebliğ ve amelenin ise hal-i hazır şerait tahtında ve ücretleri tezyid edilmediği takdirde çalışamayacaklarını cevaben bildirdikleri ve gemileri terk ettikleri dakikada] Şirket-i Hayriye vapurlarına, polisine ve amirlerinin kumandası altında, sevk ve seyr ü sefer temin edilmiş ve şu suretle ve hükûmetin müzaheretiyle, komünist tevkifatından sonra amelenin faaliyetine mahal kalmamak üzere, iş bu teşebbüs akim bırakılmıştır.

Vaziyetin istenildiği şekilde netice vermediğini gören amelenin kısm-ı küllisi aynı zamanda işsiz ve dolayısıyla aç kaldıklarından kabul ettikleri kararda sebat edemeyip bir çoğu grevden sarf-ı nazar ettiklerini ve tekrar işlerine alınmalarını Şirket-i Hayriye'den rica etmişlerdir. Amele şekl-i sabıkı kabul edince Şirket-i Hayriye de ameleye karşı daha ziyade inad davranmaktan sarf-ı nazar ederek tekrar işe almış ve bahriye askerleri de eski yerlerine gitmişlerdir.

Hükûmet; bir taraftan ameleye müzahir davranmış diğer taraftan da Şirket-i Hayriye'ye yardım ve polise Takrir-i Sükûn Kanunu hilâfına içtima ve nümayiş icrasına mahal verilmemesini şiddetle emr etmiş ve ameleye grev nümayişinin ve faaliyetlerinin mümkün olmadığını yaptıkları takdirde ne vaziyete düşeceklerini ve mefkûrelerinde yer tutmak veya tutturulmak istenen akideleri kabul etmek istemediğini şu şekilde ihsas ve bir ders-i ibret vermek istemiştir. Şayet hükûmet grevin şu şekilde kırılmasına amil olmasaydı diğer işçi teşkilâtında bu gibi müsaadattan istifade edilerek faaliyet ve harekâtın artacağı pek tabii idi.

Hükûmet; vasıta-i naşir-i efkârı olan *Cumhuriyet* gazetesiyle Edhem Ruhi hakkında pek şedid yazılar yazdırmıştır. Bu suretle; Edhem Ruhi'yi efkâr-ı umumiye ve amele muvacehesinde arkasından gidilecek bir rehber olmadığını ve nizam-ı içtimaîyi ihlâl edici harekâta müsaade edemeyeceğini ilan etmiştir[24].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Doğu Seksiyonu ile görüşmelerinin özetini ve kendince sonuçlarını ilettiği aşağıdaki mektubunda, KUTV'a ve özellikle orada bulunan

24. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 462-464 [Eski Türkçe].

Alimof'a karşı tutum alıyor ve tüm yetkinin Halim'de [Hasan Âli] toplanması gerektiğini vurguluyor.

Doğu Seksiyonu Yönetimine

Yoldaş,

Her türlü yanlış anlamayı bertaraf etmek için, bu yazımda tartışmalardan sonra mutabık kaldığımız bütün noktaları toparlamayı yararlı buldum:

1. Ortama ayak uyduramamış Türk öğrencilerin hepsi ve yeterince hazırlanmış olanlar en kısa zamanda Türkiye'ye geri gönderilecektir.

2. Parti bu yoldaşların hepsinin yeteneklerini kullanmayı önüne koymuştur. Dolayısıyla başlangıçta aralarında hiçbir fark gözetilmeyecektir. Yol harcamaları için hepsine eşit küçük bir yol harçlığı verilmelidir.

3. Burada kalan yoldaşlar, eğitimlerine KUTV dışında, tercihan taşrada devam edeceklerdir.

4. Alimof yoldaş okuldan uzaklaştırılmalıdır.

5. Öğrencilerin hepsi hareket ettikten sonra İstanbul'dan küçük bir genç yoldaş grubu KUTV'a gönderilecek ve orada örnek bir nüve oluşturacaktır.

6. Halim [Hasan Âli] yoldaş, partiyi temsil edip işlerini takip etmek, öğrencileri gözetmek ve İstanbul, Berlin ile Komintern arasında bağlantıya hizmet etmek üzere kesinlikle Moskova'da kalmalıdır. Kendisine Tıp Fakültesi'ndeki dersleri takip imkânı verilmelidir.

7. MOPR yardımının ve partinin düzenli sübvansiyonunun gönderilmesini takip etmek gereklidir.

8. ~~Teşkilâtlanma ve program ile ilgili nihai metinlerin Türkçe'ye tercüme edilmek üzere bize gönderilmesini istiyorum~~.

9. İstanbul'dan Vedat yoldaş Asım Sacit adını taşıyacaktır.

10. Benim adıma gönderilmiş mektuplar Halim'e verilmelidir.

11. Berlin'de bir bülten ve bir takım bildiriler yayınlama önerimin yeniden incelenmesini istiyorum.

12. Bir günlük gazeteyle ilgili önerim hakkında bir karar alınması da uygun olacaktır.

B. Ferdi
15 Ağustos 1925[25]

* * *

Muhtemelen Halim'e [Hasan Âli] yazılmış aşağıdaki mektup 23 Ağustos'ta yazılan ile birlikte parantez içinde notlanarak, daha sonra Dr. Şefik Hüsnü'ye gönderilmiş. Dr. Şefik Hüsnü de aşağıda vereceğimiz Doğu Seksiyonuna ülkedeki parti çalışmalarıyla ilgili uzun raporunda bu mektuplardan gelen bilgileri ayrıntılı biçimde aktarıyor.

25. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 400-401 [Fransızca].

18.8.25

Sevgili Kardeşim,

Mektuplarını aldım. Seninkini almadan sana iki mektup (bu arada bu iki mektup alınmamış) göndermiş ve "Emine"nin tutuklanmasından sonra doğan durumu açıklamış ve Lütfü ile birlikte bu yoldaşın bütün işlerini de omuzlarımıza yüklendiğimizi açıklamıştım. Bu konuda hiçbir şey yazmamışsın. Aynı şekilde dün sana Berlin üzerinden bir mektup ve sevgili yoldaşlarımızın mahkûmiyeti üzerine haberler içeren bir takım gazeteler gönderdim. Gençler arasında herkesin ardından Seyfi yoldaşın tutuklanmasından sonra, ben ve Lutfi işlere el koyduk. Senin gidişinden sonra dağılmış güçlerimizi toparladık. Hâlimiz ilçelerde çalışmamıza izin vermiyor. Dolayısıyla çekirdekler şeklinde çalışıyoruz. Faaliyet eskisi gibi devam ediyor. Bir ilçeden güvendiğim yoldaşları çalışmaya çekmek gerektiğini yazıyorsun. Maalesef güvendiklerimizden çoğunda hayal kırıklığına uğradık. Son tahlilde, merkezden ben ve Lutfi kaldık. Sabahtan akşama kadar, oradan oraya koşuşturuyoruz. Eve dönemediğim geceler bile oluyor.

Birleşik güçlerimize kılavuzluk ediyoruz. İkimiz bu işlere yetmeye gayret ediyoruz. Tek başımıza olmamıza rağmen teşkilâtta hiçbir kusur yok. Senin Bekir üzerinde çalışıyoruz. Bir başka yoldaş da var. Yakın zamanda onları da seferber edeceğiz. Bir rapor istiyorsun. Raporumu ancak 15 gün içinde gönderebilirim. Zira ben ve Lütfi, gizli sansür nedeniyle haberleşmemizin koptuğu vilayetlere bir yolculuğa çıkacağız. Oradaki vaziyeti tespit edip dağılmış güçlerimizi toparlayacağız.

Kardeş! 12.8 bizim için bir matem günü oldu. Bu matemde hıncımız bileniyor. Yoldaşlarımız mahkûm edildi. Birkaç Tıbbiye talebesi serbest bırakıldı. Bunlardan bazıları sağlam karakterli çıktığı gibi bazıları da zayıf karakterli çıktı. Birkaç yoldaş serbest kalır kalmaz bana başvurup iş istediler. Sağlam karakterlilerden faydalanacağız.

Tıbbiye talebelerinden biri, mahpustan veremli çıktı. Hemen kendisine yardımcı olduk ve tedavi ettirme sözü verdik. Bu, diğer yoldaşlarımız üzerinde çok iyi bir etki yaratacak. Bu konuda da görüşünüzü bekliyoruz.

Aydınlık'ın serbestiyetini ihya etmenin hiçbir imkânı yok. Zira muhakeme sırasında bunun Doktor'a ait olduğundan bahsedildi. Kütüphane hükûmet tarafından kapatıldı. Tabelâsı da kaldırıldı. Yeniden açılmasını ancak Doktor'un kardeşi yapabilir. Daha sonra orada çalışacak birini buluruz. Ortam şu an için kesinlikle elverişli değil.

Bir gazete yayınlamak istiyoruz. Ancak bu, başlangıçta sadece iktisadî bir mecmuadan ibaret olacak. Yabancı memleketlerle haberleşme gizli bir sansüre tabi. Posta yoluyla mektup göndermeyin.

Para ve mektup Yaşar Nezihe'ye (bir kadın, yoldaşlarımızdan biri. Sosyalist Gençlik Federasyonu kendisine bir maddî yardım göndermişti) iletildi.

Makbuzlarını raporla birlikte gönderirim.

Mahkûm yoldaşlarımızla bir takım yazışmalarımız oldu; iyimserler. Müdafaaları açık şekilde yayınlanmadı. Bundan sonra mektuplarımız Sedat, Fikret, Sacit imzalı olacak.

Bir sonraki mektubum daha ayrıntılı olacak. Kucaklıyorum. Komünist selâmlarımla,

Fikret. Sedad

Not: "İlmî Tetkikler Mecmuası" ile ilgili görüşünü lütfen gönder. Bunun tek çıkış olduğunu sanıyorum. Gençleri Anadolu'ya göndermeye karar verdik.

Sacit [Vedat Nedim Tör][26]

* * *

26. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 309-310 **[Fransızca]**.

Dr. Şefik Hüsnü, anlaşıldığı kadarıyla yukarıda verdiğimiz Doğu Seksiyonu talimat ve kararlarının hazırlanmasıyla ilgili toplantıya katılmak üzere kısa süreliğine Moskova'ya gidiyor ve 18 Ağustos 1925'te Berlin'e geri dönüyor. Mahkemenin kararını öğrendikten sonra Doğu Seksiyonu Başkanı Petrov'a yazdığı mektupta, öncelikle yeni dönemde işçiler arasında daha gizli bir çalışma anlayışının benimsenmesi ve kadroların güçlendirilmesi için Moskova ve Kafkasya ve Kırım'dan belirttiği kişilerin Türkiye'ye gönderilmesi gerektiğine işaret ediyor.

Petrov Yoldaş,
KEYK Doğu Şubesi Müdürü

Berlin 22 Ağustos 1925

Yoldaş,

Yorucu bir seyahatten sonra, geçtiğimiz Salı günü öğle saatlerinde Berlin'e ulaştım. Aynı gün burada mahkûmiyet kararımızın haberi alındı. Fahri yoldaşımız, yani Cevdet beni karşılarken mahkemenin kararını bana bildirdi. Size bu kararın ve savcının esas hakkındaki mütalaasının tercümesini göndermiştim. Göreceğiniz gibi bize sadece fikirlerimiz ve propagandamız nedeniyle suçlamada bulunulabilirdi. Baştan sona komünistleri yargıladılar. Hem de çok kaba ve beceriksiz bir biçimde. Bize darbe vurdular zira biz onların sınıf düşmanlarıyız ve onları sürekli olarak tenkit ettik. Hâkimler, işçi sınıfı ve onun teşkilâtlarına kin ve öfkeleri içinde, sınıfsal bir karar verdiler. Dördü gıyaplarında on yedi yoldaş yedi ila 15 yıl arasında değişen kürek cezasına mahkûm edildi. Ben, Halim [Hasan Âli] , Fahri [Baytar Ali Cevdet] ve Nâzım [Hikmet], her birimiz on beşer yıl ceza aldık. Toplamda yüz elli dokuz yıl kürek cezası verildi. Rahatlatıcı olan, bu haberle birlikte aynı gün İstanbul'daki faaliyetimizin yöneticilerinden bu haksız karar karşısındaki öfkelerini dile getirip burjuvazinin kurbanlarının eksikliğini hissettirmemek için on kat daha çok çalışacaklarına ant içen bir mektup almış olmamızdır. Sadece başlarında deneyimli ve enerjik bir öndere sahip olmamasına hayıflanıyorlar. Bu eksikliği gidermek için ellerinden gelen çabayı gösterecekleri konusunda bana söz veriyorlar.

Bu kararla, Kemalist hükûmet komünistlere karşı tereddüde yer bırakmayacak bir tutum alıyor. Şuna şüphe yoktur ki bize sanki komünizm bir suçmuş gibi muamele etme kararı verildi. Bu durum karşısında daha ihtiyatlı olmak gerekiyor. İşçiler arasında legal bir çalışma yürütmeye çalışacak olan yoldaşlar, şimdiye kadar olduğu gibi kendilerini açıkça komünizm taraftarı olarak ilân edemezler. Hâlihazırdaki terörün şiddeti azalıncaya kadar, işçi sınıfının ivedi talepleriyle ve sendikal teşkilâtlanmayla ilgili meselelerle daha özel olarak ilgilenmek zorunda kalacaklar. Türkiye'de halen genel siyasete ilişkin meseleleri legal bir biçimde işleme imkânı yoktur. Kelimenin tam anlamıyla her türlü muhalefet eziliyor ve aykırı seslerin hepsi boğuluyor. Daha geçtiğimiz günlerde "*Vatan*" gazetesini kapattılar ve sahiplerini tevkif ettiler. On bir siyasetçi yeni idam edildi ve bir dizi kürek cezası kararı verildi. Nüfusu 1 milyonu aşkın İstanbul'da sadece üç sabah gazetesi kaldı; bunlardan biri hükûmet yanlısı, diğer ikisi ise pek önemsiz, kesinlikle belli bir eğilimde olmayan gazetelerdi.

Yoldaşlarımıza ateşli bir mektup yazarak onlara ödevlerini hatırlatıp, seleflerinin açtığı yolda sanki parti çalışmasına hiçbir şey olmamış gibi devam etmeye davet ettim. Kendilerine Komintern tarafından tavsiyelerde bulunulup, önderlik edileceğini ve desteklenecekleri belirttim. Mahkûmiyetlerimiz nedeniyle gidip ülkede çalışmasını belirlediği-

miz yoldaşlarımızın en hızlı biçimde İstanbul'a hareket etmeleri her zamankinden daha çok gerekiyor. Özellikle İsmail ve Vâlâ yoldaşlar hemen gitmeliler. Ülkeye göndermek üzere Nurettin (Kafkasya) ve Zeki (Kırım) yoldaşları hemen getirtmek gerekiyor. İstanbul'daki yoldaşlarımız bunun üzerinde duruyor; ben de onların görüşüne katılıyorum. Buna karşılık, İzmir'de saklanan Nâzım Hikmet'in kaçması için bir yol bulunması emrini vermek üzere telgraf çekilmesi gerekiyor. On beş yıla mahkûm olduğundan polisin eline düşecek olursa yazık olur.

Burada bulunan Cevdet yoldaşımızın meselesi de var. Bildiğiniz gibi, kendisi hükûmetin burslu öğrencilerinden biri ve Türk öğrenciler arasında çok yararlı bir çalışma yapıyor. Kendisi bu öğrencilerin derneğinin başkanı ve bu dernekte komünist bir hücre kurmayı başardı. Mahkûmiyeti henüz tebliğ edilmedi. Söz konusu olan kendisi değilmiş gibi davranmasına ve kendisine yardımcı olan küçük ödeneği almaya devam etmesine karar verdik. Ancak yine de açığa çıkartılma tehdidi altında. Nitekim ben de Komintern'in, partimizin kurucularından biri olan Fahri'ye küçük bir yardımda bulunmasının adil olacağını düşünüyorum.

Inprekorr'a Türk komünistlerinin mahkûmiyetiyle ilgili küçük bir makale gönderdim. Umuyorum ki sizler de *Pravda* veya başka Sovyet gazetelerinde Kemalistlerden aldığımız bu darbe vesilesiyle şiddetli makaleler yayınlamışsınızdır. Dahası inanıyorum ki Moskova'da bu meseleyle ilgili bir kampanya açılmalı ve yargılamanın düzeltilmesiyle yoldaşlarımızın serbest bırakılması ve bizlerin ülkeye geri dönebilme imkânının sağlanması güçlü bir biçimde talep edilmelidir. Komünizm dışında bizlere ceza kanunu bakımından suç oluşturan hiçbir suçlama yapılmadığından böylesi bir kampanya kurtarıcı bir etki yaratabilir. Zira nihayetinde bize legal olarak yayınlanmış bir takım Marksist makaleler yayınlama suçlamasında bulunuluyor.

Asım ve Sedat yoldaşlarımız bana Moskova üzerinden faaliyetleriyle ilgili uzun raporlar gönderdiler. Halim'in bunları okumasının ardından gecikmeksizin bunların bana gönderilmesini rica ediyorum. Yeni adresim Berlin'deki bağlantı elemanına verilmiştir. Bunun Bekir Ferdi için olduğunun belirtilmesi yeterlidir. Bunları bana getireceklerdir. Halim'in sizin aracılığınızla bana göndereceği malzemeler henüz elime geçmedi.

Bugün her şeyden önce size Moskova'da geçirdiğim sürede gösterdiğiniz misafirperverlik için teşekkür etmek istiyordum; oysa farkına varmadan bütün bir rapor kaleme almışım. Yararlı olanın keyifli olanla uyumlu bir biçimde iç içe geçtiği, birlikte geçirdiğimiz zamanları değerli birer anı gibi muhafaza ediyorum. Bütün zorluklara rağmen orada çok verimli bir çalışma yaptığımız duygusunu taşıyorum. En eğitimli ve en girişimci yoldaşlarımızın birçoğunun hizmet veremez duruma düştükleri şu sıralarda, konumlarımızın ve görevlerimizin teorik ve pratik belirliliğinin mücadele alanında bizim yerimizi almak ağır görevini taşıyan yoldaşlarımız bakımından çok yararlı olacağı kanısındayım.

İstanbul'la sıcak bağı koruyorum. Ankara ve İzmir ile de bağlantı kurmaya çalışacağım. Bilgiler bana ulaştıkça size de aktaracağım.

Komünist selâmlar, sevgilerimle

Bekir Ferdi[27]

* * *

27. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 402-405 [Fransızca].

Dr. Şefik Hüsnü aynı gün Halim'e de aynı içerikte bir mektup gönderiyor ve Doğu Seksiyonu'na yazdığı mektubu da bildiriyor. Doğu Seksiyonu'na belirttiği isimlerden farklı olarak KUTV'da eğitim gören Aziz ile Şakir'in de Türkiye'ye gönderilmesini, Rusya'ya geçen Hüseyin Sait ile Mustafa'nın [Börklüce] memlekete ve görev yerlerine geri dönmelerini de ekliyor.

Cevabı 3 Eylül'de
22 Ağustos 925

Aziz kardeşim Halim,

Buraya muayyen olan günde muvasalat ettim. Seyahatim iyi geçti. Fakat bilmem neden bu defa fevkalâde yoruldum. Hiç bir şey yapmadan bir iki gün istirahat ihtiyacı duydum. Gelir gelmez, doğruca Fahri'nin evine gitmiştim. O henüz gecelikleriyle, bana kapıyı açtı. Ve ilk sözü de "on beş seneni tebrik ederim..." oldu. Ben tabii şaşaladım. Muhakemenin başladığını haber almıştık. Fakat bir kaç celseyi işgal edeceğinden emin idik. İki gün zarfında her işi bitirmişler. Hiç bir meseleyi ta'mik etmeden, evvelceden hazırladıkları hükmü tebliğ etmişler. Bizim kanunun tayin ettiği cezalardan birine çarpılması mümkün olan afalimizden hiç biri mevzu-ı bahs bile olmuyor. Münhasıran fikirlerimizin propagandasından dolayı mahkûm ediliyoruz. Bunun kadar kindar bir sınıf hükmü tasavvur edilemez. Bulgaristan'da ihtilâl çıkaran, memleketi alt üst eden Kolarov ve arkadaşları, geçen gün on ikişer seneye mahkûm olmuşlardı. Biz ise fikir sahasındaki faaliyetimizden dolayı on beş seneye mahkûm ediliyoruz. Ne ise vaziyet tavazzuh etti. Komünizme karşı memlekette bir kanun mevcud olmamasına rağmen burjuvazya keyfi bir tarzda tedhiş silâhına müracaat ederek bizi yaşatmamaya karar verdiği tahakkuk ediyor. Biz de ona göre hareketimizi tanzim ederiz. Bu ağır darbeye rağmen arkadaşlarımızın kuvve-i maneviyesinin sarsılmadığını, kararların tebliği akabinde [Elektrikçi] Nuri arkadaşın yazdığı bir mektub gayet güzel göstermektedir. Bu mektup sana hitaben yazılmıştır. Melfufen gönderiyorum. Bazı arkadaşlardan şikâyet var ise de, bundan müteheyyic olmamalıdır. Böyle müşkül zamanlarda seciyesi innin olanlar azimkâr olanlardan ayrılırlar. Yoldaşımızın ifadesine nazaran asıl rapor şeklinde olan mektubu vasıta ile göndermiş. O gelir gelmez aynı günde bize gönderirsin. Asım'ın raporlarına da sabırsızlıkla intizar ediyorum. Bugün bu işlerde asıl gayr-ı muntazar vaka, mahkemenin cereyanı esnasında hiç ismi geçmemiş olan Cevdet'in de karara dâhil bulunmasıdır. Bunun tahakkuk edip etmeyeceğini bilmiyorum. Fakat agleb-i ihtimal hakikat olduğu tezahür edecektir. Şimdilik burada [2 sözcük okunamadı] ortadan kaldırdık. Ve hiç bir şey yok imiş gibi hareket etmesine karar verdik. Belki de – bizde böyle garaipler çok oluyor- bu mesele nezarete resmen tebliğ olunsa da, yoldaşımız maaşlarını almakta devam eder. Ne de olsa vaziyet teşkikdar. Biz onun her ihtimale karşı ve esasen benimle çalışmak üzere kalmasını muvafık buluyoruz. Bunun için de oradan biraz muavenet görmesi lâzımdır. Bu meseleleri ben Rus arkadaşlara ayrıca izah edeceğim. Senin de haberin olması için buraya kayd ettim. Şark bürosuna olan mektuplarımı agleb-i ihtimal yarın icab eden yere bırakacağım.

Yeni vaziyet üzerine, Rusya'da bulunan arkadaşlar hakkında verilmiş kararların tebdiline hacet yoktur. Bilâkis orada bulunup yetişmiş olan İsmail [Laz İsmail] ve Vâlâ [Nurettin] ve hatta bir kaç ay sonra Aziz [Hüsamettin] ve Şakir gibi arkadaşların memle-

kete gitmelerine mübrem bir ihtiyac hâsıl olacaktır[28]. İlk ikisinin ilk postada gitmeleri lâzım geldiğini söyleyin. Şimdi oraya Nâzım Hikmet gelecektir. O da bizim gibi mahkûm olduğu cihetle yakayı ele vermeden kaçmanın çaresine bakmalıdır. Bunu Asım'a [Vedat Nedim] yazarsın. [Hüseyin] Said ve [Sarı] Mustafa [Börklüce] için bir mahkumiyet olmadığı için, [1 sözcük okunamadı] çalışmak üzere henüz orada iseler hemen İstanbul'a ve oradan da müretteb olan yerlerine azimet etmelidirler. Hükûmetin gösterdiği şiddet korkarım ki, bazı arkadaşlarımızın cesaretini kıracak ve memlekete dönmek hususunda güçlük göstermelerini mucib olacaktır. Bu temayüle karşı katiyetle mücadele etmek lâzımdır. İş görecek, kendini gösterecek sıra asıl bu sıradır. Mahkûmların yerleri behemehal doldurulmalıdır.

Biz burada gayet kolaylıkla İstanbul haberleri alabiliyoruz. Meselâ gönderdiğim mektup, postaya verdiğinin dördüncü günü burada idi. Gerçi bu haberler sathi ve muhtekir ise de herhalde faydadan hali değildir. Gazetelerdeki müdde-i umumi iddianamesini ile karar suretini Fransızca'ya tercüme ediyorum. Onları Şark Bürosuna verirsin. Kendilerine yazdığım mektuplar belki gecikir. Arkadaşlara selâmlarımı ve mektuplarımın kurye ile gittiğini söylersin.

Bize oradaki telâkkilere dair malûmat ver. Ümid ederim ki, post restant mektubu gönderdin. Bugün yarın gidip arayacağım. Suhûletle alırsam derhal sana yazarım. Mektuplarını hep o vasıta ile gönderirsin. Benim adresi de ihtiyaten vereyim. Cevdet ev değiştireceği cihetle muvakkaten buraya da yazacağım.

Dr. Chefik Husni
Pension Albert
Luiseplatz
Berlin
2 Viktoria Luiseplatz

Doktor Şefik Bey dedikten sonra bu adresi yazarsın. Zan ederim ki, sen Cevdet'e bir mektup yazmıştın ve göndermiştin. Müteakiben onun mektupları geldi. Ve aynı günde ikimiz de birer kaçar söz ilâve ederek benim mektubu postaya verdik. Bu mektubu ben geleceğim gün az evvel kardeşimiz almıştı. Fakat senin mektubun gelmedi. Merak ediyoruz. Muhakkak aynı günde andığından gayri bir mektup gönderip göndermediğini yaz. Tekmil mektepli yoldaşlarımıza çok selâmlar. Vedetski'yi [?] görürsen ona da selâmlar söyle gözlerinden öperim.

İmza[29]

[yatık yazı:
Ben hareket ettikten sonra yazdığın mektup bugün geldi. Hakkı ile beraber okuduk. Salahaddin de orada idi. Çok mütehassis olduk. Bunu acele gönderiyorum. Tekrar yazacağına sevindik. Sana bazı gazeteler geldi. Fakat bunlar üzerine ..... gönderiyorum. Yalnız son ..... göndereceğim.]

* * *

28. Dr. Şefik Hüsnü'nün sözünü ettiği kişiler Mayıs 1926'daki Viyana Konferansı'ndan sonra gönderilmişlerdir.
29. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 406-407 **[Eski Türkçe]**.

Dr. Fikret bu mektubunda, 18 Ağustos tarihli mektubunda belirttiği gibi tüm çalışmaları Sedat ile birlikte üstlendiklerini, İstanbul'u toparladıktan sonra Sedat'ın İzmir'e, kendisinin de Ankara'ya giderek taşra teşkilâtlarıyla bağ kuracaklarını belirtiyor. Neşriyat meselesinin ve Moskova'dan gönderilenleri de konu eden Dr. Fikret kendisinin bir süre sonra mecburi hizmet için İstanbul'dan ayrılmak zorunda olduğunu belirtiyor

23/8/ 925

Aziz Halim...

Sana bu mektubumda birçok şeylerden bahsedeceğim.

1- Buradaki vaziyet:

Sen de biliyorsun ki son tevkifat üzerine burası az çok dağılmış bir vaziyette idi. Hücreler bile içtima edemiyordu. Hele en son olarak Neşati, Salah ve [İsmail] Hakkı arkadaşların tevkifi üzerine büsbütün garip bir vaziyet hâsıl oldu. Daha senin mektubun gelmeden iş bize düştü. Sedat ile ben yalnız kaldık ve kabil olduğu kadar çalışmaya başladık. İlk işimiz tanıdığımız hücreleri toplamak ve muayyen zamanlarda içtimalarını yapmayı temin etmek oldu. Fakat bu esnada tatil gelmiş ve ekser arkadaşlar memleketlerine dağılmış idiler. Burada olanları topladık. Bir kısmı bizleri tanımadığı için biraz müşkülat çektik anlaşıncaya kadar. Tabii her şeyi bilmemezlik gösteriyorlardı.

Şimdi burada bulunan arkadaşlardan mürekkep hücreler içtimalarını muntazaman yapıyorlar. Fakat yine tekrar ediyorum ki hâlâ ekseriyet burada değildir. Dağınık bir haldedirler. Mamafih gidenler ile muhaberemiz var.

Burasını az çok temin ettikten sonra Anadolu'daki faaliyete ehemmiyet vermeye başladık. İlk işimiz nerede hangi arkadaşların olduğunu araştırmak oldu. Fatma'dan [Hasan Âli'nin kız kardeşi] adresleri aldık. Hücrelerden gidenlerin adreslerini öğrendik. Onlarla muhabereyi temin için uğraşmaya başladık.

Nuri iki gün evvel İzmir'e hareket etti. Ben yarın Bursa'ya gidecektim fakat Gülhane müsaade etmiyor çünkü Bursa'dan avdette Ankara'ya gitmek için tekrar müsaade isteyeceğim. Bunun için Bursa'ya başka bir arkadaşı göndereceğiz. Ankara'ya ben gideceğim.

Ankara'da hücreler daha çok olduğu gibi mahkûm arkadaşlar şimdi orada bulunuyorlar.

Elbet biliyorsun Mümtaz, Neşati 10; Samih ve Şeyhzade Nuri 7 seneye; sen, Doktor ve Nâzım 15 seneye mahkûm oldunuz.

Oradaki arkadaşlara katiyen kendilerini unutmadığımızı, unutmayacağımızı her dakika ispat ediyoruz. Hiç sıkıntı çekmiyorlar. Muntazaman yardım ediyoruz. Esasen kendileri de katiyen bedbin değil, bilâkis daha metin olmuşlar. Yalnız onların firarını temin etmek meselesi var ki bu da mühim. Onunla da uğraşacağız.

Geçen gün liseli arkadaşlar kütüphaneyi soymaya çalışmışlar. Fakat muvaffak olamamışlar. Arka tarafından Yanik Hanım'ın bahçesine atlamışlar. Duvarı oymuşlar fakat iki duvar üst üste imiş, arkadaki duvar taş olduğu için delememişler.

Neşriyat meselesi:

Fevkalade elzem, fakat elzem olduğu kadar da tehlikeli bir mesele. Tehlikesinden pek korkan yok ama bugün böyle bir gazete veya mecmua çıktığı takdirde derhal kapanacak hatta ikinci nüshası bile çıkmayacak ve müdür-i mesûlü ile muharrirleri tevkif olunacak. Bu muhakkak, yani attığımız taş ürküttüğümüz kurbağaya değmeyecek. Yalnız biz hafî olarak Eylül'den itibaren "*Genç Komünist*"i neşredeceğiz. Mamafih şimdi tamamıyla

mesleği belli olmayan bir mecmua çıkarmak kabil. Fikrin ne ise yaz.

Sedat ve bana gönderdiğin ilk mektupta partiden bahsediyordun ve bize yeni mühim bir vazifemiz olduğunu söylüyordun. Bu vazifemiz nedir. Anlayamadık?

Aydınlık Kütüphanesi'ni açmak kabil değil. Anahtarı polis müdüriyetinde duruyor. Üzerinden levhayı bile kaldırdılar.

2- Buraya gelen arkadaşlar:

İlk grup olarak 4 arkadaş gelmiş, yani Arif Feyzi ve arkadaşları ki bizim bunların nereye gittiğinden katiyen malûmatımız yok, bilmiyoruz. Buraya geldikten sonra Sabri arkadaş tarafından doğrudan doğruya gönderilmişler. Tabii bunların adreslerini öğrenmemiz lâzım.

Son defa gelen dört arkadaş, yani Ferit ve arkadaşları. Bunlar buraya geldikleri vakit doğrudan doğruya bizi buldular. Sen kendilerine İstanbul'da kalmalarını söylemişsin. Esasen bu lâzım zira ben bir ay sonra buradan hareket etmek mecburiyetindeyim Çünkü malûm hizmet-i mecburiye var. Vilâyat-ı Şarkiyeye gideceğiz. Biliyorum burada çok mühim vazifem var fakat gitmeyenler beş sene icra-yı tababet edemeyecekler. Bu da ehemmiyetsiz. Gaye için her şeyi terk ederim fakat o vakit tabii ailemin yanından ayrılacağım. Bu da ehemmiyetsiz. Hatta şimdiden [1 sözcük okunamadı] yapıyoruz lâkin sanatımdan başka şeye aklım ermediği için burada aç kalırım. Gitmeye mecbur oluyorum.

Oradan gelen arkadaşların yerimi benden iyi dolduracaklarına eminim.

Sabri arkadaş bunların buradan gitmesi lâzım geldiğini söylüyor. Sen kalın demişsin.

3- Annen ve ablan

Annene evvelce kendilerine muayyen tahsisat verilmeden evvel, kabil olduğu kadar yardım ediyorduk. Şimdi de veriyoruz. Annen çok iyi fakat biraz sinirlenmiş. Ara sıra gideceğim diye tutturuyor. Peki gönderelim diyoruz, sarf-ı nazar ediyor. Yegâne gayesi sensin. Hep seni düşünüyor. Fatma ile katiyen geçinemiyor. Mamafih Fatma'nın bazı münasebetsiz halleri oldu. Zehra evlendi.

Sana daha uzun şeyler yazacağım...

4- ...

Gelen arkadaşlarla konuştuk. Bize bazı haberler göndermişsin. Talimat vermişsin. Biz esasen onları evvelce biliyorduk. Şimdi senden ricalarımız

Burada terör bütün şiddetiyle devam ediyor. Birçok meşgalemiz var. Biraz komünistlik sezildi mi derhal İstiklâl Mahkemesi. Lâkin çok iyi, bize gizli çalışmayı öğretiyorlar. Bizi işgal edecek arkadaşların buraya gönderilmemesi... ve buraya gelen arkadaşların doğrudan doğruya beni görmesi icap ediyor...

İlk grup olarak gelenlerin nerede bulunduklarını öğreneceğiz. Bize son derece lâzım.

Bugünlük yazacağım bu kadar. Yirmi sekizinde rapor bekle. Viyana'dan muntazaman mektuplar alıyoruz.

Baki kardeş selamları

Fikret

Ferit ile beraber gelenlerden Hüsnü arkadaş, arkadaştan başka her şeye benziyor. Vaziyeti çok fena; adeta komünizm aleyhinde bulunuyor. Aksi tesir yapacak. Ben böyle şeyler ile uğraşamam diyor.

Fikret[30]

---

30. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 341-344 [Eski Türkçe], özetlenmiş Fransızcası Belge No: 314-316.

Fikret'in mektupta geldiğini söylediği Ferit de aynı tarihlerde kaleme aldığı mektubunda, gerek yolculuk, gerek gruptakiler, gerekse İstanbul'daki işler hakkında bilgi verdikten sonra, kadro ihtiyacına işaretle KUTV'da bulunanlardan kimilerinin ivedi olarak gönderilmesini istiyor.

24/8/925

Aziz ve muhterem kardeşim Halim

Pek çok hatalı bir seyahatten sonra 15'de İstanbul'a çıktık. Birçok kimselerle temas edebilmek imkânına muvaffak olduk. Bütün bunları mufassal bir rapor şeklinde bu haftadan sonra daha esaslı malûmat ilâvesiyle göndereceğim. Vaziyetim tehlikeli olmakla beraber yakayı ele verinceye kadar da bir çok şeyler yapabilmek imkânını görüyorum. Fikret ve Sedat arkadaşlarla uzun uzadıya görüştük ve çalışıyoruz. Her iki arkadaş da cidden şayan-ı takdir ve çok faal arkadaşlardır. Şinasi pederinin yanına muvakkaten gidecektir. Ve böyle yapması zarurîdir. Şinasi hepimizden fazla görüştü. Tramvaycılar tefessüh etmiş bir vaziyettedir. Doklar (İstinye) amele gençleri pek mükemmel. Orada bulunan Küçük (H[akkı]) arkadaş vasıtasıyla doklar gençlerini alacağım. Şinasi'nin adaşında büyük bir rabıta, azim, iman var, derhal iş dedi. Ve o da kuvvetli bir surette faaliyete devam edecektir. Fikret arkadaş buradaki birkaç hücreyi verecektir ve derhal işlere ciddi bir şekilde başlayacağım. Bugün itiraf etmek isterim ki en az ümidimiz Şinasi'den idi. Hâlbuki hepimizden faal ve mükemmel çıktı. Sagir [?] olduğu o yeri başkalarına tasvir ederken lâhûtî bir cennet hayatı geçirmiş olduğuna zahip oluyorum. Gelecek arkadaşlar katiyen Fikret arkadaşı görmelidirler. Aksi takdirde hepsi birer birer Türkiye'nin muhtelif yerlerinde kaybolacaklardır. Sabri direktif almış, mesul bir memur sıfatı alarak hakikî isimler, mufassal adres öğrenmeye çalışıyor. Bundan son derece tevakki etsinler, isim vermesinler. Beni de geldiğim gün derhal Zonguldak'a göndermeye çalıştı. Yapılacak pek çok işler var ve mühim. Hayati ve Zeki'ye şiddetli ihtiyacımız vardır. Bunu ihmal etme. Hissiyat altında gibi, arkadaşlarım olmak dolayısıyla değil, ihtiyaç, hem fevkâlade ihtiyaç dolayısıyla yazıyorum. Yanlış zehaba kapılma! Diğerlerinden kimseyi göndermemeye bütün mevcudiyetinle uğraş. Diğerler Bebek bahçesi, Sarayburnu, Küçükçiftlik Park, Kuruçeşme korusunda kızlar ve otomobillerle çok mükemmel çalışıyorlar. Hepsi birer baron, kont ve bütün faaliyetleri de bu olmuş. Bizden evvel gelenleri bulmak ve adreslerini elde etmek çok müşkül olacak. Bu hususta Sabri'den bir kelime alamıyoruz.

Seyahat çok teşkilâtsız ve tehlikeli oluyor. Bizi pasajirler [*Rusça yolcu*] içine bıraktılar. İstanbul'a kadar hemen bütün pasajir tarafından tanındık. Bilhassa vapurda bizden maada yolcu olarak beş Türk vardı ki birisi Laz'dı. Çıkarken kısa müddet devam eden fena bir tehlike geçirdim. Adeta o Laz beni polise tutturacaktı. Seyahatimizde çok güzel muamele gördük ve iyi bakıldık. Bu şekilde bir seyahatten ise fena muamele görmek ve fena seyahat etmeyi tercih ederdik. Evvelâ arkadaşlara vapurda pasajir ile ihtilâtı men edecek bir podval [*Rusça bodrum, mahzen*] lâzımdır. İstirahat meselesi mevzubahis değil, velev ki yağlı, pis yaşanamayacak bir yer olmasın. Bu nokta çok mühimdir. Bir de gelecekler hareket etmeden evvel takribî olarak hareket zamanlarını bildirmek imkânı var ise ihmal etmemek ve biz onları daha teşkilâtlı bir surette hareket eder ve rıhtımda bulabiliriz. İş çok, pek çok; arkadaşa ihtiyaç var.

Seni aramaklığımız pek tabiî fakat ne çare. Yalnız faaliyet ve işlerin iyi gideceğinden kuvvetle emin olabilirsin. Bence sen bize orada daha lâzımsın. Hayati ve Zeki'yi ihmal etme, kabil olduğu kadar çabuk gelsinler...

Bu haftadan sonra muhtelif amele muhitlerinden alacağımız raporlarla birlikte Şinasi ile mufassal rapor göndereceğim. Şimdilik bu kadar. Bütün arkadaşlara ve Komintern'deki hepsine selâmlar. Hepinizin gözlerinizden öperim pek aziz kardeşlerim.

Daha henüz evle görüşmedim ve geldiğimi bilmiyorlar. Şimdiye kadar hemşirede kaldım. Dün geceden itibaren pansiyonda yaşıyorum. Bakalım ne olacak.

Ferit [*imza*][31]

* * *

Bu arada Moskova'ya ulaşan Nâzım Hikmet de Berlin'deki Dr. Şefik Hüsnü'ye ilk mektubunu gönderiyor. Bu ilk mektupta Hasan Âli ile birlikte yeni bir teşkilâtlanma modeli oluşturarak Dr. Şefik Hüsnü'ye öneriyor: Fırkanın fikrî ve esasî idare heyetini memleket haricinde vücuda getirmek, memleket dâhilinde teknik bir büro teşkil etme. Dahası anlaşıldığı kadarıyla Nâzım ile Hasan Âli bu modeli tartışmaya açarak kendilerine taraftar da toplamışlar. Mektubun dikkat çekici vurgusu "fikrî vahdet" ihtiyacı; buradan anlaşıldığı kadarıyla parti bir "fikrî çeşitlilik" içinde.

Doktor kardeş

Herşeyden evvel geçmiş olsun. Ben Moskova'ya geldim. Daha doğrusu uzun ve gayet tehlikeli bir sergüzeştten sonra İzmir'den İstanbul'a, İstanbul'dan da Rusya'ya geçebildim. Mahkemenin kararına kadar vazifemin başında idim. Şüphesiz ki fırkamızın geçirdiği bu son buhran bize yeni mücadele ve teşkilât usullerini kabul ettirecektir. Bu hususta sana, fırkamızın kâtibine ve rehberine itimadımız her zamankinden ziyadedir. Yalnız memleket[teki] hareketten uzak geçecek her günümüz hareketin dağılmasına ve hatta durmasına sebebiyet verecektir. Seni dört gözle bekliyoruz. Şark Şubesi yolunu gözlüyor. Hiç vakit kaybetmeden hareket et. Fırkanın fikrî vahdetini temin için beni en ziyade itimat edecek arkadaşların arasında sayabilirsin. Burada biz Hasan [Âli] ile beraber yeni bir teşkilât fikrini müdafaa ettik ve taraftar da kazandık ki o da şudur: Fırkanın fikrî ve esasî idare heyetini memleket haricinde vücuda getirmek, memleket dâhilinde teknik bir büro teşkil etmek, yani bir zamanlar Bolşevik Fırkası'nda olduğu gibi, iki teşkilât vücuda getirmek ve şüphesiz memleket dâhilinde çalışacak olan teknik büroyu hariçteki fikrî ve idarî heyetin emri altında bulundurmak sonra gizli bir fırka gazetesine olan ihtiyacı da kabul edersek bu fikrin Şark Şubesi'nde taraftarları vardır. Her halde bunları düşünürsün. Benim ve Hasan'ın fikirleri bugünkü şeraite en muvafık teşkilât tarzını bu suretle görüyor.

Senden bir ricam var. Fırkanın kararı bir müddet için mektebe [kimsenin] gönderilemeyecekleri, fakat İzmir'de benimle beraber çalışan ve senin de gayet iyi tanıdığın İsmail Hakkı arkadaş var. Onun mektebe gelmesi, hem de süratle, herhalde iyi olacaktır. Kendisi tamamıyla hazırlanmış ve komünist bir arkadaştır. Bu hususta eğer gelmen gecikecek ise

31. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 349-350 **[Eski Türkçe]**

lütfen bize tahriri müsaade ver de buraya getirtelim.

Herhalde süratle buraya gel. Hasan'ı bekliyoruz. Cevdet yoldaşa selâmlar. Bizi fikrî vahdet birbirimize bağlamalıdır. Hepimizin boynunda 15 sene kürek cezası vardır. Bir daha söylüyorum. Doktorcuğum seni bekliyoruz. Gecikmen çok fena olacaktır.

Nâzım Hikmet

Hamiş

Doktor

Müddeiumumî bizim kanun-ı ceza-yı umuminin muaddel 64. maddesinin ikincisi zeyli mucibince mahkûmiyetimizi istiyor. Hâlbuki bizleri mahkeme elli beşinci madde mucibince mahkûm ediyor. Şu muaddel 64. madde nedir, biliyorsan lütfen süratle yaz.

N.H.[32]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, Halim'e yazdığı uzun mektupta, daha önce de savunduğu gibi Türkiye ile ilişkilerin Berlin veya Viyana üzerinden yürütülmesinin, Moskova'dan yürütülmesine göre çok daha uygun olacağını, bu nedenle de kendisinin Berlin'de kalmaya devam edeceğini belirtiyor. Yayın konusunda herhalde Halim tarafından önerilmiş olan Rusya'da hazırlanacak bir gazetenin Türkiye için yararlı olamayacağını, bunun Rusya'dan gönderilecek kadrolarla da güçlendirilecek Türkiye teşkilâtı tarafından yapılmasının gerekli olduğuna işaret ediyor. Nâzım'ın mektubunda işaret ettiği yeni teşkilâtlanma modelini anmaksızın, bu önerinin memleketteki durumu ve işleyişi Nâzım'ın bilmemesinden kaynaklandığını vurguluyor.

Çok aziz kardeşim,

Senin 22 tarihli mektubunu gayet çabuk ve kolay aldım. 25 Ağustos'ta elimde idi. O vasıtayı kullanabilirsin. Dün de Cevdet'e bir mektubun geldi. Bunda daha fazla malumat vardı. Şark şubesine mevzu-ı bahs mesail hakkında gayet medlul ve etraflı bir rapor yazdım. Bununla beraber elden gidiyor. Onu makine ile yazdırtıp bir suretini benim için sakla.

Evvela anlıyorum ki, şair yoldaşın getirdiği telaş biraz sana da sirayet etmiş! Mahkûmiyet kararı vaziyetini mühim bir derecede değiştirmiş olmuyor. Zaten buna intizar ediyorduk. Ana hatlarında önümüzdeki aylar için verilmiş kararlarımızı tebdil için ortada bir sebep yoktur. Memlekette diktatörlüğün son dereceyi bulduğu ve komünizme ve amele hareketlerine katiyen cevaz verilmemek mukarrer olduğu görülüyor. Her şeyden evvel bu vaziyete karşı Komintern muhitinde ve bütün Avrupa şubelerinde vaziyet almak ve büyük bir kampanya açmak icab eder. Bunları uzun uzun arkadaşlara izah ettim. Parti vaziyetine gelince gerek Vedat'ın, gerek Sedat'ın mektuplarından işleri kendilerine teslim ettiğimiz arkadaşların fedakârane bir tarzda çalıştıkları görülüyor. Yalnız vilâyetlerde zayiatımız olmadığı halde yediğimiz sadme büyük bir şaşkınlık tevlid etmiştir. Asım münasebeti tesise uğraştıklarını yazıyordu. Bu yalnız bir münasebet meselesi değildir. Oralara bilinmemiş şuurlu arkadaşların gitmesi teşkilâtları canlandırması lâzımdır. Bu iş de Moskova'daki ar-

32. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 518-519 [Eski Türkçe]

kadaşlar süratle memlekete iade olunursa onlar vasıtasıyla iyice temin edilebilecektir. Bunun için gideceklerin hemen gitmesi çok lâzımdır. Bunları da Şubeye anlattım. İcab ederse kalmaları mukarrer olanlardan bazıları da gidebilir. Fakat tefrik ettiklerimiz bila-teehhür hareket etmelidirler.

Neşriyat meselesine gelince ben Rusya'da neşriyata katiyen taraftar değilim, bu kendimizi aldatmaktan ve bir iş yapıyormuş zehabını uyandırmaktan başka hiç bir şeye yaramaz. Zaten muntazam bir tarzda ve vaktinde gazeteleri göndermeye ve tevzi etmeye ve okutmaya imkân yok gibidir. Dört beş senelik tecrübe bunu beliğan ma beliğ isbat etmiştir. Bize çok malum olan bu vaziyeti ve sebepleri de güzelce izah ettim. Düşün bir kere İstanbul'dan veya memleketin diğer bir noktasında haberler gelecek. Onlar unuttuktan sonra makale veya fıkralar şekle konulacak ve Rusya'da tertib ve tab olunacak sonra da vasıta olursa sevk olunacak. Bir mâniaya tesadüf etmezse İstanbul'a indirilecek. Bunu ele geçirenler üzerinden haftalar, aylar geçmiş havadisleri, tarihi bir vesika okur gibi ancak okuyabileceklerdir. Bundan iyi bir fayda beklemek bir hayal-i [1 sözcük okunamadı] değil mi? Moskova'ya arkadaşlarımızın raporları bile vaktinde gelemiyor. Mesela Sedat'ın ve Asım'ın bir ay evvel gönderdiklerini söyledikleri raporlar elan yolda. Rusya'da ancak propaganda risaleleri neşriyatı yapılabilir. O da İstanbul'dan iyi bir mürettiphane getirtmek ve neşriyata İstanbul'da çıkmış gibi bir şekil vermek suretiyle – bence bu da bugünün meselesi değildir. Bu nevi kitapçıkları, tahrirde çok tedbirli davranmak suretiyle memlekette tab ettirmek imkânı vardır. Ve bu daha çok müreccahtır. Ben memlekette uğraşmak taraftarıyım.

Bugünün en müstacel meselesi İstanbul ile seri ve sağlam bir rabıta tesis etmektir. Moskova için bunun kabil olmadığı sabit olmuştur. Arkadaşlara yazdım. Berlin'den kurye vasıtasıyla doğrudan İstanbul'a muhaberat sevkini temin ederlerse bilhassa şu ilk zamanlar için arkadaşlara buradan irşadatta bulunmak ve talimat göndermek ve haberlerini almak en muvafık şekildir. Posta ile ancak kompromeetan olmayan basit şeyler yazılabiliyor. Mesafenin üç buçuk dört gün devam ettiğini nazar-ı itibara alınacak olursa bu suhûletten istifade etmek için biraz gayret sarf etmek ve fedakârlıkta bulunmak zahmete değer. Bu düşüncelerle nokta-i nazarlarımız üzerinde müdavele-i efkârda bulunmak üzere ben daha bir müddet burada kalacağım. Gelmemin katiyetle iltizam edildiğini yazarlarsa tabii hareket edeceğim. Fakat henüz senin yazıldığını haber verdiğin mektub gelmemiştir.

Cevdet'in mahkûmiyetini, mahkeme nezarete resmen tebliğ etmezse, iş karışıklığa gelerek hasır altı kalabilir. Bunu biz biraz ümit ediyor ve çok temenni ediyoruz. Kendisinin arkadaşlarımıza karşı o mevzu-ı bahs değilmiş gibi hareket etmesini taht-ı karara aldık. Şimdilik kimse hemen farkında değil. Cemiyete riyaset edip duruyor. Mamafih işin farkına varılır ve tahsisatı kesilirse tabii o da Komintern'in emrine tevfikan hareket edecek. Benimle burada kalacak ya beraber oraya gelecek. Geçen mektubumda (bir hafta evvel de şubeye uzun bir rapor göndermiştim.) her ihtimale karşı kendisine bir muavenette bulunulmasını talep etmiştim. Umarım ki, nokta-i itibara alırlar.

Nâzım yoldaş altı aydan beri merkezden uzak ve kapalı bulunduğu cihetle tabii işlerimizin yeni şeklinden ve mesul arkadaşlarımızın kimler olduğundan haberdar değildir. İnsan bilmediği şeyi de kolayca yok telakki etmeye mütemayildir. O [1 sözcük okunamadı] yalnız İstanbul'dan geçerken sadece bir vasıtadan başka bir şey olmayan Hayri ile temas edebilmiştir. Bu temiz arkadaşımızın da hiç bir şey yapmadığı ve her şeye vasıtalık ettiği için her şeyi kendisinin yaptığına veya başka hiç bir şey yapılmadığına zahib olması gayet

kolaylıkla anlaşılır bir keyfiyettir. Bu yoktan gelen havadisin mahiyeti de yoktan ibarettir.

Dediğim gibi hulasat-ül-hulasat sana yazdığım bu meseleleri mufassalaten resmi makamlara da bildiriyorum. Bu suretle, mektuplarında mahsus olan selâmdan zail olur ümidindeyim. Sana ben gelmeden bir gün evvel Cevdet uzun bir mektup göndermişti. Ben de geldikten bir iki gün sonra biz [1 sözcük okunamadı] zevcesi vasıtasıyla bir mektup ve melfufen iddianame ve mahkûmiyet tercümelerini gönderdim. Bunları henüz almamış olman bizi müteessir etti. Senin ve Nâzım'ın gözlerinizden öperim. Tekmil arkadaşlara da çok çok selâmlar[33].

* * *

Vedat Nedim 30 Ağustos tarihli kapsamlı raporunda birinci dikkat çekici nokta, kuşkusuz partide doğan ikilik ve bunun Rusya'dan yeni gelenler tarafından yaratılmasıdır. İkincisi ise, partinin ön koyduğu 5 maddelik faaliyet programının, daha önce Doğu Seksiyonu tarafından öne konmuş 5 maddelik programla hiçbir biçimde bağlı olmamasıdır. Vedat Nedim, Moskova'da "ihtilâl humması"na tutulmuş olanların memleketteki durumu anlamak ve ona göre önerilerde bulunmak imkânına sahip olmadığı görüşünü açıkça yazdıktan sonra, kendi taktiklerinin komünist bulunup bulunmadığı konusundaki kuşkusunu da dile getirmektedir.

30 Ağustos 925

Aziz arkadaşlar,

Kurye günleri gayr-i muntazam olduğu için size yazdığım mektuplar da tesadüfî kalıyor. Bakın, bu sabah yine akşam kurye olduğunu haber aldım. Ve işte derhal yazmaya başlıyorum.

Bu sabah hem biraz keyfim de yoktu; Ertuğrul Muhsin'in ilk mektubu "*Vakit*"te intişar etti. Onu size leffen yolluyorum. Bizim neşriyatımızın akamete uğradığı, bütün gazetelerin fırsat buldukça aleyhimize köpekler gibi havladığı bir devirde böyle pek kurnazca bugünkü dosyanın propagandasını yapan yazılar bende gıpta ile karışık bir takdir heyecanı uyandırıyor. Aferin Muhsin... Ahmet Şükrü'yü rezil ettin. Ve yüzümüzü ağarttın. Muhsin'in Moskova seyahatinde benim çok dahlim olduğu için doğrusu biraz da korkuyordum. Bilinmez o da bir aksi propagandaya alet olabilirdi... Hâlbuki gördüğüm gayet kuvvetli ve şuurlu bir tarzda davamızın propagandasını yapıyor. Bu kısır zamanda davamızla yazılan bir satır bile bizi memnun ederken böyle ...li mektuplara ne kadar sevinsek hakkımızdır, değil mi?

- Sizden uzun zamandır hiç bir satır almadım. Kuryeler gelip gidiyor: sizden bir şey yok. Neden?

- Arkadaşların muhakemesi hakkında Leman Sadreddin bazı tafsilat verdi. Size anlatayım. – Leman'ı biz Ankara'ya yolladık. Arkadaşlarla temas etsin diye – müdde-i umumî arkadaşların üç aydan üç seneye kadar mahkûmiyetlerini talep etmiş – hâlbuki bilhassa Şevket'in müdafaası heyet-i hakimeyi ol derece gazaba getirmiş ki reis, "işte inkılâb mahkemeleri böyle hüküm verir!" diye homurdana homurdana ceza müddetini (7) ila on

33. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 422-423 **[Eski Türkçe]**.

beş seneye kadar yükseltmiş.

Mahkûm arkadaşların müdafaanamelerini matbuata vermediler. Bu sükût amele üzerinde gayet münebbih bir tesir yaptı. "Bu muhakeme değil el çabukluğu marifet" diyorlar! Ve hiç bir kabahatleri yok iken böyle bu kadar ağır cezalara mahkûm etmenin sebebini bir türlü anlayamıyorlar. Ve biz onlara sınıf muhakemesi ne demektir anlatıyoruz.

Leman'ın anlattığına göre, arkadaşlar kendi lehlerine hiç bir demonstrasyon filan yapılmamasını rica etmişler. Çünkü kendi vaziyetleri üzerinde aksi tesir yapıyormuş. Bu noktanın bilhassa size tebliğini istemişler.

- bu sabah Ragıp yoldaş [Dr. Fikret] cerh kongresi için Ankara'ya gitti. Arkadaşları gördü görecek ve hepsi[ne] para verecek ve asıl havadisi tabii o getirecek. Binaenaleyh bu hususta o gelince ayrıca yazarız.

- şimdi gayet mühim bir meseleye geçiyorum: Arkadaşlar arasındaki ikilik! Gayet garip bir şey değil mi? Evet böyle en ziyade ittihada, birliğe muhtaç olduğumuz bir zamanda arkadaşların iki gruba ayrılması cidden çok acınacak bir hadisedir Aynı zamanda mümkün olan şiddet ve süratle halledilmesi lâzım gelen bir meseledir. Onun için olanı bütün açıklığıyla ortaya atacağım:

Bu hastalığı Rusya'dan gelen arkadaşlar getirdiler. Biz, partimizin son darbe ile sarsılan uzviyetine oradan taze kan, can, ruh geleceğini umarken ve bu ümid ile sevinirken maalesef, arkadaşlar, bize oradan – ikilik - mikrobu geldi. Şuurlu bir komünistin ağzına değil aklına bile gelmemesi lâzım gelen kelimelerle bu hastalığı bize de aşılamak istiyorlar. Meselenin esasını bilmiyorum. Onun için yalnız anlatılanla iktifa edeceğim. Buraya gelen arkadaşların hemen hepsi Rusya'da maruz kaldıkları muamelenin tesiriyle burada "intikam almak" arzusunda bulunuyorlar. Evet, "intikam almak."! İşin içinde gayemiz mevzu-ı bahs olmasaydı buna tabii gülerdim, fakat mesele gülünç olmaktan ziyade acı ve acıklı – şimdilik ad zikr etmeyeceğim.

Yalnız anlamak istiyorum: Bu arkadaşları bilhassa bu zamanda buraya niçin yolladınız? Bizim en ziyade ittihada, el birliğine muhtaç olduğumuz bir zamanda bu çocuklarla uğraşacak vaktimiz mi var? Sonra bunlar öyle tıynetsiz ve cahil kimseler ki vaziyetin nezaketine hiç aldırmadan "intikam, intikam" diye dört bir etrafa saldırıyorlar. Rica ederim bizi tenvir edin. Partimizin selâmeti namına alınacak bir intikam varsa onu almak için biz de çalışalım! Eğer bu bir şahsiyet kavgası ise – ki ben öyle olduğuna eminim – buradaki arkadaşların zihniyetini de çelmeden mikropları ifna edelim. Çünkü bu iğrenç vaziyet karşısında partimizin en şuurlu, en idealist, en temiz azaları kirlenmemek için parti faaliyetinden uzaklaşmak istiyorlar. Bu arzu çok temiz ve çok samimidir. Su-i tefsire uğramasın. Bu vaziyet karşısına sinirlenen ve çok kuvvetle müteessir olanlar partimizin şimdiki faaliyetini idare edenler olduğu için bilhassa şayan-ı dikkattir: Ragıp, Nuri, Mahmud, Faik, ben, hepimiz hayret ve nefret içindeyiz. Sizden ilk vasıta ile nur bekliyoruz. Bizi aydınlatın: Mesele nedir? "İntikam" alınacak şey nedir? Bu çocuklar kimlerdir? Çünkü arkadaşlar, bu meseleyi bir ayak evvel halledemezsek ve bu son gelenler burada amele arasına yayılır da onları da zehirlerlerse, o vakit partimize ve hareketimize en büyük fenalığı yapmış oluruz.

Hareketimizin en büyük meziyeti ikilikten, dedikodudan, şahsiyetten arî olmasıdır. Bunu kaybetmek üzereyiz. Bizde de bir arkadaş mücadelesi başlamaktadır. Kadrosu geniş bir parti belki bu gibi oyunlara mütehammil olabilir. Bizde ise böyle bir ikilik hareketin ölümüdür. Çünkü bilhassa bizde komünist olabilmek için kuvvetli bir idealizme temiz bir feragat ... ihtiyaç vardır. Adî şahsiyet kavgalarının, kirli intikam hislerinin kaynaştığı yerde hiç

bir temiz arkadaşın yeri yoktur. O vakit parti faaliyeti yerine ferdî faaliyet hâkim olacaktır. Ve tabii çok yazık olacaktır. Binaenaleyh bütün talâkat-ı beyanım ile nazar-ı dikkatinizi bu meselenin üzerine davet ediyorum: Düşünün, taşının ve bize kati ve şafi tedbirler emr edin.

Sonra oradan gelenler arasında tamamıyla kontr revolüsyoner olanlar da var: Mesela [1 ad okunamadı] – bunların bu aralık buraya gönderilmesi hiç de doğru değildi. Her ne ise. Tabii biz bunlar ile hep temas etmiyoruz.

- şimdilik neşriyat yapmanın imkânı yok. Evvelce de bildirdiğim gibi ancak aylık veya iki aylık ilmi bir tetkikler mecmuası neşr edilebilir. Fakat şimdiden söyleyeyim ki bu mecmua hiç bir vakit açıkça bir komünist mecmuası olmayacaktır. İçinde amele haberleri ve Marksist etütler bulunabilir. İşte o kadar.

Siz oradan buranın vaziyetini tahmin edemezsiniz. Oradaki ihtilâl humması ne kadar olsa fikirleriniz üzerinde müessirdir. Şimdi burada çalışmak büyük bir ihtiyata mütevakkıf. Burjuva demokrasisinin hür zamanları geçmiş ola! Şimdi tam manasıyla şuurlu bir burjuva terörü hâkim. Vallahi kıldan nem kapıyor, huylanıyorlar. Onun için fazla cesaret göstererek üstüne yeni bir darbeyi davet etmenin mahali yok. Bence sırasında olmayan cesaret ahmaklıktır. Ben size açıkça nokta-i nazarlarımı söylüyorum. Ve sizin de bunlara karşı vaziyet almanızı istiyorum. Yani bileyim. Taktiğim, komünist tasvibine mazhar oluyor mu, olmuyor mu? Biz kendimize şöyle bir faaliyet programı çizdik:

1- "çekirdek"lerde tenvir ve teşkilât faaliyetine devam.

2- amele teşkilâtını tevsi etmek ve şuurlandırmak.

3- vilâyetlerdeki teşkilâtı muntazaman teftiş ve takviye etmek.

4- mevkuf arkadaşların kendilerine ve ailelerine yardım etmek.

5- kabil olursa bir mecmua neşr etmek.

Bu programı tatbike de başladık. Mesela Nuri yoldaş bir hafta evvel İzmir'e hareket etti. Balya hiç sarsılmadı; gittikçe kuvvetleniyor. Adana'dan bir arkadaş geldi. Orası da iyi imiş. Mevkuf arkadaşlara devamlı yardımlarda bulunduk. Elimize geçen paraların hemen hepsini onlara sarf ettik.

Parti tahsisatı gelmiyor. Mahkûm arkadaşlara yemek vermiyorlarmış. Her birine ayda asgari 25 lira vermek lâzım.

- Amele Teali Cemiyeti'nde, arkadaşlar mevkuf iken Halk Fırkası vaz-ı yed etmek istedi. Biz muhakemenin sonuna kadar işi sürüncemede bırakmak istedik. Ve muvaffak olduk. Şimdi muhakeme bittikten sonra Halk Fırkasının murahhasına müracaat ettik. Belki intihabat yapacağız. Buyurunuz, geliniz dedik.

Halk Fırkası merkezinden emir gelmiş: Amele teşkilâtına iştirak etmeyin diye yazılı. Şimdi Amele Teali Cemiyeti'ne vaz-ı yedden de vaz geçmişler. Bu çok karakteristik bir hadisedir. Biz de görüyoruz ki Halk Fırkası gittikçe şuurlu bir burjuva partisi olmak üzeredir; amele teşkilâtına girerek sonra ....[1 sözcük anlaşılamadı] olmak istiyor. Biz bu halde (yalnız) çalışmak mecburiyetindeyiz. Yani vaziyetimiz daha güçleşmiştir. Çünkü her vesile ile bizi provoke [orijinal metinde Fransızca] etmek ve cemiyeti kapatmak isteyeceklerdir.

- muhaberatı kurye vasıtasıyla yapın. Hususi adreslere sakın yazmayın.

Bu günlük de bu kadar yeter. Hepinize bir çok hasretli ve hararetli yoldaş selâmları.

Şaire geçmiş olsun.

Yeni şiirleri varsa yollasın.

Bir çok gözlerinden öperim.

Sacid [Vedat Nedim]

Faik yoldaş Edirne'den geldi. Edirne teşkilâtı alt üst oldu. Hükûmet kapattı. Faik'i takip ediyorlar. Onu size yollamak istiyoruz. Bir müddet gitsin. Hem size buradaki vaziyeti anlatır. Hem bir parça gözden ... olmuş olur.

30 Ağustos 1925

Oradan gelenlere benim adımı falan vermeyin. Çünkü buradaki vaziyetim siz de takdir edersiniz ki çok naziktir. Küçük bir hata yaparsak iş meydana çıkar. Yani konsolos ile olan münasebetimiz meydana çıkar. Ki bu tabii en ziyade tevakki etmemiz lâzım gelen bir tehlikedir.

Mecmua hakkındaki kararınızı süratle bekliyorum.

Hayri yoldaş bizim direktifimizle hareket ediyor[34].

* * *

Nâzım Hikmet'in Dr. Şefik Hüsnü'ye bu ikinci mektubundaki vurgu, teşkilâtlanma meselesi ve yine Hasan Âli ile birlikte geliştirdikleri yeni teşkilâtlanma modeli; o kadar ki bunu Doğu Seksiyonu'nun da aynen kabul ettiğini yazıyor.

Doktor kardeş

Sana ikinci mektubumu gönderiyorum. Öyle ümit ederim ki belki bu mektubum senin eline geçmeden evvel sen buraya hareket etmiş olursun. Burada seni arkadaşların ve Şark Şubesi dört gözle bekliyorlar. Süratle hareketin birçok muallâk meselelerin halline sebebiyet verecektir. Bu muallâk meselelerin azami bir çabuklukla halledilmesi lâzımdır. Zinoviyef yoldaş bilhassa senin buraya gelmeni istiyor. Buradaki mektep ve talebe hakkındaki taleplerinin infaz edilmek üzere olduğunu, Komintern'den bana söylediler. Yalnız Vâlâ'nın süratle hareketi son vaziyetten dolayı biraz müşkildir. Çünkü memlekete çıkar çıkmaz tutulması ve hatta eskiden de bildiğin gibi Rus casusu diye büyük bir felâkete çatması muhtemeldir. Komintern'deki arkadaşlar da böyle düşünüyorlar. Halim de aynı şeyi düşünmektedir. Herhalde bu hususta eğer gecikmen muhtemel ise –ki hiç de böyle olmasını istemiyoruz– tahriren fikrini bildir. Çünkü Halim'in de bildiği gibi Vâlâ'yı burada durdurmak kabil değil. Herçibâdâbâd gitmek istiyor. Hâlbuki onu burada illegal neşriyat meselesinde gayet iyi kullanabilir...

Fırkanın yeni teşkilât prensipleri üzerine kurulmasının icap ettiğine hepimiz kaniiz. Fakat kati değil senin gelmene tâlik edilmiştir. Orada hergün gecikmen birçok boş zamanın geçmesine sebebiyet verecektir. Neşriyat meselesi kabul edilmiştir. İllegal neşriyat fikri –son vaziyet dolayısıyla- daha muvafık olacak gibi geliyor. Tabii bu hususta senin nokta-i nazarının büyük ehemmiyeti vardır. Fırkanın fikrî vahdetine olan lüzuma çok şuurlu ve bolşevikçe kani olmuşumdur. Tabii sen de aynı şeyi istersin.

Bundan evvelki mektubumda Halim ile birlikte müdafaa ettiğimiz teşkilât tezini

34. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 465-469 **[Eski Türkçe]**.

sana yazmıştım. Bu tez şark şube tarafından aynen kabul edilmiş gibi görünüyor. Halim'le hemen hergün beraberiz, her an senin hareketini bildirecek telgrafı bekliyoruz.

Seni çok göreceğim geldi. Vâlâ'nın, Halim'in selâmları, Cevdet arkadaşa da selâmlar.

Nâzım Hikmet[35]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, Moskova dönüşü 22 Ağustos'ta kaleme aldığı mektuba atıfla, mahkûmiyet kararından sonra Türkiye'deki parti çalışmaları hakkında genel bilgi veriyor. Taşra teşkilâtlarının İstanbul'da yeni oluşturulan merkeze güven duymadıklarını belirten Dr. Şefik Hüsnü, önceki mektubunda olduğu gibi çözümün Moskova'dan gönderilecek kadroların taşrada fiilen yürütecekleri çalışmadan geçtiği vurgusunu bir kez daha getiriyor. Dr. Şefik Hüsnü, tevkifatın başından buyana Komünist Enternasyonal'e ve uluslararası proletaryaya verdiği görevi, burada daha derinleştiriyor ve adeta Doğu Seksiyonu aracılığıyla KEYK'e yapılacak iş konusunda çerçeve çiziyor. Kemalist hükûmetin komünistlere karşı yürüttüğü terörün durdurulması yönünde Komünist Enternasyonal'in ve uluslararası proletaryanın baskı kampanyasının mahkûm komünistlere af getirebileceği görüşünü savunuyor. Ancak mektubun en ilginç kısmı, Dr. Şefik Hüsnü'nün mevcut koşullarda açık komünist propaganda yapılmasının mümkün olmadığı tespitini, yani Vedat Nedim'in uzunca bir süredir savunduğu tespiti dile getirmesidir. Bu çerçevede yürütülecek yayın faaliyeti konusunda da dikkatli bir tutum izlenmesini savunur hale gelmiştir. Dr. Şefik Hüsnü, ayrıca Nâzım Hikmet'in Moskova'ya ulaşmış olmasından bahisle, kendisine de yazdığı ve Doğu Seksiyonu'nun benimsediği teşkilât modeline değinmeksizin, onun İstanbul'daki son gelişmelerden habersiz ve şair mizacına sahip olduğunu belirtmek ihtiyacı duyuyor.

Berlin 31 Ağustos 1925

KEYK Doğu Şubesi Yönetimine

Yoldaş,

Sekiz gün önce size "Oms" aracılığıyla uzun bir mektup gönderdim. Ondan birkaç gün önce de Halim aracılığıyla komünistlere karşı esas hakkındaki mütalaa ve kararın Fransızca tercümelerini göndermiştim. Henüz sizden bir haber almadıysam da, mahkûmiyetimizin yarattığı durumla ilgili kendi kanaatimi size söyleme ihtiyacı duyuyorum. Bugüne kadar İstanbul'dan alabildiğimiz haberlere göre, teşkilâtlarımızın durumunu aşağıdaki biçimde niteleyebiliriz. Taşrada, hiçbir kayba uğramadık. Savaşçılarımız görevlerinin başında. Ancak üzerlerinde düzenleyici bir merkezin otoritesini hissetmiyorlar. Parti yönetiminin bütününü ortadan kalkmış gibi hissediyorlar. Yeni Merkez Komitesi'ne ne ölçüde güvenebileceklerini bilmiyorlar. Kendilerini tecrit olmuş ve terk edilmiş hissederek ve Türkiye'de herkesin üzerine bir karabasan gibi çökmüş Kemalist terörün de etkisiyle,

35. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 522 **[Eski Türkçe]**.

kazanmış oldukları konumları savunmayla yetinme isyan ettirici eğilimine sahipler. İstanbul'daki merkezimiz burjuvazinin son saldırılarından korkunç biçimde etkilendi. Bir veya ikisi dışında verdiğimiz kurbanların hepsi bu vilâyetteki teşkilâtlara mensup. Ancak partinin yönetimini emanet ettiğimiz genç unsurlar coşkuyla dolu. Büyük bir enerji ve girişkenliğe sahipler. Tüm çabalarını kendi etraflarında güçlü bir temeli yeniden oluşturmaya, taşrayla bağları yeniden kurmaya ve taşradakiler üzerinde etki kurmaya teksif ediyor. Bu görevlerden ikincisinde henüz yeterli bir sonuç elde edemediler. Buna karşılık, İstanbul'daki çalışmaya gelince, elimizdeki bilgilere göre, bize umut verecek vasıftalar.

Dolayısıyla tüm dikkatimizi taşrayı canlandırma ve onları geçmişte olduğu gibi sağlam bir biçimde merkeze yeniden bağlama meselesi üzerine çevirmeliyiz. Bu hedefe ancak yazışma yoluyla ulaşılabilir. İmanı tam ve son zamanlardaki olayların cesaretlerini sarsamadığı bir takım yoldaşların, savaşkanlığı uyandırmak ve merkeze bağlılığı pekiştirmek üzere gidip şubelerimizin faaliyetine katılmaları gerekiyor. Merkez bu görevi yerine getirmek üzere bir takım militanları ayırabilecek durumda değil. Bu hizmet en iyisi Moskova'da bulunan ve ülkeye geri dönmelerine daha önceden karar verilmiş yoldaşlarımıza uygun düşmektedir. Tayin edildiklere yere ivedi olarak gitmeleri direktifiyle onları en hızlı biçimde göndermek gerekiyor. Bu konuda daha şimdiden Asım (Vedat) yoldaşa bir takım talimatlar verdik.

Bununla birlikte halen meselenin özü pek de partimizin iç teşkilâtında değil; ülkenin genel koşullarında ve Kemalistlerin komünizme karşı benimsedikleri net ve şiddetli bir biçimde düşmanca tutumda. Bugün Türkiye'de geçmişte Rusya'daki Çarlıktan ve bizdeki Sultan Hamit rejiminden bin beter bir zincirlerinden boşanmış keyfi rejim var. Basın yerle bir edilmiş durumda. Zayıf veya aşağılık birkaç yaratığın yayımladıkları kesinlikle önemsiz bir takım kâğıtların dışında, serbest hiçbir gazeteci ve kelimenin tam anlamıyla siyasî gazete yok. Sadece hükûmete karşı bir fikri düşündükleri veya bir dostlarına yazdıkları için insanlar hemen tevkif edilip İstiklâl Mahkemesi'ne çıkartılıyor. İstiklâl Mahkemesi de haklı veya haksız sürekli mahkûm ediyor; hiçbir hukukî kaygı onu ilgilendirmiyor. Bir fikri veya bir eseri, tek sözle milliyetçi devrim olarak adlandırılmaya karar verilen şeyi savunmak artık söz konusu değil. Önümüzde, iktidarı ele geçirme sayesinde ayrıcalıklı bir durumu kendisine sağlamış, sınıfsal çıkarlarını savunmak için milletin (burjuvazinin diğer kısmı, feodal mülk sahipleri, kent ve kır emekçileri de dâhil küçük burjuvazi) geri kalan kısmıyla büyük bir hırsla ve körcesine mücadele eden burjuvazinin belli bir tabakası var. Bu siyasetin uygun olup olmadığına ilişkin müteredditt itirazlar nereden yükselirse yükselsin, iktidarın ajanları bunu boğmak üzere orada bitiveriyorlar. Kemalistlerin bu yokuştan aşağı nereye kadar ineceklerini söylemek zor. Bize öyle geliyor ki, geri dönmesiz bir biçimde bu yola girdiler ve kendi kendilerini yıkıma uğratana kadar da gidecekler. Gerçekten de mevcut sosyal kuvvetleri hiçbir biçimde hesaba katmayan, sadece devletin kaba gücüne güvenen ve halk kitleleri arasından kendisine müttefik sağlama kaygısı gütmeyen böylesi bir terör rejimi uzun süreli olamaz. Kaçınılmaz olarak provokasyonları ve hoyratlıkları tüm gayrımemnunların ittifakını getirmekte gecikmeyecek ve onun alaşağı edilmesine yol açacaktır. Bunun vadesini biçmemiz imkânsız. Ancak eğilimimiz bunun pek uzak olmadığı yönünde.

Bu şartlarda, Komünist Enternasyonal'in şöyle veya böyle davranması gerekiyor. Milliyetçi devrimin ayırt edici özellikleri ve sosyal temelleri hakkında bitmek bilmez tartışmalar yapmaya ve bununla yetinmeye izin verdiğimiz zamanların çok uzağındayız. Olayların akışı bizi bir ana olayla karşı karşıya getirdi. Hükûmet komünistlere hayatı imkânsız

kılıyor, işçi sınıfının kendisini kurtarma yönündeki her teşebbüsüne karşı acımasız bir mücadele yürütüyor ve böylece kendi yenilgisine doğru koşuyor. Komünist Enternasyonal bu yolda onun sonuna kadar gitmesini engellemeyi denemelidir. Bir dakika bile gecikmeksizin, Kemalizm'in hâlihazırdaki siyasetine karşı ve özellikle cumhuriyet rejiminin bütün düşmanlarına karşı Halk Partisiyle her zaman dayanışma içinde olduğunu ilân etmiş işçi sınıfına ve komünistlere yönelik haksız uygulamalarına karşı bütün Avrupa'da geniş bir kampanya açmalıyız. Bu kampanyada bir rejimin gücünün ve sağlamlığının dayandığı sosyal sınıfların gücüyle ölçüldüğü ve Doğu'da burjuva devriminin en güvenilir müttefiklerinin yoksul köylüler ve şehir emekçileri olduğu ve nihayet Kemalizm bu sınıfların yardımına başvurmak yerine onlara terör uygulamayı yeğlediği takdirde kısa vadede kendi geri döndürülemez yıkılışını hazırlayacağı noktaları üzerinde durmalıdır. Ardından haksız olarak mahkûm edilmiş komünistlerin af edilmeleri ve emekçi sınıflar için teşkilâtlanma ve ifade hürriyetleri talep edilmelidir. Ayrıca uluslararası proletaryanın, Kemalistler işçi sınıfına ve onun rehberine şiddet ve terör uygulamaya devam ettikleri takdirde, onların kapitalist emperyalizme satılmış olduklarına sonunda inanacaklarını ve emperyalizmin uşakları sıfatları çerçevesinde onların iktidarlarına karşı her yolla mücadele edeceklerini hissettirmelidirler. Bu kampanyanın milliyetçi hükûmeti ne ölçüde etkileyeceğini bilemiyorum. Ne olursa olsun, yine de bu kampanyayı yapmak gerekiyor. Çok küçük bir ihtimal de olsa, bu kampanya partinin en radikal ve en aydınlanmış unsurlarına hükûmet üzerinde onu Kemalizm'in eski demokratik yönelimine geri dönmeye icbar etmek üzere bir baskı yapmak için bir enerji artışına yol açabilir. Bu da değerli bir avantaj olacaktır.

Komünist partisinin içinde yapılacaklara gelince: Durumu dikkatli bir biçimde inceledikten sonra, şu sonuca vardım ki yoldaşlarımız Kemalizm'in iç siyasetindeki bir dönüşe kadar komünizm adına açıkça hiçbir eyleme girişemezler. Polis münhasıran mesleki hareketlere bile karışıyor. Telgraf grevinin yürütücüleri, beş yıl hapse mahkûm edildi. Daha geçtiğimiz günlerde, kanunlara uygun bir greve teşebbüs eden Boğaz Seyr-ü Sefain kumpanyası makinistleri de takibata uğradı. Bununla birlikte inanıyoruz ki yoldaşlarımız, komünizmden söz etmeksizin ve devrimci kalıpları kullanmaksızın işçi çevrelerinde son derece verimli bir faaliyet yürütebilirler. Redaksiyona büyük bir ihtiyat göstererek, kararlarımızda öngörmüş olduğumuz broşürleri ve hatta değişik emekçi kesimlerinin sadece ivedi ve yerel çıkarlarını ele alan bir haftalık işçi gazetesi bile yayınlayabilirler. Bu gazeteye –kararlaştırıldığı üzere- az-çok komünist bir doğrultu verilemez. Amaç bir gösteri yapmaksa, çok çok komünist bir gazete örneği verilebilir. Ancak bu sadece hiçbir yarar sağlamamakla kalmaz ama aynı zamanda en az üç veya dört yoldaşın tevkif ve mahkûm edilmelerini getirir. Aşikârdır ki güçlerimizi böylesine heder edecek durumda değiliz. Dostlarımız daha ziyade, ağırlık kazanmak veya mevcut ağırlıklarını korumak üzere çalışacakları işçi cemiyetlerinde faaliyetlerini artırmalıdırlar.

Bu mantık silsilesi içinde, yurtdışında Türkiye'ye yönelik bir basının organize edilmesi de akla gelmektedir. Birçok nedenle, mevcut koşullarda bu fikrin bir tarafa konması kanaatindeyim: 1) Bu gazetelerin veya bu literatürün düzenli taşınması hemen hemen imkânsızdır. Odesa ve Sivastopol yolları ile ilgili uzun bir hayal kırıklığı vermiş tecrübeye sahibiz. Dört yıl boyunca, değişik biçimlerde Rusya'dan literatür almak için bu yolları kullanmaya çalıştık ve hiçbir sonuca varamadık. Ya paketlerimiz aylarca bekliyordu ya denize atılıyordu ya da o zaman polisin eline geçiyordu. Rastlantıyla bir defa bir paket elimize geçtiğinde bunlar öylesine eski kitaplar veya gazeteler oluyordu ki bize hiçbir yarar sağ-

lamıyordu. 2) Türkiye'den Rusya'ya haberler öylesine geç geliyor ki bunları kaleme alıp, bastırıp Türkiye'ye göndermek gerektiği takdirde güncelliklerini korumanın kesinlikle hiçbir yolu yoktur. Böylesi bir gazetenin tarihi belge olma dışında bir değeri olmaz ve bunu kaleme alanlara önemli bir iş yapmış olma yanılsaması yaratma dışında bir işe yaramaz. Bu gösteri tatminine düşmemeliyiz. 3) Böylesi bir kaynaktan literatürün ülkede alınıp dağıtılması özel bir teşkilât ve hassas bir teknik gerektirir. Partimiz, şu anda buna göre kurulmuş değil. Bu noktaya varmak için uzun bir alıştırmaya ihtiyacı var. 4) Ajitasyon broşürleri için, bunların yurtdışında yayınlanmasının yararlı olacağı belki kabul edilebilir. Ancak burada başka bir zorluk ortaya çıkıyor. Bu kitaplar, Rusya'da bulunan hurufat ile basıldığı takdirde, bunların dolaşımı hemen hemen imkânsız olacağı gibi okurlar nezdinde hiçbir başarı şansları olmayacaktır. Dolaşımlarını kolaylaştırmak ve okurlarda Türkçe bir kitap okuma duygusu verebilmek için, İstanbul'dan bütün bir hurufatı (karakter kasalarını) getirtmek gerekir. 5) Nihayet, hazır bir literatürü kendilerini sağlayarak ülkedeki yoldaşlarımızı pasifliğe sürükleriz. Hareketimizin bulunduğu yerde kök salmasını istiyorsak, ideolojisinin ve silâhlarının bizatihîülkede hazırlanıp çelikleşmesini sağlayacak tarzda hareket etmeliyiz. Biz yurtdışında kalmaya mahkûm olanlar, onlar tarafından kullanılmak üzere katkımızı ve görüşlerimizi onlara göndermeliyiz.

Rusya ile Türkiye arasındaki haberleşmenin uzunluğunun yarattığı güçlük yazışmalarımızı da muazzam ölçüde engellemektedir. Yoldaşlarımızın mektupları bir aydan önce Moskova'ya ulaşmıyor; oysa ki posta buraya İstanbul mektuplarını üç veya dört günde getiriyor. Örneğin parti ve gençlik sekreterleri, Moskova üzerinden gönderdikleri uzun mektupları on beş gün önce bana yazmışlar. Halim'in 25 Ağustos tarihli mektubuna göre bu raporlar henüz ulaşmamış. İcra Komitesi'nin mektuplarını gönderildikten bir buçuk ile iki ay sonra alıyordum. Benim zamanımda da aynı şey söz konusuydu. Yoldaşlarımız çalışmaya girinceye kadar, onları buradan yönetmek üzere birkaç ay daha Berlin'de kalmam tercihe şayan olacaktır. Ancak mektupla sadece tehlikeli olmayan şeyler yazabilirim. Önemli yazışmalarımı buradan İstanbul'a diplomatik kuryeyle gönderme imkânım olamaz mı? Böyle bir imkân sağlanırsa, işlerimiz hayranlık verici biçimde yürüyecektir.

Büyük bir memnuniyetle öğrendim ki genç şairimiz Nâzım Hikmet Türkiye'den kaçmayı başarmış. Şüphesiz şimdiden sizin yanınıza ulaşmıştır. Ne yazık ki altı aydır merkezden uzakta olduğundan İstanbul tarafından kabul edilmiş yeni düzenlemeleri ve işlerimizin hâlihazırdaki durumunu bilmiyordur. Belki limandaki bağlantı elemanımız Sabri'den birkaç küçük bilgi almıştır. Şair mizacıyla her şeyi trajik bir açıdan görmesini beklerim. Özellikle İzmir hakkında çok yararlı ve çok ilginç ayrıntılar verebilir. Kendisinden bana bu şehirdeki faaliyetini raporlamasını istiyorum.

Komünist selâmlarımla,
B. Ferdi[36]

* * *

II. Cilt'te 1925 Kongresi'ne ilişkin yıl sonunda başını Roland ile Süleyman Nuri'nin çektiği bir muhalefetin KEYK'e başvurusunu vermiştik. Anlaşıldığı kadarıyla Ağustos ayında Halim ve Nâzım'ın sürekli, Dr. Şefik Hüsnü'nün ise bir

36. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 408-414 **[Fransızca]**.

süreliğine de olsa Moskova'ya gelmesi ve KUTV'da bulunan Türk grubuyla teması, Eylül başlarında Süleyman Nuri ve Roland'ın harekete geçmesine yol açmış ve Moskova'daki grup ilerleyen tarihlerdeki yazışmalardan, özellikle Türkiye'ye gönderilenlerin faaliyetlerinden parti grubu fiilen bölünmüş. Dr. Şefik Hüsnü Roland hakkında 5 Eylül 1925'te şimdiye dek birçok kez verdiği raporu daha da şiddetlendirerek Doğu Seksiyonu'na veriyor.

KEYK Doğu Şubesine

Yoldaş,

Bay Roland'ın durumuyla ilgili olarak sizi aydınlatmamız isteğinize cevaben, bu raporda size TKP'nin kendisi hakkında sahip olduğu bilgileri iletiyoruz:

1. İlk defa Partimiz onun İstanbul'daki varlığından 1 Mayıs 1922 gösterisi hazırlıkları esnasında haberdar oldu. O zamanlar küçük sendikal teşkilâtın (Beynelmilel İşçiler İttihadı) resmî ve yetkili temsilcisi Sarafim Maksimos'tu. Daha sonraları Yunanistan'da komünist hareketin önderlerinden biri olan bu yoldaşla 1 Mayıs karma komisyonunda birlikte çalışıyorduk. Ancak Roland adlı kişi Bİİ içinde bir grubun temsilcisi olduğunu ileri sürerek *Aydınlık*'ın idarehanesine hemen hemen her gün gelip bizleri rahatsız ediyor, bizi Maksimos'un görevini yapamadığı ve hatalı siyaset izlediği konusunda ikna etmeye ve bu iyi komünistin itibarını bizim gözümüzde düşürmeye çaba harcıyordu. Aynı zamanda Bİİ ile II. Enternasyonal seksiyonu Türkiye Sosyalist Partisi'nin başına Hilmi'den sonra geçmiş olan Şakir ile işbirliği sağlamaya uğraşıyordu. [Kısa zaman sonra bu teşkilât arkasında hiçbir iz bırakmadan silinip gitti; Şakir halen milliyetçi İş Bankası'ndaki müdürlerden biridir.]

2. Mayıs 1922'den sonra, Maksimos'a karşı Bİİ içindeki entrikalarına devam etti. Bir gün Bİİ genel kurulunda Maksimos yoldaş tarafından bu teşkilâtın içinde oluşturulmuş komünist fraksiyon hakkında bir takım ifşaatlarda bulunmuş ve dostumuzu hemen hemen bütünüyle partisiz unsurlardan oluşan bu topluluk karşısında Komintern ile ilişkileri ve ondan aldığı sübvansiyonlar konusunda rapor vermeye icbar etmek istemişse de, Maksimos yoldaş bu provokasyona alet olmak yerine haklı olarak çekilmeyi tercih etmiştir. Bu cemiyetin hızla dağılması işte bu noktada başlamıştır.

3. Bİİ içindeki birkaç yoldaşın iyi niyetinden yararlanarak onlardan bir vesika almayı başarmış, bu sayede Komintern IV. Kongresi'ne katılmıştır. Bu kongre sırasında İstanbul Komünist Grubu üyelerine karşı, Türk burjuvazisinin paralı ajanları olmakla suçlayarak, bir provokasyon yapmayı denemiştir. Komintern'in oluşturduğu bir soruşturma komisyonu bu iddianın iftira olduğunu tespit ederek Orhan [Sadrettin Celal Antel] ve Vedat [Nedim Tör] yoldaşlarımızın bir komüniste yakışır faaliyetine ve adanmışlığına hak vermiştir.

4. IV. Kongre'nin tüm komünist grupların İstanbul Komünist Grubu'nun etrafında tek bir parti halinde birleşmesine karar verdiğinden ve bu birleşmeyi gerçekleştirmek üzere bir teşkilât bürosu tayin ettiğinden, her teşkilâtın durumu, yetkisini doğrudan Enternasyonal'den alan bu büro tarafından dikkatli biçimde incelendi. Önce şüpheli veya zararlı unsurları temizlememiz gerekiyordu. Bu firelerden ilk sırayı komünistlere karşı son mahkemede bir provokatör gibi davranan Ankara partisinden Nizamettin ve Roland adlı kişi aldı. Ancak teşkilât bürosu faaliyetini tamamlamadan önce 1 Mayıs 1923 gizli bildirilerinin açığa çıkmasının vesile olduğu tevkifatlar yaşandı. Bu işte de tüm sorumluluk Roland'ın üzerinde toplanmaktadır. Bu kişi, bu bildirileri dağıtmakla görevli yoldaşlarımıza

bildirileri gidip matbaadan almayı öneriyor. Matbaanın çevresinde güvenilmez tavırlı bir takım insanların gezindiğini görünce kötü bir şeyler olacağı düşüncesiyle kaçıyor. Ancak gelip durumu sorumlu yoldaşlara rapor etmek yerine Kalumenos yoldaşın genç biraderini bulup matbaaya onu zorla gönderiyor. Bunu elbette bu gencin, Kâzım'ın ve başka yoldaşların tevkif edilmesi izledi.

5. Mayıs-Temmuz 1923 mahkemesi sırasında, saklandığı yerden bize kendisine parasal olarak destek olmadığımız takdirde bir takım ifşaatlarda bulunacağı tehditleri gönderiyordu.

6. Bu koşullarda Türk partisine kabul edilmesi meselesi bile ele alınamıyordu. Bu konuda TKP saflarını katılıp güçlendirmiş on dolayındaki yoldaşın, yani Bİİ'deki bütün komünistlerin başında bulunan Karaveris, Asimokopulos, Zahariadis ile tamamen mutabıktık.

7. TKP'nin en büyük atılımını yaptığı uğrakta, 1923 sonlarında, bütün eski arkadaşlarının terk ve nefret ettiği bir insan olarak, ortalıktan çekilmek ve fenalıklarını unutturmak için Halkalı Ziraat Mektebi'nde bahçıvanlık işini kabul etmek zorunda kaldı. Ancak 1924 başlarında, Enternasyonal'in V. Kongresi'nden az zaman önce, polis muhbiri olan eniştesine muzaffer komünist maceralarını anlatınca, eniştesi de bunu ele verip tevkif ettiriyor.

8 Türkiye'den sınır dışı edilmeden poliste yapılan sorgulamasında Komünist Enternasyonal kongrelerine katılmakla ve Komintern'in Türkiye'deki en yüksek temsilcisi olmakla övünüyor.

9. Bu vesileyle, Mirniy yoldaş TKP MK'ya başvurarak ona Rusya'ya sığınma hakkı vermek gerekip gerekmediğini sordu. Cevabında, parti, bu kişinin hiçbir zaman TKP saflarında yer almadığını açıkça belirterek, kendisinin Türkiye devrimci hareketinde son derece zararlı bir teşkilât aleyhtarı rol oynadığını belirtti ve bu nedenle maceracı ve ağır suçlu manevraları nedeniyle hak ettiği cezayı çekmek üzere Rusya'ya yönlendirilmesi gerektiğini vurguladı.

10. Oysa Roland adlı kişi Moskova'da hiçbir takibata uğramamak bir yana, dahası V. Dünya Kongresi sırasında Profintern yetki belgesi komisyonunu kandırmayı başarıp o zamanlar artık bir yıldır mevcut olmayan Bİİ adına yetki belgesi alıp Kızıl Sendikalar Kongresi'ne katılmıştır.

11. O zamandan beri Türk grubunun tecrübesiz ve kararsız öğrencilerini grup içinde düzensizlik ve yanlış anlamalar yaratmak üzere kışkırtmaktan geri durmuyor.

12. Özetle, Roland, geçmişinde ve şu anda her zaman en kötüsünden bir maceracıdan başka bir şey olmamıştır. Sızmayı başardığı tek teşkilât (Bİİ) sonunda onu kınamıştır. TKP, kuruluşundan itibaren bu karanlık şahsın ruhunun her kıvrımını bilerek kadroları arasına onun katılma imkânını ele bile almamıştır. Dolayısıyla Roland hiçbir zaman TKP'ye mensup olmamıştır.

5 Eylül 1925

TKP Genel Sekreteri
B. Ferdi[37]

* * *

37. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 425-429 **[Fransızca]**.

Dr. Şefik Hüsnü'nün Roland ile ilgili mektubunu gönderdiği 5 Eylül'de, Doğu Seksiyonu adına Vasiliyev, KEYK Başkanı ile, yani Zinovyev ile de görüştüklerini ve kendisini bir an önce Moskova'ya beklediklerini belirten mesajını iletiyor. Bu arada Nâzım Hikmet'in Dr. Şefik Hüsnü'ye de yazmış olduğu plan ve projelerinden söz ediyor

5/IX

Yoldaş,

İyi sonuç almak için biraz kötü Fransızca. Nâzım yoldaş ve [1 sözcük okunamıyor] en hızlı biçimde buraya gelmenizde ısrar ediyor. Tekrar ediyorum (özellikle bizim –Petrov ve benim- Başkanla görüşmemizden sonra) sizi bekliyoruz. Ancak hareketinizden önce gerekli her türlü tedbiri almanız, yayın meselesini daha yakından incelemeniz gerekir diye düşünüyorum. Nerede, nasıl, kaça mal olacak, önümüzdeki aylar için çalışma planı, bunu yapmaktan sorumlu kim olacak, vb. Cevabınızı bekliyoruz, tam olarak ne zaman gelmeyi hesap ediyorsunuz. Nâzım'ın çok plan ve projesi var. Sizin gelişinizi bekliyoruz.

Ellerinizden sıkarım, dostlukla,

Vasiliyev

Not: Bugün 31/VIII tarihli mektubunuzu aldık. Ele aldığınız meseleler çok önemli. Bunları tartışmak için en hızlı biçimde gelmeniz gerekiyor. Telgraf çekin.

BV[38]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, I. Bölüm'de verdiğimiz Doğu Seksiyonu'nun çağrı metniyle ilgili cevabını 7 Eylül'de veriyor.

Berlin 7 Eylül 1925

Yoldaş,

26 Ağustos 1925 tarihli mektubunuzu ve ona ekli çağrıyı aldım. Son iki mektubumda tüm meseleleri nasıl gördüğümü uzun uzun açıklamış olduğumdan bugün mektubunuzdaki görüşlere kısaca cevap vereceğim:

1) Çağrıyla ilgilendim. Çoğalttırıp belli başlı gazetelerin yazı işlerine gönderdim.

2) Basıma gelince, açıktır ki önceki mektuplarda öne sürdüğüm itirazlara rağmen, bir şeyler yapmak ve buna şimdiden hazırlanmak gerekiyor. Ancak plan ve bütçeyi birlikte hazırlamak üzere gelip beni bulması gereken yoldaş henüz gelmedi. Onu bekliyorum. Gelir gelmez bu çalışmayı yapacağız.

3) Mahkûmiyetimden sonra sizin de söylediğiniz gibi Türkiye'ye geri dönmemin artık söz konusu olamayacağı aşikârdır. Gelip kurumunuzda çalışma önerinizi kabul ediyorum. Ancak bizim işlerle ilgili olarak birkaç ay daha Berlin'de kalma niyetim var. Bana bu kalış imkânını sağlamanızı rica ediyorum.

4) Odessa'dan 15 Ağustos dolaylarında yola çıkmış olan 4 yoldaş 15 gündür İstanbul'dalar

38. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 423-425 **[Fransızca]**.

ve çalışıyorlar. Şu an için Türkiye'den başka haber almadım. Dostça selâmlarımla,

B. Ferdi[39]

* * *

Dr Şefik Hüsnü, KEYK Doğu Seksiyonu ile ilgili yazışmaları ve Türkiye'den aldığı haberler konusunda Halim'i [Hasan Âli] düzenli bilgilendiriyor ve kendisi de ondan düzenli bilgi istiyor. Böylece Doğu Seksiyonu ile ilişkilerinde herhangi bir farklı yaklaşım olmamasına çaba harcıyor. Nâzım'a doğrudan yazmaktansa Halim üzerinden yazışmayı yürütüyor ve 11 Eylül tarihli 2. mektubunda Halim'e Nâzım'a gönderdiği talimata uygun davranmasını gözetme görevi veriyor.

7 Eylül 925

Azizim Halim,

Sana geçen hafta gerek ben, gerek Fahri uzun uzun yazdık. Son beş altı gün zarfında yeni bir havadis alamadık. Yalnız mektuplarımızı verdiğimizin ertesi günü Petrov'un 26 ağustos tarihli ilk mektubu geldi. Orada bir kaç ay Berlin'de kaldıktan sonra oradaki müessesede çalışmak üzere yanlarına gelmekliğim teklif ediliyor. Ve bunun sonunda mütalaam soruluyor. Bu teklif benim arzuma da tevafuk ettiği için, bu bir kaç ayı biraz uzatmak şartıyla muvafık cevab verdim. Bundan onlara bahs etmeye lüzum yok. Bu itibarla İstanbul'dan beklediğim raporlar gelecek olursa hemen buraya gönderilsin. Hatta bizim malzemeyi de gönderirsen fena olmaz. Yalnız hepsine lüzum yok. Bilhassa kitap olması mutasavver yazı ile program layihasını istiyorum. Artık sen içinden lüzumluları seçip gönderirsin. Bir de adresleri ihtiva eden deftere ihtiyaç vardır.

Bize her hafta bir kaç söz olsun yazmalı, vaziyetten haberdar etmelisin. Çocuklar gidiyor mu? Ferda-i sem kafilesi on beş gün evvel arızasızca İstanbul'a varmış. Bizimki elektrik fabrikasına girmiş. Demek ki yol iyi işlemekte devam ediyor. Arkadaşların sevkinde istical edilmelidir. Fahri iyidir. Henüz işi yolunda gidiyor. Patlak vermeyeceği hakkındaki ümidlerimiz artıyor. Yeni adresini sana yazdı mı bilmem. Ben yazacaktım. Fakat sonradan vazgeçtim. Çünkü odadan memnun olmadı. Ay zamanı değiştirmek niyeti var. Size evvelce verdiğim adreste oturuyorum. Fakat ilk mektubunu gönderdiğin adres iyidir. Yine oraya gönder. Evrak tabii vasıta ile gidecektir.

Neşriyat meselesi üzerinde ısrar ediyorlar. Burada biri gelip benimle müzakere edecekmiş. Fakat henüz gelmedi. Buna da o arkadaşla görüştükten sonra muvafık bir şekil veririz.

Tekmil dostlara ve arkadaşlara selâm. Gözlerinden öperim.

Bekir Ferdi

Melfufu Nâzım'a ver.[40]

Berlin 11 Eylül 925

Sevgili kardeşim Hasan,

---

39. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 430 [Fransızca].
40. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 431[Eski Türkçe].

Nâzım'ın sorduğu suallere bizzat kendisine mufassalan cevap verdim. Onları oku ve o yolda hareket edilmesine nezaret et. Aynı mesail hakkında sana ayrıca yazmaya lüzum görmüyorum. Ağustos'un 31 inci günü gönderdiğimiz uzun mektuplarda bütün işlerimiz hakkında amelî ve hukukî talimat ve tavsiyelerimiz vardır. Fahri de o gün ayrıca yazmıştı. Sonradan aldığımız 3 ve 5 Eylül tarihli mektuplarınıza orada lâzım gelen cevapları bulacaksın. Zan ederim ki, onları okumak etrafına saçılanların tesirinden seni kurtaracaktır. Haftaya tekrar vasıta ile yazacağım. Bugün uzun yazmaya vaktim yok. Lütfen bana para gönderilip gönderilmediğini tahkik ediver. Gözlerinden öperim.

Bekir Ferdi

Vâlâ ile İsmail ve Said'i hemen göndertmeye çalışın. Orada ikametlerini temdid etmelerinde hiç bir fayda yoktur. Memlekette adama ihtiyaç var, görüyoruz ki Vedat'ı bir teşvik ve tazyike ihtiyaç var.[41]

* * *

Sedat aşağıdaki mektubunda, Vedat Nedim gibi mektuplarının ulaşmamasından yakınıyor ve o da mektuplarına numara koymaya başlıyor. İletişimdeki tehlikelere işaretle çalışmalar hakkında ayrıca yazacağını belirten Sedat, son üç aylık gelir ve harcamaların dökümünü çıkartıyor ve KUTV'dan yeni gönderilecekleri listeliyor.

Mektup numarası
5

12 Eylül 925

Aziz kardeşim Esat

Yine bir mektubunu aldım ve hayretler içinde kaldım. Mektuplarına cevap yazmadığımı söylüyorsun, bu kabil midir hiç? Sana bu beşinci mektubumdur. Bundan sonra ben de mektuplarıma numara koyacağım. Sana gönderdiğim mektupların birini (hem de oldukça mufassal) bana tavsiye ettiğin en emin vasıta ile gönderdim ki bunun eline değmemiş olmasına bir türlü ihtimal veremiyorum. Diğer ikisini (S) vasıtasıyla gönderdim. Bu söylediğim iki mektup Neşati'nin meşum seyahatinden hemen sonra idi. İhtimal ki o bi'l-iltizam göndertmemiştir. Bu meseleyi ve diğer mesaili anlamak üzere kendisini çağırttım. Bir türlü gelmiyor ki mektupların ne olduğunu anlayabileyim... Dördüncü mektubumu da Berlin'den gönderdim. Birkaç tane de gazete ile beraber... O da şimdiye kadar gelmeli idi. Fakat fimabaad Berlin'den bir şey göndermeyeceğim. Bu mektubumu da Viyana'dan gönderiyorum. Artık bunu alırsın her halde...

Mektubun bir az acıca. Fakat zarar yok, bunu gayelerine olan samimi rabıtana veriyorum. Yalnız emin olmalısın ki bir kardeş sevgisiyle severek itimat ettiklerin bu sevgiyi ve itimadı su-i istimal etmezler... Çalıştığımıza emin ol. Sana bunu uzun bir mektupla bildireceğim fakat bu kadar kompromeetan bir mektubu nereden olursa olsun posta ile göndermeye bir türlü cesaret edemiyorum. Bunda da haklıyım. Uzun uzadıya teşrih etmeye değmez. Hatta bu mektubumu da posta ile göndermeye taraftar değildim. Fakat artık ne olursa olsun diyor ve ısrarına dayanamıyorum.

---

41. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 432 [Eski Türkçe].

Dediğim mufassal mektubu sana ancak vasıta (Sacit [Vedat Nedim]) vasıtasıyla gönderebilirim. Hâlbuki onu da istediğin zaman görmek o kadar müşkül ki tarif edemem. Müşkülatıyla beraber de tehlikeli. Bunun manasını elbet anlarsın. Zaman oldu ki ben kendisini ancak (mütemadî araştırmaya rağmen) on beş günde görebildim. Düşün artık. Çok ihtiyatkâr olmaklığıma rağmen tembel değilim. Azamî kudret sarf ediyorum. Vaziyet bunu icap ettiriyor. Sen bile burada olsan benim gibi hareket etmeye mecbur olacaksın. Son hadiseler hatalı çalışmaların bir neticesidir. Düşün ki bugün en kıymetli elemanlardan işte bunun için mahrumuz...

Eğer bu sefer ben veya Fikret de gidersek bu işe paydos borusu çalmak lâzım gelecek. Bunu sen de takdir edersin. Kendim için değil, fakat mensup olduğum insanlar için azamî ihtiyat göstermek mecburiyetindeyim. Fakat buna rağmen azamî faaliyet de gösterildiğini hatırdan çıkarma. Bu ikisini telif edince ve hususuyla vaziyet de bir fevkalâdelik gösterince mektup vesaire gibi talî işlerin de bir az aksayacağı zarurîdir.

Seni meraktan kurtaracak mektubumu alamamışsın, bunu sana ulaştırmaya çalışıyorum. Yalnız bunun gecikmiş olmasını atıl durduğumuza hamledersen çok büyük bir günah işlersin. Bu, bu kadar...

Anneyi burada yalnız bırakarak gittiler... Fakat anne için merak etme... Ona bakıyoruz. Hatta babanın yanına gitmek istiyor, oraya göndereceğiz... Şimdilik bu kadar.

Ha, ben Sacit'ten bütün paraları almıyordum. İcap ettikçe ceste ceste alıyordum. Bu bir taktik meselesidir. Sana hesabı gönderiyorum. Fimabaad hepsini alacağım. Bu hesaplar Neşati'nin seyahatinden sonranındır. Yani üç aydan fazla bir zamana aittir. Emin vasıta ile ayrıca paranın cihet-i sarfını mufassalan gösterirsen çok iyi olacak.

Alınan
muhtelif tarihlerde Sacit'ten alınan
83
101
300
128
612

489,5
622,5 nezdimde bulunan
Netice Sacit'te de paramız vardır.

Masarifat

40	muhtelif tarihlerde anneye yardım
261	muhtelif tarihlerde mevkuf ve mahkûm arkadaşlara yardım
4 15	posta masrafları pul
25 50	dâhilde arkadaşların masarif-i rahiyeleri
24	gelen arkadaşlara yardım
11	Ferit'in ev kirası
54	provenslere [taşraya] seyahat
25 50	mahkûm arkadaşlara elzem havaiç-i zaruriye (Kitap eserler)

3 50	hammaliye, nakliye
35	mahkûm arkadaşlara karyola
4 50	posta kutusu
488 15	
1 35	kağıt vesaire
48950	

Gazete meselesini hallettik... Yakında mevki-i neşre vaz' olunacak...

Şimdilik bu kadar. Fikret selâm eder, Ferit hürmet eder. Kendisinden çok, pek çok memnunum. Ha, İbrahim, Krimski, Hayati ve biri daha (ki adını unuttum, emin arkadaşlardan zannederim Şükrü), ne ise ismini vasıta ile bildiririm, buraya muhakkak gelmelidir. Vâlâ'nın gelmemesine gayret... [....] C. yoldaşa selamlar, hürmetler.

Senin gözlerinden, yanaklarından hasretlerle öperim kardeşim.

Kardeş selamları.

Sedat[42]

* * *

Nâzım Hikmet, Dr. Şefik Hüsnü'nün talep ettiği İzmir'deki parti çalışmaları hakkında etraflı bir rapor kaleme alarak kendisine gönderiyor. Bu rapor her şeyden önce KUTV'da eğitim almış bir kadronun gönderildiği taşra kentindeki çalışma tarzına ilişkin önemli bilgiler sunuyor. İzmir'de kendi yaşam koşullarını aktardıktan sonra teşkilâtlanma çalışmalarına girişen Nâzım Hikmet, doğrudan işçilere yöneliyor ve vilâyet komitesinin ardından işyeri esaslı hücreler kurmaya girişiyor. İllegal hazırlıkları hakkında da ayrıntılı bilgi veren Nâzım Hikmet, bağlantının esas itibariyle Sovyetler Birliği konsoloshanesi üzerinden sağlandığına işaret ediyor. Bu arada kurulan değişik hücrelerin bir arada toplantılar da yaptığını belirten Nâzım, tevkifat haberinin ulaşmasından sonra kurulan teşkilâtta yaşanan sarsıntıya da yer veriyor.

Moskova 14 Eylül 925

Aziz Doktor Kardeş

Uzun bir bekleyişten sonra mektubunu aldık. Benden İzmir'deki işlere dair malûmat istiyorsun. Şimdiye kadar yazmadığımın kusuruna bakma. Bunun sebebi bugünden yarına senin yolunu beklememizdir. Komintern'in ikinci mektubunu aldığın zaman herhalde hareket etmekte istical edersin. Senin buraya hareketinden evvel hiçbir meselenin doğru dürüst hal edileceğini zannetmiyorum. Hâlbuki süratle halli icab eden bir çok meseleler mevcuttur.

İzmir'deki Faaliyete Dair

İzmir'e ilk çıktığım gün karşımda duran en mühim mesele şahsî vaziyetimin şekli idi; ve bu mesele cidden mühim idi. Çünkü İzmir şehrine geldiğim duyulacak ve kimlerle temas ettiğim biraz olsun anlaşılacak olursa İstanbul polis müdiriyetince damgalı bolşevik olduğumdan ve Ruslardan para alarak teşkilâta memur edildiğim zannedildiğinden –ki böyle düşündükleri evvelce de malûmumuz olduğu halde bilahare *Akşam* gazetesinde

42. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 351-353 **[Eski Türkçe]**.

polis müdiriyetinin hakkımdaki makalesi tebliği malûmatımızın yanlış olmadığını gösterdi-en ufak bir vesile ile tevkif edileceğimi, tevkif edilmesem bile İstanbul'a nisbeten küçük bir şehirde arkadaşlar ile temasımın meydana çıkacağını ve binnetice şimdiye kadar illegal kalmış yoldaşların polisçe legalize olacağını düşündüm ve son terrör başlangıcının tavazzuhuna kadar –ki iktisadî ve siyasî, yani bugünkü içtimaî sebeplerden dolayı ben bu tavazzuhu sınıf burjuva terrörünün bütün kuvvetiyle meydana çıkmasında görüyordum– gizli kalmaya karar verdim. Mamafih fırkadan aldığım emir mucibince kendi maişetimi temin edecek bir iş bulmak için yegâne tanıdığım Rahmi Bey'e müracaat ettim ve kendisinden bana hiçbir iş bulamayacağı cevabını aldım.

Şahsî vaziyetim bu suretle tavazzuh ettikten sonra fırka faaliyetine hemen başladım. İlk adım olarak üç kişilik bir fırka vilâyet komitesi meydana getirdim. Vilâyet komitesi ben-İsmail Hakkı-Faik yoldaşlardan mürekkep idi. Vilâyet komitesi etrafında fabrika hücreleri vücuda getirmeye başladık. Birinci fabrika hücresi İzmir-Kasaba şimendifer amelesi arasında açıldı. Azaları: Makinist İhsan, Pulanyacı Safter, Tornacı İsmail Hakkı, Tesviyeci Faik yoldaşlardı. İkinci fabrika hücresini Aydın şimendifercileri arasında teşkile çalıştık ve bu iş için komitenin direktifi altında, Aydın kumpanyasından Marangoz Sadık arkadaşı tayin ettik. Açılacak olan fabrika hücrelerinden maada, muhtelif yerlerde çalışan arkadaşlardan mürekkep bir hücre daha vücuda getirmek üzere idik. Bu hücrenin ilk azaları Giritli Mehmet Ali ve zenaatkâr Ragıp yoldaşlardı.

Haftada iki kere ayrı ayrı hücre içtimalarından maada bütün hücrelerin umumi içtimaını akdediyor ve gündelik siyasî, iktisadî mesâilin hallinden sonra ufak popüler siyasî kurslar yapıyorduk. İzmir-Kasaba demiryolları birliğinde gizli bir komünist fraksiyonu olarak çalışan hücremiz ilk adımlarından itibaren müsmir neticeler vermeye başladı. Esasen her nevi tazyikata ve şimdiye kadar açılan amele birliklerinin bıraktıkları fena tesirlere rağmen ameledeki insiyakî hareketin kuvvetleşmesinden dolayı birlik açıldığının birinci ayında iki yüz ameleyi toplamaya muvaffak oldu. İşlerin bu suretle inkişâfı bizleri fevkalâde memnun ediyor ve noksan olan teknik tarafımızın ikmaline sevk ediyordu. Bunun için herşeyden evvel gayet münasip bir mahalde, ancak komite azalarının malûmu olan tahte'l-arz bir mahzen vücuda getirdik. Ve burada vilâyet komitemizin gizli neşriyatını temin, mühim ve yakılması kabil olmayan evrakını vesaireyi hüsn-i muhafaza edecek olan vesaiti cem etmeye başladık. İkinci teknik mesele merkez ile olan rabıtayı sıkı bir surette vücuda getirmek oldu. Bunun için Şevki yoldaşı merkeze hitaben yazılmış resmi, mufassal bir raporla İstanbul'a gönderdik ve merkezin muvafakatiyle kendisini, avdetinde, İzmir'deki konsoloshaneye yerleştirdik. Bu suretle Şevki yoldaş İstanbul'daki Sabri yoldaşın gördüğü vazifeyi İzmir'de görecek ve merkezle olan rabıtayı temin edecekti.

Bu esnalarda tevkifat başladı; ve tevkifatın başlamasıyla beraber arkadaşların arasında zayıf olanlar saklanmaya başladılar ve binnetice bizden ayrıldılar. Ayrılanlar şunlardır: Aydın fabrikasından Marangoz Sadık, Zenaatkâr Ragıp, ve bir müddet sonra İzmir-Kasaba'dan Safter. Bu üç arkadaşın ayrılması geride kalanlardan yalnız Faik yoldaşın üzerinde biraz tesir gösterir gibi olup, fakat kendisini toplayarak kaybolmadı.

İzmir-Kasaba birliğindeki nüfuzumuz kuvvetlenmekte devam ediyordu. Aşağıda da söyleyeceğim veçhile, değil yalnız bu hususta, fakat her nevi fırka faaliyetinde en ziyade fedakârane çalışan arkadaşlarımız Tornacı İsmail Hakkı ve Giritli Mehmet Ali yoldaşlardır.

Rabıtayı yapacak olan Şevki yoldaşın konsoloshaneye girmesi için askerî terhis tezkeresinin bulunması lâzımdı. Bu tezkereyi köyünden alması icap ediyordu. Kendisini, süratle dönmek üzere köyüne gönderdik.

Bu esnalarda İstanbul'da tevkifat son darbeyi vurmuştu ve biz merkezle irtibatı kay-

bediyorduk. Buna mani olmak için, birçok büyük tehlikeleri göze aldırarak, bizzat kendim, konsoloshaneye gece yarısı gittim ve o vasıta ile İstanbul'a mufassal bir rapor gönderdim. Süratle cevabını istedim. Cevap gelmedi. Bir daha, bir daha. Cevaplar gelmiyordu. Hatta son sefer konsoloshane, bize gelmeyen bu cevaplar dolayısıyla itimat etmemeye başladı.

Maddi vaziyet itibarıyla çok müşkil bir mevkiye düşmüştük. Açlık baş göstermişti. Evden para isteyemiyordum. Çünkü mektupla muhabere imkânı yoktu. Annemi, babamı tevkif edip müdiriyete götürmüşler, evi tarassut altına almışlardı. Bu müşkil dakikalarda bilhassa İsmail Hakkı yoldaşın büyük yararlıkları gözüktü ve kazandığını beraber paylaştık.

Her müşkilata rağmen fırka vazifemizi bir dakika bile ihmal etmiyorduk. Her fırsatt istifade ederek amele arasında teşkilât ve propaganda işlerine devam ediyorduk. Meselî tayyare ianesi meselesinde hâkim olduğumuz birlik vasıtasıyla sabotaj yaptık. Birliğe kooperatif açtırmaya uğraştık.

Fakat maddi vesaitin noksanı, merkezle irtibatın kaybolması bir günde yapılacak işlerin bir haftada, on beş günde yapılmasını icap ettiriyordu. Ne olursa olsun İstanbul'la temas etmek lâzımdı ve bu teması benden başka kimsenin yapması kabil değildi. Çünkü İsmail Hakkı arkadaş –ki bu meselede yalnız ona itimad olunabilirdi– fabrikasından müsaade alamazdı; çünkü esasen kendisini fabrikadan kovmak isteyen kumpanyaya bu bir mükemmel vesile olabilirdi. Binaenaleyh bu meseleyi üzerime aldım. Tebdil-i kıyafetle, yani saçımı ve sakalımı siyaha boyayarak, İstanbul'a hareket ettim. İstanbul'a birçok sergüzeştten sonra vâsıl oldum ve şehre ayak basar basmaz ilk aldığım gazeteden on beş seneye mahkûmiyetimizi öğrendim. Birçok büyük müşkilatlardan sonra Sabri yoldaşla temas temin edebildim ve süratle Moskova'ya hareketimin icap ettiğini öğrendim.

Netice:

İzmir coğrafi ve iktisadî vaziyeti, ve binnetice mühim bir amele merkezi olması itibarıyla, fırkamızın en mühim faaliyet sahalarından biridir. İzmir amelesi, İstanbul amelesine nisbeten şuur itibarıyla geri olmasına rağmen yılgın değildir, insiyakî hareketi günden güne artmaktadır. Bu insiyakî harekete komünist bir veche vermek lâzımdır. İzmir'de şimdiye kadar kazanılanları kaybetmemek için süratle oradaki işi ele almak icap eder. Hasan yoldaşa gelen gençlik raporundan öğrendiğim veçhile İstanbul'daki arkadaşlar İzmir'le bizzat temas temin etmeye başlamışlar. Sizin de okuyacağınız veçhile, bu rapor cidden komünistlere yakışır nikbinî ile mücehhez bir rapordur.

Son İzmir faaliyeti herşeyden evvel, vilâyet komiteleri faaliyetinin çoğalması, merkezle hafî bir ideolojik rabıtanın tesisi, teknik işlere azami ehemiyyet verilmesi ve amele arasında siyasî şiarlara çalışılması lüzûmuna beni ikna etmiştir.

Doktor yoldaş,

Raporda sana mükerreren bahsettiğim ve hem senin hem de Hasan'ın kendisini gayet iyi tanıdığınız İsmail Hakkı yoldaşın buraya gelip okuması iyi olacaktır. Böyle bir müsaadeyi süratle vermeni senden çok çok rica ederim.

Cevdet arkadaşa bir yığın yoldaş selâmları. Her gün Hasan'la beraberiz. Her saat sizi anıyoruz.

Nâzım Hikmet[43]

* * *

43. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 524-525 ve son sayfası CD No: 22, Klasör No: 28_36, Belge No: 494 [Eski Türkçe].

Dr. Şefik Hüsnü Halim'e gönderdiği bu kısa notta uzun zamandır gerek Doğu Seksiyonu'ndan gerekse Türkiye'den haber alamadığını belirttikten sonra, yılın son çeyreğindeki raporlarında geniş ölçüde yer vereceği Türkiye'nin iktisadî durumuna ilişkin kütüphanede bulduğu kitaplar üzerinde çalıştığını belirtiyor.

22 Eylül 925

Sevgili kardeşim,

Bu hafta zarfında senden hiç bir haber alamadık. Hâlbuki son mektuplarımız üzerine efkâr ve hissiyatını öğrenmek arzu ediyorduk. Vasıta ile gönderdiğim mektuplardan gayrı Lüks Hoteli adresine de bir mektup göndermiştim. Bilmem aldınız mı, orada biri sana, biri Nâzım'a iki mektup var idi. Umarım ki, İstanbul'a gidecek arkadaşlar artık yola çıkmıştırlar. Said'in gidip gitmediğini de merak ediyorum. İstanbul'dan havadis alıyor musunuz? Geldi ise verdiği malûmatı bana aynen yazmalısın. O da bana ayrıca yazıyor. Son hafta biz İstanbul'dan mühim bir haber almadık. İzmir'de bir yer basılmış, bazı edebiyat bulunmuş ve bir kaç kişi tevkif edilmiş. Bu hadise hakkında da tafsilâttan mahrumum. Sedad yeni adresi vermiyordu. Malum olan mektep adresine yeni bir mektup yazmıştım. Elan cevap almadım. Onun sana gelen mektup ile beraber Cevdet'e de bir kaç sözü vardı. Vasıta ile uzun bir rapor göndermiş. Geldi mi? Yoksa Vedat bu gibi evrakı da orada mı alıkoyuyor!

Ben buranın umumi kütüphanesinde memleketimiz iktisadiyatına dair bir çok sahifeler buldum. Bu hususta tenbihatta bulunmakla meşgûlüm. Oldukça zengin notlarla oraya gelmeler ümid ediyorum. Meşrutiyet inkılâbı esnalarında yazılmış bir çok Fransızca ve Almanca eserler buldum. Bilhassa Parvus'un makaleleri çok şayan-ı dikkattir. Oradan Vedat'a yazacağın ilk mektupta son iki senenin ithalat ve ihracat tafsilatına, bütçelerine ve Türkiye'de mevcud müessesat-ı maliyenin hâl-i hazır vaziyetlerine dair erkama ihtiyacımız olduğunu söyle ve bir kaç hafta zarfında bunları göndermesini rica et.

Bana buraya neşriyat meselesini konuşmak, müzakere etmek üzere bir arkadaş geleceğini Petrof 26 ağustos tarihli mektubunda yazmıştı. Bu arkadaş el'an gelmedi. Zaten Petrof'un bu resmi mektubundan sonra hiç bir şey yazmadılar. Yalnız geçen hafta Vasilyef'in hususi el yazısıyla bir kaç sözü var idi. Müdür yoldaşın mektuplarına cevaplarını beklediğimi söyle.

Yarın bir daha umumi postahaneye uğrayacağım. Belki de orada bir mektubunu bulurum. Orada mühim bir haber bulursam ayrıca posta ile cevap veririm. Zira vasıtaya mektup vermek için yalnız Pazartesi günleri imkân vardır. Bir adam gönderip aldırtıyorlar. Ben hiç oralara uğramıyorum. Gözlerinden öperim.

Bekir Ferdi[44]

* * *

Anlaşıldığı kadarıyla Halim'e [Hasan Âli] gönderilenin ekinde bulunan mektubun Nâzım Hikmet'e ulaşması üzerine öncekilerden daha resmî bir havada ve kendi geliştirdiği teşkilât modelinden taviz vermeksizin ancak sorunun yüz yüze görüşme ertesinde çözüme kavuşturulacağını ortaya koyan bu cevabında Nâzım Hikmet ağırlıklı olarak Vâlâ'nın memlekete dönüş ve çalışma şartları üzerinde duruyor.

---

44. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 434 [Eski Türkçe].

Aziz Kardeşim Doktor

Mektubunu aldık. Arzuların infaz edilecektir. Bu mektubumdan evvel sana İzmir faaliyetine dair uzun bir rapor gönderdim.

1- Vâlâ'nın teehhürü meselesinde kabahatli benim. Kendisi her ne olursa olsun gitmek istiyordu. Fakat ben bir müddet kalmasını ve seninle görüşmesini arzu ediyordum. Lâkin son söz fırka kâtibinindir. Vâlâ gidecektir. Yalnız senden ricamız onun bu teehhürüne kendisini itham etmemekliktir. Vâlâ yoldaş fırka kâtibimizin nazarında disiplinli, ve şuurlu bir yoldaş olmak mevkiinden düşmeyi kendisi için çok büyük bir zarar addedecektir.

2- Vâlâ'nın tamamiyle tebdil-i kıyafet ve şekil ederek başka bir nüfuz tezkeresiyle Türkiye'de bulunması iyi olacaktır. Yani bu takdirde meselâ: Hüseyin Efendi ismi altında kendisini legalize edebilecek ve şeklen tanınmayacak derecede tebdil kıyafet –sakal bırakmak gibi- ettiği takdirde benim İzmir'deki vaziyetimden daha kolay olarak çalışabilecektir.

3- Vâlâ'nın İzmir gibi vilâyetlere mi gitmesini, yoksa İstanbul'da kalmasını mı münasip görüyorsun. İstanbul'da kalırsa kemiyeten az iş yapmakla beraber keyfiyeten çok faideli olabilir. Çünkü İstanbul'da onun şeklen değişmiş bile olsa- yaşaması güçtür. Hâlbuki vilâyetlere giderse kemiyeten daha çok iş yapar, fakat keyfiyeten tabii daha az faideli olur.

4- İsmail Hakkı'nın gelmesindeki ısrarım doğrudan doğruya onun kazanılmış, hem de tamamiyle kazanılmış bir arkadaş olduğundan fakat evvelden beri kendisine Rusya'ya tahsile gitmekten bahsedildiğinden ve o bunu kafasına fikr-i sabit halinde yerleştirdiğinden orada kalmasının kendisi üzerinde çok fena tesir edeceğini düşündüğümden dolayıdır. Yani kazanılmış bir arkadaşı kaybetmemek içindir.

5- Faik Edirne daha gelmedi.

6- Vazifemizin her işten evvel Türkiye'de kitle arasında komünist faaliyeti olduğuna imanım vardır. Hariçten bir idare heyeti yapmak Rus fırka tarihinde de –hemen bizimki ile aynı şerait altında- görülmüş ve muvaffakiyetli neticeler vermiş bir tecrübedir. Hariçte vücuda getirilecek fikrî idarî heyetin memleketle temasını kaybetmemesi elzemdir ve bunun için hususi bir aparat vücuda getirmek kabildir.

Birkaç hafta sonra geleceğine fevkalade sevindik. Çünkü mektupla anlaşmak Hasan'ın da dediği gibi biraz güç oluyor doktorcuğum. Cevdet arkadaşa selâmlar. İkinizin de gözlerinizden öperim.

Nâzım Hikmet[45]

* * *

Doğu Seksiyonu'ndan Vasilyev, Dr. Şefik Hüsnü'ye Moskova'ya gidişini de hızlandırmak amacıyla 150 Amerikan doları gönderildiği, memlekete gönderilmesini istediği kişilerle ilgili ise, henüz olumlu bir gelişme olmadığı notunu iletiyor. Bu kısa notta da I. Bölüm'de verdiğimiz Dr. Şefik Hüsnü'nün Inprekor'daki çıkmış makalesiyle ilgili eleştirisini yapıyor ve Dr. Şefik Hüsnü'nün gelişinden sonra kendisi, Hasan Âli ve Nâzım Hikmet imzasıyla yayınlanan mektubun ön hazırlıklarına işaret ediyor.

---

45. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21 , Klasör No: 27_36, Belge No: 526-527 **[Eski Türkçe]**.

26/IX

Yoldaş

Son mektubunuzu aldık. Yüz elli selâm gönderiyoruz. Amerikan selâmı. Selâmlar yola çıkmanız için hızlı gitti. Yoldaşlarınız sabırsızlıkla sizi bekliyor. Daha kimse gitmedi: Şans yok. Baskı vb. hakkındaki görüşmelerinizle ilgili yazın. Bir şeyler başarabildiniz mi? Yola çıkmadan önce meseleyi her bakış açısından ele almak gerekiyor. Davayla ilgili bir mektup sipariş ettim. Üç deneme yapıldı ama her üçü de başarılı değil. Bizzat yazmayı deneyeceğim. "*Inprekor*"u daha iyi kullanmanız gerekiyor sanıyorum. Ancak son makaleniz ihtiyatlı değildi. Sizi beklediğimizden uzun yazmıyorum. Her şeyi burada tartışıp kararlaştırmak daha iyi. Yakında görüşmek üzere dostça selâmlar

Vasiliyev[46]

* * *

Dr. Fikret'in tutuklanmasından kısa süre önce kaleme aldığı aşağıdaki uzun mektubun Halim'in [Hasan Âli] ailesine ait olduğunu belirttiği dört sayfası arşiv belgeleri arasında eksik. Mecburi hizmete gitmeden önce İstanbul'dan yazdığı bu mektupta Dr. Fikret görevlendirildiği Hassa hakkında bilgi verdikten sonra, Balya'ya tayin için girişimde bulunduğunu belirtiyor. Dr. Fikret bu mektubunda adeta yürüttükleri çalışmanın bir genel muhasebesini çıkartıyor ve KUTV'dan gelenlerden kadınlar arasındaki çalışmaya kadar hemen hemen her konuya değiniyor. İzmir'deki tevkifattan haberdar olmakla birlikte bunun kendisine de sıçrayabileceğini hiç düşünmüyor.

29/9/925

Çok sevgili Halim,

Bir hafta, azamî on beş güne kadar İstanbul'dan ayrılıyorum; maalesef bu sana yazdığım son mektup olacak; staj bitti. Kur'a çektim, ta Cebel-i Bereket'te Hassa kazası hükûmet tababetine tayin olundum.

Hassa hakkında topladığım malûmatı burada sana biraz izah eder isem ne kadar berbat bir yer olduğunu anlarsın.

75 hane varmış. Fransız hududundan iki dakika mesafede imiş. Evler topraktan yapılmış imiş. Oraya hâkim, her istediğini yapabilen Mehmet isminde bir derebeyi varmış; bu derebeyi oranın bütün halkını köle gibi kullanırmış. Bu adam oranın Halk Fırkası mutemedi imiş.?.!

Dişçi Mektebi ikinci sınıf talebesinden bir efendi ile görüştüm. İki ay evvel orada imiş. Bir gün Mehmet Bey'le beraber oturuyor iken ileride yolda beygir üzerinde bir adam geçiyormuş. Mehmet Bey şu adamı vursak beş taklak mı atar altı taklak mı atar diyerek mavzeri çekince öldürmüş. Esasen bu adamdan herkes korkarmış. Halk fâkir ve adeta açmış. Hükûmet hudut olduğu için bu adama silâh veriyormuş.

Ben oraya gidince tabiî, hiç şüphe yok ki bununla kat'iyen geçinemeyeceğiz. Bakalım ne olacak. Buradan ayrılırken çok müteessirim fakat emin ol bu teessür İstanbul'dan ayrıldığım için değil, velev muvakkat bir zaman için olsun çalışmaktan geri kaldığım için

46. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 426-427 **[Fransızca]**.

olduğuna emin ol. Burada yapılacak işlerimi hep bırakıp gideceğim. Azamî bir faaliyet sahasını bırakıp tamamıyla atalet sahasına girmek benim için adeta ölüm. Düşündükçe tecennün ediyorum zannediyorum. Bir vakitler gitmemeyi düşündüm. Fakat kabil değil. Tasavvur et ki bu kadar fena bir yer olduğu halde yine gidiyorum. Daha doğrusu gitmeye mecbur oluyorum zira beş sene hiçbir şey yapamam. Tabiî nasıl yer olduğunu layıkıyla sana izah edemedim, bir bilsen.? Bilâ-istisna herkes gitme diyor. Ama ne yaparsın.

Mamafih bir komünistin vazifesini layıkıyla anladığımı sen de bilirsin. Dağ başında yalnız kalsam havadaki yıldızları, yerdeki taşları komünist yapmaya çalışırım. Atalet sahası demekten maksadım, buraya nazaran söylüyorum, halk cahil imiş. Okumak yazmak bilen iki üç kişiden ibaret imiş. Hepsi pür-silâhmış, mavzerleri omuzlarında alış veriş edermiş zira başka türlü yaşanmaz imiş.

Eğer orada kendimi sevdirir isem işler yolunda demektir. Şimdiden tasavvur ediyorum.

İlk işim o derebeyinin kafasını dereye sokmak olacaktır.

Çalışacağım. Lakin yabancı bir muhitte, (75) hanelik bir yerde, bilhassa öyle bir yerde, mutaassıp bir yerde çalışmak ile burada çalışmak arasında dağlar kadar fark var. Çok çok, hem pek çok müteessir oluyorum.

Yalnız yarın Sıhhiye Vekâleti'ne bir istida vereceğim. Rapor tedarik ettim. Balya'ya tahvil-i memuriyetimi talep edeceğim. Hastayım, Hassa sıhhatime muvafık değil diyeceğim. Eğer kabul ederse enfes, enfes. Balya hakkında benden âlâ malûmatın vardır. Müsait zemin, yüzlerce maden amelesi var. Çalış, istediğin kadar çalış, istediğin kadar, hem de gece gündüz. Eğer oraya gitmeye muvaffak olursam çok işler yapabileceğimi zannediyorum. Balya, Karaaydın madenleri...

Sana bunlardan bahsettikten sonra bir az ailenden, sonra da buradan bahsedeyim.

[*ss. 5-8 yok*]

Nihayet bir gün senin Doktor vasıtasıyla gönderdiğin ilk mektubu aldık ki bu gayet garip oldu. Bu mektup son derece mühim olduğu halde Nusret [Sedat] yoldaşa posta vasıtasıyla geldi. Açılmak tehlikesi çoktu. Beyoğlu'ndan verilmiş. Beni bakteriyolojihanede aramışlar, bulamayınca açık bir mektup bırakmışlar. Gittim, aradım. Apartmanda Doktor'un biraderini buldum.

Mektubu aldım. Fakat tabiî hüviyeti ispat bile etmemiştim. Mektubu başkası da alabilirdi. Sacit arkadaşa gelen mektup açılmış... Ama okunmamışmış.?

O mektuptan sonra Sacit ile konuştuk, şimdi artık konuşabiliyoruz.

İşler oldukça düzeldi. Bilhassa Teşrinievvel gayesine doğru daha mükemmel olacaktır zira bütün mektepler açılacaktır.

Eğer faaliyet bugünkü şeklinde devam ederse sene başında hücrelerin adedi iki misli artacağı muhakkak gibidir. Ve tabii çalışılacaktır, bilhassa amele muhitinde. Yalnız burada birçok mâniler çıkıyor. Beyaz terör her vakitten daha müthiş bir suretle devam ediyor. Hükûmet bütün muhaliflerin başını ezmek istiyor fakat hepsinden çok komünistlerden korkuyor. Bir amele ile biraz fazla sıkı konuşan bir şahıs muhakkak takip olunuyor.

Buraya gelen arkadaşlardan Mazlum yoldaş evvelsi gün polis müdürü tarafından isticvap olunmuştur. Kendisine zahirî fevkalâde itibar göstermişler ve olduğu gibi anlatmışlar. Müdür –Saklama sen bak biz her şeyi biliyoruz. Sen Rusya'ya Moskova'ya gittin. Orada filan, falan kimseler vardı. Orada Şark Darülfününu'nda okudun, demiş. Cevat ile orada olduğunu söylemiş zannederim.

Mazlum da:

- Gerçi Moskova'ya gittim fakat Şark değil Garp Darülfününu'nda okudum. Ben Almanya'da bulunduğum zaman orada amele arasında Bolşeviklik vardı. Ben de merak ettim, bakalım bu nasıl şeydir, dedim. Kaçtım gittim fakat anladım ki münasip ve işime gelir bir şey değilmiş, sonra oradan da bir motora atladım, buraya geldim, Tophane'ye çıktım demiş...

Polis müdürü de ona aksi propaganda yapmasını ve amele arasına girip onlar arasındaki Bolşevikleri bulup polise ihbar etmesini ve eğer böyle yaparsa taltif olunacağını, say'ının boş bırakılmayacağını söylemiş ve bırakmış. Şimdi kendisinin takip olunmak ihtimali mevcut. Artık muvakkat bir zaman için temas etmeyeceğiz. Sonra İzmir'de iki arkadaş tevkif olundu. Fakat belli başlı arkadaşlardan değil. Senden ikinci mektubu aldıktan sonra Nusret İzmir'e, ben Ankara'ya gittik. Çocuklarla her gün temasa geldim, konuştum. Fakat daha istasyonda iken Muhsin ile belâya çattık. Muhsin meğer Fatma'yı da Leman'ı da tanıyormuş, ben bilmiyordum. Fatma tanımıyor dedi.

Leman bana Sadri'ye götürülmek üzere bir karyola veriyordu. Muhsin gördü. Gözleri büyüdü. Yazdı çizdi, beni birisine gösterdi. Ankara'da da ve ara sıra burada da takip olundum. Trende eşyalarımı karıştırdılar.

Mesele böyle. Burada elyevm, hatta her vakitten ziyade terör devam ediyor. Fakat aynı zamanda da bize vız geliyor... Son derece ihtiyat ile her vakitten fazla çalışıyoruz.

Mazlum arkadaş hakkında mahallesinden tahkikat yapıyorlar. Sadri ve diğer arkadaşlara giden mektuplar polis tarafından sansür ediliyor.

Son defa gelen arkadaşlardan Hüsnü arkadaş son derece fena. Arkadaş değil, Allahın belâsı. Çalışmasından sarf-ı nazar, aksi tesiri olmasın.

Şinasi elyevm İzmir'de ailesinin yanındadır. Yakında avdet edecek zira burada lâzım. Epeyi çalışacak.

Ferit son derece kıymettar bir arkadaş, çalışıyor. Bize çok faydası oldu, Allah razı olsun. Mamafih onun da yakalanması ihtimali çok. Hâlâ geldiğini bilmiyorlar. Mamafih anlaşılacak.

Ankara'daki mevkuf arkadaşlara gelince:

Ben orada iken; yani Eylül'ün başında, Cebeci'de yeni yapılan tevkifhanede idiler. Şimdi de aynı yerde imişler. Üst katta karşılıklı iki odaya ayrılmışlardı. Sadri *Yoldaş*'çı, Elektrikçi Nuri, Sami arkadaşlar aynı odada idiler. Diğer odada Mümtaz, Hikmet, Şevki, Abdi, Neşati, Şevket, Haydar Nuri, Vasıf arkadaşlar da beraberler. Mecmuu 13 kişi. Sadri'den başka diğer arkadaşlar ikiye ayrılmışlar. Bir kısmı aşçı, diğer kısmı bulaşıkçı. Sağlam bir disiplin ile hareket ediyorlar.

Ben ilk ziyaretimde yalnız Mümtaz ile ikinci ve sonraki ziyaretlerimde hepsiyle yattıkları yerde görüştüm.

Bulundukları yer Ankara'nın en güzel mevkiidir. Etrafı açıklık. Oldukça havadardır. Oturdukları odanın zemini çimentodur. Yatacak karyola, hatta şilteleri bile yoktur. Ben orada iken tedarik ettikleri hususî yorganlar, battaniyeler üzerinde yatıyorlardı. Avdet edince derhal portatif, üzeri bezli karyolalardan gönderdik. Yemek vermiyorlar. Bunun için her şeyi kendi paralarıyla almak mecburiyetindeler. Benden öteberi istemişlerdi, aldım, götürdüm.

Meşgûliyetlerini okumak teşkil ediyor. Hepsi okuyorlar. Sadri de boyuna durmadan yazıyormuş. Bizden birçok kitap istiyorlar. Kabil olduğu kadar göndermeye gayret ediyoruz...

Hapishanede müdür olarak bir mülâzım-ı evvel var. Oldukça hüsn-i muamele ediyor.

Ahval-i ruhiyeleri hiç değişmemiş, bilâkis takviye olunmuş.

Mahkemeleri on dakika devam etmiş. Müddei-i umumi talep ettiği madde ile hepsinin 3 aydan 2 seneye kadar mahkûmiyetlerini istemiş fakat sonradan Şevket Süreyya arkadaşın müdafaanamesi işleri alt üst etmiş. Reis kızmış, küplere binmiş ve bunları yedi seneden on seneye kadar mahkûm etmiş. Şevket müdafaasında komünizmden, inkılâptan filan bahsetmiş. Bunlar mahkûm olup mahkeme salonundan çıkarken Reis

- Alınız işte size inkılâp demiş.

Çocuklara o güne kadar kelepçe vurmamışlarmış. O gün sokaklardan kelepçe ile geçirdiler. Ben kendi hesabıma Şevket arkadaşın doğru bir şey yapmadığını zannediyorum. Çünkü bugünkü vaziyetimiz bizi politika yapmaya mecbur edecek bir vaziyettir. Esasen bu müdafaanamenin hiç faydası dokunmamış, bilâkis on üç arkadaşın mahkûmiyetine sebebiyet vermiştir ki onlardan bir kısmı müddet-i mahkûmiyetleri kâfi görülerek tahliye edilecekler, bir kısmı bir iki ay daha yatacaklar, diğer bir kısmı ise büsbütün beraat edeceklerdi. Şimdi hepsi mahkûm oldu. Ne kazandık. Pek tabiî ki onlar eğer burada olsalardı, kurtulsalardı bize maddî, manevî bin türlü yardımları olacaktı.

Her ne ise geç.

İstanbul'a nakil için istida vermişler, kabul olunmamış. İster iseniz Eskişehir'e gidebilirsiniz demişler. Mümtaz bana yazdığı mektupta iki aya kadar çıkacağız diyor. Meclis açılırsa af olunmak ihtimali varmış. Belki... Olmazsa çaresine bakarız.

İşte bu mesele de böyle...

İstanbul'daki arkadaşların mühim bir kısmı Anadolu'ya dağıldılar. O halde Anadolu'ya faaliyet şebekesi yapıldı demektir. Gariptir. Hiç ummadığımız arkadaşlar son derece sadık çıktıkları halde, bilâkis itimat ettiğimiz arkadaşlar çok boş çıktılar. Fenalıklarını gördük...

Mesela Burhanettin adeta başımıza bir belâ oldu. Öyle bir iş yaptı ki sorma. Bir gün bir yalan uydurdu. Güya annen onun aleyhinde dava etmiş. Zehra'nın bikrini izale ettiğini söylemiş. Hâlbuki yalan, dava filan yok. Zira o bana bu lâfı söylediği zaman Zehra evlenmişti. Tahir ile beraberdi. Ortada izale-i bikir davası yapan yok. Annene söyledim, şaşırdı kaldı. Burhan bana, ortada böyle bir şey var, eğer beni mahkemeye çağırırlarsa ben Halim'in evine ne için girip çıktığımı filan söylerim dedi. Ne yapayım benim namusum var diyordu. Hatta bu yalanı o kadar ileri götürdü ki celp kâğıdını gözümle gördüm de ortadan kaldırttım, örtbas ettim dedi. Öteye beriye gitmiş.

Ben artık mektebe girdim, çalışamam demiş. (Kondüktör Mektebi'ne girdi.) Düşün bir kere, bizi meydana çıkarmasından sarf-ı nazar, herkes yanında rezil olacaktık. Burjuva gazetelerine güzel bir sermaye, mükemmel makale mevzuu. Komünizm perdesi altında rezaletler diye neler yazmazlardı, bire bin katarak neler söylemezlerdi, değil mi? Ödümüz koptu. Burhanettin'i derhal atlatmaya başladık.

Şimdi hiçbir alakamız yok.

Arif'e gelince: Gerçi zararı dokunmadı fakat bütün ısrarlarımıza karşı yine çalışmadı. İşte bunlar da dedi kodu kısmı...

Şimdi burada yapılacak işler arasında kadınlar ve çocuklar arasında çalışmak meselesi de mühim bir mevkii işgal eder. Her halde muvaffak olacağımızı zannediyorum. Bunun için Hayat arkadaşın buraya gelmesi çok münasiptir. Kendisini burada bir işe, mesela Reji'ye koyarız...

Fumaru'ya [?] birkaç arkadaşın girebilmesini oradan temin etmeyi rica edelim.

Çocuklar arasında çalışacaklar muallimler olacaktır. Bilhassa iptidaî muallimleri. Birçokları Anadolu'ya dağıldılar. Çalışmalarını, muhaberelerini temin ettim.

Yukarıdan gelen arkadaşlarla bize göndermiş olduğun haberleri aldık. Mamafih biz onları az çok evvelce de biliyorduk.

Yukarıdan gelen arkadaşların en aşağı bir sene mesûl vazife almamasını yazmışsın. Fevkalâde münasip bir tedbir. Herhalde bu lâzım değil, elzem. Fakat asıl mühim olan bir şey varsa o da bu usûlün bilâ-istisna herkese tatbik olunması icap eder. Böyle olmalıdır ve oradan gelecek herkese bunu bildirmelidir.

Aziz kardeş...

Burada aramızda zerre kadar bir ihtilâf yoktur. Hepimiz bir birimizle bütün samimiyetle el ele verdik, çalışıyoruz... Burada çıkacak en küçük bir ihtilâf her şeyi alt üst edebilir, mühlik meselelere sebebiyet verebilir.

Burada bir şey yok. Fakat oradan gelecek arkadaşlar bilhassa bu meseleye ehemmiyet vermelidir. Her komünist gibi burada mevzu – muayyen disipline riayet edilmelidir. Gelen arkadaşlardan öğrendiğimize nazaran orada ikilik varmış. Bu yüzden söylediklerine nazaran arkadaşların bir kısmı zulûm bile görmüş. Cidden şayan-ı teessüftür.

Şu muhakkak ki Halim, aramızda ikilik çıkartacak, menfaat-i şahsiyesi uğrunda böyle bir rezaleti irtikâp edecek arkadaş bize bir burjuvadan daha büyük düşmandır. Böyle bir arkadaşın kafasını ezmek şarttır.

Ne olursa olsun buraya aramızda böyle mülevves fikirler girmeyecektir. Sokmak isteyeni aramızdan tekme ile kovacağız.

Komünizm demek kardeşlik demektir. Tekrar yazıyorum Halim'ciğim, oradan arkadaşlar ayrılır iken kendilerine sıkı sıkı ihtar ediniz.

Buradaki disipline riayet etmek vazifeleridir. Verilen direktifleri dinlemeye mecburdurlar. Son derece sıkı olduğumuz şu zamanlarda Ertuğrul Muhsin'in mektupları mükemmel propaganda yapıyor. *Vakit*'te muntazaman neşrolunuyor.

Biz burada gazete veya mecmua çıkartacak vaziyette değiliz. Eğer böyle bir şey yapacak olur isek derhal kapatılacak, müdür-i mesûlü, muharrirleri, sahib-i imtiyazı muhakkak tevkif olunacak. Esasen böyle bir mecmuanın imtiyazını almak bugün için kabil değil, vermezler. Yalnız hafî olarak bir mecmua neşredeceğiz. Bu oldukça kıymettar ve iyi bir şey olacak.

En küçük fırsatı kaçırmayacağız. Müsait olduğu zaman bir gazete veya mecmua çıkartacağız. Eğer muhakkak derhal bir mecmua veya gazete çıkması icap ediyorsa bu mecmua yaşayabilmek için, daha ilk nüshasında kapanmamak için muhakkak hükûmeti iltizam etmesi, hükûmete taraftar görünmesi lâzım gelir... Aksi takdirde gayri kabildir. Çünkü attığımız taş ürküttüğümüz kurbağaya değmeyecek.

Boş yere yeni tevkifata sebebiyet vereceğiz. Hatta belki mahpus arkadaşların kurtulması ihtimali varsa kabil olmayacak.

Gizli olarak neşrolunacak mecmua her vakitten, eskilerinden daha mükemmel olacak, laklakıyat ile dolmayacak...

Şimdiye kadar aldığımız paraların ekserisini arkadaşlara yardım için sarf ettik.

Onların hiç birisinin beş paraları yok, vermez isek temin ederim aç kalırlar. Yemek vermiyorlar. Sonra meselâ Mümtaz'ın, Hikmet'in annelerine yardım etmek icap ediyor bilhassa bunlar da mühim...

Bu hususta senin tecrüben daha çoktur, sen daha iyi bilirsin ya.! Ben de söyleye-

yim. Ortada gençlik ve parti diye iki kısım var. Bence buna hiç lüzum yok. Gençlik ne demek? Parti ne demek? Bu yüzden adeta ikilik husûle geliyor. Yukarıdan gelen arkadaşlar iş buluncaya kadar onlara yardım etmek mecburiyeti var. Başka çare yok. Çünkü paraları yok. Bazılarının aileleri var, onlara yardıma lüzûm yok fakat bir kısmına mecbur oluyoruz.

Kitap, kitap, dehşet kitaba ihtiyacımız var. Lenin'in bütün eserlerini gönderir isen minnettar kalırız. Hele tercüme olursa daha enfes olur. Burada iyi Rusça bilen yok. Türkçeye tercüme eder isen mükemmel işimize yarar, hafî olarak mecmuada neşrolunur. Çok, hem pek çok lâzım. Kitap, kitap.

Mecmuadan başka yine hafî olarak küçük broşürler de neşrolunacaktır...

Arkadaşlar okumak istiyor fakat bulamıyoruz...

Kadınlar arasında çalışılırsa Darülfünun'da derhal bir iki hücre teşkil olunabilir...

Yaşar Nezihe Hanım ile çok temasım olmamakla beraber konuştum. Biraz fazla mutekit ve sofu. Onun yazılarından istifade ederiz.

Leman Sadrettin. Kıymettar bir arkadaş olmakla beraber bu vaziyette istifade etmek adîm'ül-imkândır. Çünkü evden çıkamaz, müsaade etmezler. Hiç şüphe yok ki sen onun vaziyetini benim kadar bilirsin.

Diğer Leman'la konuştum fakat ne derece şayan-ı istifadedir bilmiyorum.

Kadınlar arasında çalışmak lâzım değil, elzem. Yalnız şunu itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki say'ımız yalnız münevver kadınlar arasında semeredâr olabilir. Mesela... Darülfünun'da, Darülmuallimat'ta, liselerde. Diğer taraflarda, mesela Reji'de çalışan amele kadınlar maalesef çok düşüncesizce hareket ederler. Çok temasım vardır, biliyorum. Hariçten uğraşılırsa muvaffakiyet pek kabil değil, aralarında çalışmalı. Belki muvaffakiyet kabildir.

Diğer mühim mesele de çocuklar arasında çalışmak meselesi. Tabii bunda en çok muvaffak olacaklar muallimlerdir.

Bu hususta işe yarayacak mecmualar lâzım, meselâ. "*Bizim Mecmua*"nın şeklinde...

Oradan bu hususta da yazı gönderir isen makbule geçer. Amele arasında çalışmaya her vakitten daha fazla ehemmiyet veriyor.

Tekrar söylüyorum. Hiçbir mâni zuhur etmezse, aynı suretle çalışılırsa, sene başında hücrelerin adedi iki misli tezayüt edecektir. Devam eden teröre rağmen mütemadiyen çalışılıyor...

Eğer ben Balya'ya gidebilir isem, ki çok uğraşacağım, orada çok çalışacağım. Kendimi belli etmeden birçok şeylere muvaffak olacağımı ümit ediyorum. Hatta orada bir gazete bile neşrolunabilir. İş oraya gitmek. Senin adresini biliyorum fakat tabiî doğrudan doğruya, hatta nam-ı müstear ile bile mektup yazmayacağım. Eğer icap eder de bana mektup gönderir isen evvela Sacit arkadaşa gönderirsin, o da taahhütlü olarak bana gönderir...

Ankara'ya gittiğim vakit birçok arkadaşlar ile tanıştım. Orada çok kıymettar arkadaşları gördükçe göğsüm kabardı. Sen orada çok yüksek, iyi bir tesir bırakmışsın... Seni çok methediyorlar... Mektubum burada bitiyor. Şefik yoldaşa selamlar. Kardeş selâmları.

Doktor Fikret [....] [*imza*]

Mahkemede beraat edenlerin hepsi aslan gibi, yalnız Selahattin bir az gevşek, çekingen...

Viyana'dan gelen kitapları ve mektupları alıyorum[47].

---

47. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 355-368 **[Eski Türkçe]**.

* * *

Halim'in [Hasan Âli] bir süreliğine Moskova'dan ayrılarak Odesa'ya gönderilmesinden sonra Nâzım Hikmet gelişmelerden kendisini haberdar etmek üzere aşağıdaki mektupları gönderiyor. Mektuplarda ana vurgu KUTV'dan memlekete gönderilecekler konusunda. İkinci mektupta KUTV'daki yeni parti hücresi seçimi vesilesiyle, KUTV görevlisi Alimof hakkındaki eleştirel görüşlerini de Halim ile paylaşıyor.

Kardeş Halim

Sana üçüncü posta gazeteleri gönderiyorum. Günün havadisi İsmail'in gelmesidir. Sıhhatini gayet iyi buldum. Turp gibi... Salim'in işi için cevap bekliyorum. Şahsen ben kendisinden memnunum. [Hüseyin] Sait'in ve [Sarı] Mustafa'nın [Börklüce] Odesa'ya hareket ettiklerini duydum. Herhalde bu mesele bizim Vâlâ ile [Baytarzade] Mehmet'in hareketini geciktirmese iyi olur. Ecved yoldaşın ve arkadaşlarının gitmesi meselesi de çabuk halledilse gayet iyi olacak... Hepsinin sana selâmları var. Anya hâlâ doğurmadı. Gözlerinden öpüyor. Şimdilik bu kadar Doktordan hiçbir haber yok. Kucaklarım seni yavrum.

Nâzım Hikmet

Aman Halim kardeşim

Sen bizi gönderecek olan merkezlerle mektuplaşırsan bir an evvel gitmemiz için tavassut et. Birçok senin tarafından da malûm mülahazalar sebebiyle benim ancak Mehmet Baytar ile gitmem münasip olur. Herhalde iki kişiden fazla olmamalıyız. Bunu senden rica ediyorum. Çünkü ziyan olursak toptan ziyan oluruz. Sonra birimizin tanınması öbürlerimizi de yakar. Onun için ben yalnız Baytarla gitmek istiyorum. İsmail'e dair Nâzım yazar. Benim görüşüme göre de aslan gibidir. Eski bildiğimiz İsmail! İşittiğime göre Mustafa ile Sait oraya gelmişler. Bilmem ki bize mani olan da gitmemizi bir postada onlar mı geciktirecek. Herhalde ceza olarak beklemelidirler!!!! Biz Allaha ısmarladık diyerek önlerinden geçersek ne büyük bir zevk duyacağım!! Şimdi mektupla gözlerini öperim ...

(Vâlâ olmalı)[48]

* * *

Evlâd Halim

Senin gayet candan yazılmış, can gibi, ateş gibi mektubunu aldım. Daha doğrusu aldık. Bilmem ne diyeyim kardeş? Fırkanın vahdetini temin ettik demek kabildir. Sana ne kadar göreceğim geldi bilsen. [Okunamadı]den ... Lükse [Komintern görevlilerinin kaldığı otel] gittim ve sana telefon etmek istedim. Kapıcılar güldüler. Senin Lükse gelen mektupların [okunamadı] gönderiliyor. Raporunu tercüme ettim. Lâzım gelen yerlere verdik. [Okunamadı] meselesi halledilmiştir. Arkadaşlarla aramız gayet iyi. Yalnız Ecved –kendisine çok samimiyet gösterdiğim halde– Vâlâ ve Baytar'ın hareketten evvel gitmeleri meselesinde benim dahlim, daha doğrusu iltimasım olduğunu zannetmiş. Kendisine bunun doğru olmadığını anlattım. Doktor'dan mektup gelmiş fakat ben görmedim. Senin ismin olduğu için sana göndermişler. Eğer aldı isen lütfen bana da gönder. Vâlâ ile Baytar ayın

48. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 552 [Eski Türkçe].

18'inde hareket edecekler. Raşid'in de askerliği olduğu için onu da ayın 20'sinde göndereceklerdir. Demek oluyor ki Vâlâ ve Baytar'ın hareketinden sonra o da öteki vapurla hareket edecek. Tabii bu meseleyi sen de bilirsin. Mektepte part troyka [parti üçlüsü/yönetici hücresi] intihap edildi. Kâtip İsmail [Laz İsmail], azalar ben ve Aziz [Hüsamettin Özdoğu]... Tabii bu part-troyka bizim istediğimiz şekilde değildir. Çünkü senin de tavsiyen vechile part-troykanın şöyle olması lâzımdı: Aziz, Şâkir, Orhan... Fakat böyle olmadı. Daha doğrusu beni de bu part-troykanın içine sokarak Alimof cenapları bütün faaliyeti kendi idaresi altına hapsetmek istedi. Malûm ya, o –"part-preklonıy"dır [parti kıdemlisi]. Fırkanın Komitern ve Komitern'in büro yaçaykası vasıtasıyla mektepteki arkadaşların talim ve terbiyelerine nezaret etmesi meselesinin Alimof katiyen taraftarı görünmüyor. Mektep meselesini kökünden halletmek için Doktor'un dönüşünü bekliyorum. Vasilyef ile de konuştuk. O da öyle. Bu hususta fikirlerini bildir. Yarın senin Ekrem'i yerleştireceğiz. Sana mektup yazdı göndereceğim. Gazeteleri muntazaman alıyorsun... Çünkü derhal mahalline teslim ediyorum. Anya daha doğurmadı. ... gözlerinden öper... seni dost kucaklarım kardeşim.

Nâzım Hikmet

Evlâd son haber

İzmir'de tevkifat var. Telgraf haberini aynen yazıyorum: [Dr.] Fikret – Mehmet Ali - Hikmet (Adil) zannederim İsmail olacak. (Hayla) kimin olduğunu keşfedemedim.[49]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü İstanbul'dan kendisine gönderilen raporlardan geniş alıntılar yaparak Doğu Seksiyonuna sunduğu bu raporda ülkedeki parti çalışmalarının genel durumunu ortaya koyuyor. İlk rapor Ragıp'tan [Dr. Fikret] geliyor ve kısa bir dağınıklıktan sonra çalışmaların yeniden düzene girdiğini ve hücreler toplantılarının başladığını ve taşra ile temas konusunun gündemde olduğunu belirtiyor. Kendisinin de bir tıp kongresi vesilesiyle Ankara'ya giderek hapishanedekilerle görüşeceğini ve durumlarını daha sonra bildireceğine işaret ettikten sonra ana meselenin neşriyat meselesi olduğunu, haftalık bir işçi gazetesinin yaşama şansı bulunmadığı gibi yeni darbeleri beraberinde getireceği, ancak Vedat Nedim'in de önerdiği gibi bir ilmi tetkikler mecmuasının yayınının imkân dâhilinde bulunduğunu savunuyor. Bu arada *Genç Komünist*'i hemen yayınlamaya karar verdikleri bilgisini aktarıyor.

Doğu Şubesi Yönetimine

Berlin 29 Eylül 1925

Yoldaş,

İstanbul'dan partimizin faaliyetini ilgilendiren birçok rapor aldım. Bu mektupta bu raporlardaki en önemli bilgileri özetlemeye çalışacağım.

Geçici MK'nın yeni bir üyesi [Ragıp, Dr. Fikret] bize şunları yazıyor:

"Tevkifatın ve en tanınan yoldaşlarımızın kaçışının yarattığı terör geçici olarak parti faaliyetini felç etti. Talimatlarınızı beklemeksizin, yönetim sorumluluğunu üzerimize

49. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 542-543 [Eski Türkçe].

almak zorunda kaldık. Alınmasını gerekli gördüğümüz tedbirler, bize daha sonra ulaşan direktiflerinizle tam bir uyum içinde. Her şeyden önce dağılmış hücreleri yeniden oluşturmamız gerekiyordu. Tevkifatlar ve saflardan ayrılanlar nedeniyle son derece güç olan durum, oldukça çok sayıda genç militanın mecburi gidişine vesile olan tatil nedeniyle daha da karmaşık hale gelmişti. Ancak tecrübesizliğimiz nedeniyle birkaç deneme-yanılmadan sonra bütün güçlükleri yendik. Bugün artık her şey iyi gidiyor. Hücreler düzenli toplantı yapıyor. Birçok yoldaşımız hâlâ seyahatte. Ancak kendileriyle mektuplaşıyoruz. Taşrayla yeni bağlantılar kurmak ve ülkede hâkim ruh halini öğrenmek için onlardan yararlanıyoruz. İstanbul'da kaybettiğimiz zemini yeniden kazandıktan sonra, bütün dikkatimizi taşra teşkilâtlarımıza verdik. Mektuplaşma yoluyla bağlantının yeniden kurulamayacağını görerek, tüm teşkilâtçılarımızın adreslerini topladık ve iki MK üyesini denetim turnesine gönderme kararı aldık. Sedat 21 Ağustos'ta İzmir'e hareket etti. Bu şehir ve çevre bölgelerle ilgili bize bilgi verecek. Ben (yazan Dr. Fikret) Bursa'ya gideceğim. Son dakikada Ankara'da bu günlerde toplanacak olan tıp kongresinden yararlanarak oraya gitmenin daha iyi olacağını düşündük. Bu şehirde daha çok sayıda üyemiz olmanın dışında böylece hâlâ başkentte hapishanede bulunan mahkûm yoldaşlarla da ilişki kurma fırsatına sahip olacağım. Dolayısıyla birkaç gün sonra Ankara'ya hareket ediyorum. Burjuvazinin sınıfsal kinini üzerlerinde giderdiği dostlarımıza, kendilerini unutmadığımızı kanıtlamak için her vesileden yararlanıyoruz. Onlara ve ailelerine düzenli olarak destek veriyor ve acılarını hafifletmek için elimizden geleni yapıyoruz. Onlara kaçma imkânı sağlama meselesiyle de uğraşıyoruz. Bununla ilgili bir plan hazırlıyoruz. Yoldaşlarımız arasında gözü peklik eksik değil. Bugünlerde bir dizi liseli genç yoldaşımız, literatürümüzü alıp götürmek üzere *Aydınlık* kütüphanesinin duvarını delmeyi denedi. Ancak amaçlarına ulaşamadılar.

"Uğraştığımız en hayati mesele neşriyat meselesidir. Bu mesele güçlüklerle ve tehlikelerle doludur. Tehlikeler bizi pek fazla etkilemiyor. Ancak sizin istediğiniz gibi bir haftalık gazete, yayınlandığının ertesi günü el konup yasaklanır. Sorumlu yöneticisi ve belli başlı yazarları tevkif edilip İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilir. Parti davasına kendini feda etmeyi kabul edecek birçok yoldaşımız var. Ancak böylesi fedakârlıkların sadece ve sadece birer kayıp olmaması gerektiğini düşünüyoruz. Ne yazık ki gazete konusunda olacak olan budur. Buna karşılık, Marksist incelemeler ve işçi hareketi hakkında haberler vereceğimiz, iktisadî ve mesleki bir dergiyi hemen yayınlayabileceğimiz inancındayız. Hazırlıklarına hemen başlayabilmemiz için bu projeyi onaylayıp onaylamadığınızı bize bildirin. Öte yandan gençliğimizin illegal organı olan "*Genç Komünist*"i hemen yayınlamaya karar verdik. Kütüphaneyi yeniden açmak mümkün değil. Zira tabelâsı kaldırıldı ve içindekiler polis tarafından tadat edildi. Bize Moskova'dan gönderdiğiniz yoldaşlar, birinci grup, bir yanlış anlaşma nedeniyle, bizimle temasa geçemediler. İzlerini bulamıyoruz. İkinci grupta bizi yararlı bir biçimde yedekleyen çok gayretli bir takım yoldaşlar var. Bize, özellikle en iyi hazırlanmış ve partiye hemen büyük hizmetler verebilecek yoldaşları gönderiniz. Milliyetçi terör tüm şiddetiyle devam ediyor. Bir yerlerde komünizm kokusu alınır alınmaz kovuşturma ve tevkifat emirleri veriliyor ve gerisini İstiklâl Mahkemesi üstleniyor."

Diğer yandan gençliğin şu andaki yöneticisi [söz konusu edilen yine Dr. Fikret'tir] bize şunları yazıyor:

"Sekreterimiz Neşati'nin tevkif edilmesinin arifesinde kendisiyle uzun bir görüşme yapmıştık. Başına bir şey geldiği takdirde onun yerine geçmemizi bizden istedi ve bize tüm yararlı bilgileri verdi. Sizin direktiflerinizi beklemeksizin teşkilâtımızın faaliyetini yönetme-

yi üstlendim. Vilâyetler tümüyle parçalanmıştı. Hücrelerde çalışmak zorunda kaldık. Bir an için dağılmış güçlerimiz yeniden hücrelerin etrafında merkezîleşti. Üzerlerine en çok hesap kurduğumuz yoldaşlarımızdan bazılarının kendilerine duyduğumuz güvene değmez olduğunu görme acısını yaşadık. Buna karşılık gölgede kalmış birçok yoldaş hayranlık uyandıran militanlar olarak ortaya çıktılar. Böylece saflarımızda bir yeniden sınıflandırma oldu. Örneğin Federasyonumuzun şımarık çocuğu olan Burhan bizi ihbar etme tehdidinde bulunma noktasına kadar işi vardırdı. Mahkûmlar ve safları terk edenlerin bıraktığı boşlukları doldurmak üzere yeni teşkilâtçı kadrolar oluşturmaya çalışıyoruz. 12 Ağustos bizim için bir yas günü oldu. Bu yasta hıncımızı biliyoruz. Tevkif edilen gençlerimizden bir bölümü salıverildi. Bunlar arasında her sınavda davamıza büyük bir enerji ve bağlılık göstermiş olanlar var. Birkaçının yüreksizliği ve zayıflığı da ortaya çıktı. Birinci gruptakiler, serbest kalır kalmaz, iş istemek üzere bize başvurdular. Bu yoldaşların hepsine büyük bir ihtiyatla yaklaşmamız gerektiğinin gayet iyi farkındayız. Tıbbiye'deki genç dostlarımızdan biri hapiste vereme tutulmuş. Kendisine yardım edip tedavisini üstlenmeye söz verdik. Bu konuda sizin talimatınızı bekliyoruz. Hapishanedeki yoldaşlarımızla mektuplaşabildik, ruh durumları mükemmel. Mahkeme önünde alabildiğine gururla kendilerini savundular. Hükûmet savunmalarının gazetelerde yayınlanmasını alçakça yasakladı. Şairimiz Yaşar Nezihe'ye, kendisine gönderilen mektup ve parayı verdik. Taşrayı teftişe çıkıyoruz. Geri döndüğümüzde gözlemlerimizle ilgili size uzun raporlar veririz."

Sacit'in [Vedat Nedim] bize yazdıkları ise şunlar:

"Yoldaşlarımızın muhakemesi hakkında ayrıntılı bilgi edinmek ve onlarla temas kurmak için Leman Sadrettin'i (Sadri yoldaşın karısı) Ankara'ya gönderdik. Bize getirdiği bilgilere göre, savcı yoldaşlarımıza 3 ay ile 3 yıl arasında değişen cezalar verilmesini istiyor. Ancak hâkimler komünistlerin gururla yaptıkları savunmayı dinlemelerinin ardından, başkan "İnkılâp mahkemeleri nasıl yargılama yapar görün!" dedikten sonra yoldaşlarımıza 7 ile 15 yıl arasında değişen mahkûmiyet verilmiş. Mahkeme etrafındaki sessizlik ve savunmalarının yayınlanmasına getirilen yasak bilinçli işçileri ziyadesiyle öfkelendirdi. Şöyle diyorlar: "Bu bir mahkeme değil; kaba bir hokkabazlık." İşçi sınıfı lehine bir takım fikirler ileri sürmekten başka bir şey yapmamış insanların böylesine ağır cezalara çarptırılmasını anlayamıyorlar. Bu gelişmelerden yararlanarak onlara sınıfsal adaletin özelliklerini açıklıyoruz. Hapishanedeki yoldaşlarımız bize kendileri lehine herhangi bir gösteri yapmamamız talebini ilettiler. Zira bu maruz kaldıkları kötü muamelenin daha da ağırlaşmasını getiriyor.

Dr. Fikret yoldaş, görünüşte bir tıp kongresine katılmak üzere Ankara'ya hareket etti. Yoldaşlarımızı görüp onlara para verecek. Teşkilâtımız ve mahkûm yoldaşlarımız hakkında en iyi haberleri bize o getirecek. Birkaç haftaya kadar İzmir'e giden Sedat'ın dönmesini bekliyoruz. Ancak ondan sonradır ki taşradaki durum hakkında sizleri daha tam olarak bilgilendirebileceğiz.

Türkiye'de örneği görülmemiş, sınıflarının karakterinin en bilinçlisinden bir burjuva terör rejimi şartlarında yaşıyoruz. Hasımların nefes almak için bile hareket etmesine izin verilmiyor. Gericilerden daha çok bizlerden şüphe ediliyor. Bu şartlarda komünist olduğunu gizlemeyen bir gazeteyi nasıl yayınlayacağımızı bilemiyoruz. Bu meselede aşırı cesaret gösterme tamamen boşa gider. Zira teşebbüsümüzün ertesi günü daha kendimizi tanıtacak zamanı bulamadan teşkilâtlanma çalışmamıza büyük zarar vererek teşebbüsümüz boğulacaktır. Şu andaki eylem programımız aşağıdaki noktalarda özetlenebilir: 1) Hücrelerle teşkilâtlanma faaliyetine devam etmek; 2) Meslek sendikalarındaki etkimizi

yaygınlaştırmak, sendika kadrolarında toplulaşmış işçilerin devrimci bilincini artırmak; 3) Taşra şubelerimizi düzenli olarak denetleyip güçlendirmek; 4) Aylık veya 2 aylık bir Marksist dergi yayınlamak; 5) Mahkûm yoldaşlarımıza ve ailelerine yardımcı olmak.

Daha şimdiden bu yönde davranmaya başladık. Bu programı onaylayıp onaylamadığınızı bize söyleyin. Taşrayla daha şimdiden temas halindeyiz. Merkez Komitesi'nden 2 yoldaş halen İzmir ve Ankara'da teftişte. Balya'da kesinlikle hiçbir dağılma olmadı. Adana'dan bir yoldaşı getirttik, bize çok rahatlatıcı bilgiler verdi. Arkadaşlarımızın geri dönmesinden sonra taşra hakkında daha geniş bilgiye sahip olacaksınız. Teali üzerinde hâlâ etkiye sahibiz. Belli bir uğrakta Halk Partisi Teali'yi ele geçirmek için Abdi ve Nuri'nin tevkif edilmesinden yararlanmak istedi. Fraksiyonumuzdan serbest durumda olanlar aracılığıyla bu teşebbüse karşı bir pasif direniş gösterdik. Ve zemini elverişli hale getirdikten sonra tevkifatla eksilenlerin yerine yeni bir idare heyeti seçmek üzere bir kongre çağrısı yaptık. Ancak bu arada Halk Partisinin işçi sınıfına yönelik siyasetinin yönü değişti. O zamana kadar kendi vesayeti altına almak üzere işçi teşkilâtlarını ele geçirmek bir hedefti. Geçtiğimiz yılın tecrübesi gösterdi ki böylesi bir durumda işçiler kendilerinin basit araçlar duruma düşürülmesine izin vermek yerine, resmi mühürden bir güzel teşkilâtlanıp sınıf mücadelesinde devrimci önderlerin yönetimi altında kendilerini eğitmek için yararlanıyorlar. Bu nedenledir ki Halk Partisi merkez komitesi İstanbul şubesine işçi teşkilâtlarıyla her türlü ilişkini kesme ve onları sabote etme emri verdi. Bu nedenle kongre meselesinde tutum alma ihtiyacı bile duymadılar. Bu nedenle görevimiz daha da zorlaşacak. Yoldaşlarımızın çoğu, geçmişte olduğu gibi başkanlığı Halk Partisi temsilcisine verme fikrindeler... Henüz parti sübvansiyonunu almadık."

* * *

Bu raporlardan anlaşıldığı kadarıyla Kemalistlerden yediğimiz korkunç darbenin yol açtığı ilk dalga geçtikten sonra yoldaşlarımız, gerek gençlikte, gerekse partide, gözüpek bir biçimde yeniden çalışmaya koyulmuşlar ve kendilerine düşen ilk ödevlerin neredeyse tümünü yerine getirmişler. Faaliyetlerinde ve adımlarında henüz yeterli kararlılık ve yeterli güven yok. Ancak eminiz ki tavsiye ve direktiflerimizle onları desteklemeye devam ettiğimiz takdirde, daha 6 ay bile olmadan, parti, elbette zincirlerinden boşanmış burjuva diktatörlüğünden kaynaklanan ihtiyatlar içinde, kendi ayakları üzerinde kararlı biçimde yürüyebilir. Gelecek mektupta size bu raporlara hangi direktiflerle cevap verdiğimi ana hatları itibariyle bildireceğim.

İzmir'deki tevkifatla ilgili yakalananların Adil ve Cazım adlı kişiler olduğu ve Eşref Paşa'da oturdukları dışında başka ayrıntı yok. Bu iki adı tanımıyoruz. Yeni unsurlar olması mümkündür. Bu durumda Nâzım onları tanır.

Komünist selâmlarımla,

[B. Ferdi imzası yırtılmış][50]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Halim'e Ekim ortalarında eşi ve kızıyla birlikte Moskova'ya

50. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1,* CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 438_445 **[Fransızca]**.

geleceğini belirttiği aşağıdaki mektupta, Sovyet Sefareti ve OMS ile ilişkilerinden şikâyet ediyor. Almanya'ya geleceğinden söz ettiği Mahmud ve Mazhar'ın kim olduklarını bilemiyoruz; ancak aşağıda Vedat Nedim'in 8 Ekim tarihli mektubunda, Mahmud'un da sıkı takip altında olduğu belirtiliyor.

Pour Halim [Halim için]

29 Eylül 925

Aziz Halim,

Sana ayrıca posta ile uzun yazacağım. Bugün yetiştirmek kabil değil. Benim muvasalatımdan evvel seni bir tarafa göndermemeleri için yazdım. Bilmem vaktinde yetişecek mi? Bu tarzda muamele görmeye son derecede teessüf ediyorum. Bir çok mektuplarını tuhaf bir tesadüf eseri olarak aynı günde aldım. Epey zamandan beri postaya uğramamıştım. Bir gideyim dedim. Meğer biri bir haftalık, diğeri pek taze iki mektubun beni bekliyormuş. Onlardan vasıta ile de ayrıca mektuplar ve raporlar gönderdiğini öğrendim. Geç vakit eve avdetimde, merdivende vasıta ile gelen mektupları getiren gence tesadüf ettim. Beni bulamamış, ertesi gün tekrar gelmek üzere avdet ediyormuş. Hâmil olduğu iki okkalı mektubu da istical elem-i tabii aldım. O akşam benim için bunlar mükemmel bir ziyafet teşkil etti. Verdiğin cevaplar umumiyet itibarıyla muvafıktır. Burada müzakere ettik. Ben de etraflı bir tarzda yeni talimat yazıyorum. Onları diğer mektubum içinde bulacaksın. Tali farkları orada göreceksin. İstanbul'dan aldığımız bir mektupta Mahmud ile Mazhar'ın buraya gönderilmeleri takarrür ettiği yazılıydı. Bunlar bizim eski parti arkadaşlarıdır. Burada bir komünist kolonisi teşekkül ediyor demektir. Mahmud'un ne kadar iyi bir arkadaş olduğunu söylüyorsun. Şubeye yazdığım mektupta bir telgraf sureti vardır. Bunda Asım'ın Mahmud'la görüşmesi ve vasıtayla buraya şifahi mufassal malûmat göndermesi yazılıdır. Bu telgrafın serian çekilmesini temin et. Ben de artık teşrinievvelin on beşine doğru hareket etmek niyetindeyim. Malûm ya zevcem ile kızım da burada; Türk konsoloshanesi onların memlekete avdetine mani olmak ve hatta ellerinden pasaportlarını almak için emir almış. Halil Vedat vasıtasıyla bundan haberdar olduk. Bu şerait altında beraberimde Moskova'ya gitmeleri bir zaruret halini aldı. Şark şubesine her üçümüze pasaport tedarik ve seyahatimizin temin edilmesi için buraya yazılmasını rica ettim. Derhal yazmalıdırlar ki bu yüzden de teehhüre uğramayalım. Doğrudan doğruya (oms) ile bir şey yapılamıyor. El'an komedi oynuyorlar. Evvelki gün sefaretten resmi bir mektup aldım. Malûm olan adam beni katiyen tanımıyormuş. Bazı müracaatlarım vaki olmuş. Bu tarzda kendilerini iz'ac etmekliğim münasebet olmazmış, fazla cesaret imiş. Ne hakla münasebette bulunuyormuşum. Ve ilh ve ilh. Bu teşebbüs epey canımı sıktı ama. Fazla bir konspirasyon gayretine haml ettim ve geçtim. Bugünlük bu kadar. Tekrar görüşmek üzere gözlerinden öperim.

Tekmil arkadaşlara samimi selâmlar. Selâmi'nin mektubunu aldım. Çok memnun oldum.

Bekir Ferdi[51]

* * *

51. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 436 **[Eski Türkçe]**.

Dr. Şefik Hüsnü'nün Halim'e sözünü ettiği Doğu Seksiyonu'na kısa notunda, eşi ve kızı ile birlikte yolculuğu için gerekli pasaportların kendilerine gönderilmesini ve kendisi gelinceye kadar Halim'in Moskova'dan başka bir yere gönderilmemesi isteniyor.

30 Eylül 1925

Yoldaş,

Matbaa meselesiyle uğraştım; ve kimi bilgiler topladım. Ancak gelip benimle görüşecek yoldaş gelmedi. Yakında bunları yüz yüze görüşme fırsatımız olacak. Çünkü 15 Ekim'den sonra Moskova'ya hareket etmeyi plânlıyorum. Bu konuda "Oms"un daha şimdiden pasaport işlerimizi düzenlemekle ilgilenmesini ve bize göndermesini emretmenizi rica ediyorum. Biz diyorum, zira benimle Türkiye'ye dönmek üzere beni bekleyen karım ve kızım, mahkûmiyetim nedeniyle pasaportlarını yenileyemediler ve Rusya'ya gelmek durumundalar. Herhangi bir gecikmeyi önlemek için, üçümüzle ilgilenildiğinin yazılması gerekiyor.

Cevabınızı bekliyorum, en dostça selâmlarımla,

B. Ferdi

Ben gelinceye kadar Halim yoldaşımızı Moskova'dan uzaklaştırmamanızı rica ediyorum.

B.F.[52]

* * *

Asım [Vedat Nedim] Doğu Sekreterliği'nin Temmuz sonlarında kaleme alıp gönderdiği direktiflerin ancak ellerine geçtiğini belirterek bunlarla ilgili değerlendirmelerini sıralıyor. Bunların başında, Viyana Konferansı'nda da ayrıntılı olarak tartışılacak bir konu olan Türkiye'de kendiliğinden işçi hareketinin varolup olmadığı meselesidir. Dr. Şefik Hüsnü bu mektupla ilgili şu notları alıyor: "a) Türkiye'de kelimenin en dar anlamıyla bir işçi hareketi mevcutsa, bunu komünistlerin faaliyetine borçluyuz. b) Bugün bu hareket en geniş çapına sahip değilse bu ülkemizin genel şartlarından (Fabrika hayatı pek az gelişmiştir; maden işletmeciliği son derece ilkeldir; maden işçileri istikrarsız ve seyyar, yarı köylüdür; istikrarlı ve sürekli bir işçi hayatı pek sınırlı bir alanda mevcuttur; kırsal kesim son derece dağınıktır ve nüfus yoğunluğu pek düşüktür) ileri gelmektedir. c) Bütün bunların üstüne bir de hükûmet gücü ve burjuva terörü gelip eklenmektedir. d) Daha dün İzmir'de üç yoldaşımız tevkif edildi; Fikret de İstanbul'da tevkif edildi. Faik Edirne'den ayrılmak zorunda kaldı. Mahmut izleniyor. e) Uğradığımız kayıplardan sonra aktif unsurlarımız alabildiğinde azaldı. f) Elimize kalan militanlar konusunda cimri davranmamız gerekiyor."[53] Asım'ın bunlardan vardığı sonuç: "Kelimenin tam anlamıyla TKP henüz bir kitle partisi haline gelemediyse bunun sorumlusu hiçbir yoldaşımız

---

52. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge no: 453 [Fransızca].
53. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 107-126'deki notlar arasında [Fransızca].

değildir." biçiminde oluyor. Namzetliğin kaldırılmasıyla ilgili öneriyi radikal bulan Asım, hücreleri tehlikeye düşürebilecek bir tecrübeye girişmek istemiyor; bu çerçevede namzetliğin resmen kaldırıldıysa da bunun şeklen olduğunu vurguluyor. İşçiler arasında ve ülke çapında çalışmanın sürdürülmesine işaret ettikten sonra neşriyat konusunu ele alarak ağırlığı sözlü propagandaya verdiklerini belirtiyor.

Bu mektubumdan sen bir rapor mu bir şey hazırlaman lâzım gelen yerlere ver. Sana leffen Tarık'ın [?] bir mektubu yolluyorum.

8 Teşrinievvel 1925

Aziz doktorum;

Sizden gelen mektuplar hep şikâyet, sitem dolu. Bizden hiç haber almıyormuşsunuz! Hâlbuki ben her posta ile size yazıyorum. Arkadaşlar da öyle. Acaba mektuplarımız elinize varmıyor mu? Biz son mektuplarınızı da aldık. Son dediğim şu talimatname ve parti mektubuyla beraber gönderdiğiniz mektup. Belki arada daha bir kaç mektubunuz vardır da biz almadık. Herhalde muhabere temposu çok ağır. Fakat başka çare de yok. Başka hususî ve umumî vasıtalarla mektup ve saire yollamak çok tehlikeli. Tekrar ediyorum sakın resmi kurye veya başka bir vasıta ile bir şey yollamayın.

Talimatnameleri müteaddid toplaşmalarımızda okuduk ve münakaşa ettik. Düşüncelerimizi arz edeyim:

Evvela eğer Türkiye'de en küçük manasıyla bile bir amele hareketi varsa onu her şeyden evvel yalnız komünist partisinin faaliyetine medyunuz. Eğer bugün bu hareket bugünkünden fazla değilse onun sebebi memleketimizin umumi şeraitinde aranmalıdır. Fabrika hayatı pek mahdud. Maden hayatı pek ibtidai. Maden ameleleri gayr-i sabit ve seyyar. Yarı köylü. Bugün burada, yarın değil. Müstakar bir amele hayatı pek mahdud sahada mevcud. Köyler dağınık ve az nüfuslu. Bugün bunların üstünde ise müthiş ve amansız bir hükûmet tazyiki ve bir burjuva terörü hâkim. Daha dün İzmir'de üç arkadaşımız tevkif edildi. İstanbul'da Ragıp [Dr. Fikret] yakalandı. [Moskova'dan gelen] Mazlum isticvab edildi. Mahmud takip olunuyor. Faik Edirne'den kaçtı. Elimizdeki elemanlar pek mahdud. Binaenaleyh gayet ihtiyat ve tedbirle hareket etmek mecburiyetindeyiz: Hovardalık yapamayız. Elimizdeki arkadaşları bir hasisin parasını gizlediği gibi sakınıp saklıyoruz.

Eğer Türkiye Komünist Partisi bir kitle partisi değilse ve olamadıysa bunun sebebi Türkiye'deki objektif şeraittedir. Yoksa bütün arkadaşlar bütün bu harici tehdidlere ve tehlikelere rağmen eskisinden daha büyük bir gayret ve enerjiyle çalışıyorlar. Bundan emin olmanızı isteriz. Fakat buna mukabil onlardan hareketi tehlikeye ilka' edebilecek fedakârlıklar beklemek doğru olmaz. Mesela: namzetlik meselesinde biz sizin istediğiniz kadar geniş yürekli olamayacağız. Çünkü en küçük bir hücremizi bile ele vererek, akim bıraktırarak bir tecrübeye girişmek istemiyoruz.

Filhakika amele arasındaki faaliyete çok ehemmiyet veriyoruz. Bizden olabileceğini anladığımız arkadaşlara derhal kollarımızı açıyoruz. Resmi namzetlik mülgadır. Fakat bu formel bir ilga. Hakikatte kendilerinden emin olabilinceye kadar her amele arkadaş partimizin hücreleri için birer namzed mevkiinde bulunuyorlar. Ve biz zannediyoruz ki sizler de bu kararın tatbikini tavsiye edeceksiniz. Usul budur.

- Bilhassa madenlerde işleyen arkadaşlara köylü ve köylü amele arasında da faaliyette bulunmaları için talimat verdik. Ve fil-hakika köylü kitleleri arasında şiarlarımıza en müsaid zemin bu topraksız fakir ve proleter köylülerdir.

- Partimizin coğrafi sahasını genişletmek için de çalışıyoruz. Faik yoldaşı Samsun'a yolladık. Orada, Edirne tarafında bir teşkilât kurulmak üzeredir.

- Gelelim neşriyat meselesine: bu bizce en mühim ve mühim olduğu kadar da en güç saha. Bugünkü siyaset şeraiti tahtında aleni neşriyat adîm-ül-imkândır. Ya doğrudan doğruya hükûmet ve halk fırkasının dalkavukluğunu yapmak mecburiyetinde kalacağız. Yahut yeni bir kaç kurban vererek yine susacağız. Kurban verecek halde değiliz. Binaenaleyh biz gizli ihbarlarla susmayı tercih ediyoruz. İllegal neşriyata gelince ya bunu tecrübe edeceğiz, yalnız mahbus ve mahkûm arkadaşlarımızın Meclisin küşadında affedilmek ihtimalleri var. Şimdi eğer biz illegal neşriyatımızla yeniden şüpheleri üstümüze celb edersek korkuyoruz ki arkadaşlarımızın devam-ı mahkûmiyetine sebeb olalım.

Binaenaleyh biz şimdilik amele teşkilâtı içinde "söz" ile propagandaya karar verdik. "Yazı" değil "söz". Yani konferans, ders, müsabaha, münakaşa, müsamere. Bu kış (sahne) den de istifade edeceğiz. Ertuğrul Muhsin artık buraya gelsin. Onun mektupları (*Vakit*) te muntazaman intişar ediyor. Sonunda onları kitap halinde bastırtacağız. Roman ve hikâye de basmak mümkün. Eğer kabilse bize amelenin anlayabileceği bir lisanla eserler tercüme edin ve gönderin. Fakat çok fazla "gürültü"lü olmasın!

Fakat bütün bunlar için (para) lâzım. Hâlbuki biz iki ayda bir [aydır] para almadık.

Arkadaşlara kendi aramızda topladığımız paralarla, yardım edebiliyoruz. Bu şerait dâhilinde tabiidir ki zor çalışılır.

Gözlerinden hasretle öperim.

Asım [Vedat Nedim][54]

* * *

Asım [Vedat Nedim] Halim'e [Hasan Âli] gönderdiği mektupta ise Dr. Fikret'in de aralarında bulunduğu tevkifatın devam ettiğini ve mali durumlarının çok kötü olduğunu belirtiyor. Ama asıl ilginç nokta parti içinde dedikodunun yaygınlaştığına işaretle demir disipline ve birliğe duyulan ihtiyaca yapılan vurgu. Bu konu aşağıda Asım'ın başka mektuplarında da vurgulanacak ve Vâlâ'nın gelişiyle birlikte KUTV'daki ikiliğin Türkiye'ye de yansıdığı, kendisinin bunu kabul edemeyeceği belirtilmektedir.

9 Teşrinievvel 1925

Aziz Halim yoldaş;

Mektuplarını muntazaman alıyoruz. Biz de arkadaşlarla muntazaman toplaşıp buluşuyoruz. Kız kardeşine Ragıp muntazaman her ay (25) lira veriyor. Senin benim vasıtamla kız kardeşine yolladığın mektupları ben onlara yolluyorum. Çünkü içinde benim ve arkadaşların adlarımız var. Tabii bu doğru değil. Ragıp [Dr. Fikret] ve Nuri'nin [Reşit Akif] kararıyla kardeşine aid mektupları imha ettik!

Bir daha sakın mektuplarında isimlerimizi zikr etme. Buradaki çalışma şeraitinin ne kadar müşkül olduğunu unuttun galiba!

---

54. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 530 - 531 [Eski Türkçe].

Burada biz parasız kaldık. Hani parti tahsisatı, hani Moper, hani gençlik paraları. Hemen iki aydır bir para almadık.

Dün Ragıp da tevkif edildi. Daha ne olduğunu bilmiyoruz. Bakalım inşallah bir şey çıkmaz da serbest bırakılır. Yoksa azizim çok fena olur. Kendisinden çok istifade ediyorduk. Nihayetsiz müteessirim.

- Oraya arkadaşlar aleyhinde veya lehinde hususi mektuplar gönderiyorlarmış doğru mu? Mahmud'un aleyhinde yazmışlar doğru mu? Eğer böyle edepsizlikler oluyorsa bize haber ver. Benim gayem arkadaşlar arasında azami tesanüdü ve arkadaşlığı temin ve idame ettirmek. Eğer bu sütü bozuklar var ise derhal bize bildir ki lâzım gelen tertibatı alalım.

Böyle nâzik zamanlarda parti disiplini bozulursa çok fenadır. Onun için hiç köstek-lemeye gelmez.

Orada bir Ecved varmış. Onun askerliği var. Kabilse kalsın. Faik yoldaş öyle söyledi.

Doktora yazdığım mektubu okuduktan sonra kendisine yolla.

Gözlerinden hasretle ve hararetle öperim aziz yoldaş.

Asım

Benim eski adım Sacid'di. Onun için Ragıp mektubunda Sacid diye bahseder.[55]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Doğu Seksiyonu'ndan Vasiliyev'in yukarıda verdiğimiz 26 Eylül tarihli mektubuna aşağıdaki yanıtı gönderiyor.

Berlin 13 Ekim 1925

Vasiliyev Yoldaş,

Mektubunuzu ve bana gönderttiğiniz yüz elli selâmı aldım. Hepsi yerini buldu teşekkürler. Bir önceki mektubumda 15 Ekim'e doğru yola çıkma arzumu belirtmiştim. Şu anda yola çıkmaya hazırım. Sadece pasaportları bekliyorum. Bana söylendiğine göre karım ve kızımla ilgili konu Moskova'ya sorulmuş. On gün kadar önce bu meseleyle ilgili de size yazmıştım. Umuyorum gerekli emir Berlin'e iletilmiştir. Bu açıdan bir takım gecik-meler olmadıysa, bir haftaya sizin orada olurum. Ekte İstanbul için bir mektup gönderiyo-rum. Yola çıkan ilk kuryeyle göndermenizi diliyorum. Çok uzun olduğundan ve birkaç güne Moskova'ya geleceğimden bu mektubu tercüme etmedim.

Halim'in Odesa'ya gönderildiğini öğrendiğime üzüldüm. Geldiğimde onu orada bu-lacağımı bekliyordum.

Sevgili Petrov yoldaşımız izinden döndü mü? Yok diye kendisine ayrıca yazmadım. Moskova'daysa ona da sevgilerimi iletin. Sevgilerle,

B. Ferdi[56]

* * *

55. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 532 [Eski Türkçe]
56. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 454 [Fransızca]

Asım'ın [Vedat Nedim] aşağıdaki uzun mektubu öncelikle yazışmaların çok geç ulaşmasından yakınıyor, örneğin Temmuz ayı ortalarında gönderilmiş bir mektup İstanbul'a Ekim ayında varıyor. Bu mektupta İzmir'de başlayan, İstanbul'a sıçrayan ve adeta tüm taşra teşkilâtı hakkında polisin bilgi sahibi olmasıyla sonuçlanan tevkifatın mekanizması ortaya konuyor. Posta kutusu üzerinden haberleşme ve bunun öğrenilmesi, polisin hem parti üyelerini yakalaması, hem de parti teşkilâtlarının raporlarına ulaşması sonucunu veriyor. Asım 18 Ekim'de kaleme almaya başladığı mektubu 28 Ekim'de tamamlayarak gönderiyor. Kapsamlı bir rapor olarak değerlendirilebilecek bu mektuptaki en önemli nokta, kuşkusuz partinin önceki dönemi ile hâlihazırdaki dönemi için kadro anlayışı, çalışma politikası vb. konusunda Asım'ın yaptığı değerlendirmeler, bu çerçevede TKP'nin "iğne ile kuyu kazma" döneminde bulunduğunu Komintern'in anlaması ve hareketli ve yığınsal bir partiye ancak gelecekte ulaşılabileceği anlayışına dayalı direktifler düşünmesi gereğini vurgulamasıdır. Bu sorun 1927 tevkifatına kadar uzanan dönemde Komintern, TKP Dış Bürosu ve memleketteki İcra Komitesi arasında ana ihtilâf konusunu oluşturmayı sürdürecektir.

-1-

Melfuf mektubu Muhsin'e ver. Mahkûm arkadaşlar Ankara'da mevkuf bulunuyorlar.

18 Teşrinievvel 1925

Aziz Halim yoldaş;

Kurye bugün de sizden bir alay mektup getirdi.

Doktorun 11 Temmuz tarihli Berlin'den yazdığı mektup ve senin 31 Ağustos, 8 Eylül ve 14/15 Eylül tarihli mektupların ancak bugün elimize varabildi. Ne sürat değil mi?

Bu son mektupların da şikâyeti sitem dolu. Bizden mektup almıyormuşsunuz. Hâlbuki biz hemen her kurye ve her fırsat zuhurunda size muntazaman yazıyoruz.

Bundan böyle mektuplarıma numero koyacağım. Bu mektubumun numerosu -1- olsun.

Size bugün de acıklı bir haber vereceğim. Bunu evvelce de yazmıştım. Bugün tafsilatını yazacağım; dinle:

İzmir'de Mehmed Ali arkadaşla beraber iki arkadaş daha tevkif edildiler ve Ankara'ya sevk olundular. Bunların isticvabında içlerinden biri – Mehmed Ali olduğunu istihbar ettik - .... [gençliğin] İstanbul'daki posta kutusunun numerosunu söylemiş. İzmir polisi tabii derhal İstanbul polisinin nazar-ı dikkatini celb etmiş. Ve Ragıp kutuyu açarken Muhsin tarafından yakalanmış. Ragıp on iki gün tevkifhanede yattı. Babasının müracaatları üzerine kefalete rabten serbest bıraktılar. Kendisiyle görüştüm. Ona mütemadiyen Reşit Akif'in, yani Nuri'nin kim olduğunu sormuşlar. Nuri malûm a İzmir'e gitmişti. Mehmed Ali ve arkadaşları onu da ele vermişler. Nuri'nin bütün eşkâlini tarif etmişler. Şimdi Nuri da hararetle aranmaktadır.

Ragıp'ın bir kaç günlük serbestiyeti esnasında Edirne'den, Ankara'dan, ...'dan [Erzurum'dan] mektuplar gelmiş. Tabii polis bunları birer birer almış ve okumuş. Dâhiliye Nezareti'nden gelen bir emir üzerine Ragıp yine tevkif edildi.

Son vaziyeti bilmiyorum. Babasını görüp anlarım. Ve size kurye gününe kadar bildiririm.

Ragıp'ı son defa gördüğüm zaman kendisini fena halde azarladım. Burjuva terörünün bütün şiddet ve vahşetiyle hâkim olduğu bir zamanda hiç böyle post restant kutusuyla gizli muhabere yapılır mı? Ben onlara ihtiyatkâr olmalarını tavsiye ede ede dilimde tüy kalmadı. Hatta o kadar ki: "Bir komünist ceplerinde kâğıt ve kalem taşımaz!" diye direktif vermeye mecbur olmuştum. Çünkü bugün tevkifat hep bu yok olası mektup yüzünden başımıza geldi.

Vilâyetteki arkadaşlarla münasebeti seyyar arkadaşlarla temin etmeyi münasip görmüştük. Hatta bu makule Nuri'yi İzmir'e, Faik'i Edirne ve Samsun'a, Fikret'i Ankara'ya göndermiştik. Bütün bu talimata rağmen gençler kendi akıllarına uyarak bir posta kutusu tutmuşlar ve bütün vilâyetlerdeki adreslere bu posta kutusunun numerosunu tamim etmişler. Bugünkü netice onların da gözünü dört açtı. Onlar da bin pişman oldular. Oldular ama bence iş işten geçti. Şimdi polis bütün vilâyet teşkilâtlarımıza vakıftır. Belki pek yakında daha başka tevkifat da olacaktır.

Tam işlerimizi yeniden intizamına koymaya başlamışken bu darbe çok fena oldu. Bunun mesuliyeti doğrudan doğruya Ragıp ve Nuri'ye aiddir. Çocukların kurbanı olduk. İnsan aşk mektuplarını bile post restant kutularına emniyet edemez. Nerede kaldı ki böyle illegal çalışmak mecburiyetinde olan ve daimî bir takibe maruz bulunan bir partinin mektupları. Bu deliliği bu akılsızlığı düşündükçe fena halde yeise düşüyorum. Muhakkak olan bir nokta varsa eldeki elemanların tecrübesizliği, vazife ve vaziyetlerini adem-i takdirleridir. [Edirneli] Faik, [Hemşinli] Mahmud, [bağ elemanı] Hayri, Salih [Hacıoğlu] gibi arkadaşlar istisna edilirse diğerleri umumiyet üzere daha henüz kâfi derece akıllanmamışlardır. Hâlbuki – beni bilirsiniz! – benim en ziyade ehemmiyet verdiğim cihet arkadaşların ihtiyatlı davranmaları lüzûmunu .... düştükçe nazar-ı dikkatlerini celb etmem olmuştur. Çünkü elimizde kalan elemanları da kaybedersek çalışmamız adim-ül-imkân denecek kadar müşkülleşir. Bana en ziyade semir veren, saylarına en ziyade muhtaç olduğumuz iki arkadaşımız da – Ragıp ve Nuri – bugün akamete mahkûm olmuşlardır. Hâlbuki Ragıp Balya'ya tahvil-i memuriyet edebilmişti. Hatta iki güne kadar hareket edecekti. Bu tahavvüle ne kadar memnun olduğumuzu tasavvur edebilirsiniz. Vilâyet teşkilâtlarımızdan en iyisi Balya'da yaşıyor. Onun başına Ragıp gitseydi ve oradaki bir kaç arkadaşı başka yerlere çekebilseydik ne iyi olurdu. Hâlbuki şimdi bütün bu ümidlerimiz, bütün bu planlarımız suya düştü. Dertlerimize yeni bir dert ilave ettik. İzmir'deki arkadaşlar çürük çıktılar.

Ah bu terör ne garib ve ne hain bir şey. Hiç umulmadık bir yerden patlak verdiriyor. Hâlbuki sen bile mektuplarında İzmir'deki arkadaşların sadakâtinden, salâbetinden, bahs ediyorsun. Kendilerinin deliğe girdikleri mecburmuş gibi bir de üstelik bizi ele verdiler. Ve bizi can damarımızdan vurdular. Dediğim gibi bu posta kutusunun meydana çıkması yüzünden bütün vilâyet teşkilâtlarımıza polisin nazar-ı dikkati şüphesi celb edilmiştir.

Lakin yeni yeni felaketlere maruz kalacağız. Tabii vilâyetlere derhal mektup yazmamaları lüzûmunu bildirdik. Faik'i Edirne'ye yolladık. Bakalım. Ferid asker olmuştur. Mazlum daimi bir takibe maruzdur. Yukarıdan gelen arkadaşlar uzun müddet akamete mahkûmdurlar.

28 Teşrinievvel

On gün evvel başladığım mektubuma bugün devam ediyorum. Yarın kurye günü. Arada senden Odessa'dan bir mektup geldi. Galiba Nuri'ye aiddi. Açtım. Okudum. Sana bundan evvel Ragıp'ın, Faik'in birer mektubunu göndermiştim. Sen onlardan bir rapor ha-

zırla ve ver. Benim ve arkadaşlarımızın işi başımızdan aşıyor.

- Nuri gizlidir. Hariçte ceplerimizde (kompromotan) hiç bir vesika taşımamayı şiar edindiğimiz için parti işi hep bana kalıyor. Çünkü ben dairede yazıyor ve kuryeye teslim ediyorum. Binaenaleyh ne gibi şerait altında çalışmak mecburiyetinde olduğumuzu nazar-ı itibar ve [1 sözcük okunamadı] alarak bizden çok fazla mutalebatta bulunmayın. Ben de bir ele geçersem o vakitte açıkçası her şey durur. Çünkü sizinle irtibatımız – yeni bir mutavassıt buluncaya kadar – kesilir. Bilhassa ben çok ihtiyatlı davranmak mecburiyetindeyim. Çünkü bizim tavarişlerin yanında çalışanlar polisin daimî nezareti altında bulunuyorlar. Hiç nazar-ı dikkati celb etmeden, sakin, uslu ve salim bir vatandaş gibi hareket etmek mecburiyeti. Bu rol bilsen ne müşkül. Bütün bunları sana vaziyetimizin ne kadar müşkül ve nazik olduğunu anlatmak için yazıyorum. Ta ki ufak tefek kusurlarımızı pek o kadar nazar-ı dikkate almayasınız. Biraz müsamahakâr olun. Ve emin olun (mümkün olan) yapılıyor. Daha fazlası yapılamıyorsa mümkün olamadığı içindir. Bugün tahakkuk eden bir şey varsa biz vaktiyle pek (palavra politikası) yapmışız. Elimizde maalesef kuvvetli, kıymetli elemanlar kıt denilecek kadar az.

Burjuva demokrasinin liberal zamanlarında bir ihtilâlci jestler ve kelimelerle bize (servet) olduklarını isbat etmek isteyen bir çok sözde arkadaşların bugün bize arkalarını çevirdiklerini görüyoruz. Kadromuzun gittikçe daraldığını hararetle müşahede ediyoruz.

Önümüzde açılan devirde bizlere düşen iş: İğne ile kuyu kazmak kabilindendir. Gayet nankör ve güç bir iş. Yetiştirme işi. O liberal günlerde sükûnet ve ciddiyetle yapılması lâzım gelen işe biz bugün başlamak istiyoruz. O zamanlarda bu yetiştirme ve teşkilât meselesine lâzım gelen ehemmiyeti verseydik bugün böyle ellerimiz bomboş çıkmazdık. Hâlbuki biz o zaman işi kolay tarafından tutarak fazla reklâmcılık yapmışız. Bu maalesef öyle.

Şimdi bu halimizi öğrendik. Tamir etmek mecburiyetindeyiz. Artık gürültüsüz çalışma devri başladı. Ancak bu işin ne kadar güç ve ne kadar elzem olduğunu tasvir eden arkadaşlara ihtiyacımız var. Farfaracı, şarlatan, ihtilâlci taslaklarına değil. Balon şiş olduğu müddetçe bir hacme mâliktir! Söndü mü böyle geride yalnız hava kalır! Bu sözlerim belki acıdır! Fakat hakikati acı da olsa itiraf etmek mecburiyetinde olduğumuzu zannediyorum. Size düşen vazife .... [Komintern çevrelerini], bu iğne ile kuyu kazma ameliyesine hazırlamak – Türkiye'deki içtimaî ve siyasî şeraiti onlara bütün açıklığıyla izah ederek Türkiye Komünist Partisi'nin tekâmül ettiği vazifelerin seri neticeler veremeyeceğini ancak uzun bir istikbalde bir hareket partisi [hareketli ve yığınsal parti] olabileceğimize onları ikna etmelisiniz. Hayalata kapılmasınlar. Hemen bütün teşebbüslerimiz derhal hükûmetin yumruğuyla karşılaşıyor.

Bir kaç misal: (Terkos) da Amele Teali Cemiyeti'nin bir şubesini açtık. İki hafta sonra hükûmet resmen kapattı!

Tokat'ta bir şube açmak istedik. Vali müsaade etmedi ve müteşebbislerini tehdid etti. Adana şubeden binasını aldılar. Edirne'dekiler de keza sed edildi. Şimdi Samsun'da bir şube açmak üzereyiz. Numan usta bize yakınlaşıyormuş. Faik yoldaşın ifadesine nazaran kendisinden istifade edilebilirmiş. Onu öne sürerek Samsun'da çalışmak istiyoruz. Balya'daki amele cemiyetinin beş yüz azası var. Onlar gayet kuvvetli ve kurnaz oldukları için muntazaman çalışabiliyorlar. Edirne de faaliyete devam ediyor.

Mekteplerde hücrelerimiz çalışıyor.

Neşriyat işi: En büyük yaramız bu. (Muhsin) in [Muhsin Ertuğrul] mektupları çok iyi bir propaganda vasıtası oluyor. Aman onu ihmal etmeyin. O çok kıymetli ve nafi' bir

elemandır. Ondan bilhassa memlekete döndüğü zaman çok istifade edeceğiz. Sahnenin ne mühim bir kuvvet olduğunu benim o acemice piyesimin (*İşsizler*) in yaptığı tesirle de öğrendik. Muhsin buraya gelirse – bir müddet daha orada kalsın ziyanı yok! – neşriyat sahasında yapamadığımızı sahne vasıtasıyla telâfi edebiliriz ümid ederim.

Biliyorsun ki Muhiddin'in bir (*Meslek*) i vardı. Şimdi bu yevmi olarak çıkacak. Ben ona nüfuz ettim. Yeni gazetede ben de çalışacağım. Siyasî vaziyetin müsaidesi nisbetinde idelerimizi [fikirlerimizi] propagandaya gayret edeceğim. Ne yaparsın denize düşen yılana sarılırmış. Biz de böyle Muhiddin'e yapıştık! [Ahmet] (Cevat) da yeni gazeteye yazacak. Yeni gazete yepyeni bir şekilde çıkacak. Bu şekli ben teklif ettim. Muhiddin kabul etti.

Öyle diplomat olmak mecburiyetindeyim ki tasavvur edemezsin Halim. Bir casus gibi çalışıyorum. Bu tabii çok yorucu ve üzücü bir vaziyet. Daima içimi gizlemek mecburiyeti, daima bir çıkar yol, bir nüfuz aramak mecburiyeti. Dedim a iğne ile kuyu kazmak.

Sakın şikâyet ediyorum sanma. Maksadım size vaziyeti izah etmek. Çünkü siz bunu hâlâ takdir edemiyorsunuz.

Nuri'den, Ragıp'tan ve sair arkadaşlardan öyle çok, sık mektub, rapor beklemeyin. Dedim a yazı işi bende. Onlar ceplerinde kalem, kağıd, mektup taşımazlar!

Zavallı Ragıp hastahanede. Ağzından kan geldi. Onu size yollamak için tertibat alıyoruz. Bakalım inşallah muvaffak oluruz.

Talebe meselesine gelince: Arıyoruz. Bakalım. Şayan-ı itimad kimseler bulursak yollarız. Elimizdeki elemanlardan fedakârlık yapamayız.

Talebe, talebe diye üç telgraf geldi.

Sana aldığımız paraların ve sarfiyatın bir listesini yolluyorum. Daha parti parasını almadık.

Muhtelif tarihlerde aldığımız paralar:

179
154
300
300
75
75

1083 dolar. Bunlar muhtelif tarihlerde vurularak

Elimize 1714 lira geçmiştir. Bundan:

612 lira Ragıp ve Nuri arkadaşlara verilen. Nuri'nin İzmir seyahati ve mahkûm arkadaşlara

50 lira Cevad yoldaşa

375 lira Hayri vasıtasıyla mahkûm arkadaşların ailelerine, Rusya'dan gelen ve Rusya'ya giden arkadaşların harcırahlarına ve sair masarifine (nüfus tezkiresi tedariki, elbise tedariki gibi)

180 lira İzmir'e Mehmed Ali ve Faik yoldaşlara

497 lira Mahmud ve Faik yoldaşlara Faik yoldaşın Edirne ve Samsun seyahatleri, maişeti ve Amele Teali Cemiyeti'ne yardım.

1714 lira

18 Teşrinievvel'de 350 dolar daha aldık. Bunun 50 dolarını Mahmud'a ve 40 dolarını Hayri'ye mahkûm arkadaşlara yollamak üzere verdim.

Bugün elimizde 260 dolar mevcudumuz var.

Bu günlük de bu kadar. Hepinizin gözlerinizden hasretle öperim. Doktora bugün yazamayacağım. Ona da bu mektubu gönder okusun. Ona da bir çok hasretler. Şair Nâzım ne âlemde. Yeni şiirleri varsa gönderin. Onun da kırmızı yanaklarını öperim.

Asım[57]

* * *

Baytarzade Mehmet'in aşağıdaki mektubundan kendisinin Vâlâ Nurettin, Hüseyin Sait ve Sarı Mustafa'nın Ekim 1925 sonlarında İstanbul'a vardıklarını öğreniyoruz

İstanbul 25/X[58]

Çocuklar!

25/X u tebrik ederiz. Kim bilir Moskova bugün nasıl kaynaşıyordur. Biz sabahleyin saat yedide henüz İstanbul önündeyiz. Vapur dün akşam muvasalat etti. Geç vakit idi. Odesa'dan bizim kefaletimizle S[ait] ile M[ustafa] da bizim vapura bindiler. Bu iş bizimkini müşkülleştirmekle beraber – onların ahvâl-i ruhiyesine, beklemek öyle fena tesir ediyordu ki her ne olursa olsun bunda ısrar ettik. Dün akşam onlar çıktılar. Salim selâmettirler. Bugün de birazdan biz çıkacağız. Tam bizim kamaramızın yanındaki kamarada Moskova konsolosu Süleyman bey seyahat ediyordu. Acaba tanıdı mı, tanımadı mı diye seyahatimiz heyecanlı geçti. Dördümüzün birden hareketini işar eden radyo çektik. Bu radyo bizim tarafımızdan çekildiği hiç bir suretle belli olmadığı için zarar vermez. Bu hususta düşündük. Haykins'i ayaküstü gördük. Salih taşrada çalışıyormuş. İstanbul'da o kadar takibata uğramış ki barınamamış. Fahri'yi bile takip ediyorlarmış da saklı imiş. Said'i, Hayri'nin mektubundan anlaşıldığı gibi, o zamanlar bir kere aramışlar, sonra arkasını bırakmışlar.

Etrafta polis hafiyeleri vızır vızır. Hani neşeli zamanlarımızda Moskova'da konuşurduk. Şimdi kapı açılsa da içeri polisler girse diye. Bu, burada varittir.

Merak ediyorum, Doktor geldi mi diye. Ne kadar teessüf ediyorum ki kendisiyle görüşmek nasib olmadı. Adeta köşe kapmaca oynar gibi o oraya ben buraya gittik.

Şimdi bizi çıkaracak zat geldi. On dakika sonra kontrolden geçip İstanbul'a çıkıyoruz.

Kendimize talih temenni ediyorum!

Aklıma fena şey getirmiyorum!!

Hoşça kalın yoldaşlar.

Baytar - Mehmet[59]

---

57. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 534-541 [Eski Türkçe]. Okunamayan kelimelerden sonra köşeli parantez içinde verilen bilgiler Dr. Şefik Hüsnü'nün bu mektuplardan aldığı Fransızca notlardan tamamlanmıştır.
58. Günümüz takviminde 7 Kasım 1917'ye denk düşen Bolşevik Devrimi eski takvimle 25 Ekim'deydi.
59. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 545-547 [Eski Türkçe].

Asım [Vedat Nedim] yukarıda 18 Ekim'de başlayıp 28'inde tamamladığı rapor-mektubunu gönderdikten sonra aşağıdaki notu da ekliyor. Daha birkaç gün önce İstanbul'a varmış olan Vâlâ'nın parti yönetimine dönük faaliyete geçtiği ve Moskova'daki bölünmeyi buraya da taşımaya çalıştığı izlenimi üzerine Asım bu koşullarda kendisinin çalışmasının mümkün olmadığını vurguluyor. Bu arada KUTV grubu içinde yaşanan ve II. Cildin ilgili bölümünde belgelerini verdiğimiz Server [Hayreddin] meselesi hakkında kendisinin de bilgilendirilmesini istiyor.

28 teşrinievvel 1925

Aziz arkadaşlar,

Mufassal mektubumu kuryeye teslim ettikten sonra Hayri geldi. Ve bana Odesa'dan aldığı bir mektuptan bahs etti. Mektubu yazan Odesa'dan tavariş (bayan) imiş. Güya o mektupta deniyormuş ki: "bundan sonra bütün mektuplar ve saire sana gönderilecek. Postadan sen mesul olacaksın."

Haykins'e meseleyi anlattım. Hayri o mektubu ona da göstermiş. Haykins dedi ki: Bu mektubu okudum. Anladığıma göre Hayri bayana yazmış. Bayan da cevap veriyor. Ben de bugün Odesa'ya yazıyorum. Böyle karakuşi emirler, hükümler, kararlar vermelerini doğru bulmuyorum.

Benim anladığıma göre mesele mürettebdir. Buraya gelen Vâlâ ve saire Hayri ile bir olarak partinin idaresini ellerine almak istiyorlar. Hâlbuki sizden gelen emirler bunların en aşağı bir sene bizim direktiflerimiz altında çalışmalarını icab ettiriyor. Oradaki ikiliği buraya da getirmek azminde olduklarını zan ediyorum. Bu şerait tahtında ben çalışamam. Kati o merkezi bekliyorum. Oradaki talebe arasında bir Server varmış. Doktorun gönderdiği listede onun da adı var. Halbuki bu çocuk Rusya'da öldürülmüş. Bu ne demek? Bu halden bizi tenvir ediniz. Cevabınızı telgrafla bildiriniz. İkilik olan yerde ben yokum. Ben vazifemi ferd olarak yaparım. Arkadaş selâmları.

Asım[60]

* * *

Taşra teşkilâtını dolaşan [Edirneli] Faik'in 28 Ekim'de gönderdiği mektubun kendisi elimizdeki arşiv belgeleri arasında bulunmamakla birlikte Dr. Şefik Hüsnü'nün bu mektuptan aldığı notlar, mektubun genel içeriği hakkında bilgi veriyor.

Faik'in 28 Ekim tarihli mektubu

1. Bugün komünizm çerçevesinde bir işçi organı yayınlamanın imkânı yok.

2. Legal bir gazete yayınlamakta ısrarcı olursak, bugünkü burjuva devrimini savunmamız ve Marksizm'in siyasî alanından bir takım tavizler vermemiz gerekir.

3. Böyle davranmak istemeden işçi sınıfının ve dünya proletaryasının menfaatlerine ihanet etmek olur.

4. Buna karşılık Marksizm'in doğru hattını izlemek istersek, neticelerini hâlâ çektiğimiz felâketlerin benzerlerine hazır olmalıyız.

5. Özetle, hâlihazır terör döneminde şu kanaatteyiz ki herhangi bir legal yayına

60. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 470 [Eski Türkçe].

girişmek makul olmayacaktır.[...]

6. Mevcut işçi cemiyetlerinin hayatiyetini sağlayabilmek için, kısa süreli mevcudiyetlerinden sonra ortadan kaybolan cemiyetlerin dağılma sebeplerini incelemek gerekir.

7. Şu husus kendini gösterdi ki, kuruluş sırasında kurucular ve müteşebbisler azçok önemli parasal fedakârlıkta bulunmalıdır (merkezin kirası, sürekli çalışanların maaşları, ... cemiyetin üstünlüklerini göstermek için bütünsel teşkilâtlılık, vs...)

8. Her türlü gideri pek mühim olmayan ilk üye aidatlarıyla karşılamak kesinlikle mümkün değildir. Nitekim uzun süre cemiyetin bütçesi büyük bir açık verecek ve bunun sübvansiyonlarla karşılanması gerekecektir. [1 cümle okunamadı]

9. [1 cümle okunamadı]

10. Hükûmet ilk olarak Edirne merkezini yer değişikliği bahanesiyle kapattı. Aslında komünistlerle ilgili yürüttüğü bir soruşturmayı tamamlamak için zaman kazanmak istedi. Bu cemiyeti yeniden açmaya çalışacağız.

11. Birçok öğrencisi Cemiyet üyesi olan sanat ve meslek okullarında, Edirne lisesinde bir takım soruşturmalar yürütüldü.

12. Edirne'de anti-komünist sürek avı tüm çılgınlığıyla devam ediyor.

13. Şark Şimendiferleri Cemiyeti'nin idare heyeti değişti. Yeni heyet en bilinçli ve en aktif yoldaşlarımızdan oluşuyor. Bu cemiyetin kongresinde tüzükte herhangi bir değişiklik yapılmadı. Sadece 1926 bütçesine işçi spor teşkilâtı için bir takım fonlar kondu. Ayrıca şimendiferciler için bir gazete yayınlama arzusu da var.

[numara atlama]

16. Ankara'da yoldaşlarımız bir takım [1 sözcük okunamadı] meseleler üzerinde çok ciddi biçimde çalışıyor. İmalat-ı Harbiye işçileri, bu bölgelerde bir felâket olan sıtmaya karşı mücadele başlattı. Bizim grubumuz her vesileden faydalanarak yoğun bir propaganda yürütüyor. Halen fabrikanın memurlarının elinde olan fabrika kooperatifinin yönetimini almak için de mücadele ediliyor.

17. Eskişehir'de Anadolu Şimendifercileri Cemiyeti çok verimli faaliyetini sürdürüyor. Ancak burjuva hükûmetin idaresindeki fabrikalarda çalışan işçiler açık bir mücadele yürütemiyor.[...]

18. İzmir (İzmir-Kasaba) demiryolcuları [....]

19. [...]

20. Balya'da cemiyetimiz çok faydalı bir çalışma yapıyor.

21. Samsun'da "İşçiler Yurdu" adı altında bir cemiyet kurmaya giriştik. Samsun büyük bir işçi merkezi haline geliyor. Burada [...] köylüler inşa edilmekte olan demiryolu hattında çalışmaya gidiyor. Her yerde çok yoğun bir sınaî canlılık görülüyor.

22. Bütün bu cemiyetler, yukarıda analiz ettiğimiz dağılma etkenlerine karşı mücadele ediyor.

23. [Lekeli anlaşılmıyor]

24. [Lekeli anlaşılmıyor][61]

* * *

61. *TÜSTAV Komintern Arşivi*, *Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 107-126'deki notlar arasında **[Fransızca]**.

Dr. Şefik Hüsnü'nün Moskova'ya vardığı haberini aldıktan sonra kaleme aldığı bu mektubunda Asım yeni dönem çalışmaları hakkında bilgi veriyor. Legal neşriyat faaliyetlerini *Meslek* gazetesinde Ahmet Cevat ve Vâlâ ile birlikte yürüttüklerini vurgulayan Asım, Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle Amele Teali Cemiyeti'nin faaliyetini de ayrıntılı olarak aktarıyor. İleride TKP'nin en önemli işçi tabanını oluşturacak olan tütün işçileri arasındaki çalışmaya Salih Hacıoğlu aracılığıyla başladıklarını bildiriyor

8 Teşrinisani 1925

Numero – 2 –

Aziz doktorum,

Moskova'ya avdet ettiğini haber aldım. Bugün de kurye varmış. Şimdi söylediler. Tabii derhal fırsattan istifade ederek yazıyorum. Gelen kurye sizden bir şey getirmedi.

- Vâlâ, Mahmud, Hayri, Ziya, Haykins'in iştirakiyle bir içtima yaptık. [Ahmet] Cevad ve Said de davetli oldukları halde, nasılsa gelemediler.

Vâlâ'yı çok iyi buldum. Vaziyet hakkında kendisine izahat verdik. Şimdiye kadar yaptıklarımızı ve yapmak istediklerimizi anlattık. Onun mütalaalarını, tekliflerini dinledik. Ve kararlar aldık.

Şimdiye kadar arkadaş kıtlığından tatbik edemediğimiz bazı teşkilât meselelerini bundan böyle yukarıdan da arkadaşlarımız geldikçe tevsi' etmek şartıyla başlayacağız. Meselâ: Vilâyet komitesi ve mahalle komiteleri teşkilâtı.

Ben Komintern'e ve Moper'e doğrudan doğruya raporlar yazamıyorum. Bunun da sebebi bütün mektuplarımı dairede yazmak mecburiyeti. Dikkatim pek kıt. Fakat mamafih buradaki ahval hakkında yazdığım mektuplarda mufassal malûmat vermiyor da değilim. Siz o mektuplar hakkında partiye aid aksamı tercüme edip rapor halinde lâzım gelen mercilere bildirseniz fena olmaz.

Dün dört arkadaş daha geldiler. ..... selâmetle ...de oldular.

Ragıp hâlâ hastahanede. Tedavi için babası Avrupa'ya yollamak istiyor. Muvaffak olabileceğini zannediyorum.

Sonra size bütün müfredatıyla hesab da veremiyorum. Doğrusu bu pek de kabil değil. Geçen mektubumda sarfiyatımızı ana hatlarıyla bildirdim.

Profintern de bize yardım edebilirmiş. Moper muaveneti tertib edebilirmiş. Bunları Vâlâ söyledi. Siz bizim ağzımızdan müracaat mektupları ihzar edin. Haykins bir ay için İtalya'ya tedaviye gidiyor. Yerine Mirniy bakacak. Mirniy biraz ihmalci.

Muhsin'in mektupları gayet nefis. Münire hanım da oraya gelmek istiyor. Siz vize muamelesini tescil ve tacil ettirmek için lâzım gelen esbaba tevessül ediniz.

"Muhsin"in [Ertuğrul] daha çok orada kalması doğru değildir. Mimleniyor. Kalması herhalde kendi hesabına çok iyi. Daha mükemmel bir sanatkâr olacak.

- Biz *Meslek*'e hulul ettik. Şimdi onu (*Halk Gazetesi*) adıyla gündelik çıkartacağız. Bu ayın on beşinde çıkacak. [Ahmet] Cevad'a ve Vâlâ'ya da yazılar yazdıracağız. Tabii Muhiddin'in bundan kılı bile haberdar olmayacak.

Bugünkü şerait altında başka türlü neşriyat yapmanın imkânı yok. Çıkacak gazeteden zannediyorum ki memnun kalacaksınız. Tabii buradaki hâkim şeraiti nazar-ı itibara almak şartıyla.

- Faik hâlâ Edirne'de. Orada sarsılan teşkilâtı canlandırmakla meşgûl. Allah vere

de yakalanmasa. Çünkü kendisinden çok istifade ediyoruz. Salih [Hacıoğlu] şark demiryollarından çıkarıldı. Şimdi bir tütün fabrikasına girdi. İstanbul'da tütün ameleleri mühim bir kuvvet. Onları teşkilâtlandırmak istiyoruz.

Ayda azami 24 lira alan telefon memurları maaşlarına yüzde elli zam istiyorlar. Aksi takdirde grev ilân edecekler.

Standard Oil ameleleri – 150 kişi – dört gün grev yaptılar. Kovulan 15 arkadaşlarını yeniden işe aldırtmak için ve muvaffak oldular. Bütün bunlar Türkiye'de işçi kitleleri arasında bir şuurlanma hareketinin başladığını gösteriyor.

- Cumhuriyet bayramına Amele Teali Cemiyeti'ni de iştirak ettirdik. Bir kamyonun içine iki amele koyduk. Birinin elinde çekici, öbürünün elinde [1 sözcük okunamadı]. Yollarda muntazam fasılalarla kitleden bir ses sordu: - Arkadaş o elindeki ne? Kamyondaki [lekeli] çekice cevab verdi: Çekiç!

Kitleden ses sordu: Ne yapar?

Çekiciyle cevab verdi: Zalimlerin başını ezer!

Kendimizi göstermek için, kitlevî hareketlerden istifade için mümkün olan yapılıyor. Tabii daha idealden çok uzağız fakat siz de takdir edersiniz ki en güzel kadın bile güzellikten başka bir şey veremez!

Bugünlük de bu kadar. Hepinize en ateşli en hasretli arkadaş selâmları. Nâzım'ın yeni şiirleri varsa gönderin. Tahsisatımızı muntazam göndermeyi ihmal etmeyin.

Asım[62]

* * *

Şimdi İstanbul ve İzmir vilâyet komitelerinin raporlarını vereceğiz. İstanbul Vilâyet Komitesi her ne kadar faaliyet raporu adını verse de daha çok olması gerekenleri sıralamıştır. Raporda yer alan "yaçeyka", "fraksiya" vb. terimler, raporun KUTV'adan yeni gelenlerden biri tarafından kaleme alındığını gösteriyor. İzmir Vilâyet Komitesi raporundan ise, Nâzım'ın Moskova'ya gelmesini istediği İsmail'in gittiği, ancak geri gönderildiği, bunun da İzmir teşkilâtı üzerinde olumsuz bir etki yaptığı anlaşılıyor. Öte yandan İzmir raporunun parti içindeki muhalefete bir karşı duruşla başlaması, İsmail'in Moskova'dan dönerken getirdiği bilgilere işaret ediyor.

İstanbul Vilâyet Komitesi

Vilâyet komitesinin on beş günlük faaliyet raporudur.

Vilâyet komitesi on beş gün zarfında iki defa içtima ederek bervech-i zir mesaii taht-ı karara almıştır.

1- Vilâyet komitesinde ilk evvel yapılan taksim-i mesai olmuştur. Yani evvela kendisini teşkilât sistemine sokmuştur.

2- Teşkilât bürosu [3] azadan mürekkeb:

3- Prof bürosu [3] azadan mürekkeb

4- Tebligat, teşvikat bürosu [3] azadan mürekkeb

62. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 548-549 **[Eski Türkçe]**.

5- İstihbarat bürosu [3] azadan mürekkeb

6- [Moper] teşkilâtına bir kişi seçilmiş aynı zamanda vilâyet komitesinin veznedarıdır.

1[2 olmalı]- Teşkilât bürosunun faaliyeti.

a- Teşkilât bürosu Beyoğlu mıntıka teşkilâtını tanzim ederek beş kişiden mürekkeb bir heyet meydana getirilmiştir.

b- Bu mıntıka teşkilâtının A – B – S isimleriyle hücreleri taksim edilmiş. Bu hücreler de beşer kişidir.

c- Diğer beş kişilik bir hücre de Galata mıntıkasında mevcud olup orada mıntıka teşkilâtı bu köy için yapılamadığından doğrudan doğruya vilâyetle merbut olarak kalmıştır. Haydarpaşa'da dört kişilik hücre muntazam içtimalarını yapmaktadır.

d- Ayvansaray'da dört kişilik hücre mevcuttur. Bir kaç gün içerisinde elde mevcud perakende arkadaşlardan dört kişilik bir yaçeyka daha meydana getirilmesi taht-ı karara alınmış teşkilât bürosu hemen bunu tanzim edecektir.

h- Teşkilât bürosu bu suretle faaliyete devam ederek işçi kitleleri içerisinde yaçeykaların teksirine ve aynı zamanda cemiyetler dahilinde komünist harekatlarının idaresini .....[lekeli]

3- Prof büronun faaliyeti:

a- Prof büro bugünkü mevcud olan Amele Teali Cemiyeti ve Ayvansaray şubesinde komünist fraksiyalarını meydana getirmiştir. Fraksiyaların vazifesi şüphesiz ki, cemiyet dâhilinde herhangi bir mesele mevzu-ı bahs olduğu zaman fraksiya içtima ederek meseleyi kendi arasında müzakere ve muayyen kararla, cemiyet dâhilinde fikrini geçirmeye çalışacaktır.

[a- ile ilgili kenar notu- Meseleleri tedkik ettirmek]

b- Diğer mevcud cemiyetlerde de eskiden şahsen tanınmış arkadaşlarla münasebete geçirdik. Yavaş yavaş böyle fraksiya usulünü oralara da sokmaya, imkân bulunursa cemiyetler dâhiline komünist arkadaşlarla gönderip cemiyetin azası olarak bulundurmaya ve bu suretle fraksiya usulünü teksir etmeye çalışacaktır.

s- Prof büro Amele Teali Cemiyeti'nin ihyası için bir teavün sandığı meydana getirmeyi taht-ı karara almıştır. Teavün sandığı nizamnamesi de ayrıca diğer bir içtimada halledilecektir.

c-Prof büro Amele Teali Cemiyeti emrinde gençlerden meydana getirilen ispor teşkilâtı ihya etmeyi taht-ı karara almıştır. Ve bunun için de bugün bir cemiyetin binasıyla beraber ispor teşkilâtına müsaid bir yer bulunmuş ve merkez binanın kirasını vermek meselesi kalmıştır.

h- Profide bu suretle amele kitlelerini bir cemiyet çerçevesine sokmak ve onları muayyen bir hedef üzerine sevk etmek için çalışacaktır.

4- Tebligat, teşvikat bürosunun faaliyeti:

a- Tebligat, teşvikat bürosu hücrelerde ders geçecek arkadaşları ihzar ederek devama başlamıştır.

b- Hücrelerde muntazam surette hep birden aynı mevzular bahs edilebilmesi için; tedrisatlar tanzim edildi. Bu tedrisatlar tab edilerek hücrelere taksim edilecektir. Bu tedrisatlar her hücrenin muayyen bir şahsa hazırlattırılmış içtimaında konferans diye verilecektir.

s- Bu konferans esnasında büro tarafından içtimaa getirilen şahıs, noksan kalan taraflarını ikmal edecek. Ve bu suretle muma-ileyh hücrelerden propagandist yetiştirilecektir.

Vilâyet komitesi 3 aylık muvakkat bütçe tanzim ederek ayrıca liste halinde takdim edecektir.

Haşiyye

Prof büro işlerinde teşkilât sistemine riayet edilmeyerek bazı yanlış hareketler göze çarpmaktadır. Vilâyet komitesi bunu nazar-ı itibara alarak böyle sistemsiz hareketleri ilga etmeyi taht-ı karara almıştır.

Vilâyet komitesi kâtibi
[?][63]

* * *

Komünist Fırkası Merkezî Komitesi'ne

İzmir vilâyet komitesinin son içtimaındaki mukarreratı bervech-i âtidir

1- Fırka dâhilinde bazı muhalefet sızıntılarının olduğunu duyan İzmir vilâyet komitesi fırkanın hatt-ı hareketinde bu hadiselerin ve hâl-i hazır şeraiti dâhilinde mevaki teşkil edeceğinden muhalefetin ve muhalefet çıkaranların aleyhinde olduğunu bildirir.

2- Mektep için gönderilen İsmail yoldaşın tekrar geriye gönderilmesinin bir hata olduğunu ve bu gibi halin aks-i tesir yaptığını bildiriyoruz.

3- Şimdiden sonra gönderilecek resmi evrak ve raporların herhangi bir türlü gelecek tehlikeden sıyanet için şifre ile yapılmasının taraftarıyız. Vesait-i hâl-i hazır şekilde olduğu takdirde bu şifrenin de Latin rakamlarıyla yapılmasının doğru olduğu kanaatindeyiz.

4- Vilâyet merkezi evvelce dediği gibi burada gazete ve kitaba dehşetli ihtiyaç vardır. Bunun gönderilmesi temin edilmediği takdirde burada neşr ve tab'ı[silik] hususunda müsaade edilmesini rica ederiz.

5- Vilâyet merkezi buradan Rusya'ya doğrudan doğru mektub gönderilmediğini eğer böyle bir hal vakise o arkadaşın bizim aramızda olmadığını bildiriyoruz.

6- Amele cemiyetleri arasında yalnız iki şimendifer cemiyetinde ve bir de şoförler cemiyetinde fraksiyelerimiz vardır.

7- Fırka aidatı henüz mahdud arkadaşlardan tahsil ediliyor. Bu paranın ani herhangi bir tehlikeye karşı vilâyette kalmasına müsaade edilmesini rica ederiz.

8- Merkez-i umumînin dediği vechile mektebe gönderilecek arkadaşların birer ikişer senelik fırka stajına malik olmaları taraftarı değiliz zira böyle arkadaşlar esasen burada lâzımdır. Mamafih gidecek arkadaşların üzerinde burada bir kaç ay işlemek mümkündür. Ve şimdiden sonra gönderilecek arkadaşlarımız bu şekilde olacaktır.

9- İsmail yoldaş gidip geldikten sonra İsmail yoldaşa göndereceğinizi söylediğiniz raporun henüz gelmediğini ve bunun serian gönderilmesini rica ederiz.

10- Buradan mektep için bir kaç arkadaşımız daha vardır. Bu hususdaki fikrinizi ve gönderilip gönderilmemelerini yazınız. Ve bu iş için doğru bir karar veriniz. İsmail yoldaşa yaptığınız hareket vakıa olursa burada çalışmak güçleşecektir. Gönderilecekler arasında bir de lisenin sekizinci sınıfını ikmal etmiş bir kız vardır. Gönderilecek arkadaşlar işçidir

63. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 553-555 **[Eski Türkçe]**.

kararınızı bekliyoruz.

11- Buradaki arkadaşların esami ve sicilini istiyorsunuz. Vilâyet merkezi bunun şifrenin tesbitinden sonra gönderilmesi doğru olduğu kanaatindedir.

12- Diğer vilâyetlerdeki komünist harekâtları ve vaziyet-i umumiye hakkında bizi tenvir etmenizi ehemmiyetle rica ederiz.

13- Mahbustaki arkadaşların tamamıyla ve hepsinin serbest bırakıldığını gazetelerde okuduk. Bu haberin derece-i sıhhatini ve kaç arkadaşın tahliye edildiğini bildirseniz memnun oluruz.

14- İzmir'in vaziyet-i iktisadiye ve siyasiyesine aid raporu bundan sonra göndereceğiz.

15- İzmir'de çalışmak için muhitin ve zeminin müsaid olduğu kanaatinde olan vilâyet merkezi buraya daha bir kaç iyi fırkacı arkadaşın gönderilmesini fakat bunların muvakkat bir zaman için maişetinin teminini merkez-i umumîden rica eder.

Bütün arkadaşlara selâm.

İzmir Vilâyet Merkezî Komitesi

Kâtib namına

Kera...[?][64]

64. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 566-569 **[Eski Türkçe]**.

III. YENİ FAALİYET PROGRAMI HAZIRLIKLARI

İlk kez 1931 başlarında yayımlanan *Türkiye Komünist Fırkası Faaliyet Programı (TSA-I 1908-1925*, s. 372-93) üç bölümden oluşmaktadır: BF (Bekir Ferdi – Dr. Şefik Hüsnü) imzalı ve 31 İkinci Kânun 1931 tarihli bir Mukaddime (Türkiye'nin iktisadî ve ictimaî şeraiti ve Türk proletaryasının rolü; Sınıf mücadeleleri ve siyasî fırkalar; Hariçle münasebat; Komünist Fırkası) – 58 maddeden oluşan Faaliyet Programı – 12 bölümlü "Türkiye meselesine dair tezler" ve tarihsel değerlendirme. Bu son kısımda üç tarihsel aşama hakkında yargılar verilirken ilki şöyle nitelenmiştir: "1925'te tam bir burjuva diktatörlüğü ve müstesna kanunlar idaresi teessüsüne kadar geçen müddet zarfında, mutlak bir tarzda kanun haricinde yaşamak mecburiyetine irca edilmezden evvelki dört senelik devrede komünist fırkası çok iyi bir propaganda ve fikriyat faaliyeti sarfetti; taktik hatalarına düşmüşse de, peyderpey bunları bizzat kendisi tashih ve amele sınıfının inkılâbî hareketi bilfiil sevk ü idare etti." Demek ki, TKP beş-altı yıl öncesindeki 1920-1924 dönemini bir altın çağ olarak görüyordu.

Dr. Şefik Hüsnü'nün (BF) önsözünde bu programın oluşma süreci hakkında şu bilgileri veriyor: Program ve Türkiye hakkında tezler "1929 senesi ortalarında TKP Muvakkat Merkez Komitesi tarafından kaleme alınmış ve Komünist Beynelmilel İcra Komitesi'ne arzedilmişti ... etraflı bir tetkike tâbi tutulduktan sonra, İcra Komitesi siyasî kitâbetinin 1930 Şubat ayının ikinci celsesinde resmen tasvip ve tasdik edilmiştir." Aslında, "TKF Programının ana hatları ilk defa fırkanın 1925 umumî kongresinde çizilmişti. Ertesi sene zarfında Merkez Komitesi'nin Harici Bürosu bu layihayı tadil ederek mazbut bir program şekline sokmuş; bu proje, 1926 fırka [Viyana] konferansı tarafından tadil ve kabul edildikten sonra, Komintern'in tasvibine mazhar olmuştu. Elyevm muteber olan bu risalede neşredilen program, vekayiin süratle inkişâfı neticesi, bilhassa Halk Fırkasına dair hükümleri eskimiş olan bu ilk programın ... muaddel bir şeklinden ibarettir."[65]

Sözü edilen TKP Programı'nın ana hatlarını II. Cildimizde vermiştik. Şimdi de Dr. Şefik Hüsnü'nün sözünü ettiği 1926 Eylülünde hazırlanarak önce KEYK Doğu Seksiyonuna, ardından KEYK'e onaylanmak üzere sunulan program taslağının arşivimizde Eski Türkçe ve Rusça metinleri vardır. Gerekçe bölümleri aynı olan bu iki metin temel istemlere yönelik faaliyet programı kısmında değişiklik göstermektedir; arşivde bu bölümün Eski Türkçesinin Viyana Konferansı'nda gözden geçirilerek kabul edilmiş hali bulunmaktadır. Rusça metin ile karşılaştırma Eylül 1925 ile Mayıs 1926 arasında özellikle aşağıda aktardığımız Doğu Seksiyonu Kararı çerçevesinde yapılan değişiklikleri ortaya koymaktadır. Bu 2 belgenin ortak bölümünü Eski Türkçe aslından, farklılaşmış faaliyet programı bölümünü ise ayrı ayrı sunuyoruz. Bu iki metni aktarmadan önce TKP Programı Taslağı ile ilgili KEYK Doğu Seksiyonu'nun yapılacak düzeltmelerle ilgili kararını veriyoruz. Görüleceği üzere Doğu Seksiyonu Türkiye'deki ulusal devrimin sürdüğünü ve TKP'nin bunu destekleme görevini açıkça programına koyması gerektiğini vurgulamaktadır.

Son kontrol:12/IX 25 No.556/c

---

65. *TSA-II (1925-1938)*, Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 372.

KEYK DOĞU SEKSİYONU HEYETİNİN
TKP PROGRAMINA DAİR KARARI
19.IX.1925

1) İbraz edilen TKP Programı taslağının teorik giriş kısmında şu değişikliklerin yapılması gerekli sayılmalıdır:

a) TKP'nin Komintern'in bir seksiyonu olduğu ve bütün diğer ülkelerin komünist partileri gibi ayni nihaî amacı, yani komünizmi gerçekleştirme amacını güttüğü açıklaması eklenmelidir. Partinin yakın görevlerine yaklaşım buna göre değiştirilmelidir.

b) Türkiye'deki ulusal devrimin niteliği tam olarak belirlenmeli, henüz bitmediği ve bu bağlamda TKP'nin en önemli görevlerinden birinin, devrimin tamamlanmasına, ülkede demokratik bir cumhuriyetin kurulmasına elden geldiğince destek vermek olduğu belirtilmelidir.

c) Partinin ulusal politikası ve programının gerekçelendirildiği bölümde, TKP'nin halkların kendi kaderini belirleme hakkının tanınmasından yana olduğu, TKP'nin bu temel üzerinden hareketle, Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşayan bütün uluslardan emekçileri Türk işçi ve köylülerle birlikte kurtuluş savaşında örgütleyeceği söylenmelidir. Ulusal sorunla ilgili olarak, TKP en kısa zamanda günümüz Türkiye'sindeki her halk için tamamen somut öneriler hazırlamalıdır.

d) Tasarının köylülükten ve köydeki çalışmalardan bahsedildiği yerleri, şunların açıkça söyleneceği şekilde gözden geçirilmelidir: Eğer TKP köylüye giden yolu bulamaz, köy yaşamının günlük pratiği içinde, işçilerin kurtuluş savaşıyla sıkıca kenetlenme temelinde köylülerle örgütsel olarak bağlanamazsa, hiçbir zaman gerçek bir bolşevik komünist partisi olamayacaktır.

e) Görüşleri ifade şekli değiştirilmeli, daha açık beyanat havası (kısa ve özlü) verilmeli ve mutlaka bütün saptamalarda marksist terminolojinin doğru kullanılıp kullanılmadığı kontrol edilmelidir.

2) Kolarov, Radion Vasilyev yoldaşlardan oluşan komisyon Program taslağının pratikle ilgili bölümünü (eylem programını) görüştü ve partinin pratikteki çalışmalarında daha şimdiden kullanmasının mümkün olduğu görüşüne vardı.

3) Yakındoğu Seksiyonu'nun önümüzdeki aylarda TKP MK üyesi yoldaşları ve en büyük yerel teşkilâtların parti işçilerini de dâhil ederek, TKP'nin Program taslağının tamamını ayrıntılı bir şekilde incelemesi gerekli sayılmalıdır[66].

* * *

TKP'nin Faaliyet Programı

Kapitalist Âleminde Türkiye'nin Mevkiî

Türkiye siyasî istiklâlini ve burjuva inkılâbını, beynelmilel sermayedarlığın son merhalesine vasıl olduğu bir zamanda tahakkuk ettirdi. Bugüne kadar genç cumhuriyet emperyalist devletlerin müdahalesinden kendisini kurtarmak için elinden gelen her

66. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 172-173 **[Rusça]**.

şeyi yapmasına ve bu hususta bazı neticeler elde etmesine rağmen milletler arasındaki tabiiyet o kadar kuvvetli ve şark memleketlerinin tabii servetleri rakip emperyalistler için o kadar ehemmiyetlidir ki bu hayati âmili nazar-ı itibara almadan yapılacak muhakemelerde hataya düşmek imkânı mevcuttur. Emperyalist kapitalizm, gerek Avrupa'da gerek Amerika'da sınıf mücadelesinin keskinleşmesinden dolayı iktihâmı kabil olmayan bir çok müşkülât ile karşılaşmaktadır. Bundan dolayı emekçi kitleler üzerindeki hakimiyetini devam ettirebilmek için harbi umumiden itibaren beynelmilel amele aristokrasisi ile akdettiği itilâfı mutlaka muhafaza etmek mecburiyetindedir. Bu gayeye vasıl olmak içinse bu aristokrasiye nispeten yüksek bir hayat temin etmelidir. Bunun için ise kapitalizmin emrine amade yegâne bir menbaı vardır ki, o da müstemleke ve yarım müstemleke memleketleri fevkalhad istismar etmektir. Bu güne kadar, geri memleketlerin sefaletini fazlalaştırmak suretiyle, metropollerde kapitalist istismarından doğan tezatların vahim bir hal almasına mani olunuyordu. Bütün memleketlerde amele sınıfının inkılâpçı şuur ve iradesi fevkalade yükselmeye başladığı, burjuvazinin bu inkılâpçı dalgaları, sosyal demokrasi tarafından idare edilen bazı amele tabakaları vasıtasıyla kırmaya muvaffak olduğu ve en nihayet yola girmekten uzak olan cihan-şümûl iktisadî buhrana her tarafta bir netice verilmek istenildiği bir zamanda emperyalist hükümetler her vakitkinden daha ziyade Asya ve Afrika milletlerinin sırtından "fazla kıymet-i zâide" çıkarmak mecburiyetindedirler.

Bu iş, ezen devletlerle bunların gadrına uğramak istemeyen milletler arasında sık sık kanlı çarpışmalara sebebiyet vermeden yürüyememektedir. Avrupa müstemlekecilerinin zorla getirmek iddiasında bulundukları medeniyet, yerlilerin gözünde kamçı ve mitralyöz şeklini almaktadır. Ve onlar medeni olmak için eski zamanların esir sürüleri gibi istismar edilmeleri lâzım geldiğini anlayınca vahşi ve kanlı zindancıları karşısında sefalet ve ıztıraptan gelen bir hamle ile şaha kalkıyorlar. Serbest milletlerin esaret boyunduruğuna sokulmaları zamanımıza kadar devam ediyor. Daha dün İtilâf emperyalizmi Türk milletine karşı Tesalya ve Makedonya'nın bedbaht köylülerini saldırtmamış mı idi? Ve bugün gözlerimizin önünde bir taraftan kahraman Fas milleti bütün kuvvetiyle Fransız cellâtlarına karşı mücadele ediyor. Diğer taraftan ise muazzam ve geniş Çin, Çin'i kendi evleri addeden emperyalist devletlerine karşı kafa tutuyor. Adeta bu tehlike "bu emperyalizm tehlikesi", şimdiye kadar onun pençesine düşmemiş olan bütün memleketlere mukadder gibidir.

Türkiye bu az veya çok geri memleketler arasında imtiyazlı bir mevkiye sahip olmakta ve aşağıda kaydedeceğimiz hususlarından dolayı emperyalist devletlerin iştahını daha ziyade tahrik etmektedir.

1- Türkiye servet-i madeniyyesi ve arazinin kuvve-i inbâtiyesi itibarıyla bir ham madde ambarıdır.

2- Manifaktura mahsülatı için mühim bir istihlâk pazarıdır.

3- Boğazlar tarikiyle Bahr-ı Sefîd havzasını, Karadeniz havzasına bağlayan ve Anadolu şimendiferleri ile Bağdat hattını "....." [Basra] körfezi ile birleştiren, Avrupa kıtasıyla Asya kıtasını rabt eden yolları telâki noktasında bulunmaktadır.

4- Coğrafi vaziyeti ve tarihi tekamülü itibarıyla hem Avrupa-Balkan muvazenesinde, ve hem de Asya milletlerinin inkişafında mazide ve istikbalde mühim bir rol oynamış ve oynayacaktır.

5- Ve en nihayet Türkiye sebâtkâr bir mücadele ile hakikî istiklâl hakkını elde etmiş ve burjuva inkılâbını yaparak kati bir surette asrîleşmek yoluna girmiş yegâne şark memleketidir. Bu suretle Türkiye bütün ezilen milletlere parlak bir misal teşkil etmekte ve onların gözleri önünde emperyalist boyunduruğundan kurtulmanın canlı ufuklarını açmaktadır.

Milliyetçilerin İstiklâl Harbindeki muzafferiyeti, İtilâf kuvvetlerini Türkiye'deki istismar sahalarını diledikleri gibi idare etmelerine müsait bazı imtiyazlardan feragat etmek mecburiyetinde bıraktı. Fakat bu, onların her nevi menfaatlerinden kati bir surette vazgeçtiklerini ifade etmez. Daha Lozan Konferansı'ndan itibaren "Musul meselesi, kuponlar, Düyun-ı Umûmiye vesaire gibi meselelere" bütün kuvvetleriyle yeniden avdet etmek için bazı tedabir ittihaz ettiler. Emperyalist sermayenin muazzam menfaatleri vardır. "Limanlar, şimendifer, tramvay, elektrik, gaz, maden, hemen hemen bütün kredi bankaları ve saire, ve saire gibi bir çok ehemmiyetli teşebbüslere girişmiştir. Bundan maada ecnebi sermayesinin mümessilleri Düyûn-ı Umûmiye idaresi, bu devlet içinde devlet vasıtasıyla vergilerin bir kısmını bila-vasıta tahsil etmektedir. Birçok iktisadî ve malî rabıtalar kapitalizme muhtaç olan siyasî istiklali ehemmiyetsiz bir hale sokmaktadır.

Harici sermayeyi himaye ve teşvik etmeyi umumiyetle arzu etmeyen ve her şeyden evvel millî bir sermaye yaratmaya çalışan bizzat Kemalistler de bazı inhisar ve millileştirme tecrübelerinden sonra beynelmilel sermayenin yardımı olmaksızın memleketin iktisadîyatının yükseltilme işini iyi bir surette neticelendiremeyeceklerini anladılar. Bu suretle muhtelit şirketler vasıtasıyla beynelmilel sermaye Türkiye'de yeni sahalar bulmaya ve vaziyetini kuvvetleştirmek imkânına sahip olacaktır.

Siyasî nokta-i nazarından emperyalizm mükemmel faaliyet vasıtalarına sahiptir. Bir taraftan memleket dâhilinde malî sermayeye uzun zamanlardan beri sıkı bir suretle bağlı olan yerli büyük şehir sermayedarlarına, diğer taraftan yine kendisinin muavenete mazhar olan irticâ ve saltanat unsurlarına isnat etmektedir. Bunlardan birincileri, onun tabii müttefikleri, ikincileri ise uşaklarıdır. Bu suretle millî inkılâbın muvaffakiyetleri büyük tehlikeler karşısındadır. İnkılâbın genişleme ve derinleşmesinde fevkalade olan Türkiye'nin emekçi kitleleri ve Kemalistler, emperyalist devletler etrafına toplanmış olan vârisler tarafından idare edilen bu düşman güruhla mücadele ederken bütün dünya tarafından terk edilmiş her nevi maddi ve manevi müzaheretten mahrum bırakılmış değildir. Komünist Enternasyonal'in rehberliği altında ki beynelmilel proletaryanın ekseriyeti emperyalizm tarafından ezilen milletleri ve bu meyanda bir zulümden daha henüz kurtulmuş olan Türkiye'yi de kendi tabii müttefikleri telakki ediyor. Ve onların kurtuluş hareketlerini kolaylaştırmak için her vasıtaya baş vurarak mücadeleye girişiyor. Türkiye'nin halk kitlelerinin anti emperyalist mücadelelerine (SSSR) muzaffer amele ve köylülerinin alaka ve müzaheretinde mühim bir âmildir.

Millî hükümet emperyalizm tehlikesini anlamak hususunda derin bir nüfûz-ı nazara sahip değil gibidir. Ve bu tehlikeyi bertaraf etmek için kendisine arz edilen kuvvetlerden istifade etmek kabiliyetini pek de göstermiyor. Millî istiklâli her nevi taarruzdan masûn kılabilmek için yarım tedbirlerle iktifa ediyor. Hatta halâsını ecnebi sermaye ile bir uzlaşma yapmakta görüyor. Hükümeti aşikâr bir anti-emperyalist veçhe almaya, şehir, köy işçilerinin her nevi kapitalist istismardan kurtulmaları için beynelmilel proletaryanın ve SSSR'nin müzaheretinden istifade etmeye, sevk etmek vazifesi amele sınıfının ve onun

fırkasını vazifesidir. Ancak, bu yol üstünde kati adımlar atılmak şartıyla, Türkiye ezilen milletlere hakikî bir pişdâr vazifesi görebilir ve misal teşkil edebilir.

Türkiye'nin İçtimai Bünyesi

Millî İnkılâp daha tamamen sağlamlaşmış değildir. Bizzat memleketin dâhilinde de ilk fırsatta inkılâbın üzerine atılmayı bekleyen bir düşman güruhu mevcuttur. Emekçi kitlelerinin arzularının tahakkuku için bir çok mânialar mevcuttur. Bu mâniaların en başına; demokratik ve laik cumhuriyetin banilerini milliyetçi burjuvaziyi koymak lâzımdır. Kemalist fırkası tereddî ve inhilal alametlerini izhara başlamıştır. İnkılâpçı hamlelerinin menbaı kurumuş gibidir. Mazinin çürümüş müesseselerine karşı yaptığı mücadele de ona cidâl-cû bir mahiyet veren kuvvetler şimdiden terk etmiş hesap edilebilir. Bu vakıanın izahını onun içtimaî temelini teşkil eden muhtelif unsurların arasındaki rabıtanın kopmasında arayabiliriz. Vaziyet tavazzuh ettikçe dünkü menfaatler arasındaki nokta-i nazar ve menfaat ayrılıkları da tebellür etmektedir. İnkişaf seyrinde bulunan mutavassıt Anadolu sınıflarının fırkası olan Kemalizm gitgide yalnız bu sınıfların en yüksek tabakasının menfaatlerini temsil etmeye başlıyor. Ve bu vaziyet derebeyliğin mirasını zirai bir reformla bertaraf etmesine mani oluyor. Ve ecnebi sermayesiyle yarı bir uzlaşma akdine sevk ediyor. Fakat; Halk Fırkası'nın en ileri fraksiyonu kendisine gelmekte gecikmeyecektir. Ve amele sınıfı ona bir çok içtimaî kuvvetlerin hayatına kastettiğini ve bu badireden kurtulmak için iyice teşkilâtlanmış, mücadeleye celp edilmiş amele ve köylü kitlelerinin muavenetten başka bir çare olmadığını göstermelidir.

İrticâ Kuvvetleri: Cumhuriyetin en amansız ve en tehlikeli düşmanı saltanatçılardır. Bu taraftan gelen tehlikeyi anlamak için bir bayrak altına toplanmış olan veya toplanmaya müstaid bulunan içtimaî kuvvetleri tetkik etmek kâfidir. Biz her şeyden evvel hanedan prensiplerini, perde arkasından idare eden emperyalist devletleri üzerinde durmalıyız. Saltanat aleyhine yapılan mücadelenin tezahüratından biri de anti emperyalist mücadeledir. Saltanatçı güruhun en mühim sergerdeleri ruhanilerdir. Türkiye cemiyetinin, inkılâptan en ziyade müteessir olan teşkilât uzuvlarından birisi de bunlardır. İnkılâp bunların bütün imtiyazlarını ellerinden aldı. Devletteki rollerini hemen, hemen hiçe indirdi. Medreseleri kapatarak, çoğalmalarına bile mani oldu.

Fakat bütün bu ağır darbelere rağmen, bu inhilâl etmeye ve dumura mahkum olan ruhaniler tabakası (henüz bugün bile) kendisini hesaba katmak icap eden bir kuvvettir. Binlerce hoca memleketin en ücra köşelerine kadar dağılmış ve ekserisi cahil halka yegâne ruhbani rehber vazifesini görmektedir. Menfaatlerinin kaybolduğunu gören bu güruh Halk Fırkası'na ve onun tarafından tesis edilmiş olan cumhuriyete karşı büyük bir kin beslemektedirler.

Hükümetin aldığı siyasî tedabir bunları akamete uğratmaya kâfi değildir. Bunların merkezi teşkilâtlarını dağıtmak ve her nevi idare vasıtalarından mahrum kılmak iyidir. Fakat bunları faaliyet sahalarında yani küçük köylerde ve zürrâ aşiretlerinde yakalamak ve ezmek daha kati bir tedbirdir. Her hocanın bulunduğu yere onunla köylü gençliği arasına girecek olan bir muallim göndermek lâzımdır.

Saltanatçı harekette hocalardan sonra gelen en mühim kuvvetlerden biri de or-

dudan kovulmuş olan askerlerdir. Tekaüde sevk ve terhis edilen bir çok büyük rütbeli zabitan mevcuttur. Bunların ekserisi sabık sultanın maiyetinin nüfuzu altına düşmüştür. Bunları siyasî sergüzeştlere celb gayet kolaydır. Her zaman her siyasî suikast de bunlar konspirasyonun esasını teşkil ederlerdi. Kürt İsyanı'nın muhakemesi şeyhlerden sonra bu nevi zabitanın gayet mühim bir rol oynadığını meydana çıkarmıştır. Binaenaleyh, inkılâpçı fırkaların bu tehlikeyi bertaraf etmek usullerini iyice tetkik etmeleri lâzımdır. Bu unsurların en ileri ve en temizlerini cumhuriyetçi teşkilâtlarda kullanmalı ve onları irtica ile sıkı bir surette bağlanmış olanların karşısına sevk etmelidir.

Eski idarenin ilgasıyla makamlarını kaybetmiş olan memurlar da aynı vaziyettedir. Fakat bunlar ne o kadar cidal-cu, ne de o kadar çoktur. Bundan maada devlet daireleri genişlediği müddetçe, hükümet bunları işe celp etmektedir. Mamafih, bu eski memurların her zaman saltanatçı olarak kalacaklarını işaret etmek lâzımdır. Umumiyetle toprak sahiplerinin ve kısmen derebeyi rüesasının inkılâba karşı aldıkları vaziyet bugüne meşkuktu. Yunan istilasının darbesi onları Kemalistlerin kucağına atmıştı. Bugüne kadar Kemal'in içtimaî siyaseti onların bilâ-vasıta menfaatlerini tehlikeye düşüren bir mahiyet arz etmiyordu. Bundan dolayı, bu tabaka Kemalizm'e muavenette devam ediyordu. Fakat derebeyliğini ilga etmek meselesi mevzu bahis olmaya başlayalıdan beri derebeyi istifade eden beyler gözlerini saltanatçıların tarafına çeviriyorlar. Yalnız Kemalistlerin yapmak istedikleri reform bir siyasî ve idari bir mahiyette olduğu için (hakikî manasıyla) toprak sahipleri, topraktan rant almakta ve hatta hükümetin gümrük siyasetiyle himaye edilmekte devam edeceklerdir. Bundan dolayı bunların Kemalizm cephesinden ayrılmalarında mana yoktur. Fakat Kemalizmin bugün temas etmekten çekindiği mesele, toprakların köylülere tevzii meselesi ortaya çıkar çıkmaz ani bir tahavvülle karşılaşacağız. Bütün bu zengin sınıflar saltanatçı saflarını genişletmekte tereddüt etmeyeceklerdir. İnkılâbın menfaati namına, bunların toprakları ve âlâtı daha şimdiden bilâ-tazminat müsadere edilmeli ve onlar ellerinde hiçbir vasıta olmaksızın mahiyetlerini meydana çıkarmaya icbar edilmelidirler. Halk Fırkası bu işi becerecek bir kabiliyet göstermediği için, emekçi kitleleri onu bu hususta ileri gitmeye icbar etmelidirler.

Kemalizm alçakça milli siyasetiyle millî ekalliyeti inkılâptan uzaklaştırmıştır. Bunların kendi mukadderatlarını istedikleri gibi tayin etmeleri hususundaki prensiplerini tanımak ve bilahare müşterek tehlike olan emperyalizme karşı mücadele etmek için ittihadı teklif etmek lâzımdır. Filhakika, Türkiye hudutlarının haricinde Fransız veya İngiliz hâkimiyeti her nevi müdafaa vasıtasından mahrum olan bu milletleri gözlüyor. Bu milletlerin ve bilhassa Kürtlerin reislerinin saltanatçı emperyalist dalaverelerine kapıldığı bir vâkıadır. Bu vaziyetten kurtulmak için yegâne çare, reisleri kendilerini körü körüne takip eden kitlelerden ayırmak ve bu kitlelere toprak vermek anti-emperyalist mücadeleye onları sevk etmektir. Yahudi, Ermeni, Rum ve saire gibi gayri Müslim ekalliyetlere gelince bunların burjuvazisi başka bir sahada kapitalist burjuvazi ile emperyalist cephesinde birleşmektedir. Bu milletler mukadderâtını tayin etmek hususundaki haklarını tanımak ve bunların emekçi sınıflarına menfaatlerinin Türk amele ve köylüleriyle beraber emperyalistlere karşı mücadele etmek olduğunu göstermek lâzımdır.

Bu safi saltanatçı kuvvetlerin yanında bu tehlikeden daha az ağır olmayan diğer bir tehlike cumhuriyetin karşısına çıkmaktadır ki inkılâpçılar buna karşı da mücadele etmelidirler. Bu tehlike hilafetçiliktir. Bu siyasetin taraftarları sultandan vazgeçiyorlar,

fakat İstanbul'da siyasî kuvveti olmayan bir halifenin bulunmasını muvafık addediyorlar. Bu hareketi idare eden büyük şehirlerin sermayedar burjuvazisinin muhalefetidir. Halife, dinin serbestiyeti, demokrasi bütün bunlar millî istiklal gayeleri ile taban tabana zıt olan iktisadî bir programı maskeleyen şeylerdir. Eğer bu fikir taraftarlarını dinleyecek olursak, şahsi teşebbüslere mutlak bir serbesti vermek, ecnebi sermayesinin girmesine mani olan her maniayı kaldırmak hükümet inhisarından vazgeçmek ve saire, ve saire lâzımdır. Bu muhtekir burjuvazinin senelerden beri beynelmilel malî sermaye ile sıkı bir surette kaynaşmasından dolayıdır. Muhtekir burjuvazi kendi menfaatleri için mücadele ederken aynı zamanda emperyalizmin lehine de mücadele ediyor. Emperyalizmin işini görüyor. Burjuvazinin bu sağ cenahı saltanatçılardan daha ziyade teşkilâtlı ve daha ziyade yeknesaktır. Fakat binnetice bu iki aksi inkılâpçı hareket kendi arasında anlaşıyor ve aşağı yukarı kaynaşıyor. Bu hususta az malumata sahip olan ahalinin, bu iki hareketi birbirinden tefrik etmemesi ve birbirine karıştırması iyi bir tesadüftür. Zira, bunları birbirinden ayıran farklara rağmen, inkılâbın menfaati nokta-i nazarından her ikisi de aynı surette tehlikelidir. Çünkü, her ikisi de emperyalizmin uşağıdırlar. Oldukça nüfuza sahip bir çok askeri rüesa burjuva muhalefetinin başındadır. (Muallim, gazeteci, muharrir ve mühendis gibi) münevverlerin ekseriyeti, bir çok memurlar bu muhalefetin taraftarıdırlar. İttihat ve Terakki'nin gizli teşkilâtları, onlarla müştereken hareket etmektedir. Bu murabahacı sermayedarlar gibi malî sermaye ile uyuşan gayri Müslim ekalliyetlerin burjuvazisi de bu burjuva fraksiyonunun siyasetini himaye ediyorlar.

Bu kuvvetleri akamete uğratabilmek için her yerde olduğu gibi inkılâpla irtica arasında sallanan şehirlerin küçük burjuvazisini teşkilâtlandırmak ve onları irticaın nüfuzundan kurtarmak lâzımdır.

Gerek bir amele inkılâbında, gerek irticaın yapacağı bir taarruzda bir rol oynaması melhûz olan lümpen proletaryayı da nazar-ı itibara almak icap eder. Hükümetin amele teşkilâtlarına vurduğu darbeler, fena sa'y şeraiti, iktisadî vaziyetteki adem-i istikrar, işsizliğin çoğalması dolayısıyla bu tabaka günden güne fazlalaşmaktadır. Kemalistler amele sınıfının teşkilâtlanmasına mani olarak bizzat kendi eserlerine darbe vuruyorlar.

İnkılâp Kuvvetleri

Eğer millî inkılâp teşkilâtı içtimaî bir kuvvete istinat edemediğinden dolayı irticaın tehdidi karşısında bulunuyorsa, bu her şeyi devlet iktidarı vasıtasıyla tahakkuk ettirmek isteyen Kemalistlerin bu büyük hatasından dolayıdır. Ellerinde iyi bir jandarma kuvveti ve muntazam bir ordu geçirince her şeye sahip olduk zannettiler. Fakat tarihi tecrübe bize halk kitlelerin müzahereti olmadan hiçbir inkılâbın yaşayamayacağını göstermektedir. Eğer Türkiye'de bile bu kadar cezri bir tahavvül olmuş ise bu halk kitlelerinin müzahereti sayesindedir. Kemalist hükümet bu kitleleri bir zırh olarak kullanmak için onları siyasî bir surette teşkilâtlandıramadı. Bütün bu kuvvetleri içtimaî inkılâbın menfaatine teşkilâtlandırmak isteyen Komünist Fırkasını tazyik ediyor.

Bu kategoriye idhal edilmesi kabil olan kuvvetlerin fevkalade bir ehemmiyeti vardır. Köylülerin büyük bir ekseriyeti inkılâbın derinleşmesi ile menfaattardırlar. Türkiye nüfusunun üçte dördünü teşkil eden köylünün, yüzde sekseni cemiyetin ezilmiş unsurlarıdırlar, ve derin bir sefalet içinde yüzüyorlar. Şarki Anadolu vilayetlerinde esir gibi yaşıyorlar. Orta Anadolu'da gırtlağına kadar borca girmiş küçük mülkiyet sahipleri ha-

lindedirler. Garbi vilayetlerde ise, ortakçı ve gündelikçi olarak çalışıyorlar. Zenginleşmiş köylüler daha şimdiden cumhuriyete müzaheret etmektedir. Orta ve fakir köylüler ise cumhuriyet saflarına girmek için ise hayatlarının bir avuç toprak ve berbat aletlerinin bir az iyileşmesini istiyorlar. İnkılâpçıların en mühim vazifelerinden birisi de bunları toprak tevzi etmek suretiyle teşkilâtlandırmak ve bilahare derebeylere ve mütegalibeye karşı mücadeleye sevk etmektir. Kemalistler hiçbir suretle şahsi mülkiyete dokunmak istemiyorlar. Daha ziyade mütegalibe ve zengin köylüler ile ittifak etmek arzusunu gösteriyorlar. Böyle akim bir siyaset onların iflasına müncer olacaktır. Yahut, Fırkalarının sol cenahı bütün ileri burjuva unsurları ile beraber halk kitlelerinin teveccühünü kazanacak ve bu suretle vaziyeti kurtaracaktır.

200.000 azası olan amele sınıfı da birinci derecede bir anti-emperyalist inkılâpçı kuvvettir. Fakat Kemalistler daha epeyce zaman beraber yürütecekleri bu kuvveti her vasıta ile eziyorlar. Daha şimdiden saltanatçı ve emperyalist düşmanlarla (?) işlerini tamamen bitirmeden evvel amelelerle karşı düşmanca bir vaziyet takınmak lüzumunu hissediyorlar. Bütün amele siyasetlerini amele sınıfını tamam bir teşkilâtsızlık içinde bulundurmak arzusuyla hülasa edebiliriz. Hükümet ajanlarının entrikaları ve idari dalavereleri dolayısıyla Türkiye amelelerinin ancak % 25 teşkilâtlanabilmiştir. Tabiidir ki adedi hemen, hemen 4.000.000'e varan ve en küçük bir teşkilâttan bile mahrum olan ziraat ameleleri bu hesaba dâhil değildir.Bundan maada bir çok ameleler burjuvazinin nüfuzu altında bulunan loncalar etrafında toplanmıştır. Fakat Türkiye amelesi, beynelmilel kapitalizmin tereddisi dolayısıyla kötürümlüğe mahkûm olan yerli burjuvazinin aksine sınıf mücadelesinin her tarafta barikat mücadelesi şeklini aldığı, emperyalist sermayenin tazyiki fevkalhad büyüdüğü bir zamanda sahneye giriyor. Beynelmilel proletarya ile tesanüd fikrini kavramıştır. Ve her mânia inkılâpçı anti emperyalist mücadelesini itham edecektir. Eğer Halk Fırkasında askerlerin dar görüşleri yerine geniş ve derin bir nokta-i nazar hâkim olacak olursa, cumhuriyetin halâsı demokratik serbestilere mani olan tedabir de değil, fakat serbest teşkilâtlanmış emekçi kitlelerinin sağlam ve açık müzaheretinde görülecektir. Amele sınıfının pişdar kısmı idarecilerin her nevi entrika ve dalaverelerine rağmen her vasıta ile kitlesinin menfaatlerini müdafaa ve her fırsatta anti-emperyalist kini fazlalaştırmaya amadedir.

İnkılâbın en canlı kuvvetleri meyanında küçük burjuva nokta-i nazarına sahip münevver gençliğe de bir yer ayırmak lâzımdır. Filhakika bu gençliğin ekseriyeti büyük atalet ve tembellik içindedir. Fakat mümtaz bir ekalliyet içtimaî mesele ile fevkalade alakadar, ve bunlar ile uğraşmak icap eder. Kitlelerin talim, terbiye ve teşkilâtlanmasında ve fevkalade muhtelif sahalarda inkılâpçı propaganda yapmak hususunda bu gençlik tarafından semeredar vazifeler görülebilir. Gençlik vasf-ı mümeyyizi olan kararlardaki katiyet ve fedakârlık olanları inkılâbî mücadeleye geçmek için en iyi bir vasıta, gayelerinin esası iflas etmeyen inkılâpçı bir fırka, anti emperyalist mücadelenin en iyi mücâhidlerinden biri olan gençliğin bu kısmını ihmal edemez[67].

67. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 37_36, Belge No: 131-142 **[Eski Türkçe]**.

Faaliyet Programı
Umumî Siyaset:

(TKP) Komünist Enternasyonali'nin bir şubesi olmak itibariyle her nevi derebeyi ve sermayedar nizam-ı içtimaîsinin tamamiyle mahvını, amele ve köylülerin sınıfî mücadelelerini inkişaf ettirmek ve onları usullü bir tarzda teşkilâtlandırmak suretiyle amele ve köylü hâkimiyetinin nihayet komünizmin teessüsünü istihdaf eder.

1- TKP emperyalist kapitalizmin ve sultanlığın yeniden tesisi için içtimaî bir temel teşkil eden (derebeyler, ruhanîler, büyük emval-i gayr-i menkûle ve çiftlik sahipleri, murabahacı, burjuvazi, sabık aksi inkılâpçı zabitler, [İngilizce metinde: sabık zabitler, eski memurlar, aksi inkılâpçılar] ve saire gibi) bütün mürteci kuvvetlerin amansız bir düşmanıdır. Bu kuvvetlere karşı tevcih edilen her hakikî mücadeleye iştirak edecektir.

2- TKP amele sınıfının ve fakir köylülerin fırkası olmak itibariyle, bu kitlelerin menfaatlerini müdafaa etmek için kendilerini teşkilâtlandırır. Bundan başka inkılâpçı şiarlar etrafında ve münevverler, esnaf [İngilizce metinde ek: büro emekçileri] ve saire gibi bütün inkılâba mütemayil içtimaî kuvvetleri toplamaya çalışır.

3- Kemalizm, haricî emperyalizm ve irticaya karşı mücadeleye devam ettikçe, TKP, Halk Fırkası'na müzaheret edecek ve onu inkılâbı genişletmek için tazyik edecektir. TKP Kemalizmin en cezrî unsurlarını tutmak suretiyle Halk Fırkası içinde emperyalizm ve irtica'la uzlaşmak gibi cereyanlarla mücadele etmelidir.

Faaliyet programı.
a) Politik alanda:

1 Emperyalist kapitalizme ve saltanata karşı savaş TKP'nin politikasında odak noktasını oluşturmaktadır. Parti işbu programın giriş bölümünde sıralanan, saltanatın ve emperyalizmin çevirdiği entrikalarının sosyal zeminini oluşturan bütün güçlere karşı düşmanca tavır almak zorundadır. Bu güçlerin çekiciliğini ve saygınlığını zayıflatacak her önlemi TKP, nereden geldiğine bakmaksızın, destekleyecektir.

2 TKP, gericiliğe ve emperyalizme karşı muhalefeti oluşturabilecek sosyal güçleri teşkilâtlama ve teşvik etmede inisyatifi kendi eline almak zorundadır. Bu arada parti aydın ve memurların, genel olarak küçük burjuvazinin en ilerici kesimlerini devrimci sloganlar etrafında toplayarak kendinden yana çekmeye çalışacaktır.

3 TKP emperyalizme karşı bir etmen olan Kemalizmi desteklemelidir. Ama ilerici burjuvazinin bu partisi bir süreden beri durgunluk belirtileri göstermektedir. Onun devrimci coşkusu özel mülkiyetle ilgili önyargılarını aşamamaktadır. İleriye gitme yerine, günden güne gerilemektedir. Tarım alanında köklü reformlar yaparak durumunu güçlendirme yoluna gitmediği için varlıklı sınıflarla ittifak aramak ve belirli ödünler temelinde yabancı sermayeyle uzlaşmak zorunda kalmaktadır. Ve bu yolu izlemekle, emperyalizme karşı savaş yeteneğini tama-

	men yitirme riskine girmektedir. Bu durumda, üstelik Kemalistlerin sosyal-ekonomik politikası emekçi yığınların çıkarlarına ters düştüğünden, TKP için yakın bir zamanda Kemalistleri destekleme yönünde hiç bir ağırlıklı gerekçe kalmayacaktır. Bununla birlikte, Kemalistlerin partisi özerk bir ulusal sermaye yaratmaya çalışan ve cumhuriyetçi kurumlara içtenlikle bağlı bulunan yegâne parti olduğu için, gerici partilerin faaliyetleri bu partinin varlığını tehlikeye attığı her seferinde TKP onun yardımına koşmalıdır.
4- Derebeyliğini can evinden vurmak için TKP, derebeyleri emlâkinin derhal ve bilâ-tazminat köylülere verilmek üzere müsaderesini ve her nevi derebey hukuk ve imtiyazâtının lağvını taleb eder. Hükümetin bu meseleyi kat'î ve cezrî bir surette halletmek hususunda gösterdiği taallülü de teşhir ve ilân eder.	4 TKP feodalizme karşı açıkça ve sistemli bir şekilde savaşmalı, hükümetin kararsızlığını aktif bir şekilde eleştirmeli, bu sorunun çözümü için köklü çözümler getirmeli ve büyük çiftlik sahiplerinin mülküne hemen el konmasını istemelidir.
5- TKP gerek sabık hanedan ailesine, gerek bütün mürteci saltanat rüesasına ait bilumum emlâkin müsaderesini talep eder.	5 Burjuvazinin eski rejimin belirli geleneklerini üstü örtülü bir şekilde geri getirmeye yatkın olup, uluslararası sermaye sahiplerine sıkıca bağımlı bulunan sağ kanadının içyüzünü TKP her fırsatta açığa vurmalı, emperyalist zulmün bir ajanı olarak geniş yığınların ona karşı nefretini sağlamalıdır.
6- Büyük şehirlerin murabahacı burjuvazisi, cumhuriyetçi olduklarını ilân etmelerine rağmen, eski devrin avdetini gizli gizli istemekte ve beynelmilel malî sermayenin hakikî bir hâkimiyeti altında bulunmaktır. TKP bunlarla mücadele eder ve geniş halk kitleleri karşısında bunları emperyalizmin ve saltanatın yeniden avdetini isteyenlerin ajanları olarak teşhir eder.	6 TKP halk yığınlarını mücadeleye davet ederken burjuva demokrasisinin hayalci niteliğini ortaya koymakla birlikte, Kemalistlerin ortadan kaldırdığı demokratik hak ve özgürlüklerin yeniden sağlanmasını isteyecektir. Bu özgürlüklerin içerikten yoksun boş lâf olmaktan çıkarılıp köy ve şehir işçilerinin kendi hak ve çıkarlarını korumak için teşkilâtlanmasına, kendi basınını yaratmasına ve ülke politikası hakkında görüşlerini ifade etmesine imkân sağlayacak gerçek özgürlükler haline getirilmesini isteyecektir.
7- TKP emekçi kitlelerinin serbestçe	7 TKP Kemalistlerin ulusal azınlıklara karşı uyguladığı nefret uyandırıcı

teşkilâtlanmaları ve her vasıta ile kendi hak ve menfaatlerini müdafaa etmeleri için bu kitlelere Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile temin edilmiş olan demokratik hürriyetlerin ve teminatın iadesini ve Takrir-i Sükûn Kanunu'yla bilfiil ilga edilmiş demokratik vatandaşlık hukukunun yeniden temini üzerinde ısrar eder.

8- TKP millî ekalliyetlere karşı kullanılan zulüm siyasetini ve bugünkü şerait içinde Müslüman ekalliyetler için kullanılan Türkleştirme şeklindeki tazyikatı şiddetle ve tamamen red eder. TKP bu ekaliyetlerin kendi mukadderatlarını serbestçe tayin etmek hususundaki sarih haklarını [İngilizce metinde ek: ve bu halkların mazlumluğunu istismar eden ve onları sonra daha ağır bir boyunduruğa geçirebilmek için isyana kışkırtan emperyalist kuvvetlerin tehdidine karşı müttehid kuvvetlerle mücadele etme hakkını] tanır. Bu duçar-ı gadr olmuş milletlerin boyunlarına geçirilen boyunduruklara karşı tam bir mücadelelerini temin için onları Türk amele ve köylüleriyle kardeşçe bir ittihada davet eder. Kürt, Çerkes vesaire şeyh ve beylerinin topraklarının müsaderesiyle bunların fakir halk arasında tevzii; bu ekalliyetlerin inkılâp lehine kazanılmaları için yegâne yoldur.

9- Türkiye Komünist Fırkası, hilafet lehinde her nev'î hareketin ve bu harekete içtimaî bir temel teşkil eden her nev'î klerikalizm şekillerinin ve ruhbanların aleyhine mücadele eder.

10- TKP bütün hâkimlerin ve mesul memurların (mütegallibe ve mürtecilerin

Türkleştirme politikasına kesinlikle karşıdır. TKP azınlıkların kaderini özgürce sahiplenme hakkını tanımakta ve ayni zamanda soyguncu devletlerin küçük halklar için ciddi bir tehlike oluşturduğuna işaret etmektedir. TKP onlara emperyalist tehditlere karşı birlikte daha başarılı savaşabilmek için Türkiye ile kardeşçe birlik içinde kalmalarını önermektedir. Emperyalizme karşı düşmanlığın somut gerekçelerini vermek ve bütün uluslardan küçük köylüleri maddi bağlarla birbirlerine bağlamak için ise, ihtiyacı olan tüm köylülerin topraklandırılmasını talep edecektir.

8 TKP yürürlükteki seçim kanununun kadınlar da dâhil seçmen listeli nisbi temsil temelinde genel seçim kanunuyla değiştirilmesini talep etmektedir.

b) Ekonomik alanda.

9 TKP Kemalist hükümetin ta başlangıçtaki anti-emperyalist doğrultudan açıkça uzaklaşan yeni ekonomik politikasını mahkûm etmektedir. Ülkenin büyük ekonomik kalkınma davasını devletin yalnız kendi imkânlarıyla gerçekleştiremeyeceğini ileri sürerek özel teşebbüse ve devlet katılımlı karma şirketlere elverişli ortam yaratan Kemalistler ulusal programa kısmen ihanet etmektedir. Böylelikle yabancı kapitalistler yalnız himayeci önlemlerden yararlanmakla kalmayıp, ayni zamanda resmi ulusal kurum maskesiyle Türk işçisini başını kaldıracak zaman bile bırakmadan sömürecektir. Böyle bir politikayı ancak ulusal ekonominin sıkı bir parti kontrolünde bulunduğu Sovyet devleti göze alabilir. Ekonomik temellerin özel mülkiyete ve özel teşebbüse dayandığı yerde bu yolla kapıyı aralamak, ardına kadar açmaktan da kötüdür. TKP bu politikanın karşısına emperyalist sermayeyi kontrol etmenin daha doğru yöntemi olarak dış ticaretin ve ulusal ekonomi için yaşamsal

rey hakkından mahrum olmaları şartıyla) rey-i âm usulünde müntehib olmalarına eski idare taraftarlarının bilumum memuriyetlerden azledilmelerini talep eder.

11- TKP efradı askerliği meslek edinmiş bir ordunun yerine, inkılâbın en emin bir istinadgâhı olan amele ve köylülerin hükümetçe umumî teslihi, inkılâbın kazançlarını müdafaaya en elverişli bir tedbir olarak talep eder.

12- TKP bugünkü intihab kanunu yerine 18 yaşından itibaren erkek ve kadın bütün şehir ve köy emekçilerine temsil-i nisbî usulüyle intihab hakkını veren bir dereceli bir intihab kanununun şimdiki intihab kanunu yerine ikamesini taleb eder. [İngilizce metinde ek: TKP bütün feodal, murabahacı, mürteci unsurların rey hakkından mahrum kılınmasını talep eder.]

13- TKP aynı suretle belediye intihaplarının da mütegallibe, mürteci ve murabahacıların reyleri olmadan bilâ-vasıta rey-i âm ususlüyle yapılmasına ve belediyelerin geniş bir muhtariyete sahip olmalarını talep eder.

14- TKP, Kemalist hükümetinin siyasî muhakemeleri vasıtasıyla takip ve mahkûm edilen komünistler; amele mücahitleri ve bilcümle inkılâpçılar için tam bir af ister ve bunların derhal tahliyesi hususunda ısrar eder.

Amele Sınıfı

15- TKP âtideki amele metalibi tahakkuk edinceye kadar işçi hukuk ve menafiini kefaleti altına alan bir mesaî kanunu lehinde şiddetle tahrikâtına devam edecektir.

1- Meslek birliklerinin, amele fırkalarının kulüp vesaire gibi bütün amele teşkilât şekillerinin serbestîsi.

2- Devlet ve patronlar tarafından meslek birliklerinin amele sınıfının resmî ve temsil salahiyetini haiz teşkilâtları olarak tanınması.

3- Gerek kapalı mahaller ve gerek bü-

önemdeki işletmelerle onlara katılan ilgili kooperatiflerin devlet tekeline alınması önerisiyle çıkmaktadır. TKP ayni ruhtan hareketle, yönetimine işçilerin de katılması şartıyla demiryollarının ve madenlerin devletleştirilmesi için propaganda yapacaktır.

1. TKP özel ticaret alanındaki spekülasyonlara karşı en iyi araçlardan biri olan kooperatif hareketinin gelişmesini var gücüyle destekleyecektir. Parti üyeleri kooperatiflere girmeli ve yönetici rol oynayacak duruma gelmeye çalışmalıdır.

2. Vergiler. TKP aşarın kaldırılmasını selâmlamakta, ancak onun tahıl satış tarhı şeklinde korunmasını ve arazi vergisinin artırılmasını protesto etmektedir. Bu değişimler büyük baş hayvanlarına verdiği yem için ve ev halkının bakımı için hiç vergi ödemeyen zengin köylülerin yararına çalışırken küçük köylüler, başka biçimde olsa da, yine vergi yükünün altında ezilmektedir.

3. TKP aşarın yerine, toprağı bir hektarı aşmayan köylülerin bütün vergilerden muaf tutulması şartıyla tüm köylü işletmelerine müterakki arazi vergisi uygulamasını önermelidir.

4. Küçük köylülerin ve yarıcıların tüm iş vergisi ve resim mükellefiyeti, bütün feodal mükellefiyetler kaldırılmalıdır.

5. TKP yürürlükte bulunan ve özellikle memur ve işçilerle bütün dar gelirlilere ağır yük olan gelir vergisinin kaldırılmasından yana aktif kampanya yürütmelidir. TKP gerçek gelirler üzerinden müterakki vergi alınmasını ve işçilerle küçük zanaatçıların her türlü malî tahsilattan muaf tutulmasını savunacaktır.

6. Miras ve malî sermayeye müterakki vergi uygulanmalıdır.

7. TKP her şeyden önce dar gelirli tüketici yığınların belini büken dolaylı vergilere kesinlikle karşıdır. TKP ilk ihtiyaç maddelerine düşen yerel resimlerin ve iletişim araçlarından alınan vergilerin vb. kaldırılmasını isteyecektir.

yük meydan gibi açık mahallerde umumî içtimaların serbestîsi.

4- Sokaklarda nümayiş hakkı.

5- Grevlerin serbestîsi ve amelenin grev bozanlara karşı yapacakları mücadeleye hükümetin adem-i müdahalesi.

6- Amele matbuatının mutlak bir surette serbestîsi.

7- Toprak üstünde 8; toprak altında 6 saat yevmî mesai müddeti.

8- Gece işleri zaruri olan yerlerde bu işler için iki misli yevmiye.

9- Kadınlar ve çocukların gece işlerinde çalıştırılmaması.

10- 14 yaşından aşağı çocukların sanayide çalıştırılmaması.

11- Maden ocaklarında 14 ilâ 18 yaşındakilerin çalıştırılmasının men'i.

12- Gebe kadınların 4 hafta hamlden evvel ve 4 hafta hamlden sonra yevmiyeleri tesviye edilmek şartıyla mezun addedilmesi.

13- Hastalara ve işbaşında kazaya uğrayanlar ve malul kalanlara, patronlar tarafından bütün tedavisi, aylık bağlanması ve tazminat verilmesi.

14- İşsizlik ve kazalara karşı yevmiyelerden kesilmemek suretiyle amelenin sigortası.

15- Yevmiyelerden kesilmemek suretiyle amelelere tekaüdiye temini.

16- Ölen amelelerin ailelerine yardım. Amelenin mensup olduğu müessese tarafından amele menfaatine hasta kasası tesisi.

17- Fabrika ve atelye komiteleri tesisinin serbestîsi ve bu komitelerin patronlarla amele arasındaki münasebeti tanzim, istihsali kontrol etmek haklarının tanınması

18- Meslek birliklerinin, patronlarla kollektif mukavele yapmak haklarının tanınması

19- Amele ile patronlar arasında iş mültezimliği suretindeki vasıtacılığın men'i.

20- Vasati yevmiyelerin meslek birlik-

8. Gümrük resmi alanında himayeci politikayı caiz görmekle birlikte TKP gıda fiyatlarına yansıyan ve hayat pahalılığını artıran çifte vergi uygulamasını protesto etmek zorundadır.

9. Millî eğitim. Kemalistlerin laik okul politikası iyidir, ama bu politikanın sonuçları okul öğretmenliğini hâlâ imamın yaptığı köylerde henüz hissedilmemektedir. TKP, genç laik öğretmen Küçük Asya'nın en ücra köyünde bile köy çocuklarını son imamın yıkıcı etkisinden kurtarıncaya kadar, okulların laik niteliğini savunan ajitasyonu sürdürmek zorundadır.

10. Kemalistler cahilliğe karşı henüz bir savaş başlatmamıştır. TKP bu yönde kapsamlı bir kampanya yürütmeli, kışlanın genç köylüler için bir tür okul olmasını, yetişkinler için gece kursları açılmasını ve zorunlu ilköğretimin gerçekleşmesini vb. istemelidir.

11. Köylülük. Köylülük konusuna gelince, TKP politikasında değişik köylü kategorileri arasında fark yapacaktır. TKP

1. Büyük toprak sahiplerinin topraklarının, ziraat araç ve gereçlerinin karşılıksız müsadere edilmesini ve bu toprak ağalarının eski etki alanlarından başka yerlere sürülmesini;

2. Bu topraklarla ziraat araç ve gereçlerinin ve vakıf topraklarının az topraklı ve topraksız köylülere bedava dağıtılmasını;

3. Küçük ve orta köylülerin topraklarını ipotekten kurtarmaya yönelik kanun çıkarılmasını;

4. Bir hektarın altındaki arazinin, bir çift öküzün ve bir yıllık yedek erzakın borç ya da vergi karşılığı satılmasının kanunla yasaklanmasını;

5. Yalnız 5 hektardan az toprağı olan köylülere verilecek büyük baş hayvan ve tarım aracı için kolaylıklı tarım kredisi sisteminin getirilmesini isteyecek;

6. Kredili tarım şirketleri yararına ve

leri ittihadı tarafından temini.

21- Asgari yevmiye haddini gösterecek olan asgari maişet pahasının belediyeler tarafından ayda bir tesbiti.

22- Haftalık 44 saatlik ücretli mütemadi istirahat müddetinin kabulü.

23- Aynı fabrikada bilâ-fasıla çalışan her amelenin senede bir defa bilâ-fasıla bir ay müddetle ücretli istirahat hakkının tanınması

24- Şehirlere uzak fabrika ve maden ocakları civarında hıfzıssıhhaya muvafık amele evlerinin inşası.

25- Amelelerin ceza-yı nakdî suretiyle tecziyesinin men'i.

Köylülük

16- TKP köylüler için toprak ister ve büyük toprak sahipleri, mütegallibeler elinde fakir köylülerin istismar edilmemelerini talep eder.

Elif. Mütegallibe arazisinin ziraat âlât ve edevâtının bilâ-tazminat müsaderesi ve mütegallibenin nüfuz mıntıkalarından uzaklaştırılması.

be. Bütün toprakların âlât ve edevâtın vakfa ait arazinin meccânen topraksız ve az topraklı köylülere tevzii.

Ce. Orta ve küçük köylülerin toprağını her nevi terhînden kurtaran bir kanun

[İngilizce metinde ek: Se. Ziraat Bankasının yeniden teşkilâtlandırılması ve sermayesinin büyük mülk sahiplerine ve murabahacılara değil, geniş çaplı krediyi temin etmek maksadıyla köylülere ait olması.]

Dal. Vergi tahsili gibi bahanelerle köylü emlâk ve emvâlinin satılmaması.

Re. [İngilizce metinde ek: 5 hektardan az toprağı olan] Köylüler için [İngilizce metinde ek: büyük baş hayvan alabilmeleri için] bir kredi usulü.

Ze. Köylü ittihadlarının, sendikalarının ve her nevi, köylü teşkilâtlarının serbestîsi.

Sin. Köylüyü mütegallibe ve tüccara karşı himaye için her nevi kooperatifler.

kooperatiflerlerin alım satım yapabilmesinden yana etkin propaganda yürütecektir.

7. Belirli sayıda büyük esnaf işletmelerini uzmanların yönetiminde devlet işletebilir ve civar köylülere örnek olabilir.

8. TKP'nin ivedi görevlerinden biri, tarım işçilerini teşkilâtlamak, onların çıkarlarını savunmak, tarım ve şehir işçileri arasında sıkı bağı gerçekleştirmek ve haklarını savunacak kanunların çıkarılması için savaşmaktır.

12. İşçi sınıfı. TKP bütün işçi sınıfı önünde kendisini onun önderi ve öncüsü olarak kanıtlamak durumundadır. Bu sıfatlarıyla onun görevi, her durumda işçilerin en dolaysız çıkarlarını savunmak, onlara basit ve anlaşılır sloganlar sunmak, onları eyleme sevk etmek ve başlarına geçmek, birliklerini sağlamak ve burjuva partilerinin her tür vesayetinden kurtarmaktır.

13. Sendikalardaki TKP fraksiyonları duruma hâkim olmalı, onları politik savaşlarda yönetmeli, legal işçi partisi kurma yönünde bir akım oluşturmalıdır. Nesnel koşullar elverdiği an, TKP üyeleri bu ülküyü gerçekleştirme girişimini bizzat üzerlerine alacaktır.

14. TKP aşağıda sıralanan istemleri kapsayacak iş ve işçi kanunlarının çıkarılması için ajitasyonu canlı tutmalıdır:

1. Sendika kurmada tam özgürlük.
2. Hiç bir formalitesiz grev ilânı özgürlüğü.
3. İşçi basınına mutlak özgürlük.
4. İş gününün 8 saati, yer altı işlerinde 6 saati geçmemesi.
5. Gece işine çifte ücret.
6. Kadın ve çocukların gece çalıştırılmasının yasaklanması.
7. 14 yaşın altındaki çocukların fabrikalarda çalıştırılmaması.
8. 14 ile 18 yaş arası gençlerin maden ocakların çalıştırılmaması.
9. Gebe kadınlara doğum öncesinde 4 ve doğum sonrasında 4 haftalık ücretli

Kef. TKP ziraat amelesi bilhassa gündelikçilerinin teşkilâtlarının, onların mutalebatının müdafaasını şehir işçileri ile sıkı bir surette temaslarını temin eder ve onların bu hak ve menfaatlerini temin eden bir kanun ister.

[İngilizce metinde ek: Kaf. Çiftliklere dair yeni kanunun, fakir

17- TKP hususi teşebbüsleri ve muhtelit şirketleri himaye eden ve halk kitlelerinin menfaatine tezat teşkil eden Kemalist hükümetinin yeni iktisat siyasetini reddeder. Bu siyasete karşı harici ticaretin ve mühim müesseselerin alakadarların iştirakiyle ihzarını [hazırlanmasını] talep eder.

18- Önümüzdeki devrede millî iktisada taalluk eden hususatın TKP ber vech-i âti metalibin tahakkuku için mücadele eder.

1- Şimendiferlerin, madenlerin ve alelumum büyük istihsal müesseselerin ve ilh. alakadar amele cemiyetlerinin işletmelere mecburi iştiraki suretiyle millileştirilmesi.

2- Ticaret-i hariciyenin alakadar müesseselerin iştirakiyle millileştirilmesi.

3- Devletin her türlü itibar ve menafi teşebbüsâtına iştiraki.

4- Devletin her türlü istihsal, istihlâk kooperatiflerine iştiraki ve bunlara amele ve köylü celp edecek tedabir ittihazı.

5- Sermaye-i ecnebiyeye karşı amele ve köylü menafiini elde bulunduracak tedabir ittihazı.

6- Ecnebi sermayesiyle ihtiyatkâr teşrik-i mesai ve yerli burjuvazinin sermaye-i ecnebiye ile müştereken Türkiye'yi yeniden koloni [İngilizce metinde ek: veya yarı koloni] haline sokmaları temayülatına karşı mücadele.

Vergiler

19- TKP umumiyetle aşarın lağvını muvafık görür. Fakat aşarın da pazarda diğer şekiller altında muhafazasına karşı mücadele eder.

20- TKP aşarın yerine tekmil varidatı mevzû' ve müterakki bir verginin ikamesini ve bir hektardan daha az toprağa sahip köylülerin vergiden muafiyetini talep eder.

izin.

10. Fabrika sahiplerine ilgili işletmelerde uygun işçi kulüpleri açma yükümlülüğü.

11. Hastalık ve iş kazası durumlarında zorunlu sağlık hizmeti.

12. Kaza durumlarında patronların tazminat ve emeklilik ödemesi.

13. İşçilere emeklilik hakkı.

14. Ölen işçilerin ailelerine yardım verilmesi.

15. Fabrikalarda işçi komiteleri kurma ve bu komitelere patron ile işçiler arasındaki ilişkileri düzenleme hakkı.

16. Sendikalara işverenlerle toplu sözleşme hakkı.

17. İşçilerle işverenler arasında her çeşit müteahhit ve aracının kaldırılması.

18. Ortalama ücretin sendikalarca belirlenmesi.

19. Belediyelerin belirli sürelerle asgari ücretten oluşan geçim alt sınırının tespit edilmesi.

20. Ayni işletmede 1 yıl çalışmış bütün işçilere haftada 42 saat kesintisiz istirahat ve 1 aylık ücretli izin.

21. Şehre uzak madenlere ve işletmelere yakın yerlerde işçiler için sağlam konutlar.

22. İşsizlik sigortası.

23. Cezaların yasaklanması.

15. TKP aydın ve işçi gençler arasındaki çalışmalarını özel bir özenle yürütmeli, onlar üzerindeki etkisini genişletip güçlendirmeli, komünist gençlik teşkilâtını güçlendirip, onun çalışmalarını titizlikle yönetmelidir.

16. Komünist gençlik teşkilâtı TKP'nin programını kılavuz edinmeli ve üyelerinin ulaşabileceği her ortamda partinin görüşlerini yaşama geçirmelidir. Köylü ve işçi gençlerde emperyalizme ve gericiliğe karşı nefret aşılama ve eğitme gibi ince bir görev komsomola düşmektedir.

17. TKP günden güne sayıları artan

21- TKP küçük köylüleri ve ortakçıları derebeylik bakiyesi olan angarya ve angarya vergilerinden kurtarmak için mücadele eder.

22- TKP bilhassa ameleleri köylüleri ve bütün fakir sınıfları zarara sokan bugünkü kazanç vergisine karşı mücadele eder aynı zamanda amelelerin ve küçük sanatkârların her nevi vergiden muaf tutulmalarını arzu eder ve bugünkü kazanç vergisi yerine, müterakki bir gelir vergisinin ikamesini ister.

23- TKP mütevaris servet ve malî sermaye üzerinden müterakki bir gelir vergisi talep eder.

24- TKP bilhassa fakir ve müstehlik kitleleri zarara sokan her nevi bi'l-vasıta vergilerle mücadele edecektir. Havayic-i zaruriyeyi pahalılandıran okturuva, istihlâk gibi her nevi resimlerin ilgası.

25- TKP mevadd-ı gıdaiye pahalılaştıran rüsûmu protesto eder.

Maarif Siyaseti

26-TKP ibtidai tahsilin mecburi ve meccani olmasının nazari bir düstur şeklinden çıkarılmasını ister. Fakir köylü ve amele çocuklarına meccani mektep, meccani tedris levazımatı, elbise, gıda [İngilizce metinde ek: ayakkabı, defter, kalem] gibi dersleri takip etmelerini mümkün kılacak maddi teminatlar talep eder.

27- Kemalizmin tedrisatı laikleştirmesi siyaseti son noktasına devam etmelidir. Bu hareket, yalnız şehirlere değil, en ücra köylere kadar teşmil edilmelidir.

28- Kışlalar, genç amele ve köylüler için bir mektep haline gelmeli, yaşlılar için gece kursları açılmalıdır. Cehalete karşı mücadeleye TKP önayak olacaktır.

kadın işçileri de teşkilâtlamak zorundadır. Onlara işçi istemleri uğrunda, kendileri için eşit işe eşit ücret hakkı için erkeklerle omuz omuza savaşmayı öğretmelidir. Partinin kadınlar arasındaki çalışmaları, en dikkatli ve en itidallı davranış gerektiren görevlerinden biridir.

30 Eylül 1925.[68]

68. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 21, Klasör: 27_36, Belge no: 145-186 [Rusça].

Gençlik

29- TKP amele, köylü ve münevver gençlik arasındaki faaliyetini büyük bir dikkatle takip edecektir. TKP'yi takviye ve faaliyetine rehberlik etmek suretiyle birliğin [İngilizce metinde: cemiyetin] genç unsurları üzerindeki tesirini genişletecektir.

30- TKGB, TKP'nin programı [İngilizce metinde: TKP'nin faaliyetine uyum gösterecek] ve cümle azalarını sokabildiği her yerden,
fırka kendi nokta-i nazarlarını galib getirmeye çalışacaktır. Amele ve köylü gençliği arasında emperyalizm ve irticaa karşı derin bir kin uyandırılmaya uğraşılacaktır.

Kadınlar

31- TKP kadın işçileri arasında tahrikât ve teşvikatta bulunacak ve onları etrafında teşkilâtlandırmaya çalışacaktır.

32- TKP kadınların ve çocukların kapitalizm tarafından istismarına karşı mücadele eder ve anneliğin himayesi, kadınların erkeklerle müsavi gündelik almaları için çalışır.

33- TKP burjuva feminizm hareketine karşı mücadele edecek ve kadın işçileri erkeklerden ayrı kadın teşkilâtlarının akamete mahkûm olacağı hakkında tenvir edecektir. [69]

-son-

69. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 22, Klasör No: 28_36, Belge No: 120-140 **[**Eski Türkçe**]** ve CD 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 455-463**[**İngilizce**]**. İngilizce metnin altında 22.IX.1925 tarihi, daktiloyla 22.IV.1926 olarak düzeltilmiştir.

IV. DOĞU SEKSİYONU KARARI VE GENİŞLETİLMİŞ KEYK TOPLANTISI

KEYK Genişletilmiş Plenumu arifesinde Doğu Seksiyonu, Dr. Şefik Hüsnü'nün de katılımıyla TKP'ye ilişkin bir karar alıyor. Bu karara zemin oluşturmak üzere Dr. Şefik Hüsnü 1925 başlarından itibaren partinin ve ülkenin yaşadıklarını ortaya koyan bir rapor hazırlayarak, teşkilât yapısı olarak, partinin siyasî yönetiminin ve merkez organının yurtdışında bulunması, ülkede ise bu organın kararlarını uygulayacak bir idarî cihazın görev yapmasını öngörüyor; parti faaliyetinin ağırlığını da işçi birliklerine kaydırmayı öneriyor. Aşağıda göreceğimiz üzere Doğu Seksiyonu da Aralık 1925 başlarında bu rapordaki görüşleri esas alan bir kararı alıyor.

TKP'nin Faaliyeti ve Perspektifleri hakkında Rapor

1925 başlarında durum

Kuruluşundan itibaren ve sürekli bir biçimde faaliyetini genişletmiş ve organik bileşimini yetkinleştirmiş olan TKP, Ocak 1925'te, üye sayısı, eylemi ve etki gücü itibariyle en iyi durumlarından birindeydi. Partinin Prof. Bürosunun direktiflerine uygun olarak hareket eden yoldaşlar, hemen hemen bütün sendikalara otoritelerini kabul ettirmeyi bilmişti. Sendikalardaki komünist fraksiyonlarımız sayesinde, parti emekçi kitleler arasında büyük bir etkiye sahipti. Partinin dergisi, o zamana kadar 1.000 tirajlı *Aydınlık*, baskı sayısını ikiye katlamaya mecbur olmuştu. Ayrıca Partinin etkisi altındaki kitlelerin talepleri üzerine, *Aydınlık* işçi nüshalarının yerini "*Orak-Çekiç*" adlı bir haftalık gazete aldı. İlk sayılarından itibaren bu gazete işçiler tarafından sıcak bir biçimde karşılandı. 3 ile 4.000 kişilik, tümüyle işçilerden oluşan okur kitlesi, partinin ideolojisini ve şiarlarını yayan bu yayının çevresinde toplandı. Komünist gazetelerin okurlarındaki bu hızlı artışa paralel olarak, partinin teşkilâtlanma faaliyeti de büyük bir atılım yaptı. Aynı koşullarda parti taşrada her gün yeni yeni alanlara ulaşıyordu. İzmir, Ankara, Eskişehir, Balya, Edirne, vb... komünist propagandanın en aktif merkezleri haline geldi. Parti yayınlarının yarıdan çoğu bu taşra merkezleri tarafından emiliyordu. TKP bu gidişatı Mart 1925'e kadar sürdürdü. Son derece verimli ve dolayısıyla güçlendirici bu çalışmanın en iyi noktasında, 5 Mart 1925'te Türk burjuvazisi partiye korkunç bir darbe indirdi. Partinin faaliyeti o zamandan beri sıkı bir polis gözetimine tabidir. Yöneticiler, hükûmetin komünistlere karşı düşmanlığının tamamıyla farkındadır. Yetkili makamların çalışmamıza engel olmak için en küçük bir gerekçeden yararlanacağı biliniyordu. Ancak bir seferde partinin hem dergisini, hem gazetesini kapatan bakanlık kararnamesi yine de beklenmiyordu. Çünkü o tarihte böylesine baskıcı bir önlemi gerektirecek hiçbir şey olmamıştı. Hükûmet, tüm anayasal güvenceleri ortadan kaldıran ve münhasıran gerici mayalanmalara kökten son vermeye yönelik yeni Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan, en azından rahatsız edici bir hasma darbe vurup ondan kurtulmak için yararlanıyordu. Aynı kararnamede, dinci ve gerici gazetelerin yanında, komünist yayınların adlarını görmek bir felâketti. Dahası komünist yayınlar Kürt ayaklanmasının acımasızca bastırılmasını va'ediyor ve hükûmete komünistlerin feodaliteyi tasfiye yönündeki tüm çabalarında destek olma vaadinde bulunuyordu. Partinin hattı, tamamıyla doğruydu. Emekçi kitleler arasında olumlu bir faaliyet yürütürken, burjuvaziye baskı yapma gerekçesi oluşturabilecek

her şeyi özenle bertaraf ediyordu. Ancak iktidara gelmiş olan Türk burjuvazisi, Avrupa'da sınıflar mücadelesinin zirvede olduğu bir dönemde, büyüklerinin deneyimlerinden yararlanmaya çalışıyor ve proleter devrim hareketini daha nüve halindeyken ezerek proletarya devrimini, aynı olayların Türkiye'de yenilenmesini önlemeyi başarabileceğini düşünüyordu. Bu yanılsama içindedir ki burjuvazi, hiçbir haklı nedene dayanmaksızın komünist basını yasakladı.

Bu darbe işçilerin öncüsünü ve partisini bir miktar şaşırttıysa da, kesinlikle onların cesaretini kırmadı. Tam tersine, hemen ertesi günü işçi sınıfının devrimci önderleri, başka bir işçi gazetesini maskelenmiş bir biçimde yayınlamak için gerekli tedbirleri aldılar. İstanbul'da yapılan girişimler başarısızlığa uğrayınca, Partinin Merkez Komitesi, bu gazeteyi, İstanbul'a çok yakın bir yerleşim olan Bursa'da yayımlamaya karar verdi. Komünist basının kapatılmasından bir ay kadar sonra, "*Yoldaş*" adıyla tamamen aynı eğilimleri yansıtan bir gazete işçilere komünistlerin sözünü taşımaya başladı. Bu, sansasyonel bir olay oldu. Ülkede koyu bir terör hüküm sürüyordu. Kapatılmış gazetelerden hiçbiri yeniden kamuoyunun önüne çıkmaya cesaret edememişti. *Yoldaş*'ta bilinen yoldaşlarımızdan hiçbiri resmen ilgili gözükmese de, yetkili çevreler gazetenin komünistlerle bağlarından kuşkulanmakta gecikmedi.

Bir yandan parti (basınla ve sendikalarda süregiden eylemle) geniş kitlelerle bağlarını kopartmamak için çabalarını artırırken, diğer yandan MK, Kemalist diktatörlüğün daha güçlü bir saldırısını öngörerek gerekli tedbirleri alıyordu. En göz önünde bulunan militanlar, gizlenecek yer tedarik etme talimatını aldı; partinin dosyaları ve literatürü güvenli yerlere kaldırıldı, taşra şubeleri bağlantı kopmasına karşı parti politikasını tam olarak bilen yoldaşlar gönderilerek güçlendirildi, vb...

1 Mayıs yaklaşırken, Kemalist terör tam gaz giderken, burjuvaziye emekçilerin mücadele iradesini ve onları harekete geçiren sınıf bilincinin keskinliğini göstermek için, MK partinin sendikalardaki fraksiyonlarıyla işbirliği içinde çarpıcı gösterileri başlatmak üzere tüm imkânlarını seferber ediyor ve 1 Mayıs arifesinde binlerce örneği dağıtılan küçük bir ajitasyon broşürü çıkarıyordu. Gösteriler partinin planına uygun olarak gerçekleştirildi. İstanbul'daki sendika merkezinde yaklaşık 2.000 işçi bir araya geldi. Komünist yöneticiler tarafından kaleme alınmış ateşli nutuklar atıldı ve alkışlandı. Bu gazeteyi yayınlamak, bu broşürü çıkartmak ve bu gösterileri organize etmek burjuvazi için tam bir skandaldı, aklını başından almak için bu kadarı bile gerekmiyordu.

Partinin bu girişimlerin her birinde legalitenin sınırları içinde kalmak için gösterdiği tüm özene rağmen durumun her geçen gün daha tehditkâr hale geldiği görülüyordu. MK dikkatini gizli çalışma üzerinde yoğunlaştırmaya karar verdi. Hükûmet tarafından en bilinen yoldaşlar ortalıktan çekildi. Siyasî büronun iki üyesi (Parti sekreteri [Dr. Şefik Hüsnü] ve gençlik sekreteri [Hasan Âli]) gidip KEYK ile ilişkiye geçme talimatı aldı.

1 Mayıs'tan sonra

5 Mayıs'ta Parti sekreteri İstanbul'dan ayrıldı ve 7 Mayıs'ta hükûmet yeni Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanarak *1 Mayıs* broşürünün yazarlarına karşı kovuşturma emri verdi. 7 ile 10 Mayıs arasında bu işle ilgili bir dizi yoldaş tevkif edildi ve Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne gönderildi. Bir ay sonra İstiklâl Mahkemesi belli başlı komünist önderler ve "*Orak-Çekiç*" ve "*Yoldaş*" gazetesi yazarları için tevkif müzekkeresi çıkardı. Böylece dava komünizme karşı topyekûn bir taarruz halini aldı. Tevkif edilenler arasında 3 MK üyesi ve yirmiye yakın gençlik ve sendika militanı vardı. Ancak taşra şubelerimize el değmedi.

Hemen bu gelişmelerin ardından Parti sekreteri, Komintern ile mutabakat içinde, yeni savaşkan unsurların dâhil edildiği yeni bir geçici MK oluşturdu. Bu yoldaşların adanmışlığı sayesinde, Partinin çalışmasının sürekliliği güvence altına alındı. Herhangi bir paniğe mahal verilmedi. Bir an için sarsılan hücreler toparlandı ve artan bir azimle faaliyetlerine yeniden girişti. Sadece yeni merkez cihazının otoritesini taşra şubelerine kabul ettirme ve onlarla sıcak ilişki içine girme zorluğu yaşandı. Tatil ayları boyunca bu zorluk da aşıldı. Bir dizi genç yoldaş, özellikle öğretmen okulundaki hücremizde yer alan genç ilkokul öğretmenleri Küçük Asya'nın dört bir yanına dağıldılar ve oralara partinin yeni öğretilerini ve şiarlarını götürdüler. Bu arada geçici MK'nın iki üyesi Ankara, Eskişehir ve İzmir bölgelerini kapsayan bir denetim gezisi yaptılar. Bu da partinin değişik şubeleri arasındaki sıcak ilişkiyi sağladı.

18 Ağustos 1925'te, partinin en yetkinlerinden 18 yoldaş toplam yüz altmış yıl kürek cezasına çarptırılırken 10 genç komünist serbest kaldı. Yine de TKP her zamankinden daha güçlü bir haldeydi. Burjuvazinin bu meydan okuyuşu komünistler üzerinde Kemalistlerin beklediğinin tam tersi bir etki yarattı: Dostlarımız saflarını sıklaştırdılar ve yoldaşlarının zorunlu yokluğunu hissettirmemek için çabalarını dört katına çıkardılar.

Ne yazık ki Eylül ayı sonlarında, genç bir yöneticinin tecrübesizliğinden kaynaklanan teknik bir hata Parti içinde yeni bir alt-üstlüğe yol açtı. Akla gelmeyecek bir düşüncesizlikle, MK üyesi, taşra ile yazışmalardan sorumlu [Dr.] Fikret yoldaş, bir posta kutusu kiralama ve bu posta kutusu aracılığıyla kendisine gönderilen mektupları alma tedbirsizliğini yaptı. Dikkate değer teşkilâtçı kabiliyetleri olan ve partinin kendisine en çok ihtiyaç duyduğu zamanlarda partiye en büyük hizmetleri yapmış olan bu yoldaş, ihtiyatsızlığının kurbanı oldu. İzmir'de tevkif edilen yoldaşlardan biri polise posta kutusu ile ilgili bilgi vermiş, bu da Fikret'in tevkif edilmesine ve bütün bir dizi yazışmanın yakalanmasına yol açmıştır. Şu anda Parti var gücüyle bu çatlağı kapatmaya ve merkez ile taşra illeri arasında daha güvenilir bağlantı yolunu yeniden oturtmaya çaba harcıyor.

Yakın geleceğe ilişkin perspektifler

Türkiye'de bugün ülke tarihinde benzeri görülmedik bir terör hüküm sürüyor. Bu terörü nitelemek çok zor. Zira özü itibariyle zora ve diktatörlüğe dayalı bu rejim, kapitalist bir ekonomi yaratmakta zorlanan ileri burjuvazinin çıkarları çerçevesinde devrimci amaçlar hedefliyor. Kemalistler sahip oldukları sınırsız güçlerden feodalitenin son kalıntılarını yok etmek, iktisadî faaliyetlerine köstek olan gelenek ve göreneklerin engelinden kurtulmak, tek sözle ülkeyi modernleştirmek için yararlanıyorlar. Bu yöndeki tüm çabalarında, hiçbir zaman formel bir takım reformların sınırlarını aşmadıkları da bir gerçektir. Ancak ne olursa olsun, toplumun iktisadî temelinin dokunulmadan kaldığını tespit etmekle birlikte gericileri ve ruhanileri gözden düşürüp zayıflatan bu diktatörlük önlemlerinin büyük bir devrimci önem taşıdığı ve bu halleriyle desteklenmeyi hak ettiği de inkâr götürmez. Ancak Kemalist burjuvazinin bu diktatörlüğü, aynı şiddetle terörünü işçi sınıfına ve onun komünist öncüsüne de yöneltiyor. Bu açıdan bakıldığında, sözcüğün tam anlamıyla bir beyaz terörden söz edilebilir. Karşımızda kendisini çevreleyen zorlukların ve tehlikelerin bilincinde ve sınıf mücadeleleri boyunca gerek doğuşunda, gerekse çöküşünde zaman zaman Avrupa'nın kapitalist burjuvazisine hizmet etmiş silâhları sırasıyla kullanma zekâsını gösteren bir burjuvazi var.

TKP, her ne kadar milliyetçilerin işçi sınıfının ve onun sınıf partisinin gözünü boyama çabalarının daha baştan boş ve etkisiz olduğunu bilmekle birlikte, burjuva partisinin

gücünün en büyük bölümünü burjuva devrimini yaygınlaştırmak için kullandığı gerekçesiyle proletaryanın öncüsü ve önderi rolünü oynamaktan vazgeçemez. Tam tersine, tüm gücünü milliyetçi kapitalistlerin emperyalistlere dağınık emekçi kitlelerini sunmasına engel olmak için kullanmalıdır. Görevlerinin ve ilerleyişinde aşmak zorunda olduğu engellerin çapının tamamen bilincinde olduğundan TKP, yakın gelecekte, teşkilâtını ve çalışma tarzını mevcut koşulların gereklerine uyarlayacak, faaliyetinde işçilerin ve köylülerin kurtuluşu yönünde azami verim ve üretkenlik sağlayacak tarzda yeniden biçimlendirmeyi hesaplamaktadır.

Partinin yeni perspektiflerini iyi anlamak için, Türkiye'de mevcut iktisadî ve siyasî duruma bir göz atmak gerekir. Esas itibariyle milliyetçi olan Türk halk partisinin gerçekleştirmek için tüm güçlerini seferber ettiği ve devlet erkinin tüm baskı araçlarını kullandığı program iki yan arz etmektedir. Ülkede az veya çok devrimci bir takım idari ve siyasî önlemlerle Türkiye'nin iktisadî kaynaklarını değerlendirmeyi gerçekleştirmeye elverişli koşulları ülkede yaratmaktan ibaret tali bir olumsuz yan. Esas itibariyle burjuvazinin Kemalist fraksiyonunun iktisadî amaçlarının ve üretim sorunlarını ülkenin iktisadî yaşamının atar damarlarının bu fraksiyondan gelenlerin elinde toplulaştıracak tarzda çözmeye özgü önlemlerin bütününü kapsayan bir de olumlu yan.

Olumsuz ve yasaklayıcı düzeydeki faaliyetinde, milliyetçi hükûmet çok uzaklara sürüklendi ve hedeflediği amacıyla fazlasıyla aştı. Halk partisi yöneticilerinin siyasî kinlerinin ve ülkenin iktisadî ve siyasî koşullarına denk düşmeyen bir takım ilkelerin yönlendirdiği hükûmet, sadece monarşistleri, feodalleri vb. değil, Kemalizm bayrağı altında en küçük bir itirazsız saf tutmaya şu veya bu sebeple tereddüt gösteren herkesi her türlü eylem aracından, ifade özgürlüğünden ve hatta seçmenlere ve kamuoyuna kendisini takdim etmekten yoksun bıraktı. Ayrıca bir süreliğine burjuvazinin belli bir kesiminin münhasır diktatörlüğünü tesis etti. Bugün Türkiye'de hiçbir muhalefet gazetesi yok, hükûmete iyi niyetli bile olsa herhangi bir eleştiri yöneltmek mümkün değil. Memnuniyetsizliklerini gösterme tedbirsizliğinde bulunanlar anında İstiklâl Mahkemeleri'nin karşısına çıkartılıyor. En iyi durumda, en az birkaç ay tevkif oluyorlar. Yukarıda izah ettiğimiz nedenlerle, genel olarak işçi sınıfı teşkilâtçıları ve özel olarak komünistler aynı teröre tabi tutuluyorlar.

İktisadi alanda, hükûmet bir devlet müdahalesi ve iştiraki politikası izliyor. Bu devletçilik türü, gözlemcileri hataya sürükleyebilecek mahiyette. Öyle sanıldı ki, devlet bir kapitalist gibi ve bazı finans gruplarıyla işbirliği içinde davranıyor, millileştirilmiş üretim dallarının işletmesiyle veya sevk ve idaresiyle doğrudan ilgileniyor. Hakikatte, durumun bununla ilgisi yoktur. Malî, ticarî veya sınaî bir takım şirketler kuruluyor. Bunlar da diğerleri gibi şirketler. Ancak bunların başına Kemalizmin güvendiği kişiler ve onların etrafında toplanan kapitalistler geçiriliyor. Ve bunların eski kapitalist kuruluşlara karşı başarıyla mücadele edip onların yerlerine geçmelerini mümkün kılmak için hükûmet bunlara sınırsız bir koruma sağlıyor. Onlara sübvansiyonlar veriyor, devlet işletmeleri ve hizmetleri ihalelerinde uygun önlemlerle onlara öncelik hakkı sağlıyor, halkı onlara yönelmeye mecbur ediyor, onları kimi vergilerden muaf tutuyor, vb... Hatta birkaç kez devlet hazinesi kredi veya millî mülkiyet olarak gerekli sermayenin bir bölümünü ödedi; ancak bunun için de işletmeye millileştirilmiş işletme damgası vuruldu. Böylece Kemalist iktisadî politika büyük kapitalistler içinde kendi sosyal tabanını oluşturan bir burjuva katmanını yükseltmekten başka bir nihaî sonuç vermeyecektir. Bu politikanın bir diğer sonucu, bu işlerle ilgili yabancı kapitalistleri, Kemalist iş adamlarının arkasından tüm muafiyetlerden ve devlet

korumalarından faydalandırmaktır. Bu iktisadî programı başarıya ulaştırmak için burjuvazinin yerel el emeğini ve genel olarak tüketicilerin büyük bölümünü, yani yoksul halk kitlelerini acımasızca sömürmeye ihtiyacı vardır. Bu nedenledir ki hükûmet emekçilerin teşkilâtlanmasını engellemek için elinden geleni yapıyor ve emekçiler arasına sürekli olarak dağınıklık tohumları ekiyor.

Bu durum karşısında TKP siyasî yönetimini yurtdışına taşımayı, ülkede sadece siyasî yönetimin talimatları doğrultusunda parti teşkilâtlarının faaliyetini yönetecek bir merkezî idarî cihaz tutmayı; faaliyetinin ağırlık merkezini sendikal işçi birliklerine kaydırmayı; yurtdışında bir parti merkez organı yayımlamayı; ülkedeki literatür faaliyetini Marksist broşür, devrimci roman ve hikaye, tiyatro oyunu, vb... yayınıyla sınırlamayı önüne koymaktadır.

Bu zor zamanda parti, şimdiki terörden önceki dönemde olduğu gibi gerektiği anda açık alanda yeni bir atılıma geçebilmek için işçiler arasındaki tabanını pekiştirip genişletmeye çalışacaktır.

Bugünkü durumun süregitmeyeceği kesindir. Ya Kemalizm iktisadî kalkınma çabalarında başarıya ulaşacak ve geniş küçük burjuva ve köylü kitlelerini proleterleştirecek ve bunun sonucunda komünistlerin ağırlıklı bir rol oynayacağı ve son sözü söyleyeceği büyük sınıf mücadeleleri yer alacak. Ya da bu iktisadî faaliyetlerin sonuçları güdük kalacak. Bu durumda burjuvazinin sağ kanadının iktidarı fethetmek için orta katmanların memnuniyetsizliğini kullanması çok kolay olacak. Bu durumda yeni hükûmet en azından belli bir dönem boyunca burjuva demokrasisi vaatlerini yerine getirmek zorunda kalacak ve işçiler, komünistlerin yönetimi altında, teşkilâtlanma faaliyetlerini yoğunlaştırabilecek.

Yakın bir gelecekte ne olursa olsun, TKP tüm güçlerini seferber etme ve emekçi kitlelerin kavgasını yürütme imkânına sahip olacaktır[70].

* * *

Doğu Seksiyonu, Dr. Şefik Hüsnü'nün yukarıdaki raporunu esas alarak TKP'nin merkezi yapısı ve neşriyatı konusunda aşağıdaki kararı alıyor. Bu karar birçok bakımdan Temmuz 1925'te Türkiye'ye gönderilmiş ve Asım'ın (Vedat Nedim) uygulanamaz bulduğu direktiflerin de bir tür geri çekilmesi anlamına geliyor.

TKP'nin Yönetici Merkezi ve Neşriyatı üzerine Karar

1. Siyasî hasımları arasında akıl almaz bir panik yaratmak için Kürdistan'daki dinci-gerici ayaklanma vesilesiyle kendine bahşettiği diktatörlük iktidarını kullandıktan sonra milliyetçi parti hükûmeti, devlet cihazı üzerindeki münhasır hâkimiyetini tehlikeye düşürebilecek mahiyette her türlü beklenmedik gelişmeden masun olduğuna inanarak, üç veya dört aydır, çıkarlarını temsil ettiği burjuva zümresi yararına ülkenin iktisadî fethi mücadelesine boydan boya ve kararlı bir biçimde girişmiştir.

Bu mücadele, genel temayülleri itibariyle emperyalist ülkelerin kapitalistlerine karşı bir takım önleyici tedbirleri muhafaza etmekle birlikte, proleter devrimi bakımından onu değerli kılan, bağımsızlık mücadelesi zamanındaki kadar net bir biçimde, o anti-emperyalist damgaya sahip değil. Bugün hâlâ Kemalist hükûmet, millî burjuvazinin, uluslararası finansın çıkarlarını ve emperyalist güçleri ete kemiğe büründüren kapitalist grupları

70. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 26, Klasör: 33_36, Belge no: 141-150 [Fransızca].

resmen temsil eden zümresini işlerden uzaklaştırmaya devam ediyor. Ama şu kayıtla ki yabancı sermaye ile işbirliğini arıyor ve kabul ediyor. Yabancı sermayenin hükûmet tarafından korunan ve kendisine bağlı Türk işadamları, finansçıları veya iktisatçılarının aracılığından ve mümessilliğinden yararlanmaya razı olmaları şartıyla, bunlar millî teşebbüslere sağlanmış ayrıcalıkların hepsinden yararlanıyor.

Gözlerimizin önünde cereyan eden olaylar açıkça gösteriyor ki Kemalistlerin ülkenin iktisadî kaynaklarının yoğunlaştırılması ve sermaye birikimi çabalarında yönlendirici ilke, burjuva cumhuriyetinin kurucularına ve onların hemen yakın çevrelerine iktisadî teşebbüslerde ağırlıklı bir konum sağlamaktır ve amaçları, böylece millî üretimin bütününü burjuvazinin bu devrimci kesiminin denetimine veya tekeline vermektir.

2. Bu iktisadî programı gerçekleştirmek için, Avrupa kapitalistlerinin yöntemlerini ve usûllerini özenli bir talebe gibi taklit eden Türk burjuvazisi, iktisadî gelişmenin gereklilikleri ölçüsünde devrimini tamamlamaya kesinlikle kararlıdır. Ama daha şimdiden kendi önüne aşılmaz bir takım sınırlar koymuştur. İktidara ve diktatörlüğe doğru yürüyüşünde en küçük bir tereddüt göstermeksizin en devrimci yöntemlere ve en kanlı araçlara başvurmuştur; hükûmetinin ve basınının ağzından, feodalizme karşı mücadelesinde ve köylü meselesinin çözümünde bile şahsî mülkiyetin dokunulamaz hakkını kesinlikle ihlâl etmeyeceğini ve emekçi kitlelerin sermayenin yoğunlaşması ve birikimi önüne engel çıkartmasına izin vermeyeceğini ilan etmiştir.

3. Kemalist hükûmet, işçi sınıfının ve partisinin devrimci davranışlarında ve monarşik ve dinî gericiliğe karşı mücadelelerinde kendisini desteklemeye hazır olduğunu ilân etmesini ve hâlihazır dönemde TKP'nin burjuva cumhuriyetinin varlığını hiçbir biçimde tehdit etmediğini hesaba katmaksızın, bu iktisadî anlayışın kaçınılmaz sonucu olarak,ülkede bir komünist partisinin yaşamasına izin vermemeyi ve proletaryanın iktisadî bakımdan bile olsa teşkilâtlanmasını engellemeyi iç politikasının temel ilkesi düzeyine yükseltti.

4. TKP faaliyetini ve teşkilâtını, Kemalizmin, emekçi kitleler bakımından bir beyaz terörün her türlü ayırt edici özelliklerini taşıyan bu yöneliminin gereklerine uyarlamak zorundadır.

Bugünkü siyasî durum, kendisi kesin olarak konspirasyonda kalarak, işçi sınıfını teşkilâtlandırmak ve iktisadî ve siyasî mücadeleye yöneltmek, anti-emperyalist mücadelelerin sürekliliğini güvence altına almak ve burjuvaziyi devrimci yolda hızlı adımlarla ilerlemeye sürekli itmekten ibaret olan aslî ödevlerini yerine getirmek için gerekli araçları ve biçimleri arayıp bulmaya icbar etmektedir.

5. Bu ödevlerin yerine getirilmesinin olmazsa olmaz koşulu, TKP'nin başında faaliyetinin ve siyasetinin ana hatlarını çizebilecek, işçi sınıfı ideolojisini yapabilecek, emekçi sınıfların hareketlerine ve mücadelelerine tam bir birliğin damgasını vurabilecek, herkese zayıflamayan bir disiplini dayatabilecek bir siyasî merkezin, nihayet burjuvazinin her türlü müdahalesinden ve baskı tehdidinden uzak sürekli bir tarzda çalışma imkânına sahip bir merkezin varlığıdır.

6. Emekçi sınıfların her önderinin veya basit rehberinin polisin sıkı takibine maruz kaldığı ve her an tevkif edilip mahkûm edilme tehlikesiyle yüz yüze bulunduğu Kemalizm Türkiye'sinde, şurası kesinden de ötedir ki, bu koşulları yerine getirmeyen bir siyasî merkez, devamlılık gösterme şansına sahip olarak faaliyet gösteremez.

7. Yukarıdaki maddelerde analiz edilmiş nedenlerle, siyasî ortamda işçi sınıfının teşkilâtlanma atılımına elverişli bir yumuşama meydana gelinceye kadar TKP'nin birbi-

rinden ayrı ama birbiriyle sıkı sıkıya bağlı iki merkez tarafından yönetilmesi mutlak bir gerekliliktir.

a) SSCB'de Türkiye'ye yakın konumdaki bir yerleşimde yer alan İstanbul ile düzenli bağlantı içinde bir siyasî merkez. Partinin taktik ve teorik hattının belirlenmesi, Türk proletaryasının devrimci ideolojisinin oluşturulması ve TKP'nin illegal resmi organının yayını bu yönetici cihaza ait olacaktır.

b) Ülkede faaliyet gösteren ve siyasî merkezin direktiflerinin icrasına ve genel olarak partinin ödevlerinin yerine getirilmesine büyük bir girişkenlik özgürlüğü içinde yön veren bir teknik merkez. Bu merkezi teşkilât yerel komitelerin hepsiyle bizzat ilişki içinde olacak, literatür, bildiri dağıtımı, afiş ve pankart asımı, gösterilerin hazırlanması, vb., vb. gibi teknik hizmetleri kendi gücüyle seferber edecektir.

8. KEYK Doğu Şubesi, Parti sekreteri ve temsilcisiyle mutabakat içinde, üyeleri arasında her noktada tam bir uyumun hüküm süreceği biçimde bu iki organı oluşturacaktır. Öte yandan sırasıyla bir organda veya diğerinde yer alan üyelerinden birkaçı tarafından bu iki organ arasında sürekli bir bağlantı sağlanacaktır.

9. Bugün Türkiye'de kalıcı bir biçimde legal bir gazete yayınlama imkânı yoktur. İllegal bir organa gelince, düzenli ve sistemli bir biçimde yayınlanmasını organize etmek için imkân ve koşullar yoktur. Partinin illegal resmi bir gazetesi olmaksızın 7. madde uyarınca yaratılmış siyasî merkez kendisine düşen ödevlerin onda birini bile yerine getiremeyeceğinden, böylesi bir organın eşzamanlı olarak siyasî merkezin bulunduğu yurtdışında kurulması tartışmasız bir gerekliliktir.

10. Ülkede siyasî eğitim almış unsurların ve teşkilâtların önderliği, bir siyasî gazete çıkartma fikrini reddetmek için yeterli bir neden değildir. Tam tersine bu durum, bu fikri güçlendirir; zira tam da bu nitelikte bir siyasî organ bu eğitimi en iyi biçimde verebilir ve teşkilâtlarımızı teknik ve ideolojik bakımlarından güçlendirebilir.

Aydınlara ve aydınlanmış işçilere, çevrelerini saran siyasî akımları, içinde faaliyet göstermek zorunda oldukları ortamın iktisadî ve sosyal bileşimini ve bu bileşimde yer alan farklı sınıfların mücadelelerini bilimsel olarak onlara açıklayarak, kitlelerin siyasî mücadelelerinin bilinçli yöneticileri haline gelmek için gerekli eğitim ve öğretimi sağlayabilecek olan yalnızca bir siyasî organdır.

Siyasî eylemimizin birliğini, özellikle günümüzün konspiratif koşullarında sağlayabilmek için her şeyden önce şehirler ve birbirinden kopuk teşkilâtlar arasında düzenli bir bağ kurmak gerekir ve bu birinci olarak, Lenin'in bir yerlerde hatırlattığı gibi ancak bir gazeteyle sağlanabilir. Gazete bağımızın nerede zayıf, ajitasyonumuzun nerede yanlış olduğunu gösterecek bir barometre rolü oynayacaktır. Gazete sayesinde, faaliyetlerini düzenlemeyi bilmeyen bir takım hücreler, bağlı oldukları siyasî teşkilâtın genel fikirlerini kavramayı öğrenecek ve eylem alanlarını genişletmeyi başaracaklardır. Böylece gazete propagandacı rolünün yanı sıra çok önemli bir teşkilâtçı rol de oynayacaktır.

Söz konusu olan birkaç hücrenin kullanacağı bir organ değil de emekçi kitlelerin tümünü ilgilendiren bir gazete olduğundan, yazı kurulunun kamuoyuyla sıkı bir ilişki içinde olması, biçiminin ülkedeki gazetelerle karşılaştırılabilir olması ve işçi ve köylü okurlarının görüş ve önerilerini geniş ölçüde yansıtması gerekir.

9/XII/25[71]

* * *

71. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD no: 23, Klasör no: 33_36; Belge no: 279-284 **[Fransızca]**

Dr. Şefik Hüsnü Aralık 1925'te toplanacak olan KEYK Genişletilmiş Plenumu'na sunulmak üzere kapsamlı raporlar hazırlıyor. Dr. Şefik Hüsnü, Plenum'un bir önceki bölümde verdiğimiz TKP program taslağını da ele almasını istiyor. Ancak bildiğimiz gibi bu program kesinleşmeyecek ve bundan hazırlanan bir özet Viyana Konferansı tarafından Eylem Programı olarak kabul edilerek yeniden KEYK'e gönderilecektir. Şimdi öncelikle KEYK Plenumu'na sunulmak üzere hazırlanmış çerçeve metinde Türkiye ile ilgili bölümü aktaralım. Dikkat çekeceği üzere, tıpkı TKP Program Taslağı ile ilgili Doğu Seksiyonu'nun kararında olduğu gibi, Kemalist hükûmete karşı TKP'nin destekleyici tutumunu sürdürmesi gereğine özellikle dikkat çekiliyor, tersi durumun hata olacağı vurgulanıyor.

(...)

Yakındoğu'nun birbirine komşu iki ülkesi olan Türkiye ve İran'da, aynı süreç içinde bir millî burjuva devleti oluştuğunu görüyoruz. Bu ülkelerin bağımsızlık mücadelesi, İngiliz emperyalizmine karşı mücadele şiarı altında yürütüyor. İngiliz emperyalizmi, bu ülkelerdeki feodal geriliği ve parçalanmışlığı sürdürmek isteyen tüm feodal gruplara derinden bağlıdır.

Sosyo-ekonomik gelişmesi çok ileri olan Türkiye'de içteki mücadelenin akışı, Kemalistlerin önderliğindeki genç burjuvaziyi gitgide feodalizmin tüm kalıntılarıyla hesaplaşmaya doğru, burjuva-cumhuriyetçi bir devlet ilkesine doğru çekmektedir. Türkiye ile İngiliz emperyalizmi arasındaki çelişme keskinleşmekte ve Türkiye'yi SSCB ile dostça ilişkiler kurmaya adeta zorlamaktadır. Bununla birlikte Türk hükûmeti, bir yandan da Türkiye proletaryasının, emekçi kitlelerin partisi olan Türkiye Komünist Partisi'ni kovuşturuyor. Ne var ki, bugün Türkiye'deki iktidara karşı izlenecek taktiği onun sırf bu özelliğine bakarak, yani komünistleri kovuşturmasına dayanarak belirlemek ağır bir hata olurdu. Türkiyeli yoldaşlar, Kemalist hükûmetin devrimci kazançları sağlamlaştırmaya ve SSCB ile dostça ilişkiler kurmaya yönelik her adımını, bundan sonra da, kararlılıkla ve tereddütsüz desteklemelidirler. Ama bunun yanı sıra Türkiye Komünist Partisi, Kemalist polisin tüm engellemelerine ve yasaklarına rağmen, şehir proletaryası ve köylü kitleleri arasında ciddi bir faaliyet sürdürmelidir. Çünkü ancak o zaman, devrimci sürecin sırf burjuva düzeninin kazançlarıyla sınırlı kalmasını yeterli bulmayan ve emekçilerin toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için devrimi daha da ileri götürmek isteyen bu kitlelerin bağımsız proletarya partisi haline gelebilir.

(...)

Komünist Enternasyonal Dergisi, 1925, sayı: 12, s. 1238-1239[72]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün hazırladığı raporlar TKP ve Türkiye'nin durumu üzerine. Dr. Şefik Hüsnü, aşağıdaki kapsamlı raporunda, TKP'deki gelişmeleri ve hâlihazırdaki durumunu kendisine gönderilmiş mektuplardan hareketle Mart 1925'ten itibaren ortaya koyuyor.

---

72. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, Fatma Bursalı, Aydınlık Yayınları, İstanbul, Mart 1979, s. 134-135. Aynı kitapta Türkiye'de İşçi Hareketi başlıklı Aralık 1925 tarihini taşıyan P. Kitaygorodski'nin uzun bir yazısı da yer almaktadır [s. 136-154).

TKP'nin Hâlihazır Durumu hakkında Rapor

Dokuz aydır Türkiye'de hüküm süren beyaz terörün başlangıcı, TKP'nin hayatında bir dönemeç oluşturuyor. Kemalist radikal hükûmetin diktatörlük kuvvetlerini gasp ettiği ve komünist organların yayınını askıya aldığı tarih olan 1925 Mart başlarına kadar, TKP illegalitede olmakla birlikte emekçi kitleler arasında en yoğun biçimde açık alanda bir faaliyet yürütmenin yollarını bulmuştu. Parti önderleri işçi toplantılarının ve gösterilerinin tümüne açık biçimde katılıp çoğu zaman bunları yönetiyordu; legal komünist basın en küçük ayrıntılarına kadar işçi hayatını yansıtıyor, sınıf bilincini uyandırmak ve Türkiye emekçilerinin savaşkanlığını teşvik etmek için her vesileden faydalanıyordu. TKP Kemalizmin demokratik döneminden azami faydayı sağlamıştı.

9 ay önce İsmet Paşa tarafından açılan diktatörlük rejimi, bizi emekçi kitlelere bağlayan bağları aniden kesti. TKP milliyetçi burjuvazinin bir dizi öldürücü darbesine maruz kaldı. Son yıllarda işçi hareketinin başında fark edilmiş veya yazılarıyla kendini göstermiş önderlerin hemen hemen tümü eylemsizlik durumuna düşürüldü. Bu kayıplardan alabildiğine etkilenen parti yeni mücadele koşullarına ayak uydurmak ve çalışma yöntemlerini dönüştürmek mecburiyetinde kaldı. Ancak bu kolayca başına olmadı. İçinde bulunulan halin ve komünist propaganda ve teşkilâta verilecek biçimlerin doğru bir kavranışına ulaşıncaya kadar bir takım el yordamıyla ilerlemeler, ayak sürümeler gerekti. Geçtiğimiz dokuz ay, partimizin geleceği bakımından öğretici tecrübeler açısından son derece zengindir. Bu geçiş döneminde üç safha ayırt ediyoruz:

1) İlk evrede TKP millî burjuvazinin meydan okuyuşuna karşı koymak için oldukça güçlü olduğuna inanıyor. Basınının ortadan kaldırılması üzerine, Bursa'da *Yoldaş*'ın yayınıyla cevap veriyor; tanınan militanlarına işçi sendikalarına ve toplantılarına katılma talimatı veriyor; 1 Mayıs broşürleri yayınlıyor, 1 Mayıs gösterileri düzenliyor ve bu gösterilere hükûmetin komünistlere karşı düşmanca tutumunu protesto özelliği kazandırıyor, vb... Bizim anlayışımızda, bu mayalanma sürekliliği itibariyle hükûmeti bir yandan etkimizin derinliği üzerine düşündürecek, diğer yandan emekçilerin sınıf bilincini keskinleştirip öz güçlerine güvenlerini pekiştirecekti. Tecrübe gösterdi ki, bu mücadeleyi yeterince uzun süre götürmek için yeterli güce sahip değilmişiz. Yoldaş'ın, 1 Mayıs broşür ve gösterilerinin başarısı cesaret vericiydi. Ancak Yoldaş'ın yerine başka bir gazete çıkartacak olan Eskişehir şubemiz taahhüdünü yerine getiremedi. Zaten hükûmet, bu baskıları hiçe sayarak bu ajitasyonu sürdüren herkesi sonsuza kadar susturmaya karar vermişti. Bu evre 5 Mart'tan 1925 Mayıs'ının sonlarına kadar sürdü.

2) İkinci evre tevkifat ve mahkeme evresidir. İşçiler arasında hissedilir bir panik olmadı. Parti, kamuoyunda en tanınan üyelerinin şahsında darbe yedi. Sadece TKP'nin kesinlikle gizli cihazı faaliyetini sürdürüyor. Ancak taşra şubeleri şu veya bu ölçüde merkezden koptu. Parti illegal çalışmayı eşgüdümlü kılıp düzenlemeye çalışıyor. Gerek ülkede, gerekse Komintern nezdinde burjuva terörünün bu dönemine en uygun faaliyet biçimlerini inceledik. Bu bekleme evresinin sonu olan 15 Ağustos'a kadar, Kemalist burjuvazinin komünist harekete karşı niyetleri konusunda yanıldık. Her birimiz TKP'nin kısa süre sonra kitlelerle önceki gibi bağlarını yenileme imkânına kavuşacağı umudunu koruyordu.

3) İstiklâl Mahkemesi'nin ağır kararı son yanılsamaları kesin olarak dağıttı. Eski önderler uzun yıllar kürek cezasına çarptırıldı ve böylece belirsiz bir süre savaş alanından uzaklaştırıldı. Sadece komünist olmak, en ağır yaptırımlara çarptırılacak bir suç olarak kabul edildi. Bu izahsız sertlik, yoldaşlarımızın gücünü uyandırdı. Herkes Kemalist demok-

rasiden bekleyecek bir şey olmadığının farkına vardı. Cesur ve girişken genç unsurlar parti saflarında öne çıkıp gözü pek bir biçimde çalışmaya koyuldular. Tam da bu sırada KEYK'in partinin teşkilâtla ilgili görevleri konusundaki yeni direktifleri ve sekreterin talimatları MK'ya ulaştı. Dolayısıyla 15 Ağustos'tan itibaren TKP çalışmalarının reorganizasyonuna görevine sarıldı. MK üyesi yoldaşlarımız, her adımda yollarını tıkayan her türden güçlükle karşı karşıyaydı. Ekim ayı ve Kasım ayının ilk haftaları boyunca Partinin sekreterliğinden, prof-bürosundan, gençlik federasyonundan ve değişik sorumlu yoldaşlardan çok sayıda rapor aldık. Geçtiğimiz üç ay boyunca harcanmış çabaların sonuçları hakkında somut bilgilere sahibiz. Bu tecrübeden ders çıkartmak için, partimizin hâlihazırdaki durumunun bir tablosunu çıkartmanın ve yerinde çalışan yoldaşlarımızın görüş ve önerilerini ele almanın zorunlu olduğunu sanıyoruz. Ancak bu verilere dayanarak sonuçlar çıkartabilir ve pratik bir değere sahip önerilerde bulunabiliriz.

Teşkilât faaliyetleri

Her şeyden önce dağınık güçleri bir araya getirmek gerekiyordu. Özellikle İstanbul'da kimilerinin mahkûmiyeti, diğerlerinin safları terk etmesi nedeniyle en iyi hücrelerimiz yöneticilerinden mahrum kalmıştı. Tatile gidişler durumu daha da vahimleştirdi. Bu durumu gidermek için MK'daki dostlarımız çalışmayı aralarında böldüler. Bazıları İstanbul teşkilâtlarını üzerlerine aldı, diğerleri taşraya, Edirne'ye, İzmir'e, Ankara'ya, Samsun'a, Balya'ya gitti. Tatildeki yoldaşların da yardımlarıyla, Ekim ayı sonlarında kadrolarımız belli başlı merkezlerde yeniden oluşmuştu. Sadece İzmir'de hücrelerimizden birinin açığa çıkartılması ve bunu izleyen tevkifatlar büyük bir moral bozukluğuna yol açtı. Sadece demiryollarındaki hücrelerimiz faaliyetlerini sürdürmektedir. Ankara ve Balya şubelerimiz en sarsılmaz teşkilâtlar oldular. Merkezle bağlarını oldukça hızlı yeniden kurdular ve faaliyetlerini örnek bir biçimde sürdürdüler. Samsun-Sivas hattının inşaatı sayesinde önemli bir sınaî merkez haline gelen Samsun'da yoldaşlarımız hızlı bir atılım vaat eden bir şubeyi yeni kurdular. Adana şubesi MK ile yeniden ilişki kurmak için bizzat sekreterini gönderdi. Halen elimizin altında bulunan raporlara göre, kadrolarımız daha şimdiden ayağa kalkmış ve merkez ile yerel teşkilâtlar arasındaki bağlantı düzenli haldedir. Ancak en azından partinin sözünü ve işçi hayatının haberlerini periyodik olarak taşıyan bir basının olmaması nedeniyle, sık sık talimatlar veren ve parti faaliyetini yöneten güçlü bir MK'nın olmaması nedeniyle, teşkilâtlarımız belli bir pasiflik içinde bulunuyor, partinin görüşlerini desteklemek üzere –eskiden yapıldığı gibi- ortaya çıkan her fırsatı kullanmayı başaramıyorlar. Beyaz terörün yansımaları, bu üzüntü verici uslandırmada şüphesiz bir rol oynuyor. Ancak güçlü bir etkiye sahip bir MK dağınıklıktan daha beter bu gevşeklik konusunda haklı olabilir.

Teşkilât faaliyetleri hakkında, KEYK'in partinin teşkilâtlanma görevleriyle ilgili direktiflerinin TKP'nin sorumlu organları tarafından nasıl yorumlandığını ve bunlardan hareketle ne gibi uygulamalar yapıldığını bilmek çok ilginç olacaktır. Bu konuda Vedat yoldaş bize yeterli ayrıntılar veriyor. Bize yazdığına göre, bu belgeyi ve Doğu Şubesi'nin mektubunu alır almaz, bu platformu incelemek üzere partinin belli başlı teşkilâtlarının katılımıyla birçok toplantı yapılmış. Yaptıkları tartışmaların sonucunda, ilke olarak talimatlarla mutabık kalmışlar ancak özellikle namzetlikler meselesiyle ilgili bir takım ihtirazi kayıtlar belirtmiştir. Vedat'ın raporunun bu bölümünü olduğu gibi tercüme etmenin yararlı olduğunu düşünüyoruz:

"Komintern'in mektubu partimizi bir kitle partisi haline gelmeyi başaramamakla suçluyor. Türkiye'de, kelimenin en dar anlamıyla, bir işçi hareketi varsa, bunu komünistle-

rin otoritesine borçluyuz. Bugün bu hareket daha geniş bir çapa sahip değilse, bu ülkemizin genel şartlarından kaynaklanıyor (fabrika hayatı pek az gelişmiştir; madenlerin işletilmesi pek ilkeldir; madenciler yarı yarıya köylüdür, kısmen madenlerde kısmen tarlalarında çalışır; istikrarlı ve kalıcı bir işçi yaşamı sadece çok sınırlı bir çevrede mevcuttur; kırsal yerleşimler birbirinden pek uzaktır ve nüfus yoğunluğu genel olarak pek düşüktür.) Bütün bunların üstüne benzeri görülmedik bir burjuva terörünün korkunç idari baskısı gelip ekleniyor. Daha dün yoldaşlarımızdan üçü İzmir'de tevkif edildi; Fikret kendini İstanbul'da yakalattırdı; Faik Trakya'dan kaçmak zorunda kaldı; en iyi militanlarımızdan çoğu sürekli olarak izleniyor. Uğradığımız kayıplardan sonra aktif unsurlarımız pek azaldı. Elimizde kalan teşkilâtçıların üzerine titrememiz gerekiyor. TKP, kelimenin gerçek anlamıyla henüz bir kitle partisi haline gelmediyse, bundan hiçbir yoldaşımız sorumlu değildir. Zira tüm tehlikelere ve dış tehditlere rağmen bizim burjuvaziden her darbe yediğimizde dostlarımız faaliyetlerini ve adanmışlıklarını iki katına çıkartıyorlar. Bundan emin olmanızı istiyoruz.

"Ancak bizden yararsız fedakârlık istememek gerekiyor. Meselâ namzetlikler meselesinde, sizin kadar radikal olamayız. Zira hücrelerimiz için en küçük bir tehlike doğurabilecek bir tecrübeye girmek istemiyoruz. İşçiler arasındaki faaliyete en yüksek önemi veriyoruz. Bizden olabilecek gibi gözüken sınaî emekçilerine hemen kollarımızı açıyoruz. Namzetlik resmen ilga edildi. Ancak bu şeklî bir ilga. Gerçekte tam bir güvene sahip olunca kadar her işçi yoldaş hücrelerimiz tarafından bir namzet olarak değerlendiriliyor. Böylece bize talimat olarak gönderdiğiniz kararın ruhuna sadık kaldığımızı düşünüyoruz.

"Madenlerde çalışan yoldaşlarımıza köylü işçiler ve tarım gündelikçileri arasındaki çalışmalarını katlamaları direktifini vermek üzere özel olarak bir takım talimatlar verdik. Gerçekten de şiarlarımıza en nüfuz edebilir olduğu çevreler bunlardır. Ayrıca partimizin coğrafi yaygınlığını da artırmaya çalışıyoruz (Samsun şubesi)."

Teşkilât platformumuzda birkaç noktayı yerine oturtmak ve yeni kayıplara uğrama riski nedeniyle duraksamaksızın –hâlihazırdaki koşullarda bile- partinin adını yaygınlaştıracak eylemlere her fırsat doğduğunda girişme gerekliliği üzerinde ısrar etmek zorundayız. "Güçleri idare etmek ... militanlarımızın üzerine titremek" ülkede çalışan yoldaşlarımızda bir tür sabit fikir haline geldiğini müşahede ediyoruz. Geçtiğimiz yıl aldığımız ve partimizin yöneticilerini savaş alanının dışına koyan büyük darbeler, bu kabul edilemez eğilimi açıklıyor. Burada söz konusu olan, var gücümüzle mücadele etmemiz gereken bir tehlikedir. Bu olayda, burjuva terörünün yarattığı korkunun gizlenmiş bir tezahürünü görüyoruz. Yukarıda işaret ettiğimiz pasiflik, büyük ölçüde bu içgüdüsel ihtiyattan kaynaklanıyor. Bütün bu zayıflık işaretleri, ancak güçlü bir ideolojik ve siyasî merkez bütün parti organlarına eşzamanlı bir ivme verme ve böylece onları iyi tanımlanmış amaçlar ve ilkeler etrafında eşgüdümlü kılma ve yoğunlaştırma olanağına sahip olduğu takdirde aşılabilir. Bütün çabalarımız buna yönelmelidir.

Güçlerimiz

Üye sayısı itibariyle TKP, geçtiğimiz ilkbahardaki baskılardan buyana derin bir değişikliğe uğradı. Üyelerinin sayısının hemen hemen aynı kaldığı söylenebilir. Ancak üyelerinin vasıfları tamamen değişti. Saflarımızda adeta otomatik bir seçme/ayırma yapıldı. Kariyerlerini bizim çabalarımızla yapma umuduyla açık alanda kitlesel eylemimiz boyunca veya basınımızın çekiciliğe nedeniyle bize katılmış unsurların hepsi, saflarımızdan uzaklaşmak için ilk tevkifatları vesile ettiler. Buna karşılık o zamana kadar istihdam edilmemiş birçok tanınmayan, genç üye veya basit sempatizan, burjuvazinin darbe indirdiği yoldaşlardan doğan

boşluğu doldurmak üzere partinin hizmetine ruh ve bedenlerini verdiler. Terör, bu son kesim için bir teşvik edici rolü oynadı. Nitekim parti yaşamında tamamen tali bir rol oynayan ilkokul öğretmen okulu hücresi, tevkifattan sonra ilk plana yerleşti. Hâlihazırda Küçük Asya'nın küçük yerleşimlerinde görev alan bir düzine dolayındaki bu genç ilkokul öğretmenleri, köy zanaatkârları ve genç köylüler arasında çok faydalı bir çalışma yürütüyor. Ayrıca polisin baskıları ve tevkifat imtihanlarından geçmiş ve netice itibariyle serbest bırakılmış yoldaşlarımız, iki veya üç kaçkın istisna olmak üzere, artan bir iman ve muazzam bir coşkuyla parti saflarına dönmüştür. Yeterince hazırlıklı olmasalar ve bir nebze memnuniyetsiz on beş dolayındaki KUTV öğrencisine de işaret etmeliyiz, bu gençler burjuva diktatörlüğünün baskılarını hisseder etmez öfkelerini unutup iyi birer propagandist haline geliyorlar.

Kadrolarımızın çerçevesi içine giren bu yeni unsurlar, beyaz terörün her türlü legal çalışma imkânını ortadan kaldırmasından sonra aktif bir rol oynamaya başlama gibi bir özelliğe sahipler. Her türlü eksiklikleri ve üstünlükleri buradan kaynaklanıyor. Demokratik önemin militanları konspirasyon konusunda pek az uzmandı. İllegal cihaz, onlar için muhtemel bir siyasî yönelim değişikliği için bir tedbirden ibaretti. Özellikle işçi hareketinin bütünüyle, yüksek siyasetle ilgileniyor ve Türkiye'de komünist hareketin ideolojisini yapıyorlardı. Bugün partinin faaliyetini yönetenler, konspirasyon yöntemlerine daha aşina, polisin şüphelerini bertaraf etmede daha usta, bireysel propaganda ve küçük birimlerin teşkilâtlanmasında daha uzmanlar. Ancak buna karşılık, entelektüel düzeyleri çok yetersiz; Hareketin bütününün çıkarlarını göz ardı edip yerel teşkilâtlarının sınırlarına kapanmaya aşırı yatkınlar. Kesinlikle illegal olmayan her türlü çalışma onlara kapasite kaybettiriyor ve bunu bertaraf etmeye çalışıyorlar. TKP açısından buradan bir takım üstünlükler ve bir takım sakıncalar doğuyor. Üstünlükler, elverişsiz koşullara rağmen partiye üye kazanılmasının devam etmesi. Hatta kimi yeni alanlarda üye sayısı arttı. Üniversite öğrencileri arasında iki hücre yeni kuruldu. Çocuklar arasında çalışma başlatıldı. Samsun demiryolcuları arasında bir çekirdek oluşturuldu. MK'dan bir yoldaş, Salih [Hacıoğlu], Şark Şimendiferlerinden atıldıktan sonra, bir tütün fabrikasına girerek orada güçlü bir hücre kurdu. Belli sayıda köylü unsur da partiye çekildi. Yetkili militanlarımızın dediklerine bakılırsa, hücrelerin sayısı, Ocak 1925'e göre Ocak 1926'da %50 artmış olacak. Ne yazık ki bu oluşumların çoğu birbirlerinden tecrit edilmiş halde kalıyor; faaliyetleri her zaman birbiriyle uyumlu olmuyor; çoğu zaman çabalarını hangi yöne yönelteceklerini bilmiyorlar; tek sözle ideolojiden ve güçlü ve tek bir yönetimden yoksunlar. TKP'nin çalışmasına tutarlılık ve uyumluluk kazandırmak için ve sahip olduğumuz güçlerden azami yararı sağlamak için bu yönetim eksikliğini, bu kendi içlerinde tıkanmış birimleri birbirleriyle uyumlu bir biçimde harekete geçirmeye yetenekli bir düzenleyici cihaz yaratarak gidermek aciliyet taşıyor.

İşçi cemiyetlerinde faaliyet

Gerçekte kitle eylemi alanında yoldaşlarımıza hâlâ açık olan alan işçi cemiyetleridir. Burada fraksiyonlarımız partinin etkisini muhafaza etmek için umutsuz bir çaba sürdürmeye devam ediyor. Ancak eşzamanlı olarak özellikle hükümetten kaynaklananlar olmak üzere her türden zorluklara karşı mücadele etmeye mecbur kalıyorlar. Öncelikle komünist eğilimleriyle tanınmış yoldaşlarımız herhangi bir rol oynama imkânına sahip değiller. Baskılarla ve polisiye yollarla, onlar isteyerek veya zorla kavga alanlarını terk etmeye zorlanıyorlar. İşçi militanlarını hiçbir biçimde tanınmadıkları yerlerde gidip çalışmak zorunda kalıyorlar. Yine de atıfta bulunduğumuz ve hâlihazırdaki koşulların yeteneklerini öne çıkardığı silik ve bilinmeyen yoldaşlar sayesinde bu cemiyetlerde eylemimiz devam

ediyor. Böylesi unsurlardan oldukça geniş bir yedeğimiz vardı. Böylece TKP'nin anlayışı ve görüş açısı işçi teşkilâtlarında bugün hâlâ ağır basıyor.

Aşağıdaki bilgileri TKP prof-büro sorumlu sekreterinden aldık: Komünistlerin davasında genel sekreterinin ve idare heyetinin iki üyesinin tevkif edilip mahkûm edilmelerinden sonra Teali sendikal merkezi görünürde dağıldı. İki-üç aylık bir hareketsizlikten Hüseyin, Şaban ve Hakkı dostlarımızın ısrarlı girişimlerinden sonra, hükûmet bir kongre toplanmasına izin verdi. Kongre Eylül ayında toplandı. (Milliyetçi) Başkanın komünistlerden ayıran kısa bir açıklamasından sonra nizamnamede herhangi bir değişiklik yapmama kararı alındı ve Hakkı yoldaşımız işçi sınıfının mücadele azmini dile getirdi ve eski yönetim kurulunun faaliyetine ve adanmışlığına övgüler düzdü. Ardından seçimlere geçildi. Onursal başkanlık yeniden halk partisinin temsilcisine verildi ve Beykoz'dan Hüseyin yoldaşımız genel sekreter seçildi ve yoldaşlarımızdan ikisi de idare heyetine girdi[73]. TKP sekreterliğinin bize bildirdiğine göre yeni sendikal merkez -eskiden olduğu gibi- bizim prof-büronun fikrini almadan tek bir adım atmıyor. Ancak hükûmet, sendikal merkezin gelişmesini engellemek için elinden gelen çabayı harcıyor. Polis, Teali'nin şubelerini kapatmak için en sudan bahanelerden faydalanıyor. Nitekim dostlarımız iki ay önce Terkos'ta bir şube açtılar. Üç hafta içinde kaymakam, zararlı propaganda yüzünden şubenin kapatılması talimatını verdi. Partinin özel görevlileri, Tokat'ta Teali'nin bir şubesini kurmaya çalıştılar. Vali, gerekli izni vermeyi kesin olarak reddetti. Edirne'de hükûmet, zamanında lokal değişikliğini polise bildirmediği bahanesiyle "İşçi Yurdu" derneğini geçici olarak kapattı. Hükûmet Teali'nin Adana şubesinin lokalinde arama yaparken, devlete ait lokalleri her gün bedava milliyetçi derneklere tahsis ediyor.

Bu tedirgin edici tutumlardan yılmaksızın TKP prof-bürosu, bu kentteki işçi cemiyetini yeniden kurmak üzere Edirne'deki sendika fraksiyonuna yardımcı oldu. Bu teşkilât bir aydır faaliyetlerine yeniden başladı. Eski üyelerinin hemen hemen hepsi yeniden bu teşkilâtın etrafında toplandı. Bir Teali şubesi de Samsun'da kuruluyor; burada yeni şubemiz eski işçi milletvekili Numan Usta'nın da yardımını aldı. Numan Usta son zamanlarda bize yaklaşma eğiliminde. Prof-büro sekreteri, partinin talimatlarına uyduğu sürece sendikal çalışmamızda onu kullanmakla hiçbir şey kaybetmeyeceğimiz kanısında. Samsun büyük bir işçi merkezi haline geliyor. Köylüler kitle halinde gidip inşa edilmekte olan demiryolu hattında çalışıyorlar. Bu yeni işçi teşkilâtı, bu bölgedeki köylüler arasında şiarlarımızı yaymak için büyük bir rol oynayacaktır.

Fraksiyonumuz Şark Şimendiferlerindeki demiryolcuları bir kongre toplamaya mecbur etti. Kongre bir işçi gazetesi yayınlama ve bütçesine bir işçi spor derneği kurmak için fon ayırma kararı verdi. İdare heyeti tamamen değişti. Yeni heyet en bilinçli ve en aktif yoldaşlarımızdan oluşuyor.

Ankara İmalât-ı Harbiye işçileri derneğindeki dostlarımız, bir dizi pratik mücadeleye giriştiler ve böylece otoritelerini geniş ölçüde artırdılar. Meselâ bu bölgelerde bir felâket oluşturan sıtmayı önlemek için bir takım tedbirler istediler ve aldırttılar. Öte yandan hâlâ yüksek memurların elinde bulunan fabrika kooperatifini ele geçirmek için sistemli bir biçimde mücadele ediyorlar.

Anadolu şimendiferciler cemiyetinde, Eskişehir'de, komünist çekirdek etkisini koruyor. Cemiyet işçilerin bilinçlerinin uyanışında çok faydalı bir rol oynuyor. Ancak bir

73. Bu kongrenin tutanağı için VIII. Bölüme bakınız.

işçi emekçilerin iktisadî ve siyasî taleplerini yüksek sesle dile getirir getirmez, doğrudan doğruya Kemalist memurlar tarafından yönetilen atölyelerden anında uzaklaştırılıyor. Anti-komünist terör çılgınca sürdürülüyor. Demiryolcuların gazetesi cemiyetin yönetiminden alındı. Hükûmetin uşaklarının ellerinde, aşağılık yaltaklanmalarla dolu Kemalist bir organ haline geldi. Komünist oldukları şüphesi altındaki yoldaşlarımız sürekli izleniyor. Bir yığın tehlikeyle çevrili cemiyet idaresi sınıf bilinciyle hareket etmekten bir an bile geri durmuyor. Ancak karşısında hasım olarak mal sahibi devlet olduğundan adımlarının birçoğu başarısız kalmaya mahkûm oluyor.

İzmir demiryolcularının (İzmir-Kasaba, Fransız şirketi – Aydın, İngiliz şirketi) derneklerinin başında, en iyi yoldaşlarımızdan birkaçı bulunuyor. Ancak ne yazık ki şimdiye kadar faaliyetleri pek fazla ileriye gidemedi. Burada, diğer birçok yerden çok daha fazla oranda ruhlarını şirkete satan o dürüstlükten uzak işçilere rastlanıyor. Bu zavallılar küçücük bir ödüllendirme yemine kendilerini kaptırıyor ve zahmetkâr yol arkadaşlarını hafiye gibi izlemeye razı oluyorlar. Böylece cemiyetlerin en mücadeleci unsurları hakkında bilgilenen şirketler, bunları kapıya koymak için kanuni bahaneler icat ediyorlar. Öte yandan patronlar arasında öyle bir anlaşma var ki, bir fabrikadan atılan bir işçi aynı yerleşimde başka bir fabrikaya alınma imkânından yoksun. Dolayısıyla maddi zorunluluklar nedeniyle bir ekmek bulmak için o bölgeden uzaklaşmak zorunda kalıyor. Bu usûller Kemalist terörle birleştiğinde İzmir'deki yoldaşlarımızın cesaretini bir nebze kırdı. Ancak şurası kesindir ki, iktisadî gelişmesi düzenli olarak yükselen bir eğri çizen bu sınaî ve ticari bölgede geniş işçi hareketlerinin arifesindeyiz. Bu emekçi kitleleri arasında her tarafta mırıldanmalar ve memnuniyetsizlikler duyuluyor.

Balya'da, geçtiğimiz yıl yoldaşlarımız tarafından kurulmuş olan madenciler cemiyeti kesintisiz faaliyetini sürdürüyor. Yardım sandığı işçiler arasında büyük başarı sağladı. Her gün üyelerinin sayısı artıyor. Daha şimdiden 500'den çok üyesi var.

Mürettiplerin, tahmil-tahliye işçilerinin, Tramvay işçilerinin, Boğaz gemi işçilerinin, Zonguldak madencilerinin vb. cemiyetleri gibi doğrudan TKP'nin etkisi altında olmayan cemiyetlerden söz etmiyoruz. Zonguldak işçilerinin cemiyeti özel bir kanuna tabi, hükûmetin tayin ettiği bir idareye sahip. İşçileri bu katı çerçevenin dışında teşkilâtlanmaya teşvik ediyoruz. İstanbul tramvay işçileri cemiyetinde, sempatizanlarımızdan kimileri Kemalistlerden yana geçti ve sapkın bir teşkilât da Kemalistlere bağlılığını bildirdi. Bugün İstanbul'da halk partisi yetkililerinden biri hemen hemen rakipsiz bu teşkilâtı yönetiyor. Zaten cemiyetin başkanıyla mutabık bir biçimde şirket, tümüyle önemsiz bir talepler listesini karşıladıktan sonra, bu daldaki emekçiler arasında tam bir atalet gözlemleniyor. Boğaziçi denizcileri, komünizmin gözü dönmüş düşmanı bir İttihatçı tarafından yönetiliyor. Aralarında bize sempati duyanlar, bizim tavsiyelerimize rağmen, 8 ay önce bu teşkilâttan ayrıldılar. Birkaç ay önce bu teşkilât gülünç bir biçimde başarısızlığa uğrayan bir grev girişiminde bulundu. Başkanın kendisi, hükûmet yanlısı basının tehditleri karşısında mücadelenin en sıcak yerinde grevcileri yalnız bıraktı ve Kemalistler önünde diz çöktü. Bu utanç verici geri çekilme, onun kendi yandaşları gözünde bile itibarını yitirtti. Devrimci unsurlar, bu elverişli durumdan yararlanarak, taarruzlarını iki katına çıkardılar. Mürettipler cemiyeti derin bir dönüşüme uğradı. Son kongresinde on yıldır onu yöneten başkanı yenilgiye uğradı. Yeni idare heyeti birkaçı bizim propagandamıza duyarlı genç unsurlardan oluşuyor. Bize sempati duyan *Aydınlık*'ın başmürettibi başkan yardımcılığına seçildi.

Hâlihazırda İstanbul'da bulunan prof-büromuz, dikkatini, bu kentin sanayisinde en

önemli dallardan birini oluşturan tütün işçilerinin üzerinde topluyor. Tütün yaprağı işlenen fabrika ve atölyelerde on bini aşkın kadın ve erkek tütün işçisi bulunuyor. 1500-2000 dolayındaki sadece Reji işçileri eski bir cemiyetin etrafında teşkilâtlanmış durumda. Gerisinin hiçbir savunma aracı yok. Ankara komünist teşkilâtının eski sekreteri, kendisi de bir tütün fabrikasına girmiş olan Salih yoldaş, bu işkolunu bir meslek cemiyetiyle donatmayı üzerine aldı. Birkaç aya kadar bu cemiyet ayakları üzerine dikilmiş olabilir.

Grev hareketleri beyaz terörün darbelerine maruz kaldı. Çoğu durumda, emekçilerin iktisadî talepleri sonuçsuz bırakıldı veya herhangi bir greve yol açmaksızın basitçe geri çevrildi. Geçen yıla oranla grevlerde görünür bir gerileme var. Patlak veren grevler ise hükûmet tarafından acımasızca bastırıldı. Telgrafçılar grevinin yürütücüleri tevkif edildi ve Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edildi ve orada 1 ilâ 9 yıl hapse mahkûm edildi. Grevdeki Boğaz gemilerinin ateşçilerinin ve çarkçılarının yerine donanma kökenliler geçirildi ve grev 4 günün sonunda bir felâketle sonuçlandı. İstanbul telefon idaresi çalışanları geçtiğimiz Ekim ayı içerisinde ücret meselesi nedeniyle greve gitmeye heveslendiler, ancak bu İngiliz şirketinin müdürü hareketin önderlerinden zamanında kurtuldu ve grev önleyici % 2'lik bir zam yaptı. Tek bir grev zaferle noktalandı; Standard Oil kumpanyası işçilerinin grevi; yüzlerce işçi, haksız olarak işten çıkartılan on beş dolayındaki arkadaşlarının işe iadesi için iş bıraktılar. Genel Sekreteri de Beykoz'daki Standard depolarında çalışan Teali cemiyeti tarafından yönetildi. Kumpanya greve son verebilmek için işten çıkartılmış işçileri geri almak zorunda kaldı.

Olayların bu analizine göre, sendikalardaki fraksiyonlarımızın kazandıkları konumları muhafaza ettiklerini görüyoruz; ancak son aylarda pek az girişkenlik göstermiş, kitlelerin atalet ve kayıtsızlığına karşı etkili biçimde mücadele etmemiş durumdalar. Bu devam ettiği takdirde, iş arkadaşları üzerindeki etkilerini kaybetme riskini taşıyor. Onlara daha gözüpek olma, talep ve protesto hareketlerini kışkırtmak için ortaya çıkan her vesileyi kullanmaları ve gerektiğinde böylesi gerekçeler yaratmaları talimatını vereceğiz. Ayrıca işçileri burjuva terörünün içine sürüklediği uyuşukluk ve ürkeklikten çekip çıkarmak için sürekli bir ajitasyon yürütmek. Bu yapılmadığı takdirde, işçi sınıfının mücadeleciliği hızla azalırken, TKP'nin etkisi de nihayetinde sıfırlanacaktır. Parti işçi sınıfının önderi rolünü korumak için yeterli araçlara sahiptir, proleter temeli sağlamdır. Eksik olan enerjik ve kendinden emin bir yönetimdir. İdeolojik bir organ ve güçlü bir siyasî yönetim her yerde dikkatimizi çeken aynı boşlukları görüyoruz.

Gençlik federasyonu

Kemalist burjuvazinin bize indirdiği darbeler, belki de partiden çok onun gençlik teşkilâtını daha ciddi biçimde sarstı. Mahkûmiyetlerden sonra, TKP MK üyelerinin çoğunluğu faaliyeti yürütecek haldeydi. Oysa ki gençlik federasyonumuzun MK üyelerinin bir istisnayla tümü ya cezaevine konmuş veya firar etmek zorunda kalmıştı. Halen Ankara cezaevinde bulunan 13 mahkûmdan 7'si gençlik geliyor; 4'ü de genç hekim veya tıp mektebi öğrencisi. 1925 Mayıs ve Haziran tevkifatlarından hemen sonra İstanbul'dan Fikret ve Ankara'dan Sedat tarafından Merkez Komitesi yeniden oluşturuldu ve faaliyetin sürekliliği güvence altına alındı; gençlikten sorumlu sekreter, yurtdışına firar etmeden önce bunları yetkilendirmiş ve kendilerine ayrıntılı talimatlar vermişti. Partinin şu andaki yöneticilerinin tevkifatından anlaşılmaktadır ki, bu iki yoldaş benzersiz bir adanmışlıkla çalışmışlar ve kendilerine düşen görevin çapına uygun olduklarını göstermişlerdir. Uzun zaman partiyle bağlantısız, partinin sorumlu yöneticileriyle ilişkiye girmeden çalıştılar. Sonunda partinin

genel sekreteri [Dr. Şefik Hüsnü] erkek kardeşi aracılığıyla [Hakkı] onları Vedat ile temasa geçirdi. O zamandan beri onlar MK faaliyetine katılıyor ve onun denetimi altında gençliği yönetiyorlar.

İstanbul'un dağılmış hücrelerini yeniden oluşturulduktan ve tatile giden genç yoldaşlara gerekli talimatları verdikten sonra, bu bölgelerdeki yerel teşkilâtlarla ilişkileri yeniden kurmak üzere Sedat İzmir'e, Fikret ise Ankara'ya gitti. Bu ve partinin emrettiği diğer seyahatler, burjuvazinin darbelerinin TKP'nin merkez cihazını bütünüyle yıktığını sanan bu yıpranmış teşkilâtlar üzerinde çok iyileştirici bir etki yarattı. Bu yoldaşlarımızın gidişi taşradaki dostlarımıza yeniden güven verdi ve çalışmalarına yeni bir coşku kattı.

Son raporunda Fikret durumu şöyle tasvir ediyor: "Daha şimdiden zorlukların büyük bölümünü aştık. İşlerimiz iyi yolda. Bugün eski hücrelerimizin hemen hemen hepsi faal. Umuyoruz ki Ocak 1926'ya kadar, bir dizi yeni hücre kurabileceğiz. Zira kurumlar açılmaya başlıyor. Yoldaşlarımızdan tatil için gitmiş olanlar tekrar İstanbul'da toplanıyor. Moskova'dan gelen yoldaşlarımızın yardımıyla, İstanbul'daki semt komitelerini yeniden kuruyoruz.

"Faaliyetimizi özel olarak işçiler arasında yoğunlaştırıyoruz. Ancak bu alanda görevimiz çok zorlaştırılmış durumda. Beyaz terör şimdiye kadar görülmüş olandan daha korkunç. Kemalistlerin tüm hasımlarını tam olarak ezmeye çalışıyorlar. Ayrıca onlara herkesten çok komünistler tehlikeli görünüyor. Bir işçiyle bir nebze uzun konuşan bir aydın hemen polisin gizli ajanları tarafından izlenmeye alınıyor. Moskova'dan gelen yoldaşlar aşırı ölçüde işleniyor. Mazlum polis müdürlüğüne çağrıldı ve sorgulandı. Sonrasında serbest bırakıldı. Bu yoldaşlar bir süre kenarda durmak zorundalar. Bu sıkıntılara rağmen, emekçilerle bağlantımızı güçlendirmek için elimizden geleni yapıyoruz. Burada girişilebilecek faaliyetler arasında, kadınlar ve çocuklar arasında çalışma da önemli bir yer tutuyor. Bu yönde mutlaka başarı sağlayacağız. Çocuklar arasında çalışabilecek olanlar, genç ilk okul öğretmenleri ve özellikle köy ilk okullarında çalışanlar. İlkokul öğretmeni yoldaşlarımızdan çoğu bu yıl Küçük Asya'da görev aldı. Onların faaliyetini ve merkezle bağlantılarını düzenledim. Kadınlar arasındaki çalışmaya gelince, şu noktayı gözden uzak tutmamak gerekir ki bir süre daha onlar özellikle burjuva kökenli genç kızlara yöneleceklerdir: Üniversitedeki, öğretmen okulundaki, liselerdeki vb. genç kızlar... Bununla birlikte tütün rejisindeki kadın işçilerle güçlü bağlarımız var. Çalışmamızı bu yönde de ilerleteceğiz. Bunların önemli bir kesimi, deklase küçük burjuva tabakalardan geliyorlar. Bunlar üzerinde etkiye sahip olmak için fabrikalarında veya atölyelerinde onlarla birlikte çalışmak gerekiyor."

Ülkede çalışan yoldaşlarımızı ve özellikle de gençlik içindekileri en çok uğraştıran meselelerden biri, Moskova'daki Türk mülteciler çevresini bir süredir karıştıran ayrılıkçı tartışma ve eğilimlerdir. Eski KUTV öğrencileri, Moskova'dan geri dönerken ülkeye bu sağlıksız karışıklığın yankılarını da taşımışlar. Gençlik yöneticileri bu haberler karşısında haklı olarak heyecanlanmış. Yoldaşlarımızın ruh halini göstermesi, onların bu meseleyle ilgili görüşlerini kaydetmek ilginçtir. Fikret bize şöyle yazıyor:

"Bize, saflarımıza katılan eski KUTV öğrencilerinin en azından bir yıl boyunca sorumlu görevlerde bulunmamalıdırlar diye yazıyordunuz. KUTV'daki durumu öğrenince bu tedbirin tamamen uygun olduğuna hak verdik. Sadece bu önlemin herkese uygulanması gerektiği kanısındayız. Bu konuda, bizde, burada bizler arasında hiçbir bölünme, hiçbir anlaşmazlık olmadığını bilmeniz yararlı olacaktır. Partinin iyiliği için en küçük bir gizli düşünce olmaksızın ve büyük bir samimiyetle el ele vermiş durumdayız. Hâlihazırdaki koşullarda

en küçük bir tartışma, parti için öldürücü olabilir. Oradan gelecek olanlar tehlikenin ağırlığını göz önünde bulundurmalıdır. İyi komünistler olarak, her biri MK'nın otoritesi altında sıkı bir disipline uymalıdır. Yeni gelmiş arkadaşlar, bize, Moskova'da ayrılıkçı eğilimler olduğunu belirtiyorlar. Bize kesin görünen, bizi bölmek amacını güden bir takım kötü niyetli kişilerin varlığıdır. Böyleleri bize en zalim burjuva düşmanlarımızdan daha zararlıdır ve böylesi bir skandala yol açmaya cesaret edenler, en küçük bir merhamet gösterilmeksizin bulundukları yerde ezilmelidir. Ne olursa olsun böylesine zararlı fikirlerin saflarımıza bulaşmasına izin vermeyiz. Ve buna tevessül edecek kişiler olursa onları tekmeyle kapıya koyarız. Sizden yoldaşlara yola çıkarken ciddi talimatlar vermenizi rica ediyoruz. Şu an için, bizim aramızda bulunanlarla ilgili herhangi bir şikâyetimiz yoktur."

Parti sekreteri Vedat hemen hemen aynı dili kullanıyor: "Öğrendiğimize göre Moskova'yla partinin çıkarlarına zarar verebilecek bir yazışma yürüten bir takım yoldaşlar varmış. Gerçekten de böyle dalavereler çevriliyorsa gecikmeden bizi uyarın! Bizim amacımız yoldaşlarımız arasındaki dayanışma bağlarını daha da sıkılaştırmaktır. Aramızda kötü niyetli bozguncular varsa, saflarımızı onların zararlı varlığından en hızlı biçimde temizlememiz gerekir. Şu anda her zamankinden çok daha fazla demir disipline ihtiyacımız var. Partinin, eski KUTV öğrencilerini parti sıralarında bir yıl çalışmadan sorumlu görevlere getirmeme yönündeki kararını istisnasız tüm KUTV öğrencilerine kesinlikle uygulamalıyız. Zira oradaki dedikodu ve tartışmaları ülkemize taşımaya tevessül edecekleri endişesini taşıyoruz. Bu musibeti bertaraf etmek gerekir."

Karanlık unsurların KUTV içinde kışkırttığı son maceranın sahibi suçlulara Komintern'in bizimle mutabakat içinde verdiği cezalar, bu kötülüğe son vermek için en köklü tedbiri oluşturmaktadır. Şuna eminiz ki burada olan bitenler hakkında tanzim edeceğimiz rapor yoldaşlarımızı tamamıyla rahatlatacak ve onların her türlü endişesini dağıtacaktır. Böylece onlara verimli çalışmalarını sakin bir biçimde devam ettirmeleri imkânı verilmiş olacaktır.

Fikret ve Sedat yoldaşların Küçük Asya seyahatlerinden İstanbul'a geri dönmelerinden birkaç hafta sonra, gençlik federasyonunun düzenli işleyişi için her şeyi düzene koymalarından sonra, polisin beklenmedik bir darbesi faaliyetlerini yeniden alt-üst etti. Son derece can sıkıcı koşullarda Fikret yoldaş tevkif edildi. Ankara seyahati sırasında yoldaşları izlemekle özel olarak görevlendirilmiş hafiye Muhsin dostumuzu, mahkûm yoldaşlarımızdan birisinin karısıyla cezaevine girerken görüyor. Bu tip ihbarda bulunmakla yetiniyor. Diğer yandan hemen hemen aynı sıralarda İzmir'de iki genç yoldaş tevkif ediliyor. Anlaşıldığı kadarıyla bunlarda Fikret ve Sedat'ın taşradaki muhataplarının gönderdiği mektupları almak için kullanmaya devam etme affedilemez ihtiyatsızlığını sürdürdükleri bir posta kutusunun adresini buluyorlar. Fikret'in posta kutusunu açmaya gittiği bir gün, yukarıda söz ettiğimiz aynı Muhsin ensesine yapışıyor. Elinde mektuplarla suçüstü yakalanıyor. Böylece polis, aynı vesileyle taşra şubelerimizin güvenliğini tehlikeye düşüren bir takım belgeleri de ele geçiriyor. Polisin bunlardan kimilerini ortaya çıkarmasından endişe duyuyoruz. Ancak o zamandan bu yana hemen hemen 2 ay geçti ve herhangi bir yeni tevkifat olmadı. BU da göstermektedir ki yakalanan mektuplar teşkilâtlarımızın yapısını ilgilendirmeyen bir takım ayrıntılardan başka bir şey içermiyor.Zaten hemen, en hızlı araçlarla, muhataplarımıza artık bu posta kutusuna yazmama talimatı verildi. Bu olayın başlangıcında MK üyesi yoldaşlarımız İzmir'den Mehmet Ali'nin kendini temize çıkarmak için polise bir takım itiraflar yaptığını sanıyorlardı. Ancak bu yoldaşlar Ankara İstiklâl Mah-

kemesi tarafından Diyarbakır kalesinde uzun hapis cezalarına mahkûm edildiğinden, posta kutusu numarasının onun tarafından itiraf edilmeyip kâğıtları arasında bulunmuş olmasını varsaymak daha akla yakın olacaktır.

Bu arada Fikret cezaevinde hasta düştü, kan tükürüyormuş. Halen bir hastanede tedavi görüyor. Kemalistler üzerinde çok etkisi olan, bilgin bir profesör olan babası onu yurtdışında bir sanatoryuma gönderme umudunu taşıyor. Bu umut gerçekleşirse, onu daha sonra Moskova'ya çekmek faydalı olur.

Sedat da başka bir adla çok sıkı biçimde aranıyor. Gizleniyor ve gizlendiği yerden gençlik çalışmalarını yönetiyor. Olaylar genç militanlarımızın çoğunun tecrübesizliğini gösteriyor. İllegal çalışma için gerekli şartları yerine getirenlerin sayısı pek az. Gençlik federasyonumuzun en önemli görevlerinden biri, yeni üyelerine bu yönde ciddi bir eğitim vermektir.

Neşriyat meselesi

TKP'nin en büyük felâketi, neşriyat alanında altı aydır içinde bulunduğu sessizlikten çıkmak için hiçbir şey yapmayı bilememiş olmasıdır. Faaliyetini, legal veya illegal hiçbir organa sahip olmaksızın kamuoyundan tam bir tecrit halinde yürütmeye çalışıyor. Partinin sorumlu militanlarının en fazla pasiflik gösterdikleri nokta burasıdır.

Parti MK son toplantılarından birinde, tevkifatlardan önce ve gazetelerimizin ortadan kaldırılmasından hemen sonra, basın yoluyla emekçi kitlelerle bağını korumak için her türlü legal imkândan yararlanma kararı aldı; ve bu amaçla maskelenmiş bir biçim altında taşra merkezlerinde, hükûmet kapattıkça biri diğerinin yerini alacak haftalık işçi gazeteleri yayınlamak için her türlü hazırlığı yapacaktık. Bu kararın uygulanması doğrultusunda, Nisan ayı sonlarında, cesaret verici bir başarıyla "Yoldaş" çıkartıldı. Ancak birkaç hafta sonra hükûmet bu genç organı askıya almakla kalmadı, ama aynı zamanda müdürünün tevkifini de emretti. O esnada partinin sekreteri Moskova'daydı. KEYK'in bir komisyonu, parti sekreteriyle görüş birliği içinde, MK'mızın kararını onaylayarak *Yoldaş*'ın yerine bir başka haftalık işçi gazetesinin taşrada çıkartılmasının üzerinde durdu. Temmuz ayının başından itibaren, yetkili yoldaşlarımıza bu yönde bir takım talimatlar verdik. Eskişehir'de demiryolculara yönelik bir gazete çıkarma projemizin geciktirmeksizin uygulanmasını istedik. Ne yazık ki talimatlarımız çok geç ulaşıyor. Anti-komünist terör beklenmedik bir ağırlığa ulaşmıştı. Bizleri uzun yıllar kürek cezasına mahkûm ettiler. Parti aşırı çok sayıda kurban verdi. Bu şartlarda İstanbul'daki yoldaşlarımız, basınla ilgili direktifimizi uygulama ve burjuvazinin çılgınca saldırısına militanlarımızdan birkaçını daha maruz bırakma cesareti gösteremediler.

Yetkili militanlarımızın son raporları, ülkede çalışan yoldaşlarımızın bu mesele konusunda hâkim olan bakış açılarını ve ruh hallerini oldukça eksiksiz bir biçimde yansıtan bir takım karakteristik beyanlar içeriyor. Vedat bize şöyle yazıyor: "Basın meselesi! İşte faaliyetimizin, çözüme kavuşturulması önemli olduğu kadar zor düğüm noktası. Bugünkü şartlarda, bize yapma talimatı verdiğiniz gibi legal bir işçi gazetesi yayınlamak imkânsızdır. Ya hükûmete ve Kemalist partiye övgüler düzeceğiz ya da üstüne birkaç kurban daha vererek anında susturulacağız. Azalmış üyelerimizden en küçük bir parçasını tehlikeye maruz bırakacak durumda olmadığımızdan, bizi zorlamak iradi olarak bizi susturmak olacaktır." Prof-Bürodan işçi militanı Faik kendini şöyle ifade ediyor: "Bugün komünist eğilimde legal bir işçi organı yayınlamanın imkânı yok. İlla ki bu tür bir gazete yayınlamaya kalkışırsak, onu gerilemekte olan burjuva devriminin kuyruğuna takmamız ve işçi sınıfının

devrimci ideolojisinden taviz vermemiz gerekir. Böyle davranmak, Türkiye emekçilerinin ve proletarya devriminin çıkarlarına istemeden ihanet etmek olacaktır. Buna karşılık Lenin'in doğru hattını izleyecek olursak, sonuçlarına hâlâ acılı biçimde tabi olduklarımıza benzer bir takım felaketleri hazırlamış oluruz. Özetle bugünkü terör döneminde, inançlarımıza sadık kalmak istiyorsak, makul olarak herhangi bir legal yayına girişemeyeceğimize inanıyorum."

Gençlik temsilcisi Sedat da bize aynı doğrultuda yazıyor. Şöyle diyor: "Parti şu anda bir gazete veya bir dergi yayımlayacak durumda değil. İki şeyden biri olur: ya daha doğarken bu organ boğulur veya söylemek istediğimiz şeyin özünü söylemekten geri duruyuz. Elle tutulur bir avantaj sağlamadan neden yeni yeni kurbanlar verelim."

Görüldüğü gibi hepsi Türkiye'de bir legal basın fikrini bertaraf etmek konusunda hemfikirler. Kısmen hakları var. Kemalist terör böylesi bir girişim için çok elverişsiz koşullar ve atmosfer yarattı. Ancak kabul edilemez olan, böylesi her türlü denemeden nihai olarak vazgeçme noktasına kadar gitmektir. Burada öfkelendirici bir atalet eğiliminin belirtilerini görüyoruz. Bize öyle geliyor ki, yoldaşlarımız böylece kan dökücü burjuvazinin baskıcı şiddeti karşısında tüm kapasitelerini kaybetmiş gibi görünüyorlar. Aksi takdirde, ne olursa olsun bu yönde herhangi bir girişimde bulunmayı kesin olarak reddetmelerini anlayamıyoruz. Zira bugünkü diktatörlük koşullarında bile, belli bir tarzda davranarak, emekçi kitlelerle bağ kurmanın imkânları bulunabilir. Sadece mesleki bile olsa bir işçi organının eğitici ve teşkilâtlandırıcı rolü öylesine büyüktür ki bir komünist partisi, görevlerinin esasını yerine getirmezlik etmeden, ne denli küçük olursa olsun onu yayınlama imkânını yok sayamaz. Yoldaşlarımız kendi imkânlarıyla bu alanda olumlu herhangi bir şey yapmak yerine kamuoyuyla yeniden bağ kurmak için, bizim onaylamadığımız bir yola başvurdular. Söz konusu olan, kendilerine korporatifçiler diyen bir grup eski İttihatçının şu günlerde yayınlayacakları bir günlük gazeteyle işbirliği yapmak. İşte birkaç sözle Vedat bize bu projeden söz ediyor: "Muhittin Bey, haftalık dergisi *Meslek*'i bir siyasî günlük gazeteye çeviriyor. 15 Kasımda "Halk Gazetesi" adıyla yayımlanacak. Buna katılacağım ve imkân buldukça partimizin görüşlerinin propagandasını yapmaya çalışacağım. Ayrıca Muhittin farkına varmaksızın gazeteye Cevat ve Vâlâ'nın makalelerini kaydırmak için gerekli düzenlemeleri yaptık. Bu gazeteden memnun kalacağınıza inanıyorum. Elbette, burada mevcut şartları gözden kaçırmamak gerekir. Bugün daha iyisini yapmanın yolu yok."

Meslek, kuruluşundan itibaren *Aydınlık*'a, proletarya diktatörlüğüne ve Sovyetler Rusyası'na karşı net bir biçimde tutum aldı. Nasıl olur da TKP üyeleri böylesi bir gazeteyle işbirliği yaparlar; anlaşılır gibi değil. Muhittin her zaman şu veya bu ölçüde gözden geçirilmiş bir Marksizm'den yana olduğunu söylerdi. Belki de bu yöndeki bir takım beyanlar yoldaşlarımızda onun değiştiği izlenimini doğurdu. Ya da belki de bu kurt gazeteci işçilerden bir okur kitlesi elde etmek için komünistlere doğru bilinçli birkaç adım attı. Ne olursa olsun, böylesi insanlarla uzlaşmaya gitmemiz ve onların gazetelerine işçiler gözünde itibar kazandırmamız bizim için ağır bir hata olur. İstanbul'daki yoldaşlarımıza aldıkları kararın mahzurlarını ve tehlikelerini bildirdik ve onları bu yolda devam etmekten caydırdık.

MK'mız Kemalist diktatörlüğün daha uzun süre devam etmek zorunda olduğunu gösterdiği; sonsuza kadar susmaya boyun eğemeyeceğimiz; legal olarak kendimizi ifade etme konusunda hiçbir şansımız olmadığından, illegal bir organ kurmamız gerektiği kanısındadır. Bu organ öyle şartlarda yayınlanmalıdır ki, herhangi bir kesintiye uğrama riski taşımadan partinin şiarlarını yüksek sesle ve açık bir biçimde ilan edebilsin ve herhangi

bir ihtiyat kaydı olmaksızın, herhangi bir gizleme ihtiyacı duymaksızın Türkiye işçi sınıfının devrimci ideolojisini oluşturabilsin. İnanıyoruz ki legalite koşulları olmadan Küçük Asya'da yapılacak bir şey hâlâ vardır ve şartlar her gerektirdiğinde parti, birkaç kurban verme riskini göze alarak ülkede açık alanda bir takım yayınlar yapmalıdır; bu girişimlerin dönemselliğini ve geçiciliğini hiçbir biçimde gizlemiyoruz. Ayrıca ülkede faaliyet gösteren TKP yöneticilerinin illegal organ ile ilgili görüşlerini paylaşıyoruz. Şurası açıktır ki bu organ yukarıda belirtilen şartları ancak yabancı bir ülkede bulabilir. Ülkeye girişi ve dağıtımı, uygun bir teşkilât tarafından özenle incelenmesi ve planlanması gereken çok sayıda zorlukla karşılaşacaktır. Şuna güçlü bir biçimde inanıyoruz ki, her ne kadar ilk zamanlarda böylesi bir organ ancak çok sınırlı ve eksikli bir dağıtıma sahip olacaksa da, teşkilâtçı ve ajitatör olarak sonucu belirleyici bir rol oynamaya aday olacaktır. Okurlarının yolunu kendisi bulacaktır.

Resmi bir illegal organ yaratılmasını beklerken, TKP kimi gizli yayın denemeleri yapmayı da önüne koyuyor. Gençlik federasyonumuz, parti Merkez Komitesiyle mutabık olarak, "Genç Komünist" adlı eski küçük dergilerini daha cazip bir biçim ve daha gelişkin bir içerikle canlandırmak için gerekli düzenlemeleri yaptı. Ayrıca aynı imkânlarla yoldaşlarımız propaganda broşürleri de yayınlayacaklar. Ancak bu planı ifa etmek için sahip oldukları malzeme tamamen ilkel ve elbette yetersiz. Şapirograf kullanmak durumundalar. Onlara en azından bir mültigraf tedarik etmemiz gerekiyor. Matbaa hurufatıyla çalışan bu Amerikan cihazı pek az yer kaplıyor, nüshaları büyük bir hızla çoğaltıyor ve kesinlikle can sıkıcı değil. Gizli çalışmanın gereklerini fazlasıyla karşılıyor. Tek zorluk bunu Türkçe hurufata uyarlamak. Berlin'deyken bu makinenin Alman mümessiliyle görüşme fırsatımız olmuştu. Kendisinden ona sıradan hurufat tedarik ettiğimiz takdirde bunları mültigrafa uyarlayacak biçimde kestirebileceğini temin etti. Öte yandan öğrendiğimize göre, Leipzig'deki bir hurufat dökümcüsünden Türkçe hurufat sağlanabiliyor. Dolayısıyla, zaman kaybetmeksizin, biri İstanbul, diğeri Moskova'daki yoldaşların kullanımı için iki mültigrafı Berlin'den getirtmenin gerekli olduğunu düşünüyoruz. Özellikle beyannameler, açıklamalar ve el ilanları için parti bundan büyük bir fayda sağlayacaktır.

Mahkûm yoldaşlarımız hakkında bilgi

13 yoldaşımız halen Ankara'daki yeni cezaevinde bulunuyor. İstanbul'daki genel hapishaneye sevk edilme talepleri kabul edilmedi. Onlara Eskişehir gönderilmeleri teklif edildi, ancak onlar da bunu kabul etmedi. Ankara'daki işçi militanlarımız kendileriyle düzenli ilişki içindeler. Ayrıca MK üyelerinden biri onları ziyaret etmenin bir yolunu buldu. MOPR yardımlarının yetersizliğine ve düzensizliğine rağmen, parti onlara ve ailelerine düzenli bir yardımı organize etti. Son zamanlara kadar, beton bir zemin üzerinde yataksız yerde yatıyorlardı. Yemek olarak günde sadece 1 kilo kara ekmek alıyorlar. Parti, kendilerini ziyaret eden yoldaşın raporu üzerine, kurbanlarımızın her birine bir portatif karyola sağlayarak ve yiyecek göndererek bu durumu iyileştirdi. Şimdi yemeklerini kendileri yapıyor ve birlikte yiyorlar. En büyük zamanlarını kendilerini eğitmeye ayırıyorlar. Sadrettin onlara Fransızca öğretiyor. Aydınlar bir takım kitapları okuyup yazıyor ve siyasî ve Marksist eğitimi artırmaya çalışıyorlar. Aralarında büyük bir dayanışma var. Aralarından birinden aldığımız mektuba göre, komünist inançları eksiksiz. Kendi kaderleri hakkında son derece iyimserler. Onlara göre Kemalist burjuvazinin hedefi kesinlikle komünizm propagandacılarını cezalandırmak değil; söz konusu olan işçi sınıfının gözünü korkutmak. Mahkûmiyet bu etkiyi doğurduğundan, hükûmet onları serbest bırakmakta herhangi bir mahzur görmeyecek. Dolayısıyla yoldaşlarımız birkaç ay sonra Millet Meclisi'nin kendilerini affedeceğini

düşünüyorlar. Bu ruh hali onları topluca bir af talebinde bulunmaya sevk etmiş. Bu çıkarsamalarda dostlarımız ne yazık ki yanılmaktalar. Nitekim parlamentonun açılışını izleyen ilk günlerden itibaren İstiklâl Mahkemesi mahkûmlarının bir bölümünün affı meselesi siyasî çevreleri işgal etmektedir. Ancak Kemalist parti, bu duygusallık patlamasından kısa sürede koparak, af yan yoluyla devrimci mahkemelerin son derece doğru ve haklı kararlarını gözden geçirmenin söz konusu olamayacağını açıkladı: aksi takdirde otoritelerine halel gelir ve onlara duyulan saygı sıfırlanır. Bu mülahazalarla parti üyelerine benzeri bir adım atmaya katılımı yasakladı. Bu olaydan sonra görülüyor ki burjuvazinin zindanlarında veya yurtdışında bulunan mahkûm militanlarımızın faaliyete bir yıldan önce geri dönmelerini umamayız. Üstelik komünistler yenilmiş gibi durmuyor ve hükûmet bunun her gün yeni yeni kanıtlarını görüyor. İzmir'deki yoldaşlarımızın, Fikret'in vb. tevkifatı... Bütün bunlar burjuvaziye bize karşı daha hoşgörülü davranma esini vermiyor.

Ankara mahkemesince beraat ettirilen yoldaşların çoğu aktif yaşamlarını döndüler ve enerjileri iki katına çıktı. Partinin kendilerine duyduğu güveni boşa çıkartmadılar.

Dostlarımızın firarının hazırlanması meselesi Merkez Komitemiz tarafından incelenmektedir.[74]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün esas itibariyle Berlin'de bulunduğu sırada kütüphane çalışmalarından edindiğini belirttiği verilerden hareketle KEYK Plenumu'na sunulmak üzere hazırladığı aşağıdaki rapor ise siyasî ve iktisadî durum hakkında çok kapsamlı veri ve değerlendirmeler içermektedir.

TÜRKİYE ÜZERİNE RAPOR

Geçtiğimiz ilkbahardaki Genişletilmiş Yürütme Kurulu'ndan beri olaylar TKP'nin raporlarında daha önce belirtilen yönde akıp gitti. Kemalist hareketin sosyal ve iktisadî ana hatları gitgide daha çok çiziliyor. Ve Türk demokratlarının her yeni devrimci atılımı, bu konuda daha önce yaptığımız analizi doğrulamaktan öte bir şey yapmıyor. 1925 yaz ayları boyunca, KEYK Doğu Şubesi, bu meselelerin yeterince incelendiği değerlendirmesiyle, Prezidyumun bir komisyonuna bir TKP programı hazırlatma teşebbüsünde bulundu. Tayin edilen komisyonlar milliyetçi devrimin ve partinin faaliyetinin bütün safhalarının derinlemesine bir tetkikini sunuyordu. Onların çalışmaları sayesinde, bugün Türkiye'nin meselelerini her açıdan kucaklayan oldukça zengin malzemeye sahibiz. Bir teşkilâtlanma platformu ve bir eylem programı da ayakları üzerine dikildi. Bu eylem programı henüz kanun gücü kazanmadı, hâlihazırdaki Plenumun ona nihai biçimini vermesi çok ivedidir.

Güncelliklerini ve değerlerini koruyan bütün bu malzemeleri genişletilmiş Yürütme Kurulu'nun incelemesine sunduğumuzdan, daha önce tespit edilmiş hususlara geri dönmeyi gereksiz buluyoruz. Bu raporu daha özel olarak geçtiğimiz dönemin en ayırt edici olaylarının yorumlanmasına ayırıyoruz.

Siyasî durum

1. Kemalistler, kendilerinin iktidarı almasını sağlayan Küçük Asya'nın orta sınıflarına (köylüler, zanaatçılar, tüccarlar) dayanmak istemeye devam ediyorlar. Ancak bu yük-

74. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 23, Klasör No: 33_36, Belge No: 161-189 **[Fransızca]**.

selen küçük burjuvazi içindeki farklılaşma, geçtiğimiz üç yıl boyunca, öylesine hızlandı ki daha şimdiden Kemalizmin sosyal tabanı derin çelişkilerle parçalandı. Milliyetçiliğin genel politikasının kaçınılmaz bir gerekliliği olarak, mayalanmakta olan bu sınıfların bağrında, iktisadî mücadele için en savaşkan ve en hazırlıklı unsurlardan oluşan ve daha şimdiden dikkate değer bir kapitalist güç kazanmış seçilmiş bir katman ortaya çıktı. Henüz bütünüyle kopmamış olduğu küçük burjuva ve köylü katmanından her gün yeni katkılar alan bu yeni Anadolu kapitalist burjuvazisinin özlemleri, hükûmetin özlemleriyle iç içe geçiyor. Ülkeyi daha iyi sömürebilmek ve sermaye biriktirmek amacıyla üretim araçlarını ve tekniğini mükemmelleştirme hedefini birlikte güdüyorlar. Ancak bu süreç beraberinde küçük üretimin dağılıp yok olmasıyla birlikte gidiyor. Buradan orta burjuvazi ile onun kapitalistleşme yolundaki unsurları arasındaki uzlaşmazlıklar kaynaklanıyor. Anadolu'nun genç kapitalist burjuvazisinin imkânlarının yetersizliğinin bilincinde olan Kemalistler, ülkenin ihtiyaçlarının hepsini karşılamak için, küçük üretimin organizasyonu meselesini özenle inceliyor ve bu iki kategori arasındaki sürtüşmeleri bertaraf etmek için her türlü fırsattan yararlanıyor. İktisadi gelişme yolunda ilerlendikçe halk partisi kendi sosyal tabanını oluşturan bu farklılaşmış unsurların çıkarlarını gitgide daha az uzlaştırabilir olacaktır. Öyle bir an gelecektir ki münhasıran Anadolu sanayi burjuvazisinin partisi haline gelmek üzere artık gelişme imkânına sahip bulunmayan çoğunluğu kurban etmek mecburiyetinde kalacaktır. Burada şuna işaret etmek gerekir ki, büyük şehirlerin küçük burjuvazisi her zaman büyük finans ve spekülasyon burjuvazisinin hâkimiyeti altındadır ve öyle kalacaktır.

2. Toplumdaki diğer sınıflara karşı Kemalistlerin tutumunda hiçbir değişiklik olmamıştır. Klerikalizmin manevraları sistematik olarak yok ediliyor (Şeyh Sait ve müritlerinin ve çok sayıda başka şeyhin idamı); gericiler sürekli olarak terörize ediliyor (Sivas, Erzurum, Giresun, Maraş, Rize vb... başkaldırılarının acımasızca ezilmesi): geleneklerin hepsi [1 sözcük okunamadı] oldu (şapka takma mecburiyeti, çarşaf ve peçenin yasaklanması, vb.) bu da muhafazakâr burjuvazinin maskesini alaşağı etti ve onu bu konuda açık tutum almaya mecbur etti.

Burjuva diktatörlüğü ağırlığını gitgide işçi sınıfı üzerinde de hissettiriyor. Tevkif edilen komünistler uzun yıllar kürek cezasına mahkûm edildiler; en küçük eylemde, hâlâ çalışabilen yoldaşlarımız her gün tevkif edilip sürgüne gönderiliyor; sendikal teşkilâtlar eylemsizliğe mecbur edilmiş durumda; emekçi kitleler gözü dönmüş bir sömürüye tabiler.

3. Küçük köylülüğün ve genel olarak emekçi kitlelerin memnuniyetsizliği gözle görülür biçimde artıyor. Kemalizm, bu çaresiz sınıflara Cumhuriyetin olumluluklarını hissettirmek için hiçbir şey yapmadı.Kimi feodallere darbe indirildiyse de, başkaları onların yerini aldı. Üstelik icra kuvveti yoksul insanlara şimdiye kadarkinden çok daha etkili bir biçimde kanunu dayattığından, bunların altında ezildiği baskı iki kez ağırlaştı. Canlı tanıkların anlattıklarından, Karadeniz kıyısındaki belli başlı şehirlerde yapılan anti-Kemalist gösterilere katılanların büyük çoğunluğunun basit köylülerden oluştuğu ortaya çıkıyor. Onları harekete geçiren şey, vergilerin aşırı yükselmesi, idarenin baskıları, yaşamlarını sürdürmek için topraklarının yetmezliği ve nihayet kırsal kesimi bırak gitme mecburiyeti. Az sayıda hoca ve gerici mülk sahipleri bu memnuniyetsizliği istismar ediyor. "Şapka giymeyeceğiz" şiarı, aşırı uyarılmış hayal güçlerini etkilemek üzere atıldı. Giresun'da idam edilen 8 kişiden 6'sı yoksul köylü. Bunların arasında sadece bir hoca ve bir büyük toprak sahibi var.

4. Kemalizmin dış siyaseti çok önemli bir buhranın içinden geçiyor. Milletler Cemiyeti'nin Musul ile ilgili verdiği olumsuz karar anti-emperyalist mücadelenin keskin-

leşmesine vesile oldu. İngiltere Brüksel hattını dayatmak istemeye devam ederse, bundan silâhlı bir çatışma ve ardından da genel bir tutuşma sonucu doğabilir. Ancak Kemalistler iktisadî kalkınma faaliyetlerini başarıya ulaştırmak amacıyla uzun bir sükûnete ihtiyaç duyuyorlar; bu da onları Musul'un kuzey bölgelerini [1 sözcük okunamadı] bırakarak bir uzlaşmayı kabul etmeye götürüyor.

5. Yerli burjuvazi ile emperyalist sermayenin çıkarları arasındaki uzlaşmazlığın ifadesi olarak Kemalistlerin anti-emperyalizmi, sakinleşme ve ateşlenme safhaları gösterme durumundadır. Millî teşebbüsler kredi yetmezliği nedeniyle her zora girdiğinde, uluslararası finansın gereklerini gidermeye eğilim gösterilecektir; ayrıca bunun sonucunda millî ekonominin kontrolünün hükûmetin elinden kaçtığı her fark edildiğinde, direniş iki katına çıkacaktır.

6. Milliyetçilerin emperyalist sermayeye karşı tutumu, onun büyük finans ve spekülasyon sermayesine karşı tutumunu da belirlemektedir. Bu özel olarak büyük finansın ajanlarından ve temsilcilerinden ve spekülatör ve tefecilerden oluşmaktadır. İşlerinin mahiyeti onu devlet kontrolünü bertaraf etmeye ve bununla mücadele etmeye icbar eder. Resmi teşebbüslere girmekten iğrenir; gerek resmi teşebbüslerin, gerekse hükûmetin kendisinin akıbeti konusunda büyük bir kötümserliğe sahiptir. Elbette burjuvazinin bu tabakasından gelip hükûmet korumasının yeni bir millî teşebbüsü teminat altına almasının avantajlarına ilgi duyan ve sermayelerini bu alana yatıranlar da vardır. Millî kredi yetersizliğinin milliyetçi ekonomik çabaların kendilerinden beklenen ürünleri vermesini engelleyeceğinden emin olan en güçlü Türk kapitalistleri, yabancı meslektaşlarıyla kol kola sahneye çıkmak için başarısızlığın ilk belirtilerini beklemeyi yeğlemektedir.

7. Musul meselesi Türkiye ile SSCB arasındaki ilişkileri yeniden sıkılaştırdı. Özellikle tarafsızlık anlaşmasının imzalanmasından buyana basın bu komşu ülkeye son derece dostane bir dili benimsedi. Ancak ifade edilen bu duyguların hepsinin sağlam bir temeli yoktur. İktidardaki burjuvazi ve onun yandaşları doğu siyasetlerini emperyalist güçlerle ilişkilerinin gereklerine uyarlıyorlar. Kemalist diplomaside SSCB, Batı burjuvazisini korkutmak veya rahatlatmak söz konusu olmasına göre ya öne çıkartılan ya da saklanan bir korkuluk rolü oynuyor. Yalnızca işçi sınıfının en aydınlanmış kesimi Sovyet hükûmetine sarsılmaz bir dostluk besliyor. Karadeniz kıyısının ve Kafkaslara sınırdaş taşra şehirlerinin yoksul köylüleri Sovyet rejimine sempatilerini dile getirmeye başlıyor. Kemalistlerin iç siyasetteki baskıcı uygulamaları ve sekterlikleri, vergi yüklerinin ikiye katlanması ve toprak meselesinin çözüme kavuşturulamaması, proletarya diktatörlüğü lehine karşılaştırma yapılmasının gerekçelerini oluşturmaktadır. Son memnuniyetsizlik patlamaları vesilesiyle, köylüler doğu sınırlarının öte yakasında olup bitenlere yönelik tercihlerini açıkça gösteriyorlar. Buna karşılık büyük toprak sahipleri ve kapitalist büyük burjuvazi SSCB'ye karşı büyük bir kin duyuyorlar.

<u>İktisadî ve vergi</u> durumu

1. Kemalistler bir yılı aşkın zamandır ülkenin iktisadî yeniden inşası görevine ateşli biçimde sarıldılar. Bu alandaki eğilimleri daha şimdiden çok net bir biçimde çizilmiştir. Burada da olaylar daha önceki tespitlerimizin doğruluğunu gösteriyor. Başka bir paragrafta bunu destekleyen rakamlarla birlikte bu olaylardan birkaçına işaret edeceğiz. Şu an için, şunları belirtmekle yetineceğiz: 1) Devlet adına kiralama yoluyla demiryolu inşaatı aktif bir biçimde sürdürüldü; 2) Devlet kontrolüne tabi kredi kurumları çoğaldı ve güçlendirildi; 3) Üretim ve kredi kooperatifleri teşvik edildi; 4) Devletin sınaî teşebbüslerin kurulmasına

yardımı ve en büyüklerine iştiraki kural haline geldi.

2. Kemalistlerin bütün dikkati, son zamanlarda, daha özel olarak krediler konusu üzerinde yoğunlaştı. Bütün iktisadî projelerinin harekete geçirici noktasının kredilerde olduğunu çok net bir biçimde kabul ettiler. Daha ilk adımlarından itibaren karşılaştıkları zorluklar, geniş kredilere ve bunları sağlayabilecek kurumlara sahip olmadan tarıma modern teknikleri sokma ve ülkeyi sanayileştirme planlarını gerçekleştirme yolu olmadığını onlara kanıtladı. Şurayı da görmemezlik etmediler ki münhasıran uluslararası finans kurumlarına başvurdukları takdirde, kurdukları tüm iskele onların inayetine bağlı olacaktır. Böylece halkın tasarrufunun yabancı bankaların kasasına akmasına engel olmak için kredi kurumlarını bizzat kurma kararına adım adım vardılar. Nesnel koşulların baskısıyla, daha şimdiden bir dizi banka kurdular, diğer birkaçı da kurulma aşamasında.

Bu oldu göstermektedir ki burjuvazinin iki tabakası (sınaî ve tefeci) arasındaki mücadele son noktasına varmaktan uzaktır.

3. Şimdi de somut olaylara bakalım:

a. Hükûmetin yardımlarıyla bir dizi Kemalist önder tarafından bir yıl kadar önce kurulmuş olan İş Bankası Devletin bütün teşebbüslerinde ve işlerinde (Devletin hazine işleri, büyük limanlarda çalışma tekeli, vb.) önceliğe sahiptir.

b. Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması. Hükûmet, devletin dokuma ve metalürji fabrikalarını, 10 milyon lira para ve 1,5 milyon lira kredi tahsis etti. Özel şahıslar da bu bankaya iştirak edebilecek. Bir kanunla devlet memur ve müstahdemlerinin sadece bu fabrikaların kumaşlarını tüketmeleri mecburiyeti getirildi.

c. Zanaatkarlar için bir kredi bankası, İstanbul Belediyesi'nin verdiği 100.000 TL'lik bir ilk sermaye ile kuruldu. Küçük üreticileri kooperatifler etrafında bir araya getirme amacını güdüyor.

d. Bir tarım kredi bankasının kurulma tasarısı. 16 milyonu devlet ve 4 milyonu Darüleytam kasasından sağlanacak 20 milyonluk ilk sermayeyle.

e. Hükûmet var gücüyle Ergani demiryolu inşaatını yapıyor; amacı millî kredi bankasına (yerli sermaye) imtiyazına sahip olduğu bu zengin bakır madenini işletme olanağı sağlamak.

f. Genel olarak demiryolları inşaatı çok hızlı ilerliyor. İşlemler, yukarıda anılan Kemalist kapitalist gruplara ve millî bankalara verilen kiralama yoluyla yürütülüyor. Bu grupların arkasında özellikle Alman sanayi kapitalistleri (Krupp, Siemens, vb.) var. Tüm inşaat malzemesi ve döner malzeme Almanya'dan geliyor: Daha şimdiden Ankara Sivas hattının (500 km) 204 kilometresi ve Samsun-Sivas hattının (380 km) 92 kilometresi halkın hizmetine sunulmuş durumda; ilkinde 168 km, ikincisinde ise 160 kilometre inşa halinde. Kütahya-Tavşanlı hattında (220 km) 98 km şu günlerde hizmete açılacak. Daha şimdiden toplam 400 km demiryolu hükûmetin gözetimi altında inşa edildi.

g. Trabzonlu büyük bir tüccar, Nemlizade, Karadeniz kıyısında dar bir hat imtiyazını aldı ve inşa ediyor (milliyetçi iktisadî çabaya destek veren büyük kapitalistlere örnek).

h. Kibrit tekeli bir Türk-Yahudi finans grubuna devredildi.

Hükûmetin korudukları, İzmir ve İstanbul limanlarında tahmil-tahliye işlerinin tekelini aldılar; 4 ila 6 milyon lira sermaye gerektiren bir iş.

i. Şeker ve petrol ithalatı ticareti tekelleştirilecek. Daha şimdiden, bel-

li koşullarla bu işin sevk ve idaresinin yerli bir finans grubuna emanet edileceği söyleniyor.

j. Hükûmet değişik vilayetlerde şeker, iplik, çeltik fabrikalarının kuruluşuna değişik oranlarda katıldı.

4. Görüldüğü kadarıyla, kelimenin saf anlamıyla bir tekelleştirme ve devletleştirme süreciyle yüz yüze değiliz. Söz konusu olan, daha çok, aşırılığa vardırılmış bir sınai ve ticari korumacılığın çok biçimli ete kemiğe bürünmesi. Hükûmet, kendi tecritleri içinde etkili bir rol oynama yeteneğine sahip olmayan dağınık kapitalist çabaları, devlet cihazının maddi ve manevi yardımıyla onları canlandırmak üzere bir araya toplamayı üstlendi. Bu teşebbüsler kendi kanatlarıyla uçabilir olduklarını gösterdikleri ölçüde, tamamen hükûmetin eşliğinde zenginleşmiş müteşebbislerin eline geçecektir. Hükûmetin iktisadî siyaseti, bir kapitalist millî burjuvazinin gelişmesini hızlandırmaktan ve ülkenin zenginliklerinin sömürülmesinde kozmopolit unsurlara oranla bunlara üstünlük sağlamaktan ibarettir.

5. Hükûmetin milliyetçi burjuvaziyle bu işbirliğine dayalı iktisadî siyaseti, içinde bulunulan duruma son derece özgüdür ve yabancı sermayenin müdahalesi olmaksızın ülkenin iktisadî kalkınması bakımından avantajlıdır. Yeni inşa edilmiş demiryolu parçaları ve yollar bir yandan, kredi kurumlarının gelişimi (tarım kredi, sınaî işler bankaları, vb.) gelişimi öte yandan tarım üretimine büyük bir ivme kazandırdı. 1925 yılı içinde işlenen toprakların alanı bir önceki yıla göre % 45 arttı. Bu yıl savaş öncesi düzeye ulaşacağı umuluyor. Türkiye'nin ihracatı (hemen hemen sadece tarım ürünleri ve türevleri) son üç yıl boyunca sürekli arttı:

Yıllar	Altın TL (milyon olarak)
1922	79,2
1923	84,2
1924	88,8
1925	158,8

Görüldüğü gibi, geçen yıl boyunca, Türkiye 1924'e oranla iki kat daha fazla ihracat yapmış. 1911'de ihracatın değeri 18,9 milyon altın liraya ulaşıyordu; bu da 166,5 milyon kâğıt lira yapar. Tarım üretimi dolayısıyla daha şimdiden savaş öncesi düzeyden pek de uzak değildir.

Genel olarak ticaret de ilerleme halindedir. Yurtdışıyla mübadeleler milyon Türk Lirası olarak şöyledir:

Yıllar	Milyon TL
1922	229,4
1923	219,8
1924	352,4
1925	

Bu, iç piyasanın alım gücünde dikkate değer bir yükselişe işaret etmektedir. Ancak şu olay da göz önünde bulundurulmalıdır ki, büyük bölümüyle ithalat hükûmetin demiryolu inşaat malzemesi, yıkıma uğramış bölgelerin yeniden imarı için malzeme, belediye fabrikaları için makine alımı, vb. gibi alımlarından kaynaklanmaktadır. Tüm bu malların tutarı devlet bütçesinden ödenmektedir.

6. Vergi siyasetinde korumacı eğilimler güçlenmektedir. Türkiye dolaylı vergiler cenneti haline geldi. Tarım üretiminin iyileşmesi bütçe üzerinde olumlu bir biçimde yansımaktadır. Bütçe, Büyük Meclis tarafından 1925 yılı için kabul edildiği haliyle, 17 milyon TL açık veriyordu. Bu açık gelirlerdeki fazlayla hemen hemen tamamıyla kapatıldı. Gümrük vergileri, öngörülenden yaklaşık olarak 10 milyon TL daha fazla verdi. Tütün tekeli, Reji zamanına göre 5 milyon TL daha fazla kâr getirdi.

Bütçe her yıl daha büyük boyutlar almaktadır:

Yıllar	Harcamalar milyon TL
1923	104,0
1924	140,0
1925	165,0
1926	210,0 (tahmini)

Şuna da işaret etmek yerinde olur ki, aşar vergisi kaldırıldı ve yerine pazarda ödenen bir vergi (% 8) kondu. Bu reformla gelen boşluk gümrük, tüketim vergileri ve tekel ürünlerinin artırılmasıyla kapatıldı. Gelecek yıl için tarım ürünleri vergisinin %5'e düşürülmesi ve sadece ihracatla sınırlandırılması öngörülüyor. Vergi yükünün ağırlaşması hakkında bir fikir vermek için, o zamandan buyana ayrılmış vilayetlerden gelenler düşüldükten sonra 1911-12 döneminde kabul edilmiş krediler tutarına (altın Türk lirası olarak) burada işaret etmek yarlı olur diye düşünüyoruz.:

Giderler	Gelirler	Açık
28.705.500	21.352.800	7.352.700

1 altın lira 6 kâğıt liraya denk düştüğünden, gelirler toplamı 170,4 milyon. Böylece, yoksullaşmaya, nüfusun azalmasına ve üretim araçlarının büyük bölümünün yıkıma uğramasına rağmen, hükûmet yoksul tüketiciler kitlesinden savaş öncesinden %23 daha fazla vergi alıyor.

7. Bu rakamların ve olayların ışığı altında, ne görüyoruz? Şunu görüyoruz ki, hükûmetin iktisadî siyasetinin tüm giderleri ülkenin emekçi kitleleri tarafından karşılanıyor. 1911-12'de yılda 9,4 Türk lirası ödeyen her vergi mükellefi, 1925'te 12,7 Türk lirası ödedi ve gelecek mali yılda 16,1 Türk lirası ödeyecek. Vergi yüklerinin bu ikiye katlanmasının hemen hemen münhasıran dolaylı vergilerden ileri geldiği göz önünde bulundurulduğunda, bu yük orta ve yoksul sınıfların kitleleri üzerine düşmektedir. Aşarın kaldırılmasının etkisi yoksul köylü kitleleri için hissedilir değildir zira yeni de pamuklu dokumalara, şekere, gaza ve imal edilmiş her türlü ürüne eskisinden çok daha fazla para ödemektedirler. Hükûmetin demiryollarını inşa etmek ve sanayi ve madencilik alanındaki teşebbüslerine ödenek sağlamak için kullandığı yıllık 25 ila 30 milyon Türk lirası, toplumun en yoksul tabakalarının tatsız tuzsuz ekmeğinden alınmaktadır. Sonuç itibariyle bu para, hükûmetin yeterince güçlendikçe teşebbüsleri ve tekelleri devrettiği büyük müteşebbislerin kasalarını dolduracaktır.

8. Dış pazarları sömürme imkânından yoksun olduğundan Türk burjuvazisi, sermaye biriktirmek için iç piyasayı (yani geniş tüketici kitlelerini) sömürmekten ve işgücünden azami artı-değeri elde etmekten başka yola sahip değildir. Kemalist burjuvazinin

iktisadî çabasının –emperyalist kapitalizmin istilasının önünde etkili bir engel yükselterek) ilerici bir vasfa sahip olduğunu kabul etmekle birlikte emekçi kitleler, kendi sırtlarında ve yükü kendilerine ait olmak üzere gerçekleşen bu iktisadî gelişmenin özel mekanizmasını anlamalıdırlar.

9. TKP'nin tüm siyaseti bu analizden kaynaklanmaktadır. İlke olarak, milliyetçi burjuvazinin Türkiye'nin kaynaklarını değerlendirmek için uyguladığı sistem anti-emperyalist bir etken olarak rol oynadığı sürece, onu kabul edebiliriz. Bununla birlikte emekçilerin, uygun tedbirlerle, gümrük korumacılığının etkilerinden korunmasını var gücümüzle zorlamalıyız. Ayrıca egemen sınıfın işçileri yük hayvanı gibi kullanmasına ve feodallerin boyunduruğu altında ezilmeye devam eden yoksul köylülere toprak dağıtımını savsaklama eğilimlerine karşı enerjik bir biçimde mücadele etmeliyiz. Eylem programı taslağımızda, bu ezilen sınıfların acınası durumuna ilaç olabilecek bütün tedbirler uygun formüller içinde dile getirilmiştir. Bu program Plenum tarafından mutlaka incelenerek kesinleştirilmelidir.

TÜRKİYE'YE YATIRILMIŞ YABANCI SERMAYE[75]

1. Özel Teşebbüsler

Türkiye'nin iktisadî hayatının bütününü ele alacak olursak, hemen görürüz ki hükûmetin bu alandaki çabaları şu an için milliyetçi burjuvazinin özlemlerini yansıtan bir belirti değerinden başka bir şeyi temsil etmiyor. Henüz bir takım gerçekleştirmelerden oldukça uzağız. Bugün henüz büyük sanayi, madencilik ve ticaret işletmelerinin hemen hemen hepsi yabancı kapitalistlerin elinde. Eski rejim döneminde son derece elverişli koşullarla verilmiş muazzam miktarda imtiyaz geçerliliklerini koruyor. Kemalistler, bunları Lozan antlaşmasında kabul etme zayıflığını gösterdiler. Demiryolları, limanlar, madenler Fransız, İngiliz ve Alman finans çevrelerince işletilmeye devam ediyor. Mondros Mütarekesi'nden buyana, İtalyanlar ve Amerikalılar, Türk topraklarında kök salmak için ateşli bir faaliyet yürütüyorlar. Yabancı teşebbüslerin faaliyetini ne şekilde olursa olsun rahatsız etmek söz konusu bile değil. Onlardan talep edilen tek şey, cumhuriyet kanunlarına uymaları ve özel ayrıcalıklar istememeleri. Ancak gerçekte, geçmişin ağır mirası arasında, böylesi ayrıcalıklı koşullar fazlasıyla mevcut. Eski imtiyazları ellerinde bulunduranların pasif direnişi millî ekonominin gelişmesinin önünde çok ciddi bir engel. Hükûmet, bu fiili durumdan kaynaklanan zararları hafifletmek için (Türkçe, Türk personeli, sicil kaydı mecburiyeti vb.) bütün devlet baskı araçlarını kullanıyor. Anadolu demiryollarını millileştirmeye bile kalkıştı ve tütün rejisi imtiyazını yenilemeyi reddetti. Bu iki mesele için bile, bugüne kadar kesin bir çözüm bulunamadı. Devlet tarafından idare edilse de Anadolu demiryolları (1.020 km) hâlâ kâğıt üzerinde bir İsviçre-Alman grubunun mülkiyetinde.

Böylece Türkiye'nin sınaî ve ticari faaliyetinin esası, Ocak 1926'da, iktidarın milliyetçiler tarafından alınmasından 4 yıl sonra hâlâ yabancı kapitalistlerin denetimi altında bulunuyor' Türkiye'de faaliyet gösteren en güçlü finans grubu bir Fransız-Belçika grubudur: Genel Demiryolu ve Bayındırlık Rejisi. Hemen hemen bütün limanlar ve büyük

---

75. Raporun bu bölümü 30 Nisan 1926 tarihiyle birlikte *Internationale Presse-Korrespondenz* dergisinin 1926, sayı: 66, s. 1000-1002'de B. Ferdi imzasıyla yayınlanmıştır. Bu makale *Şefik Hüsnü Yazı ve Konuşmalar*, Aydınlık Yayınları, İstanbul, Haziran 1995 2. Baskı'da yer almaktadır (s. 30-34). Bu kitapta ayrıca B. Ferdi imzasıyla 23 Şubat 1926 tarihli "Türk-İngiliz Çatışması" (s. 18-23) [Fransızca el yazısı ve daktilo çalışma *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 341-360] ve 16 Nisan 1926 tarihli "Türkiye'nin Ekonomik ve Mali Durumu" (s. 24-29) makaleler de yer almaktadır.

kentlerdeki rıhtımlar, 2.000 km'yi aşkın demiryolu, İstanbul'daki tramvay ve elektrik fabrikaları, bir dizi maden ve fabrika onun denetimi altındadır. İkinci sırada Deutsche Bank'ın temsil ettiği Alman çıkarları geliyor. İngilizlere ait büyük teşebbüsler de var. Çok sayıda banka bu teşebbüsleri finanse edip çıkarlarını savunuyor: Banque Impériale Ottomane (İngiliz-Fransız sermayesi 10.000.000 sterlin); Deutsche Bank (Alman sermayesi 150 milyon mark); Bank National of Turkey (İngiliz sermayesi); Banque de Salonique (Fransız-Belçika sermayesi 2 milyon Türk lirası); bu dört banka, 1914 savaşından önce, ülkeyi ortaklaşa sömürmek üzere bir tür finansal sendika oluşturuyordu. Bir dizi başka banka az-çok büyük işlerle uğraşıyor: Banca Commerciale Italiana (İtalyan sermayesi 500 milyon lir); Crédit Lyonnais (Fransız sermayesi 250 milyon frank); Banque Commerciale de Méditerranée (Fransız sermayesi); Banque d'Escompte Italienne, Rus Dış Ticaret Bankası, Hollanda Akdeniz Bankası (Hollanda sermayesi 25 milyon florin); Banque Marmoroche (Romen); Garanty Trust Company (Amerikan sermayesi), vb... Cumhuriyetin kuruluşundan buyana, bu bankaların çoğu faaliyetlerini büyük oranlarda düşürdü. Birkaç kuruluş, örneğin Bank National of Turkey tümden ülkeden çekilmeyi tercih etti.

Türkiye'ye yatırılmış yabancı sermaye miktarına gelince, en kesin veriler bir Fransız yayınında bulunmaktadır: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransa'nın finansal çıkarları. Bu yayında 1914 verilerine dayalı olarak Temmuz 1919 itibariyle yapılan hesaplamalara göre, Küçük Asya'da yatırılmış Fransız, İngiliz ve Alman sermayelerinin toplamı 74,181 milyon altın Türk lirasına yükseliyor. Bu rakam yaklaşık olarak aşağıdaki gibi ayrıntılandırılabilir:

Milyon altın Türk lirası	
Demiryollarındaki Fransız sermayesi	19,5
Liman ve rıhtımlarda Fransız sermayesi	12,9
Madenlerde Fransız sermayesi	2,4
Fabrika ve diğerlerinde Fransız sermayesi	4,9
	39,7 %53,55
Demiryollarındaki Alman sermayesi	18,2
Liman ve rıhtımlarda Alman sermayesi	3,5
Madenlerde Alman sermayesi	0,8
Fabrika ve diğerlerinde Alman sermayesi	1,8
	24,3 %32,77
Demiryollarındaki İngiliz sermayesi	4,6
Liman ve rıhtımlarda İngiliz sermayesi	2,2
Madenlerde İngiliz sermayesi	1,3
Fabrika ve diğerlerinde İngiliz sermayesi	2,1
	10,2 %13,66

Şunu da eklemek gerekir ki, son yıllar boyunca, İtalyanlar ve Amerikalılar da ülkeye bir miktar sermaye yatırdılar. Ancak bunlar kimi denemeler ve bu teşebbüslerin toplam değeri yukarıda verilen rakamlarla karşılaştırıldığında %1 ila 2'yi aşmaz.

Şark demiryolları, İzmir-Kasaba demiryolları ve uzantıları, Mersin-Adana-Nusay-

bin demiryolları, İstanbul rıhtımları, Mersin limanı, Balya-Karaaydın gümüşlü kurşun madenleri ve Ereğli kömür madenlerinin bir bölümü Fransız-Belçika rejisine aittir; İzmir-Aydın demiryolu ve uzantıları, Batı Anadolu boraks madenleri İngilizlere aittir.

Bir düzenleme yapılıncaya kadar Anadolu demiryolları (İstanbul-Ankara, Eskişehir-Konya), Haydarpaşa limanı, Batı Anadolu krom madenleri, Ereğli kömür madenlerinin kimi noktaları Almanya'ya aittir.

Kemalistlerin kontrolü altına alınmış işletmelerin bu büyük işlere oranla önemsizliği hakkında bir fikir vermek için, birkaç rakam saymamız yeterli olacaktır. Millî Kredi Bankası4 milyon TL sermayeye sahip, Türkiye İş Bankası'nın ise sermayesi 1 milyon TL; Sanayi ve Maadin Bankasının 12 milyon; tasarlanan Tarım kredi Bankası'nın sermayesi ise 20 milyon olacak; İstanbul'daki ve taşradaki değişik diğer kurumların sermayeleri de 10 milyon olarak tahmin edilebilir. Toplanan bu rakamlar 50 milyon kâğıt TL, yani 6.250.000 altın lira etmiyor. 80 milyonluk yabancı sermayeyle karşılaştırıldığında, bu ancak % 7,5 ediyor. Devlet tarafından inşa edilmiş ve edilmekte olan demiryollarının uzunluğuna bakacak olursak, toplam 4.500 km içinde sadece 500 km'ye ulaşıyor.

2. Kamu borcu

Türkiye'nin en büyük alacaklısı hâlâ Fransa'dır. 1919'da 171,49 milyon altın Türk liralık toplam borcun 107,97 milyonu, yani % 60,31'i Fransa'ya ait; Almanya'ya ve İngiltere'ye borçlar ise sırasıyla 38,14 milyon (% 32,77) ve 25,38 milyon (%13,60) seviyesindedir. Bu rakamlara, kimi belediyelerin ve Osmanlı kamu borçları idaresine bağlı olmayan bazı ikrazlar da dâhildir. Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarını Türkiye ile değişik güçlerin hâkimiyetine verilmiş eyaletler arasında paylaştırmakla görevli Paris komisyonunun hesapları, 143 milyon tutarına dayanıyordu. Bu 143 milyonun sadece %60, yani 85 milyon Türkiye'ye düşmektedir. Bu paranın ne biçimde geri ödeneceği henüz kararlaştırılmadı. Kemalistler bunu altınla ödemeyi kesin bir ifadeyle reddediyorlar. Bunu banknot veya frank ile ödemeyi kabul edilirse, bu Türk halkına herhangi bir yük getirmez.

Ancak Türkiye'nin borcu 1914'ten önceki dış ikrazlarından ibaret değil. Savaş sırasında Avusturya ve Almanya'nın verdiği avanslar 62,7 milyon TL olarak hesaplanmaktadır; 1917'de iç ikraz 17,85 milyon TL'dir; askeri müsadereler 30 milyon TL'dir; askeri levazım borçları 25 milyon TL; yüzer borç 10,39 milyon TL; tedavüldeki kâğıt para 153,6 milyon TL; tamamı hemen hemen 300 milyon kâğıt TL.

Dikkate değer olan, 1918 ateşkesinden buyana Türkiye'nin hiçbir yeni ikrazda bulunmamış olmasıdır. Hazine'nin gelirleri devlet giderlerini karşılamakla kalmamış, aynı zamanda hükûmet, son üç yıl boyunca, bir takım üretken teşebbüslere 25 ila 60 milyon TL ayırabilmiştir. Ülkenin vergi geliri geleneklerine aykırı bu olayın açıklamasını şu üç tespitte buluyoruz: 1) Dolaylı vergilerdeki büyük artış; 2) Merkezi idare kadrolarındaki azalma; 3) Devlet memurlarının maaşlarının gerçek değerindeki düşüş.

Bu son nokta en önemlisidir. Paranın değerinin düşüşünü telafi etmek için vergiler, resimler, kiralar 6 ila 8 kat ve hayat pahası daha da yüksek oranlarda artarken, maaşlar sadece 3 kat artmıştır. Devlet memurlarında gerçek bir yoksullaşma vardır. Bir zamanlar 20 altın TL maaş alan ve göreli bir rahatlık içinde yaşayanlar bugün sadece 57 kâğıt TL alıyorlar ve ağır bir yoksulluk içinde bulunuyorlar.

Ankara hükûmeti tarafından öngörülen bugün tedavüldeki banknotların değiştirilmesi meselesi üzerinde bir an durmak gerekir. Bu haber halk üzerinde anında muazzam

bir etki yarattı. Özellikle iş adamları bunun içinden bir enflasyon girişimi veya örtülü bir iç ikraz kokusu aldılar. Bu duygu Sterlin'de hissedilir bir artışta ifadesini bulmakta gecikmedi; bu da hükûmeti bu öngörülen operasyonu bizzat ilgililerin sıkı bir denetimiyle kuşatmak zorunda bıraktı. Bugün genel kanaat bu tasarının arkasında hiçbir gayrı meşru manevranın gizlenmediği yönünde. Kemalistler pahalı ikrazlara başvurmamaya kararlı görünüyorlar[76].

76. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge no: 303-322 [Fransızca].

V. 1926 YILI VE VİYANA KONFERANSI HAZIRLIKLARI

Dr. Şefik Hüsnü'nün Moskova'ya gelmesi ve önce Doğu Seksiyonu, ardından KEYK Plenumu ile ilgili çalışmalarda yoğunlaşması, anlaşıldığı kadarıyla Türkiye ile bağlarının kesintiye uğramasına ve Asım'ın [Vedat Nedim] kendisinden Kasım 1925'ten itibaren haber alamadığına ilişkin sürekli yakınmalarına yol açıyor. Bunda anlaşıldığı kadarıyla hemen Ocak 1926'da TKP aktifinin konferansının toplanmasının öngörülmesi de rol oynuyor. Bu sürece geçmeden önce, (*TSA-I (1908-1925)* kitabında kopyası verilen Ş.S. Aydemir tarafından çevirisi yapılmış 15 Ekim 1933 tarihinde Ankara 2. Noterliğinden tasdikli) İsmail Hüsrev Tökin'in İktisat Diploması'nın kendisine gönderilmesi için 1926 Şubat başlarında gönderdiği mektubu aktaralım.

6/ II/926

Aziz biraderim Ferit Bey,

Mukaddimeye lüzum yok. Bana ve Dayı'ya [Vâlâ] mektep kâğıdının ne için lâzım olduğunu anlatmak kâfi.

Rusya'da iken 1924 senesinde şube beni vaktim geldiği için çağırmış. Babam da Moskova Darülfünunu'nda da iktisat tahsilinde bulunduğumu söylemiş. Şube künyemin yanına böylece işaret etmiş. 1925 senesi iptidalarında 18 tevellütleri tekrar çağırmışlar. Ben de o esnada İstanbul'a avdet etmiştim. Benim tevellütleri askere çağırdıklarından malûmattar değildim. Bir eşref günde muhtar eve gelerek, benim şubeye müracaat etmemi söyledi. Ve beni aradıklarından bahsetti. Böyle bir vaziyet karşısında ben saklanmak imkânını göremedim. Müracaat etmek mecburiyetinde kaldım. Şubeden bana dediler ki: "Seni iki defa çağırdık. İkisinde de falan yerde, falan işte olduğunu söylediler. Madem ki geldin, hani kâğıtların? Çağrıldığın zaman Rusya'da falan yerde olduğunu, kaçak da bulunmadığını ne ile ispat edeceksin". Ben de böyle bir kâğıt olmadığı için ne yapacağımı şaşırdım. Kâğıtlarımın kaybolduğunu söyledim. Fakat kulak asan olmadı. Dediler ki: "Görüyoruz ki çağırdığımız vakit Rusya'da falan yerde tahsilde bulunduğunu ispat edemiyorsun. Bu bize senin kaçak olduğunu, davete icabet etmediğini gösterir. Bunun için sana kanunun falan maddesi mucibince adem-i icâbet muamelesi yapacağız." Hakikaten herifler sözlerinde durdular. Adem-i icâbet muamelesine maruz kalan en aşağı iki buçuk sene askerlik eder. Anadolu'da yol yapmak şartıyla. Ben bir çok yerlere başvurarak yol yapmak belâsından kurtuldum. Fakat üç seneden kurtulamadım. Oradaki arkadaşlara bir sene zarfında bana mektep kâğıdı göndermeleri için yüzden fazla mektup gönderdim. Aldığım cevaplarda bir çok müşkülat çıktığından bahsettiler. Eğer bugün elime falan seneden falan seneye kadar Rusya'da Moskova Darülfünunu'nda tahsilde bulunduğumu ve ikmal ederek geldiğimi gösteren bir kâğıt geçerse, derhal askerlikten kurtulacağım. Çünkü hakiki askerlik müddetini çoktan bitirdim. Ben mukassıreyim. Bu Haziranda 13 ay oluyor ki askerlik ediyorum. Esasen benim dokuz ay askerlik etmem icap ederdi. Tekrar ediyorum, şubemde kaydım beni Moskova'da iktisat tahsilinde gösterdiği için Avrupa'da tahsilde olanlar hakkında mevcut bir kanun sayesinde ben isbat-ı müddea edebilirsem kurtulacağım. Resmi bir kâğıt istiyorlar. Yani diploma istiyorlar. Bu uzun müddet askerliğin feci ciheti izole edilmiş bulunmamdır. Bir kalemin köşesinde günde on iki saat evrak tebyiz etmekten başka bir şey yapamıyorum.

Şazelni'nin (?) arzu ettiği gibi bir sa'y objesi mevcut demektir. Böyle bir objeden izole edilmişim. Ancak nazariye çantasından çıkartılan fikirlerle böyle bir şey tasavvur olunabilir. Pasivitenin mevcudiyetine hükmedebilmek için süjenin obje üzerindeki vaziyetinin hususiyetlerini bilmek lâzımdır. Şazelni'ye ben de hak veririm. Fakat böyle olmasa idi, vaziyetim çok başkadır. Geçenki tevkifatta beni de hangi aziz ahbap haber verdi ise onun sayesinde sigaya çekildim. Resimlerim, parmak izleriyle müseccel şahsiyetler sırasına geçtik. Askerlikte de bir kalem odasına tıkıldık. Prodüktif olmam için askerlik çemberinden kurtulmam lâzım. Bunu herhalde siz de tasdik edersiniz. Bir senedir oraya yalvarmaktan bıktım. Artık bunun bir çaresine bakalım. Ümidim sizde.

O vasi organizasyon böyle küçük bir şey yapmaktan herhalde aciz değildir. Kâğıt meselesinin ters bir netice vermesi bende çok fena tesirler bırakabilir. Bu iş ancak sizin oradaki nüfuzlu mevkiiniz sayesinde olabilir.

Gelelim Dayı'ya:

Onu da müteaddit defalar çağırmışlar. Tabii onun ailesi iki üç sene zarfında birkaç mahalle değiştirdiği için bu gün o kadar sıkı bir surette şube tarafından aranılmıyor. Gelip gelmediği bilinmiyor. O askerliğini ikmal etmeden İstanbul'dan dışarı adım atamaz. Mutlak mektep kâğıdı elinde bulunacak ki askere birdenbire çağırdıkları zaman onu gösterebilsin. Ve adem-i icabet muamelesine maruz kalmasın. Şazelni'nin yaptığı gibi İstanbul'dan giderse hariçte kalması da mümkün değildir. Herhalde bir gün enselerler.

Çok rica ediyoruz bu işi her halde bir yola koyun. Ben 13 aydır fevkalâde sıkıntı çekiyorum. Hiçbir sahada da prodüktif olamıyorum. Bu ise bugün hiç arzu olunmayan bir şeydir. Baki hürmetler aziz arkadaşım.

H. Tekin [İsmail Hüsrev Tökin]

Şazelni isimlerin nasıl yazılacağını ve kâğıdın ne suretle olacağını bilir. Kâğıtlar için resim de gönderdik. Resim de terceme zaruri.

Kitaplara çok ihtiyacımız var. Listedekileri göndermeleri için alâkadarları ikaz etmenizi çok rica ederiz[77].

* * *

Asım'ın [Vedat Nedim] aşağıdaki mektuplarından da anlaşıldığı kadarıyla 1926 yılında İstanbul'daki Komintern takviyecisi Maks. Nitekim Asım, Nisan 1926'da Dr. Şefik Hüsnü'ye gönderdiği mektupta, Maks'ın Türkiye'deki çalışma koşullarını iyi anladığını, onun da Viyana konferansına katılmasının yararlı olacağını vurguluyor. Maks'ın 9 Şubat 1926 tarihli raporundan çıkartılan aşağıdaki notlar, MK'nın Asım, [Edirneli] Faik, [Hemşinli] Mahmut ve Salih'ten [Hacıoğlu] oluştuğunu gösteriyor. Salih de, görevi gereği, genellikle İstanbul dışında olduğundan MK 3 kişi olarak çalışıyor. Vedat Nedim'in *Meslek*'te yayınlanan makalesinin yarattığı etki bu toplantıda da ele alınıyor; konunun ayrıntıları hemen ardından verdiğimiz 15 Şubat 1926 tarihli Asım'ın mektubunda yer alıyor.

77. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 438 - 442 [Eski Türkçe]

9 Şubat Maks'ın mektubu
Merkez komitenin içtimaı üç arkadaşla
Maks'ın istihbari raporu
Evvelâ Asım rapor verdi. Diğerleri iştirak etti.
1) demokrasi devresi
2) isyandan beri olan vaziyet
Terörün misali milliyetperver iki gazetesinin kapanması (*Vatan*, *Millet*)
Haricî vaziyet:
Musul: hükûmet harpten ictinab etmek istiyor.
Hükûmet kompromisya lehinde
İktisadî vaziyet:
Hükûmetin vaziyeti ahalinin harp aleyhine olduğundan münbais
1) monopol 2) pahalılık 3) köylülüğün ve küçük sınıfların hoşnutsuzluğu
Hoşnutsuzluk hükûmetin tedhişini artıracak.
Hükûmetin siyaseti demagojik.
Köylü efendimiz, köylü zenginleşiyor. (Hükûmetin nokta-ı nazarları)
(Asım'ın köylü hakkındaki makalesi ve Yunus Nadi'nin cevabı)
Resmi matbuatın beyanlarından öyle anlaşılıyor ki hükûmet köylüye istinad eden muhalefetten korkuyor. (Pahalılığa ait diyagram heyecanı mucip oldu)
Dâhilî vaziyet:
Hükûmet mevkiini tarsine çalışıyor. (sağa sola savlet)
Merkez komitesinin tarz-ı faaliyeti: Faik, Mahmud, Salih, Asım.
Partinin faal azaları mefkud. Moskova'dan gelenler gayri faal. İstanbul azaları arasında partiye faydalı kimse yok.
İllegal neşriyat tevzii kabil: Azalar ve dostlar tarafından legal neşriyat için merkez komitesi bir talepte bulundu Amele Haftası namında. İki ay sonra. Talep eden arkadaş nezdinde taharriyat yaptılar.
Hükûmet Amele Haftası namının tebdilini talep etti.
Talebeden istifade kabil.
Kitlelerin vaziyeti:
Merkez komitesi kitleleri hükûmete muarız buluyor. (Asrîleşmenin aksi tesirleri)
İstiklâl Mahkemesi mevcut davaları takip etmeye vakit bulmuyor.
Gazetelerde her gün İstiklâl Mahkemesi'ne ait raporlar var. Hükümler çok ağır fakat kitleler tedhişe karşı bîgâne ve hareketsiz.
İnkılâpçı talebe cemiyeti meselesi: Hükûmetten izin alınabilir. Fakat merkez komitesini idare edecek kuvvetten mahrum[78].

* * *

Asım, Maks'ın da rapor yazacağını belirterek 15 Şubat'ta kaleme aldığı aşağıdaki mektubunda Viyana Konferansı'nın hemen yılın başlarında yapılacağına dair kendisine bilgi verildiğini belirtiyor. Anlaşıldığı kadarıyla Moskova ile İstan-

78. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 121-122 **[Eski Türkçe]**.

bul arasında yazışmaların uzun süreli kesilmesinin arkasında, Doğu Seksiyonu'nun TKP'nin yeniden teşkilâtlanmasıyla ilgili kararının ve KEYK Genişletilmiş Plenumu hemen ertesinde TKP aktifinin konferansının toplanması kararı yatıyor. Buna hazırlık olarak da Komintern takviyecisi olarak Maks İstanbul'daki faaliyete katılıyor. İlk gelen direktif ise, Viyana Konferansı'nda da uzun boylu tartışılacak olan, "burjuva basınını kullanma" meselesi çerçevesinde, Vedat Nedim'in *Meslek* gazetesinde makale yazmasına son verilmesi.

15 Şubat 1926

Aziz Doktorum,

Sizlerden bir şey almayalı şöyle böyle dört ay oluyor. Neden sustunuz? Darıldınız mı? Yoksa yazdınız da elimize mi varmadı? Cidden merak içindeyiz. Bereket versin son gelen Maks'a. Ondan haberlerinizi aldık. Kendisiyle de hazır bulunduğu halde müteaddit içtimalar yaptık. Ben bir rapor gönderiyorum. Bu raporda amele teşkilâtından bahsetmedim. Bundan evvel Mahmut'un uzun bir raporunu göndermiştim[79]. Maks da içtimalarımızın ayrıca bir raporunu size yazacak.

- Bundan bir ay evvel bir telgrafınızı aldık. Benim Viyana'ya hareketim için. Arkasından gelen bir telgraf ise Kongrenin Mart'a tehir edildiğini bildirdi. Maks belki bunun Rusya'da bir yerde, belki Odesa'da olacağını söylüyor. Doğru mu? Eğer öyleyse değiştirtmeğe çabalasın. Çünkü Rusya'ya gitmek de çok (?) tehlikelidir. Benim veya bir diğer arkadaşın yakalanması doğru olmaz. Viyana'da olursa tehlikesizce gidebiliriz. Şimdi vapurlar sıkı bir kontrole tabi. Bunu nazar-ı dikkatinize arz ederim!

- Maks benim Halk Gazetesi'nde bundan böyle çalışmamamı söyledi. Böyle karar verilmiş. Karar karardır. İtiraz etmiyorum. Yalnız bazı izahatta bulunacağım. Bir defa bu gazeteyi biz hiçbir vakit bir parti gazetesi, bizim gazetemiz telâkki etmedik. Nasıl ki, bir zamanlar Sadri [Sadrettin Celâl] *İleri* ve *Son Telegraf*'a, ben *Akşam*, *Müstakil*, *Son Telegraf*'a yazdıksa, yani burjuva gazetelerinden mümkün olan istifadeyi yaptıksa, şimdi de bahusus müstakil bir gazete çıkartmak imkânı kalkmış iken Halk Gazetesi'nden istifade çarelerini araştırdık. Benim yazdığım yazılar bugünkü şerait dâhilinde yazılabilecek azamî şeylerdir. Bunlar bile bir çok dedikodulara sebep oldular. Mesela "Köylünün Hakkı Köylüye" adlı makaleme Yunus Nadi bir cevap verdi. Ben de cevap verdim. Bunları herhalde okumuşsunuzdur. Ben bu gibi yazılarda davamız için zarar değil, fayda buluyorum. Halk'a Anadolu'nun her tarafından benim makalem dolayısıyla mektuplar geldi. Herkes takdir ediyor, teşekkür ediyor. Birkaçını da hatta bastık. Hükûmet bir küçük köylü politikasına bile müsamaha etmiyor. Halk'ta hayat pahalılığını her ay grafiklerle göstermek istedik. Bu bile Ankara'da dedikoduyu mucip olmuş. Müstakil bir gazete çıkartırsak benim yazdığım şeylerden daha açık şeyler yazamayız. Bunu bilmeniz lâzım gelir.

Vaziyetimiz cidden çok naziktir. Çok zor şerait altında çalışmak mecburiyetindeyiz. Türkiye'de böyle bu kadar sıkı bir terör daha henüz hâkim olmamıştır. Benim Halk'taki yazılarım münasebetiyle Muhiddin'e dostları ihtârâtta bile bulunmuşlardır. Siz ne zannediyorsunuz? Geçti Bolu'nun pazarı! Liberal bir zamanda bile, elimizde kendi organımız bile varken, burjuva gazetelerinden istifade etmeği ihmal etmez iken şimdi istifade etmeyin

79. Bu raporu VIII. Bölüm'de veriyoruz.

demek bilmem ne derece doğrudur? Ben mamafih alakamı kestim yazmıyorum.

Size üç ay evvel bir çok materyal yolladım. Aldınız mı? Rüsûmât istatistikleri, bizim burada çıkardığımız Rusça bülten filan. Bugünlük de bu kadar. Mektuplarınızı beklerim.

Asım

Muhsin'e [Ertuğrul] çok selâm Bana ne için yazmıyor? Ne vakit gelecek? Burada herkes onu bekliyor. Arkadaşlarını da. Yeni ve kuvvetli bir gurup yapmak imkânı var, kabilse gelsin[80].

* * *

Asım aşağıdaki mektubunda MK toplantılarının düzenli hale geldiğini vurguluyor. Önlerindeki 3 hedefi, bir işçi kulübü oluşturmak, haftalık işçi gazetesi çıkartmak ve bilinçli işçi önderleri yetiştirmek olarak belirlediklerini aktarıyor. [Ahmet] Cevat ve Vâlâ'nın gazete, kendisi ile Kerim Sadi'nin bilinçli amele işleriyle uğraşacaklarını belirtiyor. Merkez Komitesi'nin güçlendirilmesi talebi Vedat Nedim tarafından da ilk kez ifade ediliyor. Yine bu mektuptan anlaşıldığı kadarıyla TKP aktifinin konferansının yeri ve tarihi henüz belirsizliği koruyor.

22 Mart 1926

Aziz yoldaş,

Siz bizi artık tamamen unuttunuz. Aylar ve aylar var ki sizden bir kelime bile almadık. Bu uzun sükûtunuzu oradaki faaliyetinizin kesretine hamlediyoruz. Biz mümkün olan azamî gayretle çalışıyoruz. Maks da iştirak ettiği halde merkezî komite muntazaman içtimalarını yapıyor. Tensip edeceğiniz siyasetin esas hatlarını çiziyor, bugün org ve prof büroların raporlarını gönderiyorum. Filhakika bunlar pek muhtasar. Fakat rapor yazmak da kolay bir iş değil. Arkadaşlar için ehemmiyetsiz görünen tafsilât ve teferruatın sizce azîm bir kıymeti haiz olduğunu takdir edemiyorlar. Binaenaleyh, gelecek raporların daha mükemmel olması için arkadaşların nazar-ı dikkatini celp edeceğim. Bunları temize bile çekmeden gönderiyorum. Şimdi ehemmiyetle takip ettiğimiz üç mesele var.

1- Bir amele kulübü tesisi

2- Bir haftalık işçi gazetesi neşretmek

3- Şuurlu amele rehberleri yetiştirmek.

Bunlardan iki birincisi gelecek haftalar içinde tahakkuk edecek gibi. Kulübün nizamnamesi hazırlanmıştır. Amele Teali Cemiyeti'nin yeni idare heyeti bu işi intaç edecek. Gazeteye gelince polis tahkikatı en nihayet bitmiş (üç aydan fazla sürdü!). Şimdi matbuat müdüriyetine havale edilmiştir. Yakında müsaade verilecek zannediyoruz. Şuurlu amele rehberlerine şiddetle ihtiyacımız var. Türkiye'de amele hareketinin batî ilerlemesine en

80. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 427 - 428 [Eski Türkçe].

mühim sebep şuurlu rehberlerin fıkdânıdır. Bugünkü şerait altında münevverlerin amele kitleleriyle doğrudan doğruya temas etmesine imkân yok. Binaenaleyh, amele arkadaşlardan rehberler yetiştirmek zarureti var. Bu gayenin husûlü için kurslar tertip ettik. Ben ve Kerim Sadi bu işle meşgulüz. Cevat ve Vâlâ gazete işleriyle uğraşacaklar. Yakında birkaç broşür de neşredeceğiz. Mustafa ve Vâlâ fena halde takip oluyorlar. Cevat evinden dışarıya çıkamıyor.

Daha beş yüz dolar kadar bir paramız var. Bunlar bitmeden gönderilmesini temin edin. Çünkü yakında bir çok masraflarımız olacak. Kulüp ve gazete işleri için.

Bize aylık bir tahsisat tespit ettirin ki biz de ona göre bütçemizi tanzim edelim. Böyle gelişigüzel gönderilen paralarla bir bütçe yapmanın imkânı yok.

Konferanstan daha hâlâ bir ses yok. Ne vakit olacak ve nerede? Rusya'dan hariçte olmasını temin edin. Biz bir parti kongresi yapmak istiyorduk. Çünkü Mahmut yakında asker olacak. Merkezî Komiteyi tevsi etmek hem aynı zamanda partinin umumî vaziyetini tespit etmek lâzım. Maks bunun plenyum ve Konferanstan sonra olmasını teklif etti. Şimdi isticâl etmek lâzım. Onun için haberlerinizi bekliyoruz.

Muhsin [Ertuğrul] orada mı? Ne yapıyor? Bana hiç yazmıyor kâfir. Kuzum ona söyleyin bana sizin vasıtanızla uzun boylu yazsın.

Nâzım ile Tekin ve Vâlâ posta ile mektuplaşırlarmış. Bu doğru değil. Bence kurye ile mektuplaşmaları icap eder. Nâzım'a da çok selâm, yeni şiirleri varsa göndersin. Ragıp'la [Dr. Fikret] temasta mısınız? Halim'e de çok selâm. Bütün arkadaşların selâmları var. Benden de bir çok hasretli selâmlar.

Asım[81]

* * *

Asım'ın Nisan'da gönderdiği mektuptan o sıralarda Moskova'da olduğu anlaşılan [Hamdi] Şamil[ov]'in verdiği sözlü bilgilerden Dr. Şefik Hüsnü'nün aldığı notlar, özellikle köylüler ve Adana'daki gelişmelerle ilgi çok yönlü ayrıntılar içeriyor.

Şamil'in beyanatı:
1- Mahpus arkadaşlar:
İstanbul'da: Sadreddin ve birkaç tıbbiyeli
Afyon'da Abdi Recep ve Şevket
Konya'da Nuri, Şevki
2- Sabri Moper parasını kendi başına tevzî etmiş (Şevket'e)
3- Bugün arkadaşların bulundukları yerler:
Sabri Trabzon'da. 16 Mart
Mesrur Samsun müfettiş
Baytar Mehmet Balya'da

81. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge no: 429 - 430 [Eski Türkçe].

Ziya Adana
Mustafa, Hüseyin, İsa İstanbul'da
Şadi: Konya
Fahri: ....
Tahsin: Trabzon
Hasan: Zonguldak

4- Talebe göndermek için yazılmış. Fakat muhalefet meselesi. Dolayısıyla Hamdi göndermeyi muvafık görmemiş.

5- Tramvaycılar bize çok dost. Osman Beşiktaş'ta kahve açmış, tramvaycılar orada toplanıyor. .... cemiyette muhalif terör (?)

6- Rahmi'nin vefatı. Yapılan tezahürât.

7- Aziz, sivilde hoş görünmek arzusuyla kongre riyasetine geçerek, ilk söz alarak bizi çekiştirip, komünistliğin amelenin terakkisine mani olduğunu ve ilh. söyledi. Türkiye'de patron yok, sermayesi var. Kendisi ecnebi, ecnebi memlekette oturuyor.

Hamdi cevap veriyor, ferdden değil sermayeden biz hakkımızı istiyoruz. Sahibi nerede olursa olsun.

Mücadele olmayacak olduktan sonra cemiyete de lüzum yok.

Hakkı: Beni şu kapıdan kovarsanız, pencereden gireceğim ve burada olacağım.

Hüseyin: Bizim içimize böyle adamlar girse biz onları atarız.

Köylünün Vaziyeti:

Son iktisadî buhran: Köylü geçen sene yüzü güldüğü için bir ümitle çok masrafa girmişti. Ziraat Bankası'ndan para almıştı. Banka hatırlılara veriyor. Aldıkları para yetmediğinden hariçten de ağır faizle para alıyor. Ber vech-i peşin .... satıyor.

Bu sene masarif fazla oldu. Mahsul ise ümit üzere satılmadı. İnhisarlar ve diğer vergiler. Dolayısıyla paralar çabuk sarf oluyor. Borçlar. Köylü borçlarını ödeyemedi. Emvali bankalar ve murabahacılar tarafından hacz edildi.

Hükûmet yardım etmek istedi. Moratoryum yapar da bir ay tehir. Fakat vaad küçük. Sonunda yeniden haciz başladı. Hamdi bu vaziyetten istifade etmek lüzumunu .... etti. Kuvvetin merkez-i sıkleti köylüye vermeye karar verdi. Hücrelere dâhil olmayan bazı sempatizanlara telkinatta bulundu. Muhtelif yerlerde ajitasyon yapmak için adamlarla taksim-i vezaif yaptı. Köylere dağıldılar. Hamdi tohum ilaçlama memuru. Köylü halkçı olduğunu hissederse hoşnutluk gösterir, açılmaz. Fakat muhalif olduğunu anlarsa, düşünürler, çalışırlar.

Avni paşa son zaman mütegalibelerinden. 93 bin dönüm arazi satın aldı. Kendi evvelce zabit imiş. ... Bey, Kemal Bey hepsi arazi sahibi değilken şimdi çift çubuk sahibi oldular. Ali Saip Bey: Hamdi'nin arkadaşının malını tehdit ile elinden yok pahasına alıyor. Ültimatom .... Halk mebusların eski mütegallibe yerine kaim olduğunu anlamış bulunuyor. İncirlik karyesinde Avni Bey yetmiş beş bin araziyi taht-ı inhisarına aldı. Köyü yıkıyor, içine büyük fabrika ve çiftlik yaptırıyor. Köylü sefil bir tarzda dağılıyor. Paşanın şoförü bizim hücrede paşaya karşı grevler yaptırdı. Köylüye ırgat vaziyetine geleceklerini anlatıyor. (Şoför Ragıp)

Hamdi, paşanın otomobiliyle büyük mıntıkaları teftiş ediyor. Ragıp bir köylü bürosu yapmakla muvazzaf olarak bırakıldı. Fırka teşkilâtında olanların hepsi işçi, traktör makinisti yazın hepsi köylere dağılıyor.

Köylüye telkin ettikleri mutalebe: Yol parasının ilgası

Bütün köylülere arazinin taksimi.

Vergilerin sermaye nispetinde tevziî. (Şahsî vergi)

Küçük köylü yukarısına arazinin taksimini hoş görüyor. Arazi ıslahatına çok taraftar. Devâirde gördükleri fena muameleden, müsavatsızlıktan köylü çok müşteki. Köylüler arasında büyük infial, vilâyetlerinde sınıf farkı şuuru hâsıl olmuştur. (İstanbul mebusu Ali Rıza Bey Hümayûn çiftliği bitmeden köylü makinelerini tahrip etti.)

Bir mütegallibe karşı kendi arazisini müdafaa için silâh ile adam öldürmek vaki oldu. Bu tarzda bir vakanın failleri: Bu dünya sultan Süleyman'a kalmadı, size de kalmaz diyerek sehpaya bindiler. Mebus Tahsin meselesinde bir mütegalibe diğer bir mütegallibeyi öldürtüyor. Öldürenler yeni mütegallibeye güvenerek eskisini imha ediyorlar.

Jandarmalar köylülerle kardeş. Kanun şehirde kalıyor. Tek tük eşkıya var. Jandarmanın babası köylü. Bunu jandarma bazı yerlerde anlıyor.

Ticaret vekâletinin tasvibiyle bir çiftçi komisyonu teşekkül ediyor. Bu amele ücretlerini haftadan haftaya tespit ediyordu. Komisyon en az bir çiftlik sahiplerinden mürekkeptir. Gündelik üzerinde büyük arbedeler eyliyor. Çiftlik sahipleri tespit edilen ücretin nısfı ber vech-i peşin veriliyor. Diğer nısfı işleten arzu ettiği şekilde vermeğe kalkışıyor. Bu büyük kavgalara sebebiyet veriyor. Dayak vesaire. Ferit Celâl makineleşmek hususunda bir makale yazıyor. Bizim bir köylü dostumuz şehre bir mektup yazıyor. Bunun üzerine ırgatların en nüfuzluları celp olunarak dayak yedi. (asılmaktan korkmuyorlar)

Suphi telgrafçı. Adana telgraf grevini idare edenlerden. Kendisi evvelce Ankara Halk İştirakiyun'unda idi. Şimdi uzaklaşmış.

Suphi bu yukarıda bahsedilen mektubu çalıyor.

Ferit Celâl çiftçi birliği şiarını ortaya atmış. Bu birlik elyevm vücuda getiriliyor. [1-4 numaralı notların olduğu sayfa eksik]

5- Kalmış edebiyat, saklanmış ve el altından veriliyor geri alınıyor. Bu suretle propaganda devam ediyor.

6- Adana'ya çok ehemmiyet vermek lâzım.

7- Köprü başında Derviş ismindeki bir adamımız iş ve dükkân tutmuştur. İrtibatı o temin ediyor. Mahmut'la randevulaşıyor.

8- Sabri bu dükkân ile de çok tedbirsiz hareket ediyordu.

9- Şevki, Sabri'nin evvelce yaptığı işi yapıyor.

10-Mahmut ile konuşurken Mahmut demiş ki intihap edilecek merkez, memlekette olan ve hiçbir suretle şahsiyeti meydana çıkmamış arkadaşlardan mürekkep olmalıdır.

11-Hamdi, Lenin'i misal göstererek bugün merkezin hariçte olabileceğini iddia etmiş ve Mahmut'u ikna ettiğini zannediyor.

12- Kemalistlerin evsafı ve onun vaziyetine göre bizim programımız ne olmalıydı (?) meselesi de düşündürüyor. Ve Hamdi bizim nokta-ı nazarımıza uyan (?) fikirler beyan ediyor.

13- 1 Mayıs meselesi.

14- Mahmut'u Sabri kendi kafasından göndermiştir. (doğru değil)

15- Türkiye'ye gönderilmesi faydalı olacak

.....'de muallim İsmail Hami

16- Kafkasya'daki Türkiyeliler arasında iyi Marksist yetişecek kabiliyette adam yok.

17- Salih hakkında malûmat?

18- Faik?

19- Komünist olan yerler:
Konya Ereğlisinde mahkeme-i asliye baş kâtibi Recep
Karaman'da memur
Ankara'da talebe
Bolu'da Nazif ... memuru[82]

* * *

Aşağıda Moskova'dan Odesa'ya film çalışmaları için gönderilen Muhsin Ertuğrul'un Halim'e iki mektubunu veriyoruz.

Odesa
30 Mart 1926

İki gözüm hekimciğim,

Sana son hareket edeceğim gün veda için geldim, ama bulamadım, yalnız doktoru görmek nasib oldu, seninle vedalaşamadan Moskova'yı bıraktım. Sana o akşam küçük bir kâğıt bıraktımdı, bilmem aldın mı, her ne ise. Ben buraya gelir gelmez hemen işe başlattılar. Ve ertesi gün de [Berdiçev /Berdichev] namındaki kom...nin Avrupa göbeğindeki merkezine gönderdiler. Orada çalıştım, şimdi Odesa'ya avdet ettim, sana bu mektubu buradan yazıyorum. . .

Siz ne âlemdesiniz, doktor, ailesi, cümlesi afiyettedir inşallah. Benden teker teker – frada frada nın mukabili – selâm söylersin. . . Turyakivlof'lara, Fuvgine, ... bütün tanıdıklarımla, senin o tanımadığım kızıl başlı, turunç [meme]lilerine de hasretlerle karışık selamlarımı tebliği unutmazsın.

Şayet bana mektup yazarsan adresim böyle:

ODESA
Londra Oteli, Oda 27 (Londonskaya gostinitsa k.27)
Rejisör Muhsin bey[Rusça]

Biraz daha yerleşeyim, ev verecekler, versinler, başımı sokacak bir yer bulayım, yaza sizleri davet edeceğim.

Şimdilik bir çok gözlerinizden öperim. Nâzım hayırsızının da.

İmza[83]

16 Nisan 1926
Odesa

İki gözüm, canım kardeşim,

Geçen günü mektubunu aldım, daha açmadan, Moskova'dan olduğunu görür görmez sizden olduğunu anladım. . . Bir hayli sevindim, seni görmüş kadar oldum. . . Zira Halimciğim burada, Odesa'da bir hayli sıkılıyorum, bir tek lakırdı edecek kimse, ama kimsem yok. . . Biz sinemacılar akşamları bir araya gelince niye dilimiz kayıyor, gündüz nasıl işimizden bahs ediyorsak geceleri de niye filmden, sinemadan mübahaseyi kurtaramıyoruz,

---

82. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 570 – 574 **[Eski Türkçe]**.

83. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 22, Klasör No: 28_36, Belge No: 236 **[Eski Türkçe]**.

bunun da ne kadar can sıkıcı bir şey olduğunu tasavvur ediyorsun.

Gazete namına bir şey gördüğüm yok. . . Senin bahs ettiğin Münire'nin mülâkatını henüz ben görmedim, kendisi mektubunda üç satırla yazdı. . . Fakat tabii okumadığım için hiç bir şey bilmiyorum.

Sizler ne âlemdesiniz. . . Doktorum nasıldır, inşallah ma-aile cümle afiyettedir. . Ona yazacağım, yazacağım ama. . . Bilmiyorum ki ne yazayım, dünyadan haberim yok. . . [Tefelsüf] edemem ya. . . Turyakivlof'a [?] mektub yazdım, daha cevabını almadım. Görürsen bir hayli sitem et. . . Gözden ırak olduğu için gönülden de mi ırak olduk. . . Nâzım can ne âlemde, Meyerhold'un yubilesi dolayısıyla o yine bir diretnod topu gibi patlayacaktır, kömürdeyecektir. . . Ben Meyerhold'a kopyasını sana gönderdiğim bir tebrik mektubu gönderdim. Tercüme için her halde ya sana, ya Nâzım'a müracaat edecektir. . Vaktim olsaydı, kalkıp gelecektim. . . Fakat çok sıkı çalışıyoruz burada.

Halimciğim, canım. . . Sık sık, vaktin oldukça apur sabur karala. . . Bir de beni alakadar eden havadis, gazeteler ve saire bulursan, eline geçerse lütfen ihmal etme de kes gönder.

Şimdilik doktora, madamına arz-ı hürmet eder, senin, Nâzım'ın bir çok, bir çok gözlerinizden öperim, Turyakivlof'a, zevcesine ve sair tanıdıklarımıza bir alay selâm, ikram

İmza

Adresim eski adresimdir[84].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Viyana Konferansı arifesinde TKP'nin 1926'nın ilk üç aylık dönem çalışmalarına ilişkin aşağıdaki mektubu kaleme alıyor ve TKP aktifinin konferansının neden kaçınılmaz olduğunu göstermeye çalışıyor.

Nisan 1926

İlkbahar ayları boyunca TKP'nin faaliyeti

Türkiye komünist hareketine 1925 yazı boyunca Kemalist terör rejiminin vurduğu darbeler TKP'nin hayatında yeni bir dönem açtı. O zamana kadar TKP yarı-legal bir faaliyet yürütüyordu ve buna uygun olarak teşkilâtlanmıştı. Partinin çok sayıda yöneticisini ve aktif militanını etkileyen 13 Ağustos 1925 hükmü, sadece teşkilâtlarımız içinde büyük bir alt-üstlük yaratmakla kalmadı, ama aynı zamanda TKP'yi kesin bir illegaliteye indirgedi. Taşra şubelerinin çoğu merkezden tamamıyla koptu. Taşra faaliyetlerini, aylarca, MK ile hiçbir bağlantısı olmaksızın, özerk bir biçimde yürütmek zorunda kaldı. Parti, azalmış üye sayısıyla, alabildiğine zayıflamış yönetimiyle, basın ve her türlü propaganda aracından yoksun bir halde, güçlerini bir araya toplamak ve her parçadan yeni terör koşullarına uygun çok esnek bir gizli cihaz yaratmak zorundaydı.

Partinin önünde duran en ivedi görev, partinin ideoloji ve teşkilât birliğinin yeniden kurulmasıdır. Zira taşra teşkilâtları faaliyetlerini sürdürmekle birlikte, genel siyaset sorunlarından gitgide uzaklaşarak sadece yerel taleplerle kendilerini sınırlandırıyorlar. Mali durumları felâket; MK'nın otoritesi gün günden azalıyor. Posta sansürü ve her türlü komünist basının yasaklanması bu durumu telafi etme çabalarını kısırlaştırıyor.

Partinin yönetici organları, Mart 1926'ya kadar, partinin işçi sınıfı üzerindeki artan

84. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 22, Klasör No: 28_36, Belge No: 241 **[Eski Türkçe]**.

etkisini muhafaza etmek ve partinin içinin yeniden teşkilâtlanması önündeki engelleri yenmek için ellerinden gelen çabayı harcadılar. Tecrübe gösterdi ki, TKP aktifinin bir konferansı yapılmaksızın bu son nokta arzu edildiği biçimde yoluna konamaz.

Diğer yandan siyasî ve iktisadî olaylar, durumu komünist ajitasyon için gitgide daha elverişli hale getiriyor. Musul meselesi, 6 aydır yeniden yükselen ve genel olarak tarım üretimini ve ithalat ve ihracatla uğraşan kimi küçük burjuva tabakalarını etkileyen iktisadî kriz, Kemalist hükûmetin içinde debelendiği malî kriz ve vergi sisteminin geniş halk yığınlarının aleyhine dönüşüme uğratılması, şehir ve kır emekçi sınıflarının memnuniyetsizliğini keskinleştiren sebepleri oluşturuyor. TKP, her ne kadar iç güçlüklerle mücadele etmek zorunda olsa da, işçi ve köylülerin ve yoksullaşan orta tabaların çıkarlarına uygun şiarlar yükselterek etkisini yaygınlaştırmak için bu elverişli uğrağı kaçırmamalıdır.

Komünist militanlar, gezi turneleri yaparak, Musul meselesinde anti-emperyalist mücadeleyi güçlendirmeye, dolaylı vergilerin yerine büyük servetleri ve ticarî, sınaî ve bankacılık kârlarını kapsayan dolaylı vergileri geçirmeyi ve bütün büyük teşebbüslerin millileştirilmesine ve bütün üretimin ve mübadelenin devlet tarafından fiilen kontrolüne dayalı bir iktisadî siyasetin, hâlihazırda görülen türde krizlerin ortaya çıkmasını en emin bir biçimde önleyebilecek bir siyasetin oluşturulmasına yönelik bir ajitasyon yürütüyorlar. Bu ajitasyon bugün de sürdürülüyor. Ne yazık ki parti militanları, ellerinde herhangi bir gazete ve hemen hemen hiçbir literatür bulunmadığından, geniş kitlelere ulaşmakta zorlanıyorlar. Özellikle son derece elverişli objektif şartlar sayesindedir ki komünist propaganda kendine bir geçit açıyor ve işçi ve köylü yığınlarında bir yankı buluyor.

Özetle, geçtiğimiz 3 ayda, TKP faaliyetini şu iki mesele üzerinde teksif etti: Kendilerini ezen ve her türlü bedelini ödedikleri iktisadî rejimden memnuniyetsiz emekçi yığınların fethi ve partinin yeniden teşkilâtlanması.

B. Ferdi[85]

* * *

Mart sonunda olduğunu tahmin ettiğimiz aşağıdaki tarihsiz mektubunda Dr. Şefik Hüsnü KEYK Sekreterliği'nde alınan karar uyarınca TKP aktifinin konferansıyla ilgili bilgileri TKP MK'ya, esas olarak da Asım'a [Vedat Nedim] gönderiyor. Konferansın yeri, Asım'ın talebi doğrultusunda Rusya'dan Viyana'ya alınıyor. Tarih olarak Nisan ayı tespit edilmişse de bu daha sonra ertelenecek ve Konferans ancak 26 Mayıs 1926'da, hem de davet edilenlerin pek azının katılımıyla toplanabilecektir.

TKP MK'ya

Yoldaşlar,

Demokratik hürriyetlerin askıya alınmasının neticesinde ortaya çıkan şartlar ve komünizmin en ağır şekilde cezalandırılan siyasî cürümler arasına konması, bizleri illegal cihazımızı ve otoritemizi yeniden teşkilâtlandırıp kuvvetlendirme göreviyle karşı karşıya

85. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 86-88 [Fransızca].

getirdi. Binaenaleyh size bir teşkilâtlânma platformu ve bir kısım pratik talimatlar yolladık.

Son altı aylık tecrübe, partinin idareci organlarının -şu veya bu sebeple-, bu alanda mühim sayılabilecek müspet hiçbir faaliyet yürütemediğini gösterdi. Farklı kaynaklardan edindiğimiz malûmata göre, MK gitgide yığınlardan tecrit olmakta; MK etrafında toplanmış üyeler zayıflık göstermekte; taşra teşkilâtlarıyla irtibat en düşük seviyeye inmiş bulunmakta; partinin gençlik federasyonuyla bağı hemen hemen kopmuş durumda ve ilah... Seyrini burada tahlil etmek istemediğimiz bu hal, partimizin faaliyetinin, son aylarda, alabildiğine fena şartlarda gitmekte olduğuna işaret ediyor.

Olayların bu gidişatına artık bir nihayet vermenin zamanıdır. Aksi takdirde son derece zahmetli ve sabırlı gayretlerin meyvesi olan partimizin bizatihi mevcudiyeti, deva bulmaz bir şekilde haleldâr olacaktır.

İşte tam da bu endişelerle, bu senenin iptidaında, hususiyetle, partinin faaliyeti ve idaresi meselelerini halletmekle mükellef bir konferansın toplanması kararlaştırıldı. MK'dan ayrıca, bizimle bir ön fikir teatisi yapmak üzere bir mümessilini Viyana'ya göndermesi, telgrafla rica edilmişti. Projeyi daha sonraki bir tarihe erteleyen, KEYK Plenumunun toplanması oldu.

Sekreterliğin 12 Mart tarihli oturumunda, bu mesele tekrar ele alındı ve konferansın nihaî toplanma tarihi Nisan ayı olarak tespit edildi. Rusya'ya gitmenin müşküllerine ve tehlikelerine dair itirazlarınızı göz önünde bulundurarak, bu konferans için Viyana şehrini seçtik. En kısa zamanda biraraya gelmemizin uygun olacağını düşünüyoruz. Bu mektupta, son bir talimat daha bulacaksınız. Bu konuda yazışmamıza lüzûm yoktur. Bu mektubun muhtevasından haberdar olur olmaz, taşradan delegelerin İstanbul'a gelip Avusturya'ya hareket etmeleri için lâzım gelen tedbirleri alın.

Talimatlarımızı şu hususlarda hülâsa ediyoruz :

1) İlk hazırlıklar tamamlanıp mühim meselelerin hepsi halledildikten sonra, ilk Asım yola çıkmalıdır. Nisan ayı nihayet bulmadan Viyana'da olmasını tercih ederiz. Hareket edeceği günü önceden haber vermelidir ki, kendisine lâzım gelen adresleri verebilelim.

2) Memleket delegelerinin miktarı, 10-12 ile tahdit edilmiştir. Konferansın en mühim hedefi, mahallî ve taşra şubelerinden yoldaşlarla bağ kurmak ve fikir alış-verişinde bulunmak olduğundan, dikkatinizi özellikle, ne kadar küçük olursa olsun, bir şubeye sahip olduğumuz taşra şehirlerinin hepsinin temsil ettirilmesi gereğine çekiyoruz. Aşağıda Konferansa katılmalarını dilediğimiz yoldaşların listesi yer alıyor. Elbette bir taraftan teknik ve iktisadî sebepler, diğer taraftan konspirasyon gerektirdiği takdirde, bu yoldaşların yerine başkalarını koymaya yetkilisiniz.

İstanbul	1 Parti sekreteri Asım
	2 İşçi hareketinden bir mümessil (Faik [metal amelesi, MK propaganda bürosu üyesi] veya Salih)
	3 Gençlikten bir mümessil ([Gençlik MK'sından] Fikret veya Sedat veya Rasim)
Ankara	4 En yetkili bir mümessil (Seyfi [metal ameleleri seksiyonu sekreteri] veya İsmail Hilmi [metal amelesi])
Eskişehir	5 En yetkili bir mümessil (Abdülkadir Ziya [sekreter, küçük memur] veya Edip [demiryolcu])
Balya	6 En yetkili bir mümessil (Cemil Kamil [makinacı] veya Yusuf [vasıflı amele, eski KUTV talebesi])

İzmir	7 En yetkili bir mümessil (İsmail Hakkı [tornacı] veya İhsan [demiryolcu] veya Faik [demiryolcular sendikası sekreteri])
Adana	8 En yetkili bir mümessil (Hamdi Şamil [eski KUTV talebesi])
Samsun-Tokat	9 En yetkili bir mümessil (Faruk [makinacı]) Oraya MK tarafından gönderilmiş yoldaş
Edirne	10 En yetkili bir mümessil (İbrahim) [Faik tarafından tayin edilmiş bir yoldaş]
Trabzon	11 Tahsin (Bu yoldaş bize 15 üyeli bir hücre teşkil ettiği malûmatını verdi) [eski KUTV talebesi]
Bursa	12 İşçi gençlik grubundan bir yoldaş

Bu delegeler hemen çağrılmalıdır. Pasaportlarını çalıştıkları yerden almaları daha iyi olur. Geçmiş tecrübemiz ispat etmiştir ki, taşradan pasaport tedariki daha kolaydır. Sağlık veya eğitim bahaneleriyle gerekli vesikalar kolay bir şekilde verilmektedir. Yoldaşlardan bazıları kendi şehirlerinde bir takım zorluklarla karşılaştıkları takdirde, teşebbüslerini İstanbul'da tekrarlamak durumunda kalacaklardır. Küçük gruplar halinde, farklı tarihlerde ve güzergâhlarla yola çıkmalarını tavsiye ederiz (bazıları vapurla, diğerleri Karadeniz ve Romanya üzerinden). Hepsi en geç 20 Nisan'da Viyana'ya ulaşmalılar.

3) Konferansın muvakkat ruznamesi şöyle tespit edildi:

1. Genişletilmiş İcra Komitesi'nin raporu
2. MK'nın faaliyetleri ve memleketteki durum raporu
3. Taşra teşkilâtlarının raporları
4. Yakın gelecekteki faaliyet meseleleri
5. Partinin yeniden teşkilâtlanma meseleleri
6. Siyasî organ ve genellikle matbuat meseleleri
7. Eylem programı taslağı müzakereleri
8. Diğer

Bazı konulara ilişkin görüşler:

1. Ruznameye sendikalarda, köylüler arasında ve gençlik arasında mesaî meselelerini koymadık; zira bu meseleleri ele almak ve kat'i kararlara varmak için yeterli malzemeye henüz sahip değiliz. Ancak mutlaka bu meseleleri de ele almalı ve müzakerelerimizin çapına göre, en asgarisinden bazı muvakkat tezler hazırlamalıyız.

2. husus. MK raportörü, ülkenin iktisadî ve siyasî vaziyetine ve özellikle, 2-3 aydır iş hayatında büyük bir alt-üstlük doğuran iktisadî krize dair mümkün olan en tamam vesikaları sunmalıdır. İşte bu verilerden ve onların tahlilinden hareketle, önümüzdeki faaliyet için doğru bir siyasî hat çıkartabiliriz.

Aynı amaçla, sizden son 10 aylık dönem boyunca partinin faaliyeti hakkında ayrıntılı bir tarihçe ve buradan daha önceden verilmiş talimatların yerine getirilmesi konusundaki malûmatı almamız lâzım; bu bizim kuvvetimizi ve zafiyetimizi görmemize ve yaptığımız hatalardan ders çıkarmamıza imkân verecektir.

3. husus. Taşra şubelerinin raporlarının, Türkiye'nin her yerinde hemen hemen aynı olan umumi vaziyet tahlili üzerinde durmalarına ihtiyaç yoktur. Taşra delegelerimizden, daha özel olarak, bölgelerindeki mesaî şartları hakkında malîmat, Şubat 1925 Kongremizden beri yürüttükleri faaliyetlerinin eksiksiz bir tablosunu ve yakın gelecekte faaliyetimize verilecek doğrultu konusunda görüşlerini istiyoruz.

4. husus. Bu meseleler üzerine, son on ayı memleket haricinde geçirmiş olan parti

sekreteri, uluslararası bakış açısını sergileyeceği bir rapor sunacaktır. Memleketten gelen bir yoldaşın da bir rapor sunması yararlı olacaktır. Ancak böylece meseleleri her yanıyla incelememiz mümkün olabilir.

6. husus. Aşikârdır ki, parti, nüfuzunu emekçi yığınlar üzerinde genişletebilmek için, düzenli bir şekilde yayımlanan bir siyasî organa sahip olmak mecburiyetindedir. Hâlihazırdaki şartlarda, bunu memlekette yayımlayabilmenin en küçük bir imkânı yoktur. Dolayısıyla konferansın bu tür bir organın memleket dışında kurulması konusunu ele alıp karara bağlaması ve memlekette bunun dağıtımı meselesini halletmesi gerekecektir.

7. husus. Teklifimiz mucibince, Prezidyum, TKP programını hazırlamakla bir komisyon görevlendirdi. 1925 senesinin yaz ayları boyunca bu komisyon, bizimle işbirliği içinde, konferansta incelenecek ve gerekli yerleri tamamlanacak bir taslak hazırladı.

Bu konferansa tüm vilâyetlerden delegelerin katılmasını sağlamak için sahip olduğunuz tüm vasıtaları kullanın. Tekrarlıyoruz ki, kesinlikle tüm şubelerin (3 sözcük okunamadı) istiyoruz. Belirtilen miktardan fazla bir veya iki yoldaşın katılması size lüzumlu görünüyorsa, MK kararı ile onları da gönderebilirsiniz. Delegelerin seyahat masraflarını karşılamak üzere size üç bin Türk lirası gönderiyoruz. Şahıs başına yaklaşık 200 lira hesap ettik. Pasaport ve tren bileti, 100 lirayı bulmuyor. Bakiyesini seyahat masrafı olarak yanlarında bulundururlar. Konferans 3 veya 4 günden uzun sürmeyecektir.

Peşinen görülmesi mümkün olmayan zorluklarla karşılaşırsanız telgrafla bize malûmat veriniz.

Komünist selâmlarımızla[86],

* * *

Asım'ın aşağıdaki mektubu, yukarıda verdiğimiz Viyana Konferansı ile ilgili çağrının ve delegelerin bilgisinin kendisine ulaştığını gösteriyor. Bununla ilgili olarak kendi görüş ve önerilerini sıralarken tarihin ileri alınmasını talep ediyor. İstanbul'daki durum ile ilgili verdiği bilgilerde Hüseyin Sait'in verilen görevleri kabul etmeyip, MK'yı tanımadığından şikâyet ediyor; bilindiği gibi Viyana Konferansı'ndan sonra da Sait meselesi uzun zaman partiyi meşgul edecektir.

Nisan 926

Aziz Doktorum,

Mektubunuzu aldım. Annene ait mektubu da ağabeyine verdim. Onlar uzun müddet senden bir şey almamışlar. Büyük bir merak içinde imişler. Münire onları aramamış.

Gelelim seyahat işine. Gayet aksi bir zamana tesadüf etti. Türkiye'de seferberlik var. İlkbahar manevraları yapılıyor. Arkadaşlarımızdan bir çoğu askere çağrıldı. İstediklerinizin hepsi gelemeyecek. Şamil zaten aranızda. Onu oradan gönderin. Faik işini uydurabilirse muhakkak gelecek. Seyfi de öyle, Kerim Sadi gençlik namına gelecek. Bütün bunlarla ben uğraştığım için hareketim ancak beş Mayıs'a doğru kabil olacak. Ve doğrudan doğruya

86. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 2_8, Belge No: 681-687 **[Fransızca]**. Mektup imzasız olmakla birlikte, el yazısı Dr. Şefik Hüsnü'ye aittir.

Berlin'e gideceğim. Orada dört beş gün kaldıktan sonra Viyana'ya geleceğim. Adresi aldım.

Size son yolladığım raporları ve İstanbul teşkilâtına ait adedî malûmatı hamilen gel. Konferansı Mayıs'ın on beşine talik edin. Burada Sait'le başımız belâda. O provansa [taşraya] gitmek istemiyor ve SeKa'yı tanımıyor. Ona karşı çok ihtiyatkâr davranmak lâzım. Başımıza bir iş açabilir. Bütün partinin selâmeti namına size ihtar ediyorum. Mahmut fena halde takip olunuyordu. Onu şimdilik rahat bırakıyoruz. Zaten 1319'lu, askerliği çıktı. Fakat zavallı ciğerlerinden muzdarip olduğu için çürüğe çıktı. Gayri müsellâh. Onun yerine K. Hakkı geçti. Fakat o da manevralara iştirak için seferber. Salih'i [Hacıoğlu] Rumeli hat boyuna teftişe yolladık. Oradaki nüvelerimizle teması temin için. Verdiği rapora nazaran arkadaşlarımız gayet iyi çalışıyorlar. Sonra Ankara'ya gitti. Oradan da getirdiği haberler de çok iyi. Ankaralı arkadaşlarımız cidden pek fedakarâne sa'ylarına devam ediyorlar. Dokuz ay zarfında 900 liradan fazla iane toplamışlar.

Şimdi Salih Trabzon, Samsun havalisinde. Oralarını teftişe gitti. Salih'e buradaki Sovyet bankasında bir iş bulduk. Bu teftiş seyahatlerini de kendi hususi işleriyle mezc ederek yapıyor ki hiçbir tehlikeyi dâi değil. Maks arkadaşla üç ay burada beraber çalıştık. Kendisine gayet iyi bir şahadetname verdim. Viyana Konferansı'na o da iştirak ederse fena olmaz. O buradaki şeraiti biraz anladı da ondan. Bugünlük de bu kadar. Gözlerinizden hasretle öperim. Bütün arkadaşlara selâmlar.

Bizim aktöre de [Muhsin Ertuğrul].

Asım[87]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Konferans için Viyana'ya ulaştıktan sonra karşılaştığı sorunlarla ilgili olarak daha Mayıs başında Yakındoğu Seksiyonu'na aşağıdaki mektubu gönderiyor.

Viyana, 7 Mayıs 1926

Yakın Doğu Seksiyonuna,

Aziz Yoldaşlar,

Üç gündür Viyana'dayım. Vardığım günün akşamı, birkaç zorlukla da olsa, yoldaş Luft ile temasa geçebildim. O da hemen bizim Viyana'daki toplantımız aleyhine itirazlarını ortaya koydu. Asli gerekçesi şu: Yugoslav kongresi de aşağı yukarı aynı anda yapılacağı için, bizim yoldaşlardan birini polisin eline düşürebilecek bir aksi tesadüf, kardeş partinin çalışmalarına da sekte vurabilirmiş. Gördüğünüz gibi, yeterli bir uyanıklığın sıfıra indirebileceği küçük bir risk söz konusu. Ben de kendi tarafımdan, Berlin'de toplanmamıza dair ihtiyat payı koyuyordum; şu sebeple ki orada bizi, özellikle de beni ve Vedat'ı tanıyan çok sayıda Türk var. Ve tamamiyle tesadüfen, Berlin'de geçirmeye mecbur kaldığım dört gün boyunca, aralarından birkaçına rastladım.

Dolayısıyla, Berlin'de benimle aynı anda farkedilmeleri, yoldaşlarımızın İstanbul'a

87. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 435 – 437 **[Eski Türkçe]**.

dönmeleri bakımından son derece tehlikeli olurdu. Bu düşüncelerin ardından Luft'a, yoldaş Kolarov'a danışmadan hiçbir nihaî karar almamasını ve Halim'e yeni bir emre kadar diğerleriyle birlikte Berlin'de kalmasını bildiren bir telgraf çekmesini teklif ettim. Öyle de yapıldı. Ertesi akşam K... ile uzun uzun düşündük. Uzun tartışmalardan sonra, o da aynen benim fikrime geldi. Her açıdan konferansımızı Viyana'da toplamanın daha pratik olacağına dair mutabık kaldık. Yalnız, bu iki toplantıyı kesinlikle zaman ve mekân içinde birbirinden tecrit etme esasını benimsedik. Viyana'nın, içinde hiçbir Sırp'ın iskân edilmediği ve hiçbir Yugoslav oturumunun yapılmayacağı bir bölgesini alacağız. Kararımızın bir diğer noktası da, tam üyeli oturumları asgaride tutmak ve onları bir ön mutabakat temin edeceğimiz sınırlı görüşmelerle telâfi etmek oldu. Ayrıca bizim işler şehrin dışında cereyan edecek. Luft daha şimdiden bu yönde tedbir aldı. Bu biraz daha fazla harcamaya yol açacak. Ama hepimizin emniyeti için bu zarurî. Ben, Vedat'ın gelişinden sonra, Berlin'de bulunan yoldaşları buraya getirme işini üstlendim.

Maalesef, İstanbul'lu arkadaşlardan hâlâ hiçbir haber yok. Yola çıkmamdan önce, yoldaş Vasilyev bana Viyana'daki adresi içeren mektubun şimdiden İstanbul'a vardığını bildiren bir telgraf olduğunu söylediğinden, işleri daha da karıştırmamak için oraya yazmak mecburiyetini hissetmedim. Yalnız görüyorum ki, Moskova'dan buraya, İstanbul'dan gelecek yoldaşlar hakkında hiçbir şey yazılmamış. Luft, onların Rus-Avusturya ticaret şirketine kendilerini tanıtacaklarını benden öğrendi. Ve onlara, gelenleri kendi evine sevk etmelerini söyledi. Ben bile onlara verilenin bu adres olduğuna pek emin değilim. Mümkünse, telgraf yoluyla daha kat'i bilgiler yollayın. Ayrıca telgrafla, Gavrilov'a, yoldaşların yola çıkıp çıkmadığını sormak gerek.

Çok mühim bir nokta da şu ki, hemen yollanmak üzere Agappieva'ya emanet ettiğim malzemeler hâlâ elimde değil. Berlin'e yaptığım mecburî seyahat dolayısıyla, onları burada bulabilmeyi ümit ediyordum. Maalesef hiç de böyle olmadı. Luft, bana onları yarın akşam gelecek postadan alma ümidi veriyor. Posta meselesi burada çok kötü organize edilmiş. Viyana'dan saat 4'de yola çıkıyor; halbûki Moskova postası Cumartesi akşamı elimize geçiyor. Öyle ki cevaplar ancak bir haftalık kocaman bir gecikmeyle verilebiliyor. Her halükârda, paketimin daha önce yollanıp yollanmadığını teyit etmenizi rica ederim. Üzerimde, müzakerelerimize temel teşkil etmesi gereken malzemeden kesinlikle hiçbir şey yok. Size, Türkiye'deki yoldaşların varışını telgraf yoluyla, malzemelerin geldiğini söyleyerek bildireceğiz.

Dostça selamlar..

B.Ferdi[88]

* * *

Viyana Konferansı başlarken Dr. Şefik Hüsnü iki mektup kaleme alıyor: Biri aslında Konferansın daha yapılmadan kuliste temel sorunlar görüşülerek çözüme kavuşturulduğunu bildiren KEYK Yakındoğu Seksiyonu'na, diğeri aynı konuların yanı sıra başta Asım [Vedat Nedim] olmak üzere mevcut yöneticilere güvensizliğine ve memlekette doğmuş olan parti içi muhalefete de yer vererek Baytar Cevdet'e

88. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 27, Klasör No: 34_36, Belge No: 210-213 [Fransızca].

[Fahri]. Konferans organizasyonu ile hemen hemen benzer şikâyetlerin yer aldığı bu iki mektuptan birincisini tümüyle, ikincisini ise farklı kısmıyla aktararak bu dönem belgelerine son veriyoruz. 1926 Viyana Konferansı ve bu konferansı izleyen 1926-1927 dönemi MK toplantı tutanakları ve diğer belgeler TÜSTAV Yayınları tarafından daha önce Sinan Dervişoğlu'nun çalışmalarıyla yayınlanmıştır[89]. Bu sürecin adeta noktalanması olan 1927 tevkifatı ve yargılaması da Sosyal Tarih Yayınları tarafından Emel Seyhan Atasoy'un çalışmasıyla yayınlanmıştır[90].

26 Mayıs 1926

KEYK'nin Yakındoğu Seksiyonuna,

Aziz Yoldaşlar,

Üç haftadan fazla bir süredir buradayız ve çalışmalarımıza resmen ancak bugün başlayacağız. Teşebbüsümüzde, dış şartlar pek yüzümüze gülmedi. Bu son zamanların bütün hadiseleri, başımıza dert açmak için adeta el birliği yaptı. Polonya'daki karışıklıklar, kuryelerin intikâlini tamamen aksattı; bu yüzden malzememiz ve notlarımız –ki onlar olmaksızın ciddi şekilde mesai yapmak imkânsız olurdu– elimize ancak 19 Mayıs'ta geçti. Ve dahası, MK tarafından İstanbul'da hazırlanan ve sizin aracılığınızla bize yollanan tezler hâlâ elimize geçmedi. Yolda olduklarını ümit ediyoruz. Balya-Karaaydın maden havzasındaki delegemizin yollanmasında Komintern'in irtibat seksiyonu tarafından yapılan gaf, ikinci bir talihsizlik teşkil etmektedir. Onun için, Berlin'e 20 Mayıs'ta varacağını bildiren bir pasaport hazırlıyorduk; hâlbuki o daha 16'sında oradaymış. Tekrar yola çıkabilmesi için bu şehirde 5 gün beklemesi gerekti; öyle ki Viyana'ya ancak 22 Mayıs'ta varabildi.

Ama hepsine tuz-biber eken, Türkiye'de Mussolini'nin tehditlerinin ve muhtemelen Musul meselesi hakkında İngiltere ile süren zorlu görüşmelerin provoke ettiği genel seferberlik oldu. Yüz elli bin kişilik kara ordusu harp yoluna sokuldu; ve onlara İzmir bölgesinde geniş çaplı manevralar yaptırılmaktadır. Bu askerî tedbirlerin devamı olarak, 20-30 yaş arası gençlerin, hangi bahaneyle olursa olsun memleket dışına çıkması yasaklandı. Bu arada da cephane ve mühimmat fabrikası ameleleri de, seferberlik dâhilinde değerlendirildiğinden, yerlerinden kıpırdayamıyorlar. Böylece, bizim taşra teşkilâtlarımızın tüm vasıflı mümessilleri, kendilerine bir pasaport temin etme konusunda mutlak bir çaresizlik içinde bulunuyorlar. Ankara seksiyonumuz – tamamiyle İmalat-ı Harbiye amelelerinden müteşekkil olmakla beraber – delegesini yollamak için bir yol bulma gücünü gösterdi; ama bugüne kadar ondan da hiçbir haber alamadık. Yalnızca, Balya madeninin ve Adana bölgesinin delegeleri illegal olarak ülkeyi terk edip bize katılabildiler. Trakya delegesi, aynı zamanda MK Sendikal Büro idarecisi olan Faik yoldaş, bir pasaport alabilmek için gerekli şartlara sahipti. Zirai makineler üzerine çalışan bir metalürji amelesi olması dolayısıyla, Türkiye ile iş yapan Viyana ve Budapeşte fabrikalarını ziyarete gitme bahanesine sahipti. Mutlaka geleceğine karar verilmişti. Karar verilen tarihte hâlâ burada değildi. Gelip gelmeyeceğine

89. *Türkiye Komünist Partisi 1926 VİYANA KONFERANSI*, Çev.: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Ocak 2004 ve *1926-1927 TKP MK Tutanakları BÜYÜK KIRILMA*, Çev.: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Mart 2007.

90. *1928 TKP DAVASI*, Der.: Emel Seyhan Atasoy, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Ekim 2008.

dair bilgi almak için, tehlike yaratmayan legal bir adrese bir telgraf yolladık. Radyogram yoluyla, 15 Mayıs'ta yola koyulduğu cevabı geldi. Maalesef hâlâ burada değil. Ayrıca eklemeliyim ki bu yoldaş tek kelime yabancı dil konuşmamaktadır ve başvurması gereken irtibat noktası, tamamen esef verici şekilde mesai yapmaktadır. Bu, kendi küçük müessesesine gömülmüş bir müellif –sözüm ona bir yoldaş– dır, ve yazıhanesi Pazar ve bayram günleri kapalıdır. Tamı tamına da Pazartesi günü Pantekost yortusu vardı ve yazıhane iki gün arka arkaya kapalıydı. Yoldaşımızın varma şansının en fazla olduğu an, aşağı yukarı bu 48 saat esnasındaydı. Giderek, Viyana'da olduğuna ve randevu mahallinde kimseye rastlayamadığı için bizi bulmaktan ümidini kestiğine inanıyorum.

Asım bir haftadır burada. Onunla ve diğerleriyle uzun fikir alış-verişlerimiz oldu. Onları çok ciddi şekilde tenkit ettik. Onu ayrıca Kolarov'un evine götürdüm; o da aynı şekilde MK'nın son sene esnasındaki faaliyetlerini, bizzat Asım'ın beyanlarına istinaden, acımasız bir süzgeçten geçirdi. Bu kulis münakaşalarından sonra, teşkilât projelerimizin ve eylem programımızın hemen hemen tüm noktaları üzerinde mutabık kaldık. Bu oldukça zordu; zira Asım MK'nın oy birliğiyle benimsenmiş bir kararıyla geliyordu ki, bu karara göre Fırka kongresini İstanbul'da toplama zaruretini müdafaa ediyorlar ve şayet Fırka memleket dışında ikamet eden bir büro tarafından idare edildiği takdirde üstlerine hiçbir mesuliyet almayı kabul etmiyorlardı. Taşra delegelerini İstanbul'da toplayabileceklerini ve oturumları açık havada, bu şehrin yakınlarında bir yerde yapabileceklerini hayal ediyorlardı. Kolarov ve ben, mevcut terör şartlarında, böyle bir teşebbüsün hayali mahiyetini izah ettik ve kolaylıkla isbat ettik ki, bir gezi esnasında yoldaşlar bir oturum yapma yolunu bulsalar dahi, bundan az çok ciddi ve pratik olabilecek hiçbir netice çıkamaz, zira ne Komintern, ne de Fırka'nın en tecrübeli militanları buna katılamazlar. Zaten, taşra şubelerimizin idarecileri, bu meselede MK'nın görüş tarzını kesinlikle paylaşmamaktadır. Asım gerekçelerimize ikna oldu ve diğer yoldaşların da onayını almayı üstlendi. Harici Büro meselesine gelince, anlaşma daha kolay oldu. Zira MK'nın tavrı, fırkanın tüm siyasi idaresinin bir harici büroya ait olacağını ve MK'nin yalnızca bu büronun direktiflerini icra edeceğini iddia eden Maks'ın beyanlarına dayanıyordu. Bu arada söyleyelim, Maks, yetkilerini fazlasıyla ve sürekli olarak istismar etti ve kendini Doğu Seksiyonu'nun resmi mümessili diye tanıtarak, bütün fantezilerini kabul ettirmeye çalıştı. Benim konferansın toplanmasına yönelik mektubum alınır alınmaz, MK'yi toplayan ve mevcut vaziyette Viyana'ya sekiz delege yollamanın uygun düşmeyeceğini, beş rakamında kalmanın daha makul olacağını beyan eden odur. Böylece, bizim Viyana konferansımızın ehemmiyeti, fırkanın mesul militanlarının gözünde bir çırpıda azaltılmış oldu.

Asım'a konunun ne olduğunu ve Harici Büroyu yaratmaya teşebbüs ettiğimiz halet-i ruhiyeyi bir kere anlatınca, onda artık hiçbir mukavemet motifi kalmamıştı. Fırkanın merkezî teşkilâtlarının yeniden teşkilâtlandırılması planı ise, büyük zorluk olmaksızın, kabul edilecekti. Hâlâ şahısların seçimi konusunda bazı ihtilâflarımız vardı. Yüksek bir inisiyatif ruhu ve teşkilâtçılık kapasitesi gösteren bazı taşra militanlarını merkeze çağırmak mevzubahis. Bu teklifin, sakıncasız bir biçimde kabul edilebileceği kanaatindeyim. Öte yandan, İstanbul'da kısır bir akademisyenliğin içine düşme riski taşıyan Vâlâ ve Tekin gibi münevver yoldaşların taşraya yollanmaları konusunda ısrar ettim. Ayrılmadan önce, memleketten gelen yoldaşlarla müşterek bir mutabakatla, bu sene KUTV'u bitiren talebeleri ve İstanbul'dan bazı yoldaşları dâhil ederek tüm taşra komitelerini yeniden teşkil edeceğiz. Kesinlikle kâniyim ki, son derece mahdud da olsa, fırka aktifinin bu konferansının

çok bereketli neticeleri olacaktır. Zira böylece fırkanın vaziyetini en ince teferruatına kadar tetkik etme ve içten yapılmış sert bir tenkitle yönetici militanlarımızın hatalı anlayışlarını ve atalete temayüllerini düzeltme fırsatımız olacak; o anlayış ve temayüller ki dağınıklığın menşeindedir ve birkaç zamandır alarm niteliğindeki arazlarını müşahede etmekteyiz.

Bugün, memleketten gelen dostlarımızla görüştükten sonra, buraya vardığım ana göre daha iyimserim. MK'nin zaaf ve güçsüzlüğünün kesinlikle teyid edildiği doğrudur. Ama bunu büyük ölçüde, bugüne kadar yalnızca taşra teşkilâtlarını yönetme durumunda olan yoldaşlarımızın tecrübesizliğine ve yetişme noksanlığına vermek gerekir. Hemen hemen hepsi, üzerlerine aldıkları vazifelerde gösterdikleri beceriler dolayısıyla ve fırka yöneticisi olma amacıyla yakın zamanda MK'ya alınmışlardı. 1925 ilkbaharının hadiseleri onları, tabiri caizse şiddetli bir şekilde, fırkanın dümenini ele almaya itti. Onlarda ne iyi niyet, ne de fedakârlık ruhu eksikti. Ama her adımda uzun süre el yordamıyla yürümek zorunda kaldılar. Zira kendilerinden tamamiyle emin değildiler ve ayrıca memleketteki siyasi vaziyet tepeden tırnağa değişmişti. Kabul etmek gerekir ki, Türkiye'nin mevcut terör şartlarında, yalnızca uzun bir ihtilâlci tecrübe doğru bir istikamette emin olarak yürümeyi mümkün kılabilir. Bir tek an bile, yoldaşlarımızın zaafını mazur görme fikrine sahip olmadığımı eklemeliyim. Daimi olarak, tavırlarını kınadım. Ama size hadiseleri naklederken daha hakkaniyetli olma ihtiyacını hissediyorum; zira hiçbir hadise, benim arkadaşların dürüstlüğüne olan itimadımı sarsmadı. Zannediyorum ki, şimdiye kadar yaptığımızdan daha sık ve daha etkin şekilde tavsiye almaya ve rehberlik edilmeye ihtiyaçları var. MK'ya sokmayı düşündüğümüz yeni elemanlarla, tüm fırkanın idaresinin kolektif sorumluluğunu üstlenecek siyasi büronun yaratılmasıyla ve ayrıca fırkanın merkez organının neşredilmesi ve direktiflerimiz vasıtasıyla onlara dışardan vereceğimiz destekle, 6-8 ay zarfında fırkayı ayakları üzerinde doğrultacağımıza kuvvetle kâniyim. İyimserliğimin temelinde olan şey, taşra şubelerimizin mükemmel vaziyeti ve Komintern tarafından tanınan MK'nın karşısında onlara hâkim olan tabiyet ruhudur; her ne kadar tüm şubeler onun arzu edildiği gibi mesaî yaptığı ve kendilerine karşı yönetici rolünü ifa etmediğine inansalar da. Taşra şubeleri, illegal bir organın neşri fikrini coşkuyla kabul ediyorlar ve onu emekçi kütleler içinde yaymayı üstleniyorlar. Daha şimdiden, Ankara, Adana, Balya ve Edirne yörelerinde 500'den fazla nüsha dağıtılabileceği teminatını almış durumdayız. Eskişehir, İzmir, Samsun ve Trabzon bölgelerinde de, her ne kadar bu mevzuda onların fikrini almamış olsak da, eşit bir miktar dağıtabileceğiz. İstanbul'u da katarsak, sanıyorum 1500'den fazla nüsha yayılabilir. Bu teşebbüsteki tek sıkıntılı nokta, vilâyetler arası bağ meselesidir. Bu meseleyi çözmeden biraz muvaffakiyet şansı olabilecek hiçbir şeye teşebbüs edemeyiz. Yoldaşlara, fırkanın şubeleri arasında iyi bir rabıtanın hayatî ehemmiyetini anlattık. Acil bir vazife olarak, memlekete döner dönmez, demiryollarında, gemilerde ve otomobillerin geçtiği hatlarda işbirlikçiler bulmak için gereken neyse yapacaklar. MK'dan bir yoldaş, bağ teşkilâtından ve gazetelerin toptan dağıtımından mes'ul olacak.

Cuma akşamı bitirmeyi düşünüyoruz. Akabinde, yoldaşları yollayacağım. Ben kendim de Haziran'ın ilk günlerinde dönmeyi düşünüyorum. Buna karşı bir itirazınız varsa, İstanbul'la bilgi alış-verişinde bulunmak için veya hâlâ bazı yoldaşları getirmek için burada beklemekte fayda olduğunu düşünüyorsanız, mektubumu alır almaz bana telgraf çekmenizi rica ederim. 4 Haziran'a kadar hiçbir haber almazsam, daha fazla beklemeden yola çıkacağım. Zira yoldaş Waletski'nin bu tavsiyesinin faydasına pek inanmıyorum.

Memleketin iktisadî ve siyasî vaziyeti hakkında hiçbir şey söylemiyorum. Bir kere

yeterli vaktim yok. Dahası, tartışmalarımızdan bu konularda eksiksiz tahliller çıkacak. Öngörüde bulunmak istemem. Yoldaşlar Kemalist fırkanın yapısı, halk kitlelerinin halet-i ruhiyesi, hükümetin güçlü ve zayıf tarafları vs hakkında bayağı malzeme getirmişler.

Dostumuz K.. ile daimî temas halindeyim. Kendisiyle çok iyi anlaşıyoruz. Moskova'da hazırlamış olduğumuz malzeme hakkında söyleyeceği fazla bir şey yok.

Yoldaş Vasilyef'in bana aktardığı konu hakkında bir kelime daha. Başımda bekliyorlar. Ona ayrıca yazamadığım için üzgünüm. Yalnızca şunu söylemek isterim ki, Asım'ın hesabına tezgâhlanan bu dedikoduların bir tek kelimesine bile inanmıyorum. Onun hakkında her şey söylenebilir; ama böylesi bir alçaklık değil. Aleyhte bir delil olmadıkça, bu kadar aşağıya düşemeyeceğini kabul ediyorum. Zaten mektubun altındaki nottan, bu ifşanın teyit edilmemiş olduğunu anladım sanıyorum. Tavırlarında hiçbir şey bende şüphe uyandırmadı. Bu şayiadan kimseye tek kelime bile bahsetmedim.

Dostça selâmlarımla,

B. Ferdi[91]

* * *

Azizim Cevdet,

[...] Elyevm burada Balya [Baytarzade Mehmet] ve Adana [Hamdi Şamilov] mümessilleriyle parti kâtibi Asım [Vedat Nedim] ve bizler [Dr. Şefik Hüsnü, Hasan Âli ve Nâzım] varız. Hepsi altı kişi. [...] Artık kimseyi ve hiç bir şey beklemeden bu akşamdan bil-itibar resmî içtimalarımızı da akd ederek, mesaîmize nihayet vermemiz takarrür etmiştir. İrtibat arkadaş bize gayet muvafık bir içtima salonu da buldu. Müzakeratımızı itmam edene kadar bir iki gün orada kalacağız. Ve akabinde memleketi terk edeceğiz.

Gerek vilâyet murahhaslarıyla gerek Asım ile muhtelif zamanlarda ve muhtelif şekillerde yaptığımız mütalaalardan hâsıl ettiğim intiba daha ziyade nikbinânedir. Ve bu hususta Halim ve Nâzım da benimle müttefiktirler. Vaziyet şu tarzda tarif edilebilir: Merkez bizim zan ettiğimizden de zayıftır. Hatta İstanbul'u bile layıkıyla idare edememiştir. Bizim geçen yaz gönderdiğimiz teşkilât platformu kat'iyen tatbik edilmemiştir. Bir kelime ile parti merkezi gerek parti dâhilinde, gerek amele sınıfı arasında zuhur eden vekayiî idare etmemiş, yalnız takip etmiştir. Fakat bu acz ve uyuşukluk ihmâl ve teseyyübden ziyade tecrübe fıkdanından ileri gelmektedir. Parti başında kalan arkadaşların hemen hepsi fedakâr ve kabiliyetli arkadaşlar olmakla beraber memleket mikyasında bir teşkilât idare etmeye ancak tevkifatı takip eden devrede başlamışlardır. O zamana kadar mahallî ve muayyen işlerle uğraşmak fırsatını bulmuşlardı. Parti siyasetini tesbit ve tatbik hususunda tamamıyla acemi idiler. Fakat biraz daha azimkârlık ve teşebbüs kabiliyetiyle bir kaç kat daha iyi neticeler elde edilebilirdi. Maatteessüf rehber yoldaşlar bu azimkârlık ve bu teşebbüs kabiliyetini şayan-ı arzu olan niyet de gösteremediler. Bunları Asım'a gayet acı ve ..... tabirlerle ayrı ayrı söyledik. Kabahatlerine ..... ve daha iyi çalışmak arzusunda. Fakat bu arzuyu itiraf kifâyet etmez. Görülüyor ki bu yoldaşların yapılışları, ruhi bünyeleri daha ziyade faal olmalarına müsaid değil. Bu bir sene zarfında oldukça tecrübe sahibi oldular. Hiç şüphesiz daha müsmir bir faaliyet ibraz edecekler. Fakat bizim istediğimiz gibi bir kaç misli daha fazla netice elde edecek tarzda çalışmalarını ümid etmek hayalâta kapılmaktır.

---

91. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 27, Klasör No: 34_36, Belge No: 214-219 **[Fransızca]**.

Bunun için merkezi, yeni unsurlarla takviye etmek elzemdir. Bazı isimler üzerinde mutabık kalmak üzereyiz. Belki vilâyetlerde iyi çalışmış olanlardan bir iki kişiyi merkeze celb edeceğiz. Kati karara geldikten sonra isimleri bildiririm.

[...] Merkezin aczi İstanbul'da her türlü tesirden arî bir muhalefet doğurmaktan hâli kalmamıştır. Bunun başında [Hüseyin] Said görünüyor. Arkasında da [Ahmet] Cevad olması muhtemel. Bunların temayülü tamamıyla sağ ve likidasyoncudur. Cevad'ın bugünkü konularımızla hiç bir şey yapmanın imkânı bulunmadığı, amele sınıfının harekete getirilemeyecek uyuşuk şuursuz bir kitle halinde olduğu, bugün için yegâne müsbet iş Halk fırkası arasında propaganda yaparak ve her gün inkılâb yolunda yürümekte devam etmeye teşvik gibi bedbin ve defetist fikir beslediğini Asım anlatıyor. Bu fikirlerinden dolayı Vâlâ ve Tekin gibi talebeleri kendisiyle kat'ı alaka etmiş bulunuyorlar. Biz agleb-i ihtimal bir sene müddetle – vaziyeti tekrar tedkik edilmek üzere – Said'i fırkadan ihraç etmeye ve Cevad'ı da memleketin vaziyet ve inkılâb ihtimâlatı ve partinin faaliyeti hakkında tahriren nokta-i nazarını izaha davet etmeye karar vereceğiz. Vâlâ ile Tekin ve Said'in nüfuzu altında bulunduğu rivayet olunan [Sarı] Mustafa da vilâyetlere sevk olunacaktır. Böyle sistemli hareket etmek hususunda Nâzım hepimizden ileri gitmektedir. Cevad'a atf edilen fikirleri öğrendiği zaman fevkalâde kızdı ve kendisine küfürler yağdırdı. Gerek vilâyetlerde, gerek İstanbul'da Said'in merkeze karşı serkeş tavrı derin bir takbih hissiyle karşılanmış.

Daha fazla tafsilata girişmeyeceğim. Bütün içeride olanları yazsam bir risale meydana gelir. Maks'ın teklifleri tabiî şayan-ı kabul değildir. Biz meseleyi başka türlü hâl edeceğiz. Bütün mesuliyeti bir kâtibe değil – bugün böyle bir adam bulmak imkânsız – üç kişilik seyyar büro müşterek sırtına yükleteceğiz. Her biri bir şube faaliyeti idare edecek ve işlerden müştereken hesab vermeye mecbur tutulacak. Yazı yazmaktan ibaret olan kâtipliği de Vedat muhafaza edecektir. Ve gelecek raporlar daima siyasî büro namına olacaktır. Vedat hakkındaki diğer rivayetlerin varid olmadığı kanaatindeyim. Aksi sabit olana kadar kendisine itimadım tam olarak bakidir.

Gözlerinden öperim. Soranlara çok selâm. Komintern'den makûs bir talimat almazsam ben de arkadaşları sevk ettikten sonra hareket etmek niyetindeyim. Haziran'ın ilk haftası nihayeti orada olabileceğim zan ediyorum.

B. Ferdi
26 Mayıs 926[92]

92. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 22, Klasör No: 28_36, Belge No: 243-245 [Eski Türkçe].

VI. TKGB FAALİYETLERİ

Takrir-i Sükûn Kanunu ertesinde komünistlere yönelik başlayan tevkifatta gençler de önemli darbeler alıyor. TKGB adına ilk gönderilen mektup üzerinde, 30 ve 31 Mart 1925 tarihini taşıyor ve Halim [Hasan Âli] imzalı. Gençlik çalışmalarını da kapsayan mektupları II. Bölüm'de verdik. Halim'in mahkûmiyet sonrası kaleme aldığı yazısını da aşağıda aktardıktan sonra TKGB adına gönderilen çalışma raporlarını aktaracağız.

B.S.'ye 30 Mart 925

Değerli Yoldaş,

Yoldaşlarımızdan biri tutuklandı. Yeni bir talimata kadar eski adreslere hiçbir şey göndermeyin

TKGB Halim

31 Mart 925

Yeni haber.

Dün akşam on yoldaş daha tutuklandı.

Komünist selâmlar,

Halim[93]

* * *

Türk Komsomollarının Mahkûmiyeti

Türkiye'de komünist gençler hareketi, bilhassa bu son senelerde büyük bir inkişaf gösterdi. Mebdeinde yalnız talebe arasında genişleyen komünist gençlik hareketi, 925 senesinde fabrikalara, hatta köylere bile girmeye başladı. İşçi gençliğinin şimdiye kadar hiçbir suretle müdafaa edilmeyen iktisadî talepleri yine Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin uzuvları tarafından bu sene içinde amele içtimalarında alenî olarak müdafaa edildi. Gençlik, bilfiil sendikalara hâkim olmaya başladı. Fakat her yerde olduğu gibi, bu faaliyeti Türk burjuvazisinin şiddetli terörü takip etti. Bu suretle bütün dünyada mahkûm olan, asılan, kurşuna dizilen komünistlerin adedine 16 kişilik bir kafile daha katıldı. Son tevkifat, bilhassa Türkiye'de gençlik hareketinin inkişafına büyük bir alametti. Çünkü tevkif edilen kırk komünistin 25'i ve mahkûm edilen 16 komünistin sekizi gençlikten arkadaşlardı.

Türk komünistlerinin İstiklâl Mahkemesi tarafından on beş seneden yedi seneye kadar küreğe mahkûm edildiği, evvelce telgraf havadisi olarak alınmıştı.

Mahkûm edilen on altı arkadaşın isimleri şunlardır:

Aydınlık mecmuası müdür-i mesûlü (Sadrettin Celâl); *Yoldaş* gazetesi sahibi (İbrahim Hilmi), *Aydınlık* ressamı (Samih), *Aydınlık* kütüphanesi memurlarından (Şevki), Amele Teali Cemiyeti heyet-i merkeziyesinden amele (Nuri), Tıbbiye'den (Nuri Haydar) yedişer seneye. *Aydınlık* muharrirlerinden (Şevket Süreyya), Mülâzım Doktor (Mümtaz), Tıbbiye'den (Hikmet Hüseyin) (Süleyman Neşati), *Orak Çekiç* müdür-i mesûlü (Hüseyin Vasıf), Amele Teali Cemiyeti kâtib-i umumisi (Abdi Recep) onar seneye. Türkiye Komünist

93. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 297 [Fransızca].

Hareketi rehberlerinden Doktor (Şefik Hüsnü), Komünist Gençlik Hareketi rehberlerinden (Hasan Âli), (Cevdet), komünist şairi (Nâzım Hikmet) yoldaşlar gıyaben on beşer seneye mahkûm edildiler. Bunların sekizi, gençlik harekâtında faaliyet göstermiş ve rehberlik etmiş arkadaşlardır. (Hasan Âli) arkadaş Tıbbiye-i Askeriye talebesinden olup 923 senesinde bir defa tevkif edilmiş. 924 senesinde tekrar tevkif edilerek komünizm propagandasından dolayı Tıbbiye-i Askeriye'den tard edilmiş. 925 senesinde de Tıp Fakültesi'nden tard edilerek on beş seneye mahkûm edilmiştir.

Mülâzım Doktor (Mümtaz) bu sene Tıbbiye Mektebi'ni ikmal etmiş genç bir doktordur. (Hikmet Hüseyin) ve (Haydar Nuri) arkadaşlar Askerî Tıbbiye son sınıf talebelerindendir. (Süleyman Neşati) Tıp Fakültesi son sınıf talebesindendir. (Hüseyin Vasıf) ve (Samih) Darülfünun talebeleri olup 923 senesinde bir defa daha tevkif edilmişlerdi. (Şevki) yoldaş Sanayi Mektebi mezunlarından olup Şimendifer Fabrikası amelesindendir.

İstiklâl Mahkemesi'nde muhakemeleri geçen bütün diğer maznunların ifadeleri bütün tafsilâtıyla gazetelere yazıldığı halde komünist arkadaşların değil hâkimlere verdiği cevaplar, hatta müdafaanameleri bile meskût geçilmiştir. Mamafih, bu mahkûmiyet için ileri sürülen sebep gençlerin, komünist propagandası ve hafî komünist teşkilâtları yapmış olmalarıdır.

Biz komünizm hayaletinin, değil yalnız Avrupa'da, artık Asya'da, Afrika'da bile dolaştığını görüyoruz. Türk komsomollarının mahkûmiyeti, Türkiye amele gençliğini korkutmak, komünist hareketi durdurmak şöyle dursun, onlara yeni bir cehd, yeni bir iman verecektir

Nitekim parti kommunasında 1905'de, 1909'da karartılmak istenilen kızıl güneş 1917'de bütün kızıllığıyla nasıl ki ortaya çıktıysa, hiç mesele yok ki bizde de böyle olacaktır.

Halim[94]

* * *

1925 yılı ile ilgili TKGB'nin hazırladığı aşağıdaki rapor ülkedeki genel siyasî gelişmeleri, gericiliğe karşı ilerici reformların başarısı olarak değerlendiriyor. Kemalizmin TKP'ye karşı yürüttüğü kampanyayı da onun burjuva karakterinin bir tezahürü olarak görüyor. İşçi hareketinin TKP'nin aldığı darbeden sonra önemli ölçüde gerilediğine işaret edilen raporda, Halk Partisi'nin Amele Teali Cemiyeti'ne yönelik manevralarına değiniliyor. Grev hareketinde ciddi bir düşüş olduğu saptaması yapıldıktan sonra TKGB ve faaliyetleri ele alınıyor.

TÜRKİYE

Raporun kapsadığı dönem içinde Türkiye'nin iç durumu hayli istikrara kavuştu. Kemalistlerin devrimle işbaşına gelen iktidardaki cumhuriyetçi burjuva partisi Doğu'da başında Şeyh Said'in bulunduğu isyanın üstesinden geldi. Kürt isyanını bastırmak Türk hükûmetinin içerde olduğu gibi, dışarıda da saygınlığını artırdı. İngiliz emperyalizminin yeni Türkiye'nin millî iktidarını sarsma planları suya düştü. Millî Türkiye karşı devrimci ayaklanmayı alt etmeyi başardı.

---

94. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 373-374 [Eski Türkçe].

Liman burjuvazisi ile feodal toprak sahiplerinin çıkarlarını temsil eden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na karşı kampanya açıldı. Bu parti şimdi sahneden tamamen silinmiş durumda.

Kemalistler, gerici sınıfların ve dinci yobaz çevrelerin zayıflatılmasına yönelik birçok reformu başlattı. Örneğin, bütün Doğu vilâyetlerinde tekke ve zaviyeler kapatıldı, din adamları devlete bağımlı kılındı. Reformcu uygulamalar kıyafetleri bile kapsadı: Sarık ve fes şapka ile değiştirilmeye başladı. Ortaçağ Türkiye'sinin modernleşmesi tam hız ilerliyor.

Bütün bunların yanı sıra, Musul'u Türkiye'nin elinden almak için tüm gücünü, bu arada Milletler Cemiyeti'ni seferber eden İngiliz emperyalizminin çılgınca baskısına da işaret etmek gerekir. Şöyle ki, Türkiye'nin bağımsızlık savaşı hiç de bitmiş değil ve nesnel olarak onu dünya emperyalizmine karşı savaşan tüm güçlerle işbirliğine doğru itiyor.

İktidar partisinin feodal irticaya karşı savaşmakla birlikte emekçi yığınlarının bağımsız politik güç olarak sahneye çıkmasını ta baştan engellemek için, emekçi yığınlara karşı da atağa geçmesi, Kemalist rejimin burjuva niteliğini açıkça ortaya koyuyor. Türkiye Komünist Partisi'ne ve onun etkisinde bulunan bütün teşkilâtlara karşı kovuşturmalar, Kemalistlerin sendika ve işçi hareketlerine karşı sindirme politikası Kemalistlerin politikasının özgün niteliğidir ki, bu politikanın millî kurtuluş hareketinin dayandığı tabanı daraltma tehlikesi yaratıyor olduğunu burada belirtmek gerekir.

İşçi hareketi

Özellikle İstanbul'da (Türkiye işçi hareketinin merkezi) olmak üzere işçi yığınları arasında etkisi önemli ölçüde artış gösteren komünist partisinin aldığı yıkıcı darbe sonucunda işçi hareketi başsız kaldı. İstanbul emek federasyonunun (Teali) yönetimini ele geçirmek için hükûmet bütün imkânlarını harekete geçirdi. Bu amacına önemli ölçüde ulaştı. Teali'nin yeni baştan düzenlenen İcra Heyeti başkanlığı tamamıyla Kemalist ve onların çömezlerinden oluşuyor. Ama komünistler yine de Teali İcra Heyeti'ne kendi yoldaşlarından da kimilerini sokabildi.

Kimi küçük grevleri saymazsak, Türkiye işçi hareketinde, raporun içerdiği dönemde hiçbir kayda değer gelişme olmadı. En ilginç grev Eylül ayında Türk yakın sahil seyrüsefayini Şirket'i Hayriye greviydi. Bu greve 400 emekçi katıldı. Hükûmet bütün gücüyle grevcilere yüklendi. İktidar ülke sermayenin yardımına koştu ve polisiyle, grev kırıcılarıyla grevi bastırdı.

İstanbul ve Anadolu işçi sınıfı, kovuşturma ve acımasız saldırılara rağmen, milliyetçi hayallerden kurtuluyor ve yeni kurulan cumhuriyetçi burjuva devletinde kendi gücünün bilincine varan bir sınıf olarak haklarını giderek daha açık şekilde duyurmaya başlıyor.

1. TKGB III. Kongresi'nden Mart Plenumu'na kadar kapsamlı ve etkin çalışma yürüttü. Teşkilât genişledi, üye sayısı 140 iken, 200'e; sempatizan sayısı 300'e çıktı.
2. İstanbul üç bölgeye ayrıldı ve her bölgeye MK'dan birçok yoldaş verildi.
3. Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir gibi birçok vilâyette teşkilât komiteleri kuruldu. Komitelerin üyeleri ağırlıkla işçi gençlerden oluştu.
4. Lenin'i ve Libkneht'i anma günlerinde piknikler düzenlendi.
5. Askeri okullarda çalışmalar derinleştirildi ve yeni hücreler kuruldu.
6. MK anketler dağıtmak vb. suretiyle işçi gençliğin ekonomik durumunu inceleme yönünde çalışmalara başladı.
7. Dört illegal broşür yayınlandı.

8. *Aydınlık*'ın (Parti MK'nin teorik organı) 31. sayısı tamamıyla KGB'ne ayrıldı.
9. Parti kongresi üyeleriyle (KGB üyeleriyle) birçok konuda toplantılar yapıldı. Bu yoldaşlar kongrede taşrayı temsil etti.

Kemalist hükûmet, irticaya karşı kaldırdığı terör silahını, komünist harekete karşı da dikti.

1. Komünist gençlik hareketine darbenin en etkin sebebi, komsomolcular arasına piknikler sırasında provokatörlerin sızması oldu. Nisan 1925'te, aralarında üç MK üyesinin de bulunduğu askeri tıp akademisinden 11 yoldaş tutuklandı.
2. MK'nin diğer üyeleri, çalışmaları sürdürebilmek için ve yeni tutuklamaların olabileceğini dikkate alarak, daha az bilinen, daha az aktivite göstermiş yoldaşlardan yeni bir merkez oluşturma kararı aldı. Bütün bunlar Komünist Gençler Enternasyonali (KİM) yetkilisinin yönetiminde yapılıyordu.
3. 1 Mayıs arifesinde KİM temsilcisinin katılımıyla l Mayıs hazırlıklarıyla ilgili olarak MK oturumu yapıldı. Ama Parti Politbürosu ortamın hiçbir etkinlik için uygun olmadığı görüşüne vardı. Bu yüzden karar uygulanmadı. *1 Mayıs Nedir?* başlıklı legal bir broşür çıkarmakla yetinilmek zorunda kalındı. Bu broşürün çıkması KGB'den bir üyenin tutuklanmasına ve İstiklal Mahkemesi'ne verilmesine sebep oldu.
4. Tutuklamalar KGB'den Partiye sıçradı. Polis büyük bir ısrarla KGB MK sekreterini [Halim, Hasan Âli] arıyordu ki, üniversite yönetimi onu tıp fakültesinden ihraç etti, ama o gizlenmeyi başardı. Parti üyeleri arasındaki yeni tutuklamalar sırasında KGB MK'nın iki yeni üyesi daha tutuklandı. Haziran 1925'te MK üyelerinden yalnız iki kişi kaldı: Türkiye dışında gizlenen MK Sekreteri ile daha sonraları tutuklanan bir üye.
5. Üçüncü kez tutuklamalar yapıldı ve KGB'den 6 yoldaş tutuklanıp davaları Ankara'ya sevk edildi. Bu dönemde toplam 23 komsomolcu tutuklandı. Bunlardan şu 10 yoldaş aşağıdaki hapis cezalarını giydi:

1. Halim (Hasan Âli)	- TKGB MK Sekreteri,	15 yıl	gıyabi
2. Süleyman Neşati	- MK üyesi,	10 "	
3. Hüseyin Vasıf	- " "	10 "	
4. Mümtaz	- " "	10 "	
5. Hikmet	- " "	10 "	
6. Samih	- " "	7 "	
7. Şevki		7 "	
8. Haydar Nuri		7 "	
9. Mehmed Ali		10 "	
10. Cazım		3 "	

		Toplam 89 yıl	

Bunlardan başka, MK üyesi bir kişi – Fikret yoldaş henüz hüküm giymedi. Tutuklu 23 yoldaştan 13'ü dört ay hapiste kaldıktan sonra serbest bırakıldı ve onların birçoğu bugün etkin çalışma yürütüyor.

Teşkilâtın bugünkü durumu

Kemalistlerin komünist harekete indirdiği darbe, görüldüğü gibi partiden çok Komsomol'a zarar verdi. Birçok parti MK üyesi mahkeme kararı çıktıktan sonra bile çalışmalarına devam ederken (MK üyesi iki yoldaş hakkında hüküm gıyabiydi), 1 yoldaş hariç, KGB MK hapiste yatıyordu. Komünist hareketten değişik hapis cezalarına çarptırılan 14 yoldaşın 9'u KGB'dendi. KGB'nin yeni MK'sı Türkiye'de çalışıyordu, MK Sekreteri onlara işin özünü öğretiyor, talimatlar veriyor. KGB MK Sekreterinin ve parti merkezinin bildirdiğine göre, yeni MK işin ciddiyetini kavrayıp heves ve ısrarla çalışmaya devam ediyor.

Yeni MK bir süre parti merkeziyle bağlantısız çalışmak zorunda kaldı, ama daha sonra bağlantı kuruldu ve böylece partinin yönetimi sağlanmış oldu. Birliğin yöneticilerinin tutuklanması sonucunda kimi hücreler dağıldı, ama daha sonra tekrar kuruldu. Yazın taşraya giden birçok yoldaşa talimatlar verildi ve bunun ardından yeni MK üyeleri yerel çalışmaları güçlendirmek üzere yola düştü. Ekim 1925 tarihli [29 Eylül 1925] son raporunda Fikret yoldaş durumu şöyle anlatıyor: "Çok zorluklar aştık. Teşkilâtın işleri iyi bir durumda. Eski hücrelerin artık neredeyse tamamı çalışıyor. Ocak 1926'ya kadar birçok yeni hücre kurmayı başaracağız. Çünkü yeni öğretim yılı başlıyor. Yazın taşraya giden yoldaşlar İstanbul'a geri dönüyor. İşçiler arasında da çalışmalara hız veriyoruz, ama burada büyük zorluklarla karşılaşıyoruz. Beyaz terör giderek daha çok hissedilir oluyor, Kemalistler bütün muhaliflerini tamamen ortadan kaldırmaya çabalıyor. Ama en büyük tehlikeyi komünistlerde görüyor. Polis aslında pek de siyasî sayılmayan konularda bile işçilerle konuşan her aydının peşine düşüyor. Moskova'dan gelen yoldaşları yoğun takibata alıyor. Yürütmekle olduğumuz çalışmalarda kadınlar ve çocuklar arasındaki faaliyetler çok önemli yer tutuyor. Çocuklarla çalışmaların ancak öğretmenler, özellikle de ilkokul öğretmenleri vasıtasıyla mümkün olduğunun farkındayız. Birçok yoldaşımız iş bulup Anadolu'ya gitti. Onlarla bağlantı halindeyiz. Kadınlar arasındaki çalışmaları üniversiteli ve liseli öğrenciler vasıtasıyla yürütüyoruz. Tütün fabrikasında çalışan kadınlarla bağlantılarımız var. Onlar örgütlü değil, sınıf bilinçleri az gelişmiş, çünkü çoğu içtimaî konumlarını yitiren küçük burjuva kökenli. Onlar arasında faaliyet yürütmek için fabrikada veya atölyelerde çalışmak gerekiyor."

Yoldaşlar taşradan döndükten ve birliğin işlerini yoluna koyduktan bir süre sonra burjuvazi yeni bir darbe indirdi ve yörüngesine oturmakta olan faaliyetleri yeniden altüst etti. En aktif yöneticilerden Fikret yoldaş tutuklandı. Bu durum az deneyimli yoldaşlara illegal çalışmaya gereği gibi uymamanın zararını gösterdi. Her komsomolcunun önünde duran yeni görevlerden biri, illegal çalışmayı öğrenmektir.

1. Beş ay sürekli devam eden tutuklamalar TKGB'nin faaliyetlerini hayli zayıflattı. Yöneticiler hapiste. Bağlantılar neredeyse tamamıyla kopmuş. Pratik görev: Teşkilâtı toparlamak, eldeki güçleri biraraya getirmek, taşrayla kopmuş bağları yeniden sağlamak, bilgi toplama çalışmalarını düzenli hale getirmek ve illegal çalışma yöntemlerini geliştirmek.
2. Hemen bunların ardından gelen görev: Yığınlarla bağ kurmak ve bu amaçla:
   a) İşçi gençlik arasında çalışmalara hız vermek,
   b) Sendikalarda çalışmak, gençlik seksiyonları kurmak,
   c) Köylü gençlik arasında çalışmak, bunun için bugün köylülerle çalışan ve bizlerle daha önce bağlantıda bulunmuş öğretmenler ve doktorlardan yararlanmak. Özellikle başkalarını da sürükleyebilenler olmak üzere, köylü gençleri kazanmak.

3. En önemli görevlerden biri, legal ve illegal çalışmaları uyum içinde yürütebilmektir. Türkiye'de Türk Ocakları gibi, spor kulüpleri gibi, öğrenci birlikleri gibi, öğrenci ve diğer gençlerin teşkilâtları var. Komsomol bunlara girmeli ve buralarda komsomol fraksiyonları oluşturmalı.
4. Yeni destekçi teşkilâtlar kurmak.

Tek sözle, tutuklamalar öncesindeki ana görev, yani işçi ve köylü gençlikle sıkı bağlantılar sağlama görevi hâlâ ana görev olarak kalıyor, ama bugün herşeyden önce teşkilâtı tutuklamalar öncesindeki duruma getirmek gerekiyor[95].

* * *

Dr. Fikret'in tahliye olmasının ardından tedavi için yurtdışına gitmesi üzerine gençlik hareketinin tek kişinin, Sedat'ın üzerinde kaldığı anlaşılmaktadır. Sedat'ın 5 Mart 1926 tarihli raporunda TKGB'nin sayısal gücünün dörtte bire indiği görülüyor. Deneyimli kadroların sürekli takip altında olduğu da dikkate alınarak yeni dönemdeki görev eski kadroyu yeniden biçimlendirmek ve yeni üyeler kazanmak olarak öne konuyor. İlk adımda "bi'z-zarure" Cahit ve Necip ile Safvet'ten oluşan bir TKGB MK'sı oluşturuluyor; KUTV'dan gençlik için kadro talep ediliyor. Aslında raporun sonunda belirtildiği gibi TKGB'nin MK'sı bulunmuyor.

Aziz arkadaşlar;

1- Toy Türk burjuvazisi, irtica vesilesiyle eline geçirdiği satırı inkılâp saflarında da denemek fırsatını kaçırmadı. Bu kara kasıt bilhassa kardeş Türk Federasyonu'nu, Gençler Komünist Beynelmileli'nin kızıl sinesinden koparmak istedi. Fakat kanlı tırnakları arasında, kir kadar kıymetsiz, sınıfsız bir iki münevver bozuntusundan başka bir şey kalmadı.

Bugün Türkiye Gençler Komünist Birliği geçmiş acı günleri hiçe indiren en derin sevinciyle ve gürbüzlüğüyle, bütün cihanın müteazzız genç Marksist-Leninistlerini, Gençler Komünist Beynelmileli'nin şahsiyetinde selâmlamakla bahtiyardır.

2- Türkiye Gençler Komünist Teşkilâtı, raporunda izah etmek istediğimiz veçhile, adeta ütopik (münevvercilik) devresinden, siyantifik (mutlak proletaryacılık) devresine geçti ve geçerken kadrosunda çöken [....] kısmını attı.

Şimdi gençlik kadrosu, kemiyetçe tahminen evvelki adedinin dörtte birine indi. Keyfiyet meselesine gelince vilâyet komitelerine yapılan tamimle, gençliğin geçirdiği tarihî istihaleyi çabuk kavrayarak, reorganizasyonunu derhal yeni şeraite uydurması en büyük kazancı sayılabilir. Bu prensip kazancından sonra, tedhiş imtihanından sıyrılarak tam numara alan fertlerin daha sadık, tecrübeli, olgun oldukları, her hususta, diğer "siyasetle uğraşmaz" burjuva gençliğine nazaran bizzat siyasî mücadeleye atılmak suretiyle -hayatta daha üstün ve gözü açık ve çekirdekten yetiştikleri; gerek Türkiye'yi, gerek onun yeni idare sistemini, bütün mazisi ile beraber yakından ve bi'l-amel tanımak fırsatını kaçırmadıkları gelir.

3- Şimdiki halde eski kadroyu taazzi ettirmek ve yeni fertler kazanmak safhasındayız. Beynelmilele sabit kısımlardan ziyade, dünyanın vaziyetimizi göstererek, ileride,

95. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 323-328 **[Rusça]**.

ayda bir (zira illegalitemizin sıkılığı on günde bire müsait değildir) raporla inkişaf safahatımızı bildirmek üzere, şu metalibi zikretmeyi zarurî görüyoruz:

a) Terör devam ediyor. Eski heyet-i merkeziye azasının çoğu mekteplerine iade edildiler ve zabıtaca tanınmış, peşleri bırakılmamış bulunuyorlar. Binaenaleyh yine eski heyetin aynen merkezî vaziyette çalışması imkânı hâsıl olamadı. Bununla beraber, bi'z-zarure Cahit ve Necip arkadaşların dâhil bulunduğu, Safvet arkadaşla beraber üç kişilik merkezî bir heyet vaziyeti küşad ediyoruz. Buraya, merkezde daha faal, daha az tanınmış olarak çalışmak ve reorganizasyonu yakından takip etmek üzere Selami ve Kr[im]ski arkadaşların lüzumu vardır. Bir aya kadar gönderilmeleri.

b) Manevî yardım: Teşkilâtımızın beynelmilel gençlik hareket, nazariye ve ameliyelerini yakından takibi için Gençler Beynelmileli'nin (*La Correspondence Internationale des Jeunes*) gibi mecmualarıyla, muntazam sirkülerleri ve mümkün olan Marksist–Leninist neşriyat ve münhasır muayyen umumî direktifler.

İnkılâp pulları, propaganda kartpostalları ve ilh.

c) Reorganizasyonun sevk ve mikneti namına: Sekürmateryel [emniyetli malzeme].

Türkiye'de komünistlere karşı yapılan takibattan en çok zarar gören kısım gençler teşkilâtıdır. Teşkilât çok darbeler yemiş ve netice itibariyle faal ve şayan-ı itimat rehberlerini hemen hemen kâmilen kaybetmiştir. Gençliğin hakikî rehberleri; tevkifattan evvel gençlik heyet-i merkeziyesini teşkil edenler, yedi ile on sene arasında mahkûmdurlar. Tevkifatın ani olarak yapılması yüzünden mesûl arkadaş teşkilâtı ve teşkilât içinde ikinci derecede faal olanları idareyi eline alacak arkadaşa iyice tanıtamamıştır. Bundan başka yapılan mütemadi tazyikat; tevkifattan evvel teşkilât altına alınan birçok gençlerin zaten iyice dişlenmemiş olan kuvve-i maneviyelerine tesir ederek teşkilâtı bırakmışlar, hatta evvelce şayan-ı itimat kaydıyla prezante edilenler ümit edilmeyecek hareketler göstermişlerdir. Bu itibarla tevkif edilen arkadaşlar tarafından vücuda getirilen teşkilâta hemen hemen dağılmış nazarıyla bakmak mecburiyeti hâsıl olmuş ve yeniden hücreler ve rayonlar teşkil etmek zarureti hâsıl olmuştur. Aşağıda izah edilen teşkilât sonradan yapılan teşkilâttır. Hâl-i hazırda İstanbul'da (16) hücre vardır. Bu hücreler dört rayona taksim edilmiştir. Teşkilât daha ziyade mekteplere inhisar etmektedir. On altı hücre içinde ancak iki amele hücresi vardır. Hücrelerin faaliyeti haftada toplanmak ve aralarında Marksizm kursları yapmak ve komünist olmayan kimseleri kazanmak için propaganda yapmaktır. Şunu ilâve etmeliyiz ki teşkilât altında bulunan gençler henüz kâfi miktarda yetişmemiştir... Yalnız tahsilden gelen gençlerle gençliğe merbut yirmi komünist zikredebiliriz. Bunlara beraat edenler de dâhildir ki ancak kendi aralarında faal olabilmektedirler.

Teşkilâta dâhil bütün arkadaşlar kendi muhitlerinde kulüp, cemiyet, spor gibi teşkilâtlarda çalışmaktalar ve buralarda ferdî temaslarla arkadaş kazanmaya gayret etmektedirler. Ancak terörün devam etmekte bulunması bu gençlerin faaliyetlerini hem tahdit etmekte hem de semereyi matlup dereceye çıkarmamaktadır. Komünist olmayan muhitlerde, amele sendikalarında layıkıyla çalışabilmek için her şeyden evvel yetişmiş arkadaşa ihtiyaç bulunduğu derkârdır. Halbûki yukarıda da izah edildiği veçhile en faal ve en sahib-i salâhiyet arkadaşlar ya mevkufturlar yahut canlı bir faaliyet gösteremeyecek vaziyettedirler. Hâl-i hazırdaki hücreleri idare etmekte olan rehberler ancak üçüncü de-

recede arkadaşlardır ki bunlar da hiç şüphesiz matlup derece faal olamazlar. Bu itibarla amele sendikaları arasında gayr-ı Türk gençlik arasında kayda şayan bir faaliyet yoktur. Ancak günden güne yetişmekte olan bu gençler âti için bize ümit verebilir.

Vilâyetlere gelince: Vilâyetlerdeki arkadaşlarla birkaç defa temas etmek tecrübesi yapılmış ise de imkân olmadığından müspet bir netice elde edilememiştir. Ancak gidip gelenlerle Ankara'daki gençler hakkında malûmat alınabilmektedir. Mamafih vilâyetlerde ümit verici gençlerin bulunması her halde faaliyette bulunduklarına dair bir fikir verir. Posta ile temas adîmü'l-imkândır...

Kadın amele ve kadın talebe arasında da zikre şayan bir faaliyet yoktur. Bu muhitlerde çalışabilmek için evvelce de izah edildiği veçhile yetişmiş kadın arkadaş lâzımdır. İki kadın arkadaş vardır ki bunların çalışmaları vaziyetleri itibarıyla gayri müsaittir.

Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin daha faal bir rol oynayabilmesi için rehbere ihtiyaç en başta gelir. Hâlbuki hakikî rehberlerin kâmilen tevkif edilmiş olması, yeniden rehber olarak yetiştirilmekte olan gençlerin henüz matlup bir dereceye gelmemiş bulunması şimdilik faaliyeti mahdut kılmaktadır. Mamafih bugünkü gençlik teşkilâtının tevkifattan sonra hemen hemen yeni gençlerden kurulmuş olması mümkün olan faaliyet hakkında bir fikir verebilir.

Teşkilâtın bugün için mektepli gençlerden mürekkep olması hasebiyle eser ve kitap ihtiyacı en mübrem ihtiyaçlardan biridir. *Aydınlık* ve *Aydınlık* külliyatı müteaddit defalar okunmuştur. Rehberler daima kitap ihtiyacından bahsetmektedir. Bunun temin edilmesi çok lâzımdır.

Bugün için Türkiye'de amele sendikaları arasında fabrikalarda metalib mücadelesi yahut da genç ameleyi metalibe sevk edecek bir hareket yapılamaz... Evvela buradaki amelenin fikirleri ihzar edilmediği gibi amele arasında bu işle uğraşacak amele arkadaşlar mefkuddur. Âti için yapılabilir. Bunun için de amele arasında çalışacak genç ameleler lâzımdır ki yeni birkaç genç amele arkadaş ihzar edilmektedir. Ancak bunları ihzar edecek rehberleri yetiştirmek lâzımdır.

Son tevkifattan sonra gençlik işleri iki arkadaş tarafından idare edilmekte idi. Bunlardan birisinin tevkif edilmesi ve bilahare muvakkaten tahliyeden sonra Avrupa'ya gitmesi yüzünden çalışan bir arkadaş kalmıştır. Bu arkadaş da taharri edilmektedir. İkinci derecede mesul diğer iki arkadaştan biri de hemen hemen nezaret altında olduğu gibi diğeri de polisçe tevkif edilmiş bilahare kefalete rapten tahliye edilmiştir. İmkân dâhilinde çalıştırılmaktadır. Şunu yazmak isterim ki gençlik teşkilâtıyla uğraşacak bir heyet-i merkeziye hemen hemen bir kişiye inhisar etmektedir...

1 Mart 1926

Sedat[96]

* * *

Bu yeni dönemde TKGB'nin teşkilât tanımı ve talepleri aşağıdaki belgede ortaya konmaktadır.

---

96. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 405-408 **[Eski Türkçe]**.

1- İstismar. Daha kabiliyetli olan ve daha az ücretle istismar edilebilen sa'y memleketimizde de geniş mikyasta. Muayyen iş saati, ihtiyaca tekabül eden ücretler, çalışılan yerlerin sıhhati koruyucu şeraiti gibi hiçbir kayıt ve nizama tâbi olmadan yaşlı amele sa'yından farklı olmayan, hatta daha ağır olan madenler, tütün depoları ve kimyevî sanayide, dükkânlarda amele ve çırak olarak istismar edilmekte, ezilmekte ve hatta on dört yaşını doldurmayan amele çocukları istismar edilmekte ve bu ağır şeraitte çürümektedirler. Keza Kasım'dan Kasım'a yapılan mukaveleler usulüyle bir parça ekmek ve ayran ve senede en fazla 20-25 lira gibi cüzi bir ücretle çalışan, istismar derecesi efendilerinin keyfine olan köy ağalarının, çiftlik sahiplerinin yanında çobanlık, sığırtmaçlık ve hizmetçilik eden ırgat gençler tamamen cahil, her türlü içtimaî seviyeden mahrum bir vaziyette derebeyliğin köleliğini andırmaktadır.

Diğer köylü gençliği de ailesinin hissettiği topraksızlık, tufeylicilerin, murabahacıların, bankerlerin, devlet vergilerinin yükü altında, iktisadî vaziyeti müsaade etmediği için, cahil ve her türlü içtimaî seviyeden mahrum bir vaziyette kalmıştır.

Aynı zamanda, iktisaden istismarları hiçbir kayda tâbi olmayan bütün bu emekçi gençlik serbest, sınıfî, müstakil teşkilât, serbest neşriyat, serbest grev ilânı, nümayiş, miting ve intihap edilmek gibi siyasî haklardan dahi mahrumdurlar.

2- Gerek istihsalde, gerek siyasî harekâtta ve gerekse orduda gençliğin oynadığı rolü pek iyi bilen ve şimdiki ağır şerait altında genç sa'yının istismarı ile idameye çalışan Kemalist burjuvazi, genç emekçilerin sınıf şuuru almalarına, iktisadî ve siyasî hakları uğrunda, yaşlı emekçilerle müttehiden yaptıkları sınıf mücadelesine mani olmak gayesiyle siyasî işçi teşkilâtları, kulüpler ve Halk Fırkası'nın, diğer kolları vasıtasıyla gençlik üzerinde muntazam ve hususî olarak çalışmakta ve propaganda yapmaktadır.

3- Türkiye Komünist Fırkası'nın hususî ve müstakil bir uzvu olan TKG Birliği fırkanın siyasî programını aynen kabul ve onun siyasî rehberliği altında yaşlı emekçilerle yekvücut olarak, bütün emekçileri hakikî kurtuluşa götürecek olan amele ve köylü hâkimiyetini tesis uğrunda yaptığı mücadelede hususî evsâf ve şeraitte bulunan emekçi gençliği teşkilâtlandırır.

4- TKGB inkılâp uğrunda yaptığı mücadelede, emekçi gençliğinin serbestçe hareket ve mücadelesi için lâzım gelen imkânları verecek olan genç emekçiler için her türlü serbest, müstakil sınıfî teşkilât, serbest neşriyat, serbestçe grev ilânı, serbest nümayiş ve miting, 18 yaşından yukarı olan her emekçinin aynı zamanda da intihap edebilmek gibi siyasî istekler etrafında emekçi gençliği seferber eder ve bunların tahakkuku için uğraşır.

İktisadî menfaat ve hakları uğrunda dahi emekçi gençliğinin yaptığı mücadelede hakikî rehberi olan TKGB 14 yaşına kadar her emekçi gencin istihsalden men'i, bu gibilerin iaşe ve ihtiyaçlarını hükûmete ait olmak üzere burada tahsil ettirilmeleri, (18)e kadar emekçi gençler için de günde altı saatlik iş, haftada bir buçuk gün ve senede 4 hafta ücretli tatilin verilmesi ve bütün emekçi gençliğin sıhhate muzır olan madenlerde, tütün depolarında ve kimyevî sanayide çalıştırılmamalarını, çalıştırılan yerlerde sıhhî şeraitin yaratılması, ve emekçi gençliğin medenî ve bedenî terbiyelerine hizmet edecek kulüplerin masrafı sermayedarlar cihetiyle olmak üzere tesisi, fabrika meslek birliği komitelerinde genç amele mümessillerinin de bulunması gibi istekler uğrunda emekçi gençler seferber olarak mücadele eder. İşsiz emekçi gençler için de hükûmetçe bedava yiyip içecek ve yatacak yerler temini, sanat mektepleri, dikiş yurtları ve ilh gibi meslekî ve ihtisas veren müesseselerde masarifi hükûmete ait olmak üzere tahsil ettirilmesi, buralarda tahsil sisteminin

halkçılaştırılması ve programlarında talebe mümessillerinin de iştiraki, talebelerin teşkil edeceği mektep komiteleri vasıtasıyla mektebin idare işlerine iştiraki ve umumiyetle bu gibi mekteplerde talebenin her cihetten temini, mektebi bitiren talebeye hükûmet tarafından iş bulunması, emekçi gençler için masarifatı hükûmete veya sermayedarlara ait olmak üzere yüksek ihtisas kurslarının tahsisi ve ilh gibi istekler uğrunda mücadele eder.

5- TKF'nin hususî ve müstakil bir uzvu olarak, KG onun siyasî rehberliği altında çalışan ve emekçi gençliği inkılâp mücadelesinde teşkilâtlandıran bir teşekküldür. Faaliyetinde Fırkaya yardım eder ve içerisinde müstakbel fırkalıları yetiştiren TKGB bu münevver cihan emekçi gençliğinin erkân-ı harbiyesi ve cihan komünist gençliğinin merkezi olan Komünist Gençler Enternasyonali'nin bir şubesidir. TKGB hakiki kurtuluşuna nail olmak, Sovyetler İttihadı emekçi gençliğiyle iyi bir tesanüt yaratmak için uğraşır.

Teşkilât işleri:

a) TKGB teşkilât kuruluşu prensipleri, fırka teşkilât kuruluşu prensipleri gibidir.

b) TKGB yaşlı amelelerin yardımıyla müstakilen grev, nümayiş, miting gibi silâhlara müracaat eder.

c) TKGB Halk Fırkası'nın tesiri altında bulunan ve bünyesinde emekçi gençliği toplayan spor, kulüp, işçi ve ilh. teşkilâtlarda onları Halk Fırkası'nın tesiri altından kurtarmak gayesiyle çalışır.

d)TKGB ordu içerisinde çalışmaya çok büyük ehemmiyet verir[97].

97. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 370-371 **[**Eski Türkçe**]**.

VII. KUTV [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi]

Mart 1925'ten sonra Türkiye'den KUTV'a öğrenci gönderilmesi pek mümkün olmasa ve fiilen gönderildiğine ilişkin arşivde bir belgeye rastlamadıysak da, KUTV yönetiminin TKP'ye 1925-1926 öğretim yılı için ayırdığı kontenjan ve öğrencilere ilişkin beklentilerini gösteren aşağıdaki belge son derece öğreticidir

19/VIII-25.

Değerli yoldaşlar!

1925/26 öğrenim yılında size KUTV'da 12 yer vermeye imkânımız var.

Bunlardan en azından 2-3'ünün kadınlar ve 3-5'inin de Kürtler için ayrılması büyük dileğimizdir.

Üniversite için yoldaşlar arasından seçim yapılırken aşağıdaki zorunlu şartlara uyulmasında ısrar etmekteyiz:

1) Yalnız parti çalışmalarına ya da köylüler arasında, emperyalizme karşı ulusal devrimci harekette çalışmalara katılan, başlıca parti taktiğine ve Marksçı-Leninci öğretiye bağlı kalan Komünist Partisi ya da Komünist Gençler Birliği üyeleri.

2) Öncelikle işçi ve köylüler.

3) 20 yaşın üstünde (en çok 35 yaşında) olanlar.

4) Tamamen sağlıklı olanlar. (NOT: Gönderilecek bütün yoldaşlar üniversiteye hareket etmeden önce bulundukları yerde tıbbi muayeneden geçmelidir.) Veremliler, zührevi hastalığı olanlar, nevrasteni, göz hastalığı (bu arada trahom) bulunanlar kabul edilmeyecektir. Zührevi hastalığı olduğu anlaşılan yoldaşlar sizin hesabınıza geri gönderilecektir.

5) Anadilinde mutlaka yazar-okur olanlar.

6) Tercihen bir Avrupa dili bilenler.

Madde 1'de yer alan kadınlar ve Kürtlerle ilgili rakamlar azaltılabilir.

Yoldaşların Odesa'ya kadarki yol paralarını, yoldaş başına 80 (seksen) ruble esas alarak, işbu mektupla birlikte gönderiyoruz.

Yoldaşların en geç 10 Eylül'e kadar buraya ulaşmış olmalarını gerekli görmekteyiz.

Komünist selâmlarımızı sunarız[98].

* * *

Adının üniversite olmasına karşın, eyleme yönelik bir parti okulu olan Doğu Halkları Komünist Üniversitesi'nin (KUTV) yeri ve rolü özellikle 1926'dan itibaren Komintern seksiyonlarının Bolşevikleştirilmesi kararı doğrultusunda giderek artmıştır. Bunun TKP'ye yansıması özellikle 1927 Tevkifatı ardından görülmüş ve 1930'lu yıllarda TKP'nin memleketteki merkezi yönetimi hemen hemen sadece KUTV öğrenimli kadroya teslim edilmiştir. Bu kitapta ele aldığımız İKG grubundan 1927 Tevkifatından sonra KUTV eğitimi görmemiş tek yönetici olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya işaret edebiliriz. Şimdi de KUTV'daki eğitim ve ruh haliyle ilgili olarak, ele aldığımız dönemde TKP'nin ideoloji ve teşkilât bakımından önde gelen

98. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 431 [Rusça].

yöneticilerinden Şevket Süreyya Aydemir'in *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazılar* başlıklı, Çağdaş Yayınlar tarafından Haziran 1979'da, 25 Mart 1976'daki ölümünden sonra derlenmiş kitabından kısa bir aktarma yapacağız. Böylece 1920'li yıllar KUTV öğrencisi komünistlerin ruh hallerinin daha iyi anlaşılabileceğini düşünüyoruz. Bu kitap, Şevket Süreyya Aydemir, Pavel Harasov ve Li Ya-U arasındaki mektuplaşmalardan oluşturulmuş. Önce bu kişiler arasındaki ilişkiyi Şevket Süreyya'nın anlatışını, ardından da KUTV değerlendirmesini vereceğiz. *Kırmızı Mektuplar*'ın sonuncusu Pavel'in mektubuyla noktalayacağız. Yine o dönemin ruh haliyle ilgili olarak, Vâlâ Nurettin de tanıklıklarını *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* kitabında aktarıyor.

* * *

(...)

3 Arkadaş

Kaldı ki, yıllar yılı önce biz Üniversitede, aslında üç arkadaştık. Dünyanın üç ayrı ve uzak ülkesinden, üç ayrı kandan, üç ayrı genç insan. Eğer Rus ihtilâli ile Rusya'da ve Moskova'da olup bitenler, böyle akıp gitmeseydi, dünyamız, hele ihtilâlin en manalı havası içinde dost olup birbirimizle kaynaşmamız, akla, hayale bile gelmezdi. Ama işte ne var ki, tarihte bazen bin yılda bir olanlar cinsinden savurucu bir rüzgâr esmişti. Bu rüzgâr her birimizi yerlerimizden, yurtlarımızdan, kulübelerimizden ve en önemlisi o zaman hiç birimizin bitiremediği öğrenimlerimizden koparmıştı. Neydüğü ve nerelere götüreceği bilinmeyen savruntular içine getirmiş, şu yeni Babil'in bir köşesinde, başka türlü bir Üniversitenin, bir bakışta çarkları kavranamayan yoğuruluşları içinde yoğurmuş, sarmalamıştı. O eski Babil ki, kutsal kitapların anlattıklarına göre orada Tanrı, birgün insanları birbirine kaynaştıran bütün dilleri ortadan kaldırır, o zaman hepsi de birbirlerine yabancı kalan bu insanları o güne kadar duyulmamış diller öğreterek, onları dünyanın dört bucağına salar, dağıtır. Gene kutsal kitaplara göre biz insanlar, o gün bu gün, bu ayrı diller yüzünden birbirlerimizle anlaşamayız. Ama ihtilâl sonunun yeni Babil'inde biz dünyanın uzak illerinden üç arkadaş, galiba kendimize yeni bir dil bulmuştuk; aynı kazanda, aynı mayayla yoğurulmuştuk.

Gençliğimizin bu hayalleri (...) canlandı. O zaman hepimiz Partinin, Trotski, Zinovyev, Radek gibi Batıya yönelik önder aydınlarına hayrandık. Onları dinledikçe, kendimizi yakın günlerde, Polonya'da, Almanya'da, Ren'de, Pireneler'de, hatta Balkanlarda, ihtilâlin yarınki fatihleri olarak düşünürdük. Bu fetihler bize göre yakındı, kaçınılmazdı. Hatta Karadeniz ve Boğazlar için bile hayallerimiz vardı. Hele Avrupalar, Asyalar, Afrikalar için düşündüklerimiz ne kadar sınırsızdı. Dünya önümüzde bir kazandı. Ve biz onu durmadan karıştırdığımızı sanıyorduk. Yarın Vistül'de, öbür gün Ren'de ve daha sonra da, kimbilir nerelerde olacaktık. Belki Apeninlerde, belki Nil'de, Mezopotamya'da? Hele hiç kuşkusuz Uzakdoğu'da Sarı Nehir ve Yang Çe – Kiyang'ta, Çinli arkadaşlarımızla mutlaka buluşacaktık. Kısacası her şey bize o kadar yakın, o kadar kolay görünüyordu ki!..[99]

* * *

99. *Kırmızı Mektuplar*, s. 72 – 74.

(...)

Başka Türlü Bir Üniversite

[Pavel ile Londra'da] Kromvel Caddesindeki Kafe – Restoranda geç saatlere kadar kaldık. Ama bizim kişisel durumlarımızla, hatta gelecek günlerle ilgili düşüncelerimiz üzerine pek fazla durmadık. Zaten kişisellik vaktiyle bizim benliğimizin belirginleşmesine temel olan eğitim ve alışkanlıklarımızda yoktu. Biz, kolektif bir kadrolaşmanın, standart formülleri içinde yetiştirilmiştik. Hatta bizler bile değildik. O sıralandığımız saflarda biz ruh ve fikir yapımıza damgasını vurmakla da kalmayan etkinin, kolektif bir akımın, standart bir dünya görüşünün, sadece sıradan askerleri, hatta belki de robotlarıydık. Bu saflarda yoğuruluşun, acayip, ama hiç yadırgamadığımız çarkları içinde bir hammaddeydik. Bu çarkların düğmeleri, manivelaları, kim bilir hangi ellerle, hangi kafa veya merkezlerden harekete getiriliyordu. Ama biz bu oluşuma kendimizi bütünümüzle vererek, her nefes alışımızda vardığımız aşamadan, kayıtsız şartsız memnun, yoğurulup duruyorduk.

Bu yoğuruluşların düzenlendiği garip imalâthane, bizim üniversitemizdi. Ve bu Üniversite, başka bir Üniversiteydi. Bir takım yarınki savaşlar için, başka türlü savaşçılar, öncüler hazırlayan, hem dünyasal, hem mistik bir arena? Dünyanın yedi iklimi dört bucağından gelen yüzlerce genç insan, bu çatının altında, hem kendi kendilerini geleceğin bilinmeyen serüvenleri için hazırlıyorlardı. Hem de, o göze görünmez, ama hesaplı, karışık tertipler içinde yarınki misyonlarına hazırlanıyorlardı. Gerçi Üniversitede, bir bakışta, hiçbir olağanüstü hal göze çarpmazdı, ama, bir de o sakin gibi görünen iç rüzgârların, fırtınalı akışlarını görebilmeliydi. İşte biz o gece Pavel'le kendimizi, bu havanın içinde bulduk. Gerçi zaman değişmişti. Karargâhlarımız gibi dünyamız da, elbette ki değişmişti. O eski günlerin, dünyanın dört bir yanına dağılan kadrosu, akla gelmez imtihanlar içinde, akla gelmez çileler yaşamışlardı. Bunlardan niceleri Rusya'da, Çin'de, Hint'te, İran'da yahut ta Kuzey Afrika'da ve Güney Amerika ülkelerinde, ya cellâtların kılıçları altında can vermişlerdi. Yahut da, ölüm mangalarının ateşleri, işkence odalarının vahşi tertipleri ile hayata gözlerini yummuşlardı. Yahut da siperlerde, barikatlarda yerlere serilmişlerdi. Bu arada, gençliklerinin dinamizmlerinden ve seki hatıralarından tamamen kopanlar da elbette ki vardı. Ama biz o gece Pavel'le, bugünkü dünyada yerlerimiz ne kadar ayrı olursa olsun, heyecanımızın derinliklerinde birbirimizi bulmuştuk. Bu hava içinde bizi saran, sarmalayan, bu gençliğimize dönüşe, demek ki, ikimiz de muhtaçtık. Araya giren yılların çapraşık problemlerinden, geçici de olsa sıyrılabilmiştik. Bu problemleri daha sonra, örneğin bundan sonra birbirimizle yazışmalarımız eğer kabil olacaksı, o yazışmalarda, enine boyuna didikleyebilirdik. Ama o gece var ya? O gece, kayıtsız, şartsız bizimdi. Ve bunun böyle olması da, pekâlâ hakkımızdı...

Bugün gerçi o havayı anlatmak bile zordur. Hele olduğu gibi canlandırmak olanaksız. Çünkü o gece bizi kolayca kaynaştıran hava başkaydı. Sanki birden ve yeniden şu bizi biz yapan Üniversitemizin çatısının altına dönmüştük. Bizim Üniversitemiz ise, dünyanın bütün Üniversitelerinden biri değildi. Orada süren yaşam, dünyanın bütün Üniversitelerinde sürüp giden yaşamdan başkaydı. Orada biz, bir bakışta, sanki bir saf nizamında, standart askerler gibi yer almış görünmekle beraber, aslında her birimiz kendimizi, şu ihtiyar dünyamızda, yeni başlayan bir çağın öncüleri, kahramanları, mücahit misyonerleri gibi görüyorduk. Öyle inanırdık ki, yarınki dünya, bizim dünyamız olacaktı. Yarınki dünya, bize vaat edilmiş bir dünya idi. Fazla olarak, bunun böyle olduğuna ve böyle olacağına da inanıyorduk...

Örneğin, Çinli bir öğrenci şöyle söze başlardı:

-Ben. 400.000.000'luk mazlum Çin milleti adına, ama bu milyonların yarınki kurtuluşunun, yarınki zaferlerinin bir mücahidi, bir müjdecisi olarak sizi temin ederim ki...

Yahut da bir Cezayirli öğrenci şöyle söz alırdı:

-Ben, mazlum ve esir Cezayir milleti adına, ama bu milletin yarınki istiklâl savaşının kutsal bayrağını omuzlarında taşıyacak savaşçılarından biri olarak, Cezayir'deki son emperyalistlerin yere serilişini, daha şimdiden görüyor gibiyim...

Hintlilerin, Güney Amerikalıların dilleri de böyleydi. Örneğin bir gün Mısırlı bir Musevi bayan öğrenciye, söz arasında sormuştum:

-Sizin Mısır'da, ihtilâlci arkadaşlarınız çok mu?

Bayan arkadaşımız birden değişti, sarsıldı. Yüzüme azarlar gibi baktı. Cevabı da sert oldu:

-İşte ben varım ya?..

Evet ona göre bu soru yersizdi. Münasebetsizdi. Çünkü ihtilâlcinin azı veya çoğu olmazdı. Madem ki o vardı daha ne aranabilirdi ki? Belki de o haklıydı. Onun iç benliğinde, inanç yapısına belki dokunmuştum. Özür diledim. Ama o cevap vermedi. Yüzüme uzun uzun bakmakta devam etti. Kimbilir hakkımda ne düşünüyordu...

Üniversitede genel toplantı ve konferanslar, üniversiteye tahsis edilen bir sinema salonunda yapılırdı: Chate Noir! Ama zaman zaman Moskova çevresindeki eski fabrikaların, Mahorka (bir nevi değersiz yaprak tütünü) kokan yarı atölye toplantı yerlerine de giderdik. Nitekim Stalin'i, ilk defa böyle bir yerde dinledim. Oralarda proletarya dediğimiz işçinin gerçek dili harekete gelirdi. Onlar, hayalsiz, heyecansız, ama gerçeği ve maddeyi konuşurlardı. Bazan da, sokak ve meydan mitinglerinde. Mesela bir kamyonun üzerinden konuştuğumuz olurdu. Benim, böyle bir hava içinde, Türkiye Büyükelçiliği önünde, gene bir kamyondan, sanki bütün dünya ufuklarını yumruklayarak çınlayan haykırışlarımı, o zaman Elçilikte askerî görevli Saffet Bey (Arıkan, eski Bakan ve CHP Genel Sekreteri) diğer görevlilerle beraber balkondan dinlemişlerdi.

Bu anısını nice zaman sonra Ankara'da, kendisinden dostça dinlemişimdir. Bu konuşmamda, Ankara'da yapılan bazı tutuklamaları protesto ediyordum. Fabrika ve kuruluşlar temsilcilerinin oluşturdukları protestocular kuyruğu, gerilerde kafileler halinde uzanıyordu. Bu gösteri yürüyüşü böyle niçin tertiplenmişti. Bu gösteride neler konuşmuştum. Nasıl konuşmuştum. Bu sorular üzerinde, ileri geri çok şey söylenebilir. Ve bence, bu söylenebilecek olanların bugün de benim için, hepsi anlam taşırlar...

Kaldı ki o günlerde Ankara'da, Büyük Millet Meclisi'nde, dört komünist partisi veya grubu vardı. Bunların biri de, Meclis Başkanı Mustafa Kemal paşa tarafından tertiplendirilmişti. Ama hepsi de köksüzdü. Hiçbirisi sosyal gelişmelerin ve koşulların eseri değildi. Hepsi havadaydı. Ama memleketin yarını da, o kadar karışık ve belirsiz ihtimaller içindeydi ki? Fakat biz gene Üniversiteye dönelim.

Başka ülkelerdeki başka üniversitelerin günlük konuları kadın, meyhane, kumar kavgaları, bizim üniversitenin kapılarından içeriye giremezdi. Yemek, içmek, barınmak işlerinde daha iyi özlemler de bizim için hiçti. Yemekhanelere itişmeden kakışmadan girerdik. Oralarda neler yediğimizin de farkına bile varmazdık. Belki biraz lahana veya balık çorbası, belki biraz darı lapası. Ve galiba hepsi de bu kadar. 1920 – 1921'de ülkeyi saran, hele daha önce dünyanın en zengin buğday alanları olan Volga ve Don topraklarında, insan yiyiciliğine kadar varan büyük açlığın korkunç kuraklığı, ülkenin üstünden, tamamiyle silinmiş değildi.

Bazan, uzak açlık bölgelerinden yeni öğrenciler de gelirdi. Bunlar, yaşanan o korkunç dramın henüz dehşeti içinde bunalan, çökmüş, zayıflamış insanlar olurlardı. Yemekhanelere ilk günler gelişlerinde, sofralara ilk oturuşlarında, gözleri döner, elleri titremeye başlardı. Ortaya ne gelirse, ne konursa sağlarına sollarına bakmadan, bunların hepsini kapmak, kimseye bir şey bırakmadan, ne yakalayabilirlerse, hepsini kendi önlerine çekmek, saklamak gibi davranışlar gösterirlerdi. Tıpkı Robenson Krozoe'nin okyanuslardaki adasında yıllarca süren açlıklardan sonra ilk kurtarıldığı gemide yaptığı gibi. Bir insanın yiyemeyeceği kadar ekmek yığınını önlerine yığmak, önlerine doldurmak taşkınlıkları gösterirlerdi. Gözleri dönmüş, son kalan güçleri ile sofraya saldırırken, ya Volga kıyılarından, yahut da Mongolistandan, Sibirya'dan ve çok defa, insanların insanları yedikleri bölgeden gelmiş olurlardı.

Onları anlayışla karşılardık. Önümüzdeki ekmek dilimlerini, tabaklarımızdaki darı lapalarını, sessizce önlerine sürerdik. Bilirdik ki bu açlık deliliği bir iki gün sonra geçecektir. O zaman ceplerini, koyunlarını kaptıkları ekmek dilimleriyle doldurmayacaklardır. Onlar da sofraya konulanları, kendi paylarına göre, sükûnetle paylaşacaklardır. Başlarından geçenleri ise sormazdık. Bilirdik ki yaşamımızda hem hatırlanacak, hem unutulacak haller vardır.

Yemek, içmek meseleleri ve bazen yemekhanelerde yaşanan sahneler bunlardı. Ama ders odaları ve kitaplıklar, günün 18 saatinde tıklım tıklım dolu olurdu. O zamanlar bizim gailemiz, teoriler, doktrinler ve bir de dünyanın o günlerde yaşanan ve ileride yaşanacak olan problemleriydi. Dünyanın dört bucağında, tâ Kutup denizlerine kadar ülkeleri saran durumlar, eylemler, çatışmalardı. Sanki dünya yuvarlağı bizim avuçlarımızın içinde dönüyor gibiydi. Evet, öyle inanıyorduk ki yarın bu yuvarlağın sahibi biz olacağız. (...)[100]

* * *

Moskova, 1.IX.1972

Azizim Aydemir,

Londra'daki karşılaşmamızın hâlâ heyecanı, daha doğrusu şaşkınlığı içindeyim. Üniversitemizin kapısında, birbirimizden ayrılışımızın üstünden, yarım yüzyıldan fazla zaman geçtikten sonra, hem de Londra'da o beklenmeyen karşılaşma, benim için de gerçekten şaşırtıcı oldu. O günden beri içimde hala yaşayan, heyecandan ziyade bu şaşkınlıktır...

Zaten benim, gençlik ve üniversite yaşlarımda da, o kadar heyecan adamı olmadığımı bilirsin. Oysa şimdi düşünüyorum da, o yaşlarımızda ve o günlerdeki Üniversitemizde siz Türkler bizim aramızda heyecanlarınızla, ele avuca sığmayan başka türlü yaratıklar gibiydiniz. Azdınız. Ama üniversiteye çeşitli ülkelerden gelen, vatanları, dilleri, tarihleri, karakterleri ayrı, ama daha da kalabalık öğrenci grupları arasında dinçliğiniz, hareketliliğinizle, önemli bir yer alıyordunuz.

Biz Ruslara gelince? Biz genellikle, hayal ve heyecan insanları değilizdir. Ya Rus mistiğinin, insanları kayıtsız şartsız ruhi teslimiyetlerin, yani ölçüsüz bir kendinden geçişin, ömür boyu sarhoşluğu içinde yaşarız. Öyle ki tarihimizde bir zaman bu kendini veriş ve kendinden geçiş, bu yolda kurtuluşu arayanların, kendilerini ateşe vererek yakmaları gibi, bir din ve tarikat haline gelmiştir. Yahut ta, şu uçsuz bucaksız Rus ovamızın enginliğinden

100. *Age*, s. 61-67.

gelen bir başka sarhoşluk, Rus ruhunda, her şeyde son haddine varan bir ekstremizm şeklinde, ama gene de hayalin ve heyecanın değil, realiteler içinde devleşme ve sınırsızlaşmanın, başka türlü bir sarhoşluğuna itmiştir. Hatta bizim şu ihtilâlimizde bile sen, bizim, şiire ve hülyâya dalan, çağı ve dünyayı, kendi kanunları ile topyekün fethetmek gibi bir sınırsızlık görmüyor musun?

İşte bu garip sarhoşluk içinde, ama maddeden ve insandan kopmadan, onu bile bazen kendi iç âlemimize kapandığımız zaman, biz Rusları da düşündürmüştür. Ama Rusya'daki bu yıldırım oluşum için, acaba Rusya öteleri de hazır mıydı? Evet, Ren'lere, Apenin'lere, İberya topraklarına, Alplere ve daha güneylere, Balkanlara ve kısacası en azdan bütün Avrupa, Asya ve Afrika'ya yarınki akışımızın şarkılarını haykırırken, yani hep bir arada ve kol kola yürüdüğümüz Üniversite saflarındaki coşkunluğumuzun ardında bile, gerçekte bu çözemediğimiz düğümler, bizim o genç kafalarımızda da, bir sır gibi bizi sarıyordu.

Çünkü daha Rusya için davalarımızı bile şekilleştirmemiştik. Örneğin o okyanuslar kadar engin Rus köylülüğüne ne götürecektik? Asya Rusyasındaki halklar problemi ne olacaktı? O halklar ki, yalnız feodal bir toprak nizamının değil, klerikal bir iç istibdadın değil, hepsinden dramatik olarak, XX. yüzyılda düşünülmesi bile olanaksız korkunç bir cehalet ağının elinde esirdiler. Çarlık onlara, hür bir eğitimin tüm kapılarını kapatmıştı. Bütün Türkistan'da yüksek öğretim görmüş Türk halklarından çocukların sayısı elliye bile varamıyordu. Azerbaycan'da, o da içeride ve dışarıda okuma imkanı bulmuş bu nitelikte yerli Türklerin sayısı ancak 7'den ibaretti.

Sonra Kilise ne olacaktı? Kentler nizamı, günlük ticaret, esnaflık düzeni, hatta devlet yapısı ne olacaktı? Bütün bunlarda, cevapsız kalan sorunlar karşısındaydık.

Kısacası Aydemir, Üniversitemizde sizler, bütün bu problemlerin hiçbirinin altına omuzlarınızı vermeden, göklere kadar taşar gibi bir ümit, neşe ve inkılâp bağlılığının coşkunluğu içinde yüzerken, elbette ki yarının değil, günün havası içinde yüzüyordunuz. Tabiatınız, mizacınız da bu havaya kendinizi verişinize uygundu. Çevrenizde dinamik insanlardınız. Günler olurdu ki, Üniversite, hatta bazen Üniversite dışı çevreler, Türklerden gelen yeni bir hamlenin, yeni bir coşkunluğun havasını yaşarlardı. Nâzım bu hava ve bizim toplumumuz içinde, yalnız bir şair değil, şaşırtıcı bir fenomendi. Bütün bu etrafını sarsmanın, dalgalandırmanın bayrağı, elbette ki onun omuzlarındaydı. O, Tanrının, size, eğer söylemek gerekirse, ve hepimize, eşi olmayan bir armağanıydı. Daha doğrusu, ne sizin, ne bizim değil, çağın bir hadisesiydi. Yalnız size ve bize değil, daha o yaşında, bütün ruh ve fikir yapımızla, zengin mücadelelerimizin zengin mihveri olmuştu.

Nasıl olmuştu doğa ve toplum, hem de o kadar genç yaşında, Nâzım gibi bir fenomeni sizin toprağınızdan, sizin içinizde yaratmıştı. Sizin toprağınızın doğurgan simgesi, her şeyi bir tarafa bıraksak bile, onun omuzlarında taşıdığı o bayrakta dalgalanıyordu. Gün olurdu ki Üniversite, hatta üniversite dışı çevreler, ondan gelen yeni bir hamlenin, yeni bir coşkunluğun havası içinde yaşarlardı. Onun aramızda doğuşu ve yücelişi, yalnız sizin şansınız ve yalnız onun şanı değildi. Şairin, o günlerde hepimize ve belliydi ki daha sonra dünya ufuklarına ses verecek olan o fırtınalı varlığı, talihin insanlığa bir armağanıydı. Düşünmeli ki Nâzım Hikmet'in daha o yaşlarında haykırdığı:

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!..

gibi mısralar yazan bir şair, adına dünya ihtilâli dediğimiz bir patlayışın öz vatanı olan bizim topraklarımızda bile, bugüne kadar doğmamıştır.

Bize gelince? Biz Ruslar, yani yalnız Üniversitemizdeki biz Rus öğrencisi, öğretici, yönetici ve teşkilâtçıları olarak biz ihtilâlin sahipleri, daha o günlerde bile omuzlarımızda, yüzyıllarda bir olan, daha doğrusu bütün boyutları, vaatleri, eylemleri ve amaçları ile, tarihte bir eşi daha bulunmayan bir ihtilâlin, bütün dünyayı yeniden düzenlemek davasını bayraklarına yazan bir devrimin, bütün ağırlığını daha o yaşlarımızda omuzlarımızda taşıyorduk. İnsanoğullarının tarihinde eşi olmayan, ama kendi ellerimizle kendimizin harekete getirdiğimiz bir fırtınanın, hayalleri ve heyecanları değil, bizim bile dilinden anlamadığımızı gördüğümüz gerçekleri karşısında, daha o yaşlarımızda bile, yorulmuş, eğilmiş gibiydik.

Sözün kısası biz, ihtilâlin daha ilk şahlanışlarında omuzlarımıza dünyanın ağırlığını almıştık. Bu yükün altında ezilebilirdik. Ama çıktığımız yolda bayrağımızı, kimbilir nice binlerce, nice milyonlarca kurbanlar pahasına, hem kendi topraklarımızda yüceltmek, hem dünyanın dört bucağında taşımak gibi bir misyonumuz olduğuna inandığımız, tarihin bir emri saydığımız bu misyonun, bu taşınması güç ağırlığın yükü altında, daha o yaşlarımızda, olduğumuzun birkaç mislince yaşlanmış, durgunlaşmıştık. Kendi içimizde ise, kendimizi genç öncülerimizden saydığımız ve katıldığımız bu yolculukta, yarının neler oluşturabileceğini düşünemiyor, ama belli belirsiz bir şeyler sezinliyorduk. Nitekim aradan çok geçmeden ve ihtilâle insanüstü vasıflarını katan, damgasını vuran Lenin'in, daha onulmaz hastalık günlerinde, Parti yüksek zirvesinde çatlamalar, yani Olemp'teki Tanrıların kendi aralarında çatışmaların davet edebileceği Mejdu Usebnaya barba, yani kendi içimizdeki kavga içinde miydik?!

İşte Aydemir, hepimiz bir çıta altında aynı şarkıları haykırarak, mitinglerde, kısacası biz Ruslar kendi kendimize kaldığımız zamanlarda, bu, bütün dünyaya yeni bir düzen getirmek misyonumuzun, gittikçe sertleşen, derinleşen problemleri karşısında, kendimize bile açıklamaktan çekindiğimiz, bin bir kuşkunun bin bir kördüğümün bunalımları içinde kalıyorduk. Evet Rusya bir ihtilâle, en az XIX. Yüzyıl ortalarından beri gebeydi. Ama tarihin potasında oluşturduğu, toplumun kuşaklar boyunca beklediği inkılâp acaba bu muydu? Konferanslarda, sokak gösterilerinde aynı coşkun adımlarımızla altımızdaki toprağı titrettiğimize inanırken, şimdi sana itiraf edebilirim ki içimde nice kuşkular, çelişkiler, tedirginlikler kaynaşıyordu. O şanlı sokak yürüyüşleri, o titretici adımlar ki, ne kadar temizdi. Örneğin bu geçitlerde Nâzım'ın başı çektiği, tempo tuttuğu ve en önde kollarını iki tarafa açarak, caddelerin iki tarafındaki duvarları, binaları, daha geriye itiyormuş gibi haykırışları, ne kadar sürükleyiciydi. Onun o yürüyüş marşından bazı parçaları, gene sizin dilinizde haykırıldığı gibi hala hatırlarım:

Adım
adım.
Adım-lar
adım-ları...
Kal-dırım
kal-dırım.
Kal-dırım-lar
kaldırım-ları...

Behey tram-vay!..

çiğneneceksin:
Sağa sola sap..
Geçit yok.
rappp
rappp
rapp!!!!!

Gerçekten de bu hava ve bu akan coşkun sel içinde öyle anlar yaşıyorduk ki, adımlarımızdan yer sarsılıyon, duvarlar sağa sola açılıyor ve tramvaylar, sanki ezilmemek için kaçacak yer arıyor gibi, köşelere, bucaklara sığınıyorlardı...

Aydemir mektubum uzunca oldu. Ama bana sen, böyle bir yazışma, boşaltma, daha doğrusu, yılların bilinçaltımıza ittiği nice çıkmazlarla böyle bir hesaplaşma imkânı verdiğin için, bu uzun mektuplarıma tahammül edeceksin. Ve korkuyorum ki bu bilinç altına itilen ve artık dokunulmaz sandığım o ümitlerle ümit kırıklıklarının, o zaferlerle yenilgilerin, inanca ve aldanışların, o gözyaşı, kan ve kördüğümleri depolarının kapılarını, galiba farkına varmadan açacağız. Demek ki buna muhtaçmışım.

Londra'daki Kafe – Restoranda ele aldığımız konuya ise, galiba ister istemez döneceğiz. Evet, zamanımızda biz, tarih içinde imparatorlukların tasfiye edildiği bir çağı yaşıyoruz. Ama acaba bu da, bütünü ile doğru mu? Örneğin eski Rusyalarda Romanoflar hanedanı, Çin'de Mançolar saltanatı artık sahneden silinmiştir. Ama aynı topraklarda?.. Gözlerinden öperim dostum. Li Ya-U'ya mektup yazabildin mi?..

Pavel Harasov[101]

101. *Age*, s. 92 – 99.

VIII. İŞÇİ TEŞKİLÂTLARI: AMELE TEÂLİ VE TÜTÜN AMELELERİ

Bu bölümde önce Şubat 1926'da büyük olasılıkla Mahmut tarafından kaleme alınan ve Asım'ın V. Bölüm'deki 15 Şubat 1926 tarihli raporunda sözü edilen işçi hareketinin genel durumuna ilişkin bir raporu, ardından bu raporda da sözü edilen Amele Teali Cemiyeti'nin mahkûmiyetlerden sonra Eylül 1925'te yapılmış kongresinin tutanağı ve son olarak da giderek işçi hareketi içinde önemi artan tütüncülerin teşkilâtlanmasıyla ilgili raporu sunacağız.

Türkçeden çeviridir

TAKRİR-İ SÜKÛN KANUNU'NDAN SONRAKİ İŞÇİ HAREKETİNE KISA BİR BAKIŞ

Takrir-i Sükûn Kanunu, asayişi bozan faaliyetler maddesinde ifade edildiği gibi, gerici hareket kadar işçi hareketinin de, basını ve yönetici teşkilâtlarıyla birlikte yoğun bir şekilde kovuşturulmasını ve yok edilmesini öngörüyordu. Ve gerçekten de, bu bakımdan çok şeyler yapıldı.

İşçi hareketinin tutuklamalardan sonra içine düştüğü durumu ve işçi çevrelerinde meydana gelen psikolojik dönüşümleri analiz edecek olursak, bu bize hem işçi hareketinin ve onun teşkilâtlarının genel tablosunu görme, hem de çalışma yöntemlerimizi, faaliyet taktiğimizi belirlemede gerekli sonuçları çıkarma fırsatı verecek.

Birçok yoldaşın tutuklanması, elbette ki, işçiler ve işçi teşkilâtları üzerinde olumsuz etki yaptı. Korkma, uzak durma, kenara çekilme eğilimleri belirdi. Çelikleşmiş yoldaşlar arasında tutuklamaların etkisi bunun tersi oldu; tutuklamalar onları daha cesur, daha kararlı kıldı. Bütün bunların analizi yerine biz doğrudan işçi hareketindeki olayları ve işçi teşkilâtlarındaki durumu anlatırsak, daha net bir tablo çizmiş oluruz.

İstanbul

Teali Cemiyeti. İşçi teşkilâtları arasında bu cemiyet en çok takibata uğradı ve en çok darbe aldı. Ama buna karşın diğerlerine kıyasla yine de daha sağlam bir teşkilât olarak kaldı ve paniğe kapılmadı. Genel sekreter Abdi [Recep] yoldaş ve yönetim üyesi [Elektrikçi] Nuri yoldaş tutuklandıktan sonra, diğer yönetim üyeleri düzenli toplantı ve çalışmalarını sürdürdü, anın gereksinimlerine göre karar almaya devam etti. Yönetimin başkanı Refik İsmail Bey, Sadi Bey'in başkan seçilmesi sorununu daha önce gündeme getirmişti. Refik İsmail [Kakmacı] Bey cemiyeti yönetecek durumda değil ve bu yüzden zamanında ikinci başkan seçilmişti. Son zamanlara kadar o, yönetimin bulunduğu binaya gelmiyordu ve hiçbir karar konusunda onun görüşü alınmamıştı. Sadi Bey ise, tramvay işçileri olayında gördüğümüz gibi, teşkilâtın her işine girebilir ve bu yüzden onun seçilmesi önerisi kabul edilmedi. Yoldaşlar mahkemeye verildikten sonra bu öneri tekrarlandı. O zaman mahkemenin kararı henüz bilinmediğinden, bu öneriye olumsuz yanıt verilmesinin durumu kötüleştireceği ve muhtemelen cemiyetin kapatılmasına yol açabileceği için bir süre ne evet, ne de hayır denmesi kararlaştırıldı. Ancak Sadi Bey ısrar etti ve genel sekreterin da onun istediği birinin olmasını talep etti. Yönetim dava sona erinceye kadar Abdi yoldaşın genel sekreter kalmasını ve kendisine bir yardımcı seçilmesini kararlaştırdı. Sadi Bey'in başkanlığı kabul edilmedi. Sonunda tutuklular hüküm giydi. Yıllık kongreyi toplama zamanı yaklaşıyordu. Kongrenin toplanması ve yeni yönetim seçilmesi kararlaştırıldı. Sadi Bey buna karşı çıktı. Teali cemiyeti kongresinin yapılmayacağını, eğer yapılırsa kapatılacağını ve yine

birkaç kişinin tutuklanacağını söyledi. Her şeye rağmen kongrenin yapılması gerektiğini düşünen yönetim kongreyi toplama kararı aldı ve şubelerine temsilci göndermeleri gerektiğini bildirdi. Bunun sonucunda polis takibatları ve baskıları artırdı. Kalafat Yeri şubesi korktu. Polis bu şubenin yönetimini sorguya çekmek istiyor ve Teali cemiyetini kapatmak için bahane arıyordu. Maalesef, şubenin yönetimi Teali cemiyeti ile hiçbir ilişkilerinin olmadığını ve Kalafat Yeri'nde böyle bir şube bulunmadığını söyledi. Aslında şubeden Teali cemiyeti merkezine ayrıldıkları ya da dağıldıklarına dair bir bildirimde bulunulmamıştı. Polis soruşturma başlattı ve sonunda merkez, Vilâyet emniyet müdürlüğüne resmen Kalafat Yeri şubesinin dağıtıldığını söylemek zorunda kaldı. Böylece sorun kapandı. Şimdi yeni bir şube için çalışma yapılıyor. Ağır hükümlerin etkisiyle kimi diğer şubelerde de daha uzak durma eğilimi ortaya çıktı. Merkez tarafından gönderilenler bu ruh halinin giderilmesi için çalışıyordu. Kongre öncesinde şubelerdeki durum işte buydu.

Kongre için taşradan İstanbul'a 60 kişi geldi. Diğer cemiyetlerden de iyi bilinen kimi yoldaşlar şahsen kongreye davet edildi. Kongre genel olarak iyi geçti. Yalnız diğer cemiyetlerden (Doğu cemiyetleri) davetli olmasına karşı Üzeyir bozgunculuk yapmayı denedi. Kapitalizmi savundu. Ama, Adana temsilcileri ve diğer yoldaşlardan bazıları sert yanıt verince kaçtı. Kongrede yeni yönetim seçildi. Yönetim önceden mutabık kalınan tutarlı yoldaşlardan oluşturuldu. Kongreden birkaç gün önce Sadi Bey ne kendisinin ne de Refik İsmail Bey'in başkan olmayı kabul ettiğini söyledi. Niçin sorusuna şu yanıtı verdiler: "Partinin üstünde olamam. Partinin emri böyle. Bana işçi aday göstermememem söyleniyor." Buna karşın yaşanmakta olan anı dikkate alan delegeler gerekli gördükleri gibi, Refik İsmail Bey'i başkan seçti. Her ihtimale karşı işçiler arasından ikinci başkan seçildi. Üç gün sonra yeni genel sekreter Hüseyin yoldaş polis müdürlüğüne çağrıldı ve kendisine Refik Bey'in cemiyet başkanlığından ayrılıyor olduğu bildirildi. Genel sekreter onun istifasını polise değil, cemiyete bildirmesi gerektiğini, ikinci bir başkan olduğundan, yenisini seçmeye gerek bulunmadığını söyledi. Refik Bey'in başkanlık olayı yukarıda anlatıldığı gibi. Tek sözle, Teali cemiyeti kimsenin etkisinde değil, ama çalışmalarını geliştirmede hep engellerle karşılaşıyor.

1) Kongreden bir hafta sonra polis müdürlüğünden Adana şubesine şunlar bildirildi: "Sizler birkaç kişinin elinde oyuncaksınız, biz sizi cemiyet olarak tanımıyoruz, faaliyetinize son veriniz". Merkez gerekli talimatı verdi. Faaliyet durdurulmadı. Bunun üzerine cemiyetin bulunduğu bina alındı. Şimdiye kadar kendilerine bir mekân bulamadılar.

2) Tokat'ta birkaç yoldaş cemiyetin şubesini açmak için valiye başvurdu. Vali reddetti ve İstiklâl Mahkemesi'ne vermekle tehdit etti. Şube açılamadı.

3) Terkos'ta da şube açmak için izin istendi, ama alınamadı. Terkos yakın olduğu için merkezden yedi yoldaş oraya gitti. Resmen şubeyi açtılar. Üç gün sonra Çatalca makamları şubeyi kapattı. Merkez ikinci kez izin için ilgili makama başvurdu. Yazışmalar hâlâ sürüyor. Şöyle ki, merkez şubenin gelişmesi için var gücüyle çalışıyor.

Beykoz şubesinden en aktif 14 yoldaşın (Standart işçileri) işine bir kampanyayla son verildi. Şube yönetimiyle yaptığı görüşmelerden sonra merkez grev ilân etme kararı aldı. Grev dört gün sürdü, büyük değildi, ama iyi geçti. Sanayi idaresinden, şirketten ve merkezden temsilcilerin katılımıyla bir komisyon kuruldu. Teali cemiyeti merkezinden temsilcilerin, işine son verilenlerin işe alınması önerisi kabul edildi; öneride aksi halde grevin devam edeceği vurgulandı. Yalnız şubenin başkanı ve genel sekreteri Hüseyin yoldaş işe alınmadılar.

Tek sözle, görüldü ki, şubenin değeri niceliğinde değil, niteliğinde. Üye ve şube sayısı çok değil. Üyeler, özellikle merkez yönetimin üyeleri kendine hâkim yoldaşlar. Ve biz artık eminiz ki, şu ya da bu teşkilâtın üye sayısı az olsa bile, bu üyeler bilinçli yoldaşlar ise, bu teşkilât fırtınalar karşısında ayakta kalabilir.

Tramvay işçileri. Tramvay işçilerinin cemiyeti yok dersek, sanırım, doğru söylemiş oluruz. Tramvay İşçileri Cemiyeti, Şirkete arka çıkan "Siyanetcilerle" birleşti. Bu aslında pek fena sayılmaz, ama sorun şu ki, "Siyanetciler" üstün geldi. Yönetim onlar arasından, yani Şirkete satılmış kişiler arasından seçildi. Tramvay İşçileri Cemiyeti'nin öncü üyeleri görünen Osman, Haydar ve diğerleri çalışmalardan uzaklaştı, ateşleri söndü. Bugün cemiyet yalnız kâğıt üzerinde var. Cemiyette üye işçi sayısı çok az. *Orak-Çekiç* gazetesi çevresinden Üzeyir ve Osman gibi yaygaracıların ateşleri kesiliveren bilinçsiz unsurlar olduğu anlaşıldı. Tramvay işçileri arasında iyi bilinen yoldaşların davadan uzaklaşmaları, harcanan bütün çabalara karşın, önlenemedi. Şimdi onların sesi pek çıkmıyor. Yakında yeni konferans toplanacak. Faaliyetin yenilenmesi için çalışmalar sürüyor.

Şirket-i Hayriye. Ethem Ruhi tarafından teşkilâtlandırılan Şirket-i Hayriye işçilerinden ateşçiler grev ilân etti. Onların yerine askeri filo denizcileri çalıştırıldı. Grev başarısız bitti. Basında çeşitli dedikodulara konu olmaktan başka işe yaramadı. Cemiyet bölündü. Bugün Şirket-i Hayriye işçilerinin cemiyeti yok.

Tütün işçileri. İstanbul'da işçilerin çoğu tütün işletmelerinde çalışıyor. Cemiyet ve şubeleri var. Kavala bölgesinden gelen yeni işçiler arasında bilinçli unsurlar var. İşçi teşkilâtları konusunda belirli görüşleri var. Onlara dayanarak cemiyetin faaliyetlerini geliştirmek için çalışmalar sürüyor. Cemiyetin yönetiminde bizim güvenilir iki yoldaşımız var. Tütün işçileri arasında erkeklerin yanı sıra hayli kadın ve çocuk da var. Bu yüzden orada daha dikkatli çalışma gerekiyor. Cemiyet yabancı unsurlardan kısmen kurtuldu. Teşkilâtın sağlığına kavuşup güçlenmesi için çalışmalar devam ediyor.

Rumeli demiryolu işçileri. En büyük etkiyi bu işçilerin cemiyetindeki tutuklamalar yarattı. Sorumluluktan korkan yönetim istifa etti. Zühtü gibi unsurlar sağlıklı çıkmadı. Yeni seçimlerde yeni yoldaşlar seçildi. Çalışmalar sürüyor. Cemiyetteki çalışmalarından ötürü şirket Salih [Hacıoğlu] yoldaşı işten attı.

Anadolu demiryolu işçileri. Merkezi Eskişehir'de. Merkez iyi yoldaşların elinde. İlk tutuklamalarda aralarından bir yoldaş da tutuklandığı için, biraz korku belirdi. Çok kötü ifadelerle *Demiryolu* dergisiyle, *Orak Çekiç* ve *Aydınlık*'la ilgileri olmadığını ilân ettiler. Konya şubesi öyle bir bilinçsizliğe düştü ki, *Babalık* gazetesi vasıtasıyla demiryolu idaresine karşı çalışmayacaklarını ilân etti. Eskişehir'e kimi yoldaşlar gönderildi, ama onlar orada kalamadı. Haydarpaşa şubesi dağıldı. Merkeze gereken etkide bulunuldu ve ajitasyon yapıldı. Yeni seçim oldu. Faaliyete geçildi. *Demiryol* dergisi kapanmıştı, yeniden basılmaya başlandı. Bu cemiyet, polisin değişik bahanelerle yoğun şekilde takip ettiklerinden biri.

Bir ay önce köprü işçileri maaşlarına zam talebiyle grev yaptı. Tek sözle, şimdi cemiyet çalışıyor. İşçi kooperatifi kurmak için çalışılıyor.

Ankara. Ankara'da imalat-ı harbiye işçileri çalışmalarını ısrarla ve bilinçli bir şekilde sürdürüyor. Tutuklu yoldaşlara büyük bir yardımda bulundular.

Balya. Faaliyet devam ediyor. Tutuklamalar çalışmaları etkilemedi.

Samsun. Samsun'da bağımsız işçi cemiyeti kurmak için çalışılıyor. Oraya tüzük gönderildi. Şimdiye kadar izin alınamadı. Bu yönde çalışmaya devam ediyoruz. Çok büyük sayıda göçmen tütün işçisi geldi.

Edirne. Edirne'de İşçi Yurdu, Başkan F. Akıya (?) yoldaş tutuklandıktan sonra kapatıldı, mahkemede bu yurtla ilgili uydurma bir dava başlatıldı. Mahkeme başkana küçük bir para cezası verdi. Akıya yoldaş serbest bırakıldıktan sonra başka bir isim altında yeni bir cemiyet kuruldu. Yönetime güvenilir yoldaşlar seçildi. Akıya yoldaş tekrar tutuklandı ve İstanbul'a nakledildi. Edirne'deki tahkikat tamamlandıktan sonra serbest bırakıldı. Edirne siyasî polis müdürlüğü cemiyet yönetimine faaliyeti durdurmasını önerdi. Şimdi Otomobil Ulaşım İşçileri Cemiyeti adında yeni bir cemiyet kuruluyor.

İzmir, Kasaba. İzmir-Kasaba Demiryolu İşçileri Cemiyeti yeni yönetim seçti. Bizden bir yoldaş yönetime girdi.

Zonguldak. Zonguldak'ta bir hayli işçi olmasına karşın, defalarca yapılan denemeden edindiğimiz kanıya göre, burada teşkilât işleri çok zor yürütülüyor. Zonguldak işçileri, işçiden çok birer köylü, iki-üç ay üretimde çalışıp köylerine dönüyorlar. Bu yüzden bir başka bir yöntem izledik. Önce az sayıda da olsalar, daimi işçilerle cemiyet kurup daha sonra onların vasıtasıyla diğer işçilere ulaşmak ve aydınlatıcı çalışmalar yürütmek. Bütün bunları yapmak için Zonguldak'a bir yoldaş gönderildi.

* * *

Teşkilâtlar. Tahkikat ve takibatlara karşın biz yine ilerlemekte olduğumuza inanıyoruz. Basından yararlanma olanağımız olmadığı için sözlü propagandayı artırdık. Bu yüzden işçi cemiyetlerine daha çok yoldaş göndermekte yarar var. Birçok yoldaş biliniyor ve takip ediliyor olduğundan daha az bilinen yoldaşlar gerekli. Bu bakımdan yararlı olabilecek yoldaşlara ihtiyaç var.

1.II.26[102]

* * *

Şimdi de Amele Teali Cemiyeti'nin 11 Eylül 1926 günü yapılan ve değişik belgelerde sözü edilen kongresinin tutanağını veriyoruz. Tutanağın birçok yerinin silik olması okunmasını güçleştiriyor.

11 Eylül 341 Cuma günkü kongrenin zabıt varakasıdır.

Saat 1,20'de mezkûr kongre reisi Hasan arkadaşın riyasetinde içtima etti.

Varidat (guruş)	Masarifat (guruş)
Merkez-i umumi kasa mevcudu	1132
Adana şubesi	100
Beykoz	7330
Divanyolu	2000

Reis- Eski heyet-i idare raporunu okuyorum. Okudu.

Heyet-i umumiye- Rapor muhteviyatını kabul ile eski heyet-i idareye teşekkür etti.

Reis- Merkez büro ve şubelerinin hesaplarının teftişi için hesap müfettişlerinin intihabının icrası.

Heyet-i umumiye- Divanyolu'ndan Salih, Beykoz'dan Mustafa, Adana'dan Hamdi arkadaşları ekseriyetle intihab ettiler.

---

102. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 381-387 **[Rusça]**.

Reis- Nizamnamede tadilât icra edilip edilmeyeceği soruldu.

Eski heyet-i idareden (1 sözcük okunamadı) arkadaş- Nizamname esasının tadilâtına lüzum görmüyoruz. Binaenaleyh arkadaşlardan tadilât icrası mutasavver ise söylesinler.

Reis- reis ve reisi sanilerden birinin ilgasını talep ederim.

Beykoz'dan Hüseyin- Nizamnamede tadilât değil yalnız tevessü edilmek lâzımdır.

Reis- Esasen nizamname tadil değil tevessü ediliyor.

Hüseyin - Nizamnamenin aynen ibkasını talep ederim.

Şaban - Hüseyin arkadaşın fikrini tervic ederim.

Heyet reisi- Aynen ibkası kabul edildi.

Hakkı - .....

Reis- af ediniz müzakere ettiğimiz riyaset meselesi heyet-i teftişiyenin midir. Yoksa heyet-i idare reisi midir.

Hakkı- Hayır heyet-i idare reisi ve reisi sanileridir.

Reis- Cemiyetlerde reis ve reisi saninin mevcudiyeti muhakkaktır.

Şaban - Reis meselesi halledilmeli yoksa bir teklifim var.

Reis- Hayır mesele halledildi. Reis ve reisi sani aynen ibka edildi.

Reis- Muhterem arkadaşlar bugün amelenin kongre günüdür. Evvelâ kongrenin mahiyetini anlayalım ve kongrede yapılan şeyi bilelim.

Evvelâ Amele Teali Cemiyeti amele menafiini müdafaa edecek arkadaşları toplayarak bir cemiyet vücuda getirmiş. Cemiyet-i muhteremenin verdiği rapor muhteviyatından anlayabildiğimiz şey bir sene zarfında bir cemiyet vücuda getirerek almış olduğu ilmühaberiyle ondan sonra faaliyete geçmiştir. İşçilerin ayrı ayrı kalmasını heyet-i umumiyeniz namına kabul etmemiş ve bütün amelenin yek-vücut olarak birleşmesini temin için bir takım şubeler küşad etmiştir.

Cemiyetin bugünkü kongresi de bir senelik icraatını göstermektedir. Amele Teali Cemiyeti bir senelik icraatında cemiyeti yaşatmak için azami gayret sarf etmiştir. Amele Teali Cemiyeti hakkını müdafaa eden arkadaşlardan lâzım olan muaveneti görmemiştir. Amele Teali Cemiyeti Mesai Kanunu Meclis-i Milli'de tanazzum edilen kanuna muadil olarak bir mesai kanunu vücuda getirdi. Ve İzmir'de küşad edilen Mesai Kanunu müzakeresine Meclisi dahi dahl ederek kanunu meydana getirecekti. Amelelerden müteşekkil on dokuz kişilik encümen hakikaten geceli gündüzlü çalıştı.

Ben de bir işçi sıfatıyla söylüyorum ki bütün amele menafiini kurtarmak için bütün mevcudiyetiyle çalıştı. Ve maatteessüf Meclis kapandı. Ve murahhas olarak izam edeceğimiz arkadaş gidemedi. İnşallah şimdi Meclis'in küşadında Mesai Kanunu için lâzım gelen ihtisarat yapılarak Meclise yine bir murahhas izamını temin edecektir. Bilanço meselesi kongrenin kaale alacağı mesele değildir. Müfettişler hesabâtı rüyet ederek raporunu arz eder. Kendi mesleği dâhilinde memleketimizde halk cumhuriyet idaresinden istifade ederek eskiden gördüğümüz zulmü şimdi görmüyoruz. Şimdi de hal-i içtimada bulunuyoruz. Bizi men etmiyorlar kendi meslektaşlarımızdan bazı gruplar yanlış hareket ettiler! Bunların yanlış harekâtı Amele Teali Cemiyeti'nin terakkisini güçleştirdiğini gösterir. Bir parça ekmek istemek fakat almamak pek müşküldür. Fakat bir lokma ekmek isteyip de almak bir şereftir. Tramvay amelesinin grevi, Dolmabahçe ve Şirket-i Hayriye amelelerinin grevi de fenadır. Bu da sırf rehberlerinin fena hareketlerinden ileri gelmiştir. Tramvay amelesinin son grevi şirketi memnun etti. Ve onların metalibini red edercesine kabul etti. Ayvansa-

ray grevi de böyledir. Bir insan söz söylerken kendi fikrini söyler. Arkadaşlar elbette kabul eder, elbette etmez. İşçi olduğum halde iki şeyi kabul etmem: birisi kahrolsun patron diğeri bütün dünya işçileri birleşiniz dir. Memleketimizde patron yoktur. Şark şimendiferleri [1 sözcük okunamadı] bir arkadaş kahrolsun patron dedi. Ve onu tevkif ettiler; patron olarak ustasını gösterdi. Memleketimizde patron benim için kurulmuş sofradır. Hangisinden karnım doyarsa oraya koşarım. Yalnız patron yardakçıları kahrolsun derim. İkincisi bütün dünya işçileri birleşiniz. Acaba hangi dünyada çalışan amele aynı memlekete de hizmet eder [?]. Ne zaman ki memleketimizde bir arada çalışan arkadaşlar ittihat ettikten sonra memleketteki bütün amelenin birleşmesini temin edelim, ondan sonra bütün dünya işçileriyle müsavi olalım. Tramvay amelesi iki kısımdır. Şimendifer yine öyle. Biz yalnız kendi arkadaşlarımızı birleştirelim.

İkinci reis- Arkadaşlar – Arkadaşın sözlerinden bazı fikirlerinden istifade ederek sözlerinden bazılarına cevap vereceğim. Bütün dünya işçileri birleşiniz sözü bize pek bayağı geliyor. Ve gelecektir. Biz Türklük hisleriyle hareket edeceğiz. Çünkü Türkler müdriktir. Bazı arkadaşların sözleridir ki bir insan kendi evlâdından bile şüphe eder. Hükûmetimizin menafiine mugayir gibi sözler işittiği gibi şüpheye düşer. Biz kendi milli mevcudiyetimize isnad ederek çalışmalıyız. Birçok cemiyetlerin muvafık [muvaffak] olmaması rehberlerinin hangi istikamete gittiklerini kontrol etmemesidir. Ve kendimize mukayyet olmamız için konferanslar vermemiz lâzım gelir. Bugün hükûmetimiz bütün mevcudiyetiyle elimizden tutacak ve bizden şüphelenmeyecektir ve sonra grevler memleketimizdeki vaziyetler nazar-ı dikkate alınacak olursa patron yoktur. Şu halde memleketimizde işçi ve işsiz çok binaenaleyh yapılan grevlerde muvafık [muvaffak]olunmayacağı aşikârdır.

Grev yapılıyor. Fakat neticenin nazar-ı dikkate alınması şarttır. Yapabileceğimiz şey bütün işçileri birleştirecek kooperatif ve sendikalar teşkil ederek hasta ve işsizlere yardım etmek ve konferanslar vermek ve işçi hissiyatına nâfi uzuv yetiştirmek. Ta ki memleket mamur olur. Ve kendimizin de parası bulunur. Parası olarak istediklerini yapar ve her bir şey tatmin olunur. Bu böyle olmuyor. Bir arkadaş gazete çıkararak bazı arkadaşları kendine celp ederek bir takım kargaşalığa sebeb veriyordu.

Haydar arkadaş- Arkadaşlar kongre reisleri söz söylediler. Bazı şeyler söylediler. Arkadaşlar belki müteessir olmuştur. İşte bu cemiyet siyasetle iştigal etmez sırf içtimaî bir cemiyettir. Biz öyle yükselmek istiyoruz ki o da Türklüğün şerefiyle münasip bir surette tufeyli olan sınıfı kapımızdan bile baktırmamaya azmettik. Bizim hedefimiz Türklük'tür. Ve bütün dünya işçileriyle birleşmek istemiyoruz. Ve içimizden hiçbirimiz de kahrolsun patron diyecek bir arkadaşımız yoktur. Cemiyetimiz daima istişarî bir vaziyette cereyan eder. Bizde öyle bir amele yoktur ki ve öyle olacak ameleyi kafasını kendimiz ezeriz. Biz karnımızı doyurmak ve katık arıyoruz ve böyle arkadaşımız mevcut ise şimdiden ezilmesini isterim.

Hamdi arkadaş Adana- İşçi tufeyli olmaz.

Haydar - Heyet-i idarenin intihabına geçelim.

Reis- Geçelim. Yalnız bir iki söz söyleyeyim. Müsbet makes ile men edilemez, makesi makes ile reddetmek doğru değildir. Benim şu beyanatım su-i kasda uğradı. Müteessirim. Ben Amele Teali Cemiyeti'nin bir takım tufeyli yatağı olduğunu değil olmadığını ispat etmek istedim. Ben böyle adamların olduğu yere girmem. Türk işçileri eğer bu [okunamadı] ve teşkilâta ne şekilde geçtiğini bile idim sokağından geçmezdim. Eski heyet-i idarenin bu şekli muhafaza etmelerini temenni ettim. Söylediğim sözler cemiyetin öyle olduğunu değil, olmadığını ispattır.

Hüseyin- Arkadaşlar söylediklerini biz heyet-i idareyi takdir ettik. İşçilerimizin buraya adem-i duhûlü sebep gösterildi. Sizin sözlerinizi reddetmedim ve o kelimelerin söylenmemesini talep ettim.

Reis- Sözlerim burası için değil umum içindir.

Hamdi Adana- Amele Teali Cemiyeti bir gaye, prensip için toplandı. Davamıza girecek arkadaşların siyasetle değil içtimaiyetle iştigal etmelerini istiyoruz. Biz amelenin her türlü hukukunu müdafaa etmek istiyoruz. Ekmeklerine katık istiyoruz. Sen patronsun demiyoruz. Maatteessüf arkadaşlar bu sözleri söyledi. Yüz lira kazandırdığımız sermayedara bizim de hakkımızı vermesini istiyoruz. Türkiye'de maatteessüf bir teavün sandığı yok. Hasta ve bîkes olan arkadaşlara muavenet etmek lâzımdır. Yeni heyet-i idare bunu halletmek lâzımdır. Ben murahhas olarak soruyorum. Bir ay beni burada kongre için bekletiyorlar. Cevap isterim. Türkiye amelesini medeni bir seviyeye yetiştirmek lâzımdır. Bizim söylediklerimizi yapsın yalnız kendi hakkını müdafaa etsin. Avrupa'da olduğu gibi biz de hakk-ı hayat istiyoruz. Memleketimizde patron yok değildir. Onlar Avrupa'da burada bir takım simsarları vasıtasıyla eziyor. Yaptırdığı [1 sözcük okunamadı] bir lira kâfidir diyor. Hâlbuki ecnebi yapsa idi ona hakkı verilirdi. Biz patrondan şahsı demek istemiyoruz. Sermayeden hakkımızı almak istiyoruz.

Şaban arkadaş- Üzerimize giyecek elbise bile ihtiyaçtan doğar değil mi. Biz bir şey arıyoruz. Ve cemiyet yapıyoruz. İhtiyaçlar tehalüf edebilir. Türkiye amelesini cemiyet yapmaya teşebbüs eden nedir. Bizim midemiz taş toprak doludur. Çünkü iyi su içmiyoruz. Ve biz de bu memleketin evlâdı olmak dolayısıyla rahat etmek istiyoruz. Ve sermayedarın elinden parayı almak istiyoruz. Ondan ancak bir yudum su istiyoruz. Maatteessüf memleketimizde ezilen arkadaşların hepsini ecnebi sermayesi boyunduruğu eziyor. Tramvay şirketinden safra olarak çıktım.

Rahmi arkadaş- Arkadaş gibi yaşasın patron diye idiniz böyle olmazdınız.

Şaban- Biz evvelâ karnımızı doyurmak istiyoruz. Başka bir şey istemiyoruz. Fakat aç adam acı söylüyor. Ve memleketimizin fenalığını istemem ve memleketimizin müdafaasında kuvvetli olalım. Bu memleketi Fransız sermayesi değil ben müdafaa edeceğim. Onun için de sağlam olmalıyım ve bana memleketimi müdafaa için hakkımı veriniz. Fertler çabuk ezilir fakat cemiyetler hiçbir zaman ezilmez. Bir kişinin istemesiyle bir cemiyetin istemesi arasında fark vardır. Bize vatansız ve memleketsiz diyemezler. Onları diyeceklerin çenelerini kırarız.

Hüseyin arkadaş- Adana şube-i merkeziyesinden gelen arkadaş bir parça burada fazlaca kaldığından şikâyet ediyorsa bu kendi işimizin kendimiz tarafından yapıldığı ve işlerin yetişmediği için uzamıştır. Bir su-i fikir ve kasten yapılmamıştır.

Reis- Arkadaşlar burada ne kadar gürültü yapsak fena söylesek birbirimizi affedeceğiz. Kardeşlik ve meslektaşlık vardır. Su-i tefehhüm etmiyorsak hepimizin söylediği birdir. Türk vatanını icap eden müdafaadaki gaye birdir. Her zaman hal-i temasta değiliz ve bugün diyoruz ki şu hallerden tevakki edelim. Ben kahrolsun patron kelimesini söyledim. Ve yine de yaşasın patron dedim. [1 cümle anlaşılamadı]. Eğer yaşasın patron diye idim mühim bir mevki alırdım. Sermayedar kendini düşünerek, sermayesini sahaya dökerek çalıştırmak isteyen insandır. Sermayedarlara fazla temettü göndererek menfaati temin için uğraşan insanlardır. Biz onlardan kendimizi kurtaralım. Ben sermayemi ortaya döktüm gel sen de ye diyen hangi sermayedir. Bir işçi ile görüşebiliyor mu. Çünkü büyük bir meslek büyük bir kuvvet olduğu halde bir işçi hastanesi ve mektebi ve şu cemiyetin bir doktoru

var mı. Hayır. Bu heyet-i idareye kabahat yükleyemeyiz. Kabahat çoktur. Çünkü sen ve ben yapacaktık. Sözü hitam buldu.

Reis heyet-i idare intihabatı yazıldı. Namzetler okundu.

Hakkı - Namzetlerin hüviyetlerinin okunmasını isterim.

Reis okudu- Aleni veya hafi olması heyet-i umumiyeden soruldu.

Heyet-i umumiye- Aleni olmasını kabul etti ve reis ve reisi sani ve kâtib-i umumiyi intihap etti.

Reis- Şubelerin irae edeceği iki namzet var. Heyet-i merkeziye azalarını tasdik ederek heyet-i idare intihabına başlanıldı.

Heyet-i umumiye- Ekseriyetle bervech-i zîr heyet-i idareyi intihap etti. Reis-i evvel Refik İsmail Bey, reis-i sâni Hayri arkadaş, kâtib-i umumi Hüseyin arkadaş, muhasip Derviş, veznedar Rahmi, azalıklara İsmail Hakkı, Ali Rıza, Mustafa, Mehmed, Naci arkadaşları intihap ettiler. Hesap müfettişleri Divanyolu şubesinden Salih, Beykoz'dan Mustafa, Adana'dan Hamdi arkadaşları intihap ettiler[103].

* * *

Son olarak da işçi kitlesi içinde önemi gitgide artan ve izleyen yıllarda TKP'nin işçi tabanını oluşturacak olan tütün işçileriyle ilgili yeni cemiyet girişimi ile ilgili belgeyi sunuyoruz.

Tütün işçilerinin durumu [Rusça]

Tütün İşçileri Cemiyeti

Halk Fırkası'nın murakabesi altında bulunan tütün amelesi cemiyetinin ameleden ziyade işverenlerin, tüccarların menfaatlerini müdafaa edici bir teşkilât olduğuna kani olan biz tütün amelesi, aşağıda yazılı olan iktisadî, siyasî ve içtimaî haklarımızı kendi kollarımızla korumak ve almak için müstakil tütün amele cemiyetini tesis ederiz.

Cemiyet, hak ve isteklerimizin elde edilmesi için, her şeyden evvel, geniş tütün amele kitlesinin teşkilât içerisine almakla kabil olacağını bildiğinden, tütün amelesinin çalıştığı İstanbul'a ve diğer vilâyetlere şubeler açmaya çalışır ve bu suretle umum Türkiye tütün amelesi birliği tesisini gaye edinir.

Bütün memleketlerdeki amele birliklerinin ve onların sınıf mücadelesinin hakikî rehberi ve bütün dünya amelesinin hakikî tesanüd merkezi olan kızıl meslek birlikleri beynelmilelini tanıyan cemiyetimiz, şimdiden kendisini onun bir şubesi add eder ve ilk fırsatta resmen kabulünü temine çalışır.

Cemiyetimiz muhtelif ve [1 sözcük okunamadı] şubelerinde çalışan bütün amelelerin umumi haklarının aynı zamanda kendi hakkı olduğunu bildiğinden onlarla ve onların da yaptığı sınıf mücadelesi harekatıyla tesanüd ve vahdet yaratmak için uğraşır.

Bu maksatla cemiyetimiz bilhassa şu hak ve isteklerini elde etmek için mücadele eder.

---

103. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 123-126 [Eski Türkçe] Amele Teali Cemiyeti'nin Ekim 1926 başında yaptığı genel kurul ile ilgili gazete bilgileri TSA-II (1925-1936) kitabında yer almaktadır.

1-7 saatlik iş günü, yevmiyelerin azami dereceye iblağı. Haftalık tatil günü ücretlerinin ve umumiyetle tatil günlerinin 7 yevmiyelerinin tamamıyla ödenmesi, hastalanan işçi arkadaşların hastahanelerde meccanen tedavisi. Hasta bulundukları günlere aid yevmiyelerin tamamıyla tediyesi, herhangi bir sebeple olursa olsun çalışmayacak bir vaziyete gelmiş veyahut bir kaza neticesi hastalanarak malul kalan amelelere ailesini geçindirecek derecede bir maaş tahsis ve bir maaşın elli yaşını tecavüz eden ihtiyar tütün amelelerine de teşmili, amele ailelerine meccani mesken tahsisi, ameleler için sıhhi binalar inşası ve havadar yerlerde fenni esaslar dâhilinde geniş amele mahalleleri tesis, her sene ameleye birer ay istirahat verilmesi ve ücretlerinin tediyesi, her sene istirahatlarının temini için amele istirahat evleri ve sanatoryumları inşası, evleri çalıştığı müesseseden uzakta bulunan amelelerin vesait-i nakliye onlarının müesseseler tarafından verilmesi, amelenin mesleki ve medeni inkişafı için fabrika[delik] ve müesseseler dâhilinde meccani kurslar açılması.

2- kadın ameleler ve erkek ameleler arasındaki adem-i müsavatın kaldırılması, gebe işçi kadınlara doğurmaktan bir buçuk ay evvel, bir buçuk ay sonra mezuniyet verilmesi ve ücretlerinin bila-noksan tediyesi.

3- müessese ve fabrikalar dâhilinde çocuk büroları tesisi ve bunlara maaşları müesseseler tarafından tediye verilmek üzere kadın bakıcılar tayini, ayrıca amele çocukları için çocuk evleri tesisi ve bunların talim ve terbiyeleri, beslenmeleri için icab eden bütün masarifatın müesseseler tarafından verilmesi.

4- amele çocuklarının ilk, orta ve yüksek tahsil görebilmeleri imkânlarının temini, henüz tahsil hayatındaki 14'ten 22 yaşına kadar olan genç amelelerin dört saatten fazla çalıştırılmaması ve bu suretle ilmi, siyasî inkişaf için zaman verilmesi ve fakat yevmiyelerin tam olarak ödenmesi.

5- işsiz tütün amelelerinin esbab-ı maişetlerinin temini, çalışan işçiler gibi bunların da içtimaî ve her türlü müesseselerden (hastahane, mektep, sanatoryum ve ....) istifade haklarının temini.

6- serbest amele teşkilâtlarına, yani amele sınıfının siyasî ve iktisadi haklarını müdahale edecek serbest fırka ve meslek birliklerine müsaade edilmesi, serbest intihab etmek ve intihab olunmak haklarının verilmesi, serbest içtimalar ve menfaatlere müsaade olunması, grevlerin serbestîsi ve bu suretle amele sınıfına kendisi istismarcılarına karşı kendini müdafaa için icab eden her türlü iktisadi ve siyasî teşekküllere yol verilmesi.

7- cemiyetimiz istismarcı Türkiye burjuvazisiyle olan sınıfi mücadelesine, bütün Türkiye amelesinin müttehid bir varlık vücuda getirmesi için çalışır.

8- cemiyetimizle beynelmilel kapitalizmle mücadele eden bütün dünya amele sınıfının müttehid mücadelesi esasını[delik] kabul eder.

9- cemiyetimiz beynelmilel bir mayıs gününün amele bayramı ve kapitalizmle mücadele günü olarak resmen tanınması için mücadele eder.

10- cemiyetimiz harb aleyhinde mücadele günü olan bir ağustos'un resmen tanınması için mücadele eder.

11- cemiyetimiz yalnız amele sınıfını kat'i kurtuluşa götürecek olan sınıf mücadelesi esasını kabul eden kızıl meslek birlikleri beynelmilelini tanır ve ona girer. Amele sınıfını satan ve aldatan her türlü sarı ve beyaz meslek birlikleriyle şiddetle mücadele eder.

12- binaenaleyh müşterek vatan olan Sovyet sosyalist cumhuriyetleri ittihadının kapitalizm dünyasına karşı müdafaasına cemiyetimiz sınıfî bir borç bilir ve Sovyetler aleyhinde vaki olacak her türlü hareket karşısında çok hassas davranır.

Teşkilât işleri ve aza kayd ve kabul şeraiti

13- idare heyetleri aşağıdan intihab olunan fabrika ve müesseselerdeki ameleler, o müesseseler için üç kişiden mürekkeb bir fabrika komitesi seçer. Bu komiteler kendi arasından beş kişiden mürekkeb bir vilâyet komitesi ve mezbur vilâyet komiteleri de on bir kişiden mürekkeb bir merkezi komite intihab eder; fabrika, vilâyet ve merkezi komiteler kendi aralarından birer katib ve katib-i umumî ve bir de muhasip ve umumî muhasip seçerler.

[metnin yanında not: Kaza !!!!]

14- idare heyetleri her sene yeniden intihab olunur.

15- merkez komitesi her sene kongreyi toplar ve yeniden bir merkezi komite intihab olunur. Fevkalade zamanlarda merkezi komite kongreyi davet edebilir.

16- cemiyete girmek için duhuliye olarak 25 guruş verirler.

17- aidat, her işçinin ayda alacağı paraya göre alınır: 30 liraya kadar olandan (5), 40 liraya kadar olandan 10, daha fazla olanlardan ise ayda (15) guruş alınır.

18- cemiyet için yapılacak olan yardımlar kabul olunur.

19- yukarıdan aşağıya verilecek olan direktifler, bila-itiraz hayata tatbik olunur.

20- bila-sebeb üç aylık aidatını vermeyen cemiyetten çıkartılır.

21- bila-sebeb içtimaa üç defa iştirak etmeyen aza keza çıkartılır.

22- heyet-i idareyi kontrol etmek üzere (3) kişiden mürekkeb bir kontrol komisyonu intihab edilir.[104]

104. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 556-557 **[Eski Türkçe]**.

EK-1 *ORAK ÇEKİÇ* 7. SAYI

Yoldaş gazetesinin tümünün çevrimyazısı *TSA-I (1908-1925)* kitabında verilmiştir (İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 957 vd.). Burada *Orak Çekiç*'in Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra yayınlanmış ve uzun yıllar bu nedenle de Kürt millî meselesiyle ilgili bir dizi eleştiriye konu olmuş 7. sayısının tam metnini sunuyoruz.

فیاتی ۱۰۰ پاره‌در

اوراق چکیچ

سیاسی عمله وکیولر جریده‌سی

مایی ۷ — ۱۹۲۵ مارت ۵

یوبازلرك صاریقلری یوباز زمره‌سنه بیاض کفن اولمالی! یوبازلریله، آغالریله، شیخلریله، خلیفه‌لریله، سلطانلریله برلکده قهراولسون دره بکلك! ارتجاعه ودره بکلکه قارشی مجادله ایچین: کویلولر «کوی مجلسلری» عمله‌لر «سندیقالر» اطرافنده تشکیلاتلانمالیدرلر!.

بویوك عمله قونغره‌سنك مساعی انجمنی

حفنده آقره عمله‌لر ی‌وه‌وشیور

مملکت داخلیسی

انگلیزلرك اوربانه‌یی ایتلاع قرقوسی

ثمیرلیست دولتلرك، شرقده‌کی مستعمل دولتلری اعلان ایتدیرمك ایچین، اوزه‌لری تطبیق ایتمکلری غایت بسیط براصول ولردر بالخاصه عثمانلی ایمپراطورلغنه قارشی انگلیزلر وروسلر وقتی، متحد وقدماء ایدیلرك فوقنده تهیجلر الده ایتمکلردر. بو طلسملی سیاست، الیومده قالان بیلمزلر متحدلرینی، سرکرده‌لرینی، پاره قوتیله اطماع ایتدکلری سوکره‌لر اغفال ایدیلمش اسلحه، مهمات ولوازی ویرمك، کندیلری عسیاله سوق ایتمکدن چکارلردی. وعسیاله ایتدیکلری سوداجرلرینك فائقه‌سنه حکومتك الکزه‌سنه مستولی اولدیغی واتحادلرك ایچندیلرلوقدیغی برصره‌ده دولتلری بالذات اتباع ایتمش اولدقلرندن استیلاسی دولتلرك ویاخود ملتلرك کیلیرلر. صاحته یردوست طوری طالیلرلی، مخالصانه (!) معاشه‌لرده بولونورلر. الك حیثیت قریبی، استقلالزده‌لغی تکیلاتلرلی قبول ایتمه‌ریورلر، تورلو تورلو امتیازلر قوپارتیرلردی.

اوزون عیاده‌لر و غدا کارلر یاسه الدیغندن کندیسیاسی استقلال سیاسه‌سنه مخالفتلی اساسلی برتصفیه‌یه تابع طوتگانی عتکشدیزده یکی برده‌در، کشاد ایتمی. آرتق سلم منعه‌لر واعتیادلرله کندیزدی مفید عد ایلیورلردی. اقتصادی، واجتماعه انکشافزی کوستدیرمن مالیه‌لری سخی، متعاقبی دین اولیه‌یله، یاپیلی ضرورتی یوزندن انقلاب عیاسه‌لری حس ایتمکدی. ایکی سنه‌دیری و استانبوله یوروك آه طرفه ایلرلیه‌مکده‌در. و یوزیوز اجرآت اقتصادیه، عسیاسی، کندیسی خلق کتله‌لرندن قوت آلمقده‌در.

و وضعیت قارشیسنده آناطولی مصطفی عسکریه ایریشمك موقی اولدیغندن ثمیرلیست، دوشونجه‌یه دالمشلری، حقده‌کی اورتاق، ملیت وقایتلرندن استفاده‌یه امکان بولیلیوردی. یالکز تورکیه‌ده دکل، شرقده‌کی تکمیل کرمی متار، اك اول سندن کلدیغجاب ایدن اك مهلك دشمنلری استیلاسی سرمایه‌دار دولتلر اولدیغی آرتق آکلامشدرلر. اولدرمکه مشهور حسی بر برلرینه قارشی دکل، ثمیرلیستلره قارشی کوکلیکدیر.

شرق حدودلرینده‌کی زنکین پترول حوضه‌سی یوسیونون فسه‌له ایسه‌ین انکلیزلره، اوصلو ولرداش مشتری بریرینه صالدیرمق امکانندن محروم قالنجه، تورکیایی طاقیه سوقلی ایچین، برکسلاح قالیوردی، اوده جمهوریت حکومتلك، دینی دولت ایدارت معاشلرندن منع ایتمی اولاسی ایچون سوردیلر اسلام، اعالینك تعصبی تحریکلرینه قارشی ایدی.

استانبولده ایدیی مرحله‌لرینك مساعی قانونی ایدیی کوزله آنتظام اغلی اوزره یاپلمقده و بوله قونغره تورکیا ایمپیرلرینك حقی آلمق ایچون ایلك ومهم بر خطوه‌در.

بوکون تورکیا ایمپیرلی اولمکه حکوم ایدن بوقانونك ماهیتی تامیله آکلاشیلمشدر. بو قانون حکومت جمهوریه‌نك ازمیر قونغره‌سنده‌کی وعدلرینه رغماً مع الاسف ایدیی ملکورمیه یاپیلمشدر. یالکز بر فاج کوز یاشلرینه بوز یکلرك ورلمه‌سیله اسیر ایدیمك برطرزده یاپیلمشدر.

بوقانون سنتم ایدلر تورکیا ایمپیرلرینك حتی حاضرده قوتیمك وحق مطالبی ایسته‌یه بیلمکدن شعورلرنده‌یی ظاهراً یاصامشلردر.

استانبولده‌کی قونغره آقره

کنیج جاهه‌سنده، بو سلاح ایله مجهز اولان شیخلرك، ایلری انکلیز شیاطینی طرفندن یکیدن قوتلاندرلمکده اولدقلری شاهده اولدقدن صوکره، بو شیخلر، انکلیزلرك اسلامیتی، شرق مظلومی جهالت وبوشقاق ایچینده بولدیغی برآت طرزده‌کی الاعیبی فرق ایتمیه‌مك قدر کور دکلدرلر. الك دنی وایکرنج سنت پرستلر وخائنلردر. هر ایکی احتیاجده، بو نوع مخلوقلری احضا ایتمك کره‌کدر. اوله حتی داعی وشاهد وخلیفه‌لر اورتاب ایتمدی. شیخلرك ودره بکلرك قوللرینك بیهاده چیقماسندن بر سیوبوزر. چونکه بو وقه دره بکلکك غایه اورمه‌دن زیاده‌لرینك خصوصنده مؤدی طاوراندن، زیاده‌لرینك ازمرك کوزلرینی آچمیوی، اخلاقه وخلیه حتاداتی حقنده تطبیق ایدیلن سیاسه‌یی شرق ولایتلرینی خراب کمدن مغلوبه‌دن، دها بیوك برشدتله تطبیق ایتمك حکومتی مجبور ایده‌جکدر.

بالذات انعالینك عسیاتی یاسه‌دیرمق خصوصنده کوستردیکی تهالك، یاپیلمدن خلق کتله‌لرینك، دره بکلك اسیر قیرینك قاتیه تقدیر ایلیندن علاقه‌دار اولدقلرینی کوستر مکده‌در. عله کوکیوسنی، وطنپرور کروهلك، حکومت ایقاع ایتمکه‌مده اولدیغی کوره‌لك، وسالطدن محروم ایدلدقری، یونون حربه طلب اکله‌مکده‌در. بوسیاسه‌لك اك مهمی شیخلرك وکیرك مالکه اولدقلری نامیه ویالخاصه دولتك ازلیلرینی واسع اولچیده، شوروشدن مسئول اولابلمه‌لری ایچینیدر، وسالکاه‌لر دوحال استعمالك ایصال ویوصول کوپلر دیوبالکز توزیع ایدیلمه‌در. اوراسی ویرمه‌لرینه‌لاقیدانه شرق ولایتلرنده‌ده انتظامك اعاده‌سته امکان یوقدر.

اوزون چکمیچ

غره‌و!

اسکیشهر شمندوفر فابریقه‌سنده یکرمی دقیقه غره‌و

اوله‌ده، رقابچ دقه بازدیغ وجهه بورا شمندوفر فابریقه‌سنده «ترب» آدلی برآلمان مدیر، وار. بینتدن، ایشی حرکاتندن، باخاصه آلمانیا عله حیاتندن تماماً تفاوتی ایدن بر آدام دائما ایشچیلر آزمکده وکندی ایشلر یاپمقده‌در.

بوقدر شکایتلری دیکدن صوکرا اولدیغدن سوکرا بر آدام خلقی طبیعی کوتلر کبدکه آرتدیرمیور.

ت کیم کانون ثانی ۳۴۱ استحقاقره ماهه بوردروللرمن جوقدن جیدیاشاده مدیریت عمومیه‌دن بورا وزمنه گلن ایدی، طوزاز وواغوناز شعبه‌لرینك بازاری وزمنه کاملی بش آیلق کون اولدیغی حالده فابریقه مدیریتی کندیلکندن (خلاف نظام) آمر کله جك اولدیغنی بوه جکزر دیبور.

حالبوکه، بوصورتك وزمنه کلن بارلك ۲۴ ساعت ظرفنده احصاب استحقاقه توزیعی نظامنامه ایجابلندندر. مسئله (ترب) سویه‌سیوده، مدیر، ایشچیلری اوزمنده بیوك بر حسن تأثیر بیراقمشدر.

بالکز فونغره‌ده بعض اوروشوق قوردقلی مفکوره‌لری تعمیمی دها تورکیه‌سی آل اتوریچ آچق طرفداری اولدقلرینی سویله‌مشلر، بوراده‌کی آرقاداشلرینه سلام کوندرمشلردر.

بوکون بو اوروشوق کونوه اتول ایتدم. خیر اولان شیلرك خیر دیه طلب ایتمك عاجزی طاقاتیه یکوز دایمك ایچ آه‌جدر صورت طوقاندم. اهم اوله بر طوقات که ایشچیلك آچیدی عیاده‌یی ساعه‌لرجه تأخیر ایتمیه‌یه‌جك برطوقات!.. مثلك فنه چاپلیشمق صحت ترجیح ایدرك ساعت سکیزی اوه ایلچ ایتك ایستیورلر. تورکیا جمهوریتندن یکه‌دیکز شیلر یاکز تورکیه‌جه‌در. شیلر یکچوق ایکن آه‌جدر. تکلیف یوی ایچی جمهوریتك تطبیق وباجرام کوشکی یزه‌ماجی کتیرمیك ایدی.. اینته شیدی‌یه‌قدر خیلری مخالفه اقدامکردن آه‌یه‌جدر مکافاتلردن برلسی!..

استانبولدن کیمسه اوروشمی دیمی آرقداشه آخر دوزده بیکی آرقداشی آتماق ایستمیه‌جکدر. بوصورتله تورکیا ایمپیرلی تحلیل ایدیلمکدن، حکومت، عن سعادتیری دیکه‌دکن سکره خیری بلا تردد قبول ایدمیکی ایدیمجدر.

۲۷ - ۲ - ۳۴۱ آقره عمله‌لردن

ع. ۰

مساعی قانونی

۵

مساعی مجلس عالیسی

۵ — لایحه اختلافی حل ایتك، هر نوع احتیاجلری بر طرف ایتك، هر درده دوا بولمق اوزره بر (مساعی مجلس عالیسی) تأسیس ایدیلیور. (ماده - ۸۹)

۲) وجدیتك تأمل خیالی بر شی اولدیغی تصدیق ایچون بونك ایچنه کیرلك کوردیکی ۵ ایدلر کوردیه صبور طوتولدیغی کوزدن کچیرلرسك کافیدر. (ماده - ۸۹)

هانکی ایشلره مساعی ایدیمکه کلنیه اولنرده شولردر:

۲) باطله تشبثرده سی شرائطه تعیین تدقیقات وتحریاته توقیق،

۲) ایش صاحبلری ایله ایشچیلر آراسنده سی مقاوله‌سندن دولایی چیقاجاق اختلافلر قارشیسنده باطله احتیاط تدبیرلرینی آخذ ایتك ویو اختلافلره متوسط صلحیه مداخله ایتمك،

۳) تورکیه‌ده وقاعاً جاریه‌ده شرائط عسیاتی حقنده طلبه‌لی تدقیقات وجوده کتیرمك،

۴) عمله‌لك احوال وشرائط اقتصادیه وحیاتیه‌سنك اصلاحی ایچون لایحه‌لر حاضرلامق،

۵) مساعی مجلسلرینك تطبیقه نظارت ایتك وصورت تطبیقه عائد نظامنامه‌لری تنظیم ایتمك،

۶) معاونت مقابله عمله جمعیتلرینك ویونلرك برلکلرینك وسندیقا لرینك عمله سیاوروله ویولوریانیه شرکتلرینك بیرلن معاملات نظارت ایتك ویونلرك ادارلرینی قونترول ایتك،

۷) عمله وستخدمین ایچون متقابل سیاورطه‌وتعاضد صندوقلری تشکیل ومذکور صندوقلره‌کدلك حل الصوم معاونت اجتماعیه مؤسسانه معاونت ونظارت ایتك.

سنه‌ده بر کره ۳ الی ۱۰ کون اجتماع ایدمیکی تعیین اولونان بو مجلس عالیلك یونون بولدیغی کوروب تعدیب ایتمه‌سی لازم قانونلر سه‌دینی ممکن کوروله‌یکندن بوو وظیفه‌لری شوریه تحدید ایدیور (ماده - ۹۰)

۱) ایش صاحبلریله عمله تراسنده‌کی مناسباته متعلق مرفوع مسائل تدقیق ومطالعه ایتك،

۲) سی و سیئت شرائطك حقنده تعایر تکلیف ایتك،

۲) عمله مسائله متعلق لایحه‌لر ایله آلمانیادن برقاریده عمله‌یه اوچ آیده الی غروش ویرلدیکنی وبوراده ایشچیلرك چوق پاره آلدیغنی بناءً علیه سیاعلرینی بیان ایدیور.

زوالی آدم! دها آلمانیالی کندی (بایدی ایکنجی صحیفه‌ك برنجی ستونده)

قابینه دوشدی

بر یو سفوتی عنوانیله قارشیلاورز. فقط بك قابنه‌سی متکدیکی انقلاب وتجدد حرکتنك قوانی اداره ایدیوردی. حالبوکه بتلاشی برایلك یلرع قالمسه سبب اولدقدن دها صدر بر تدبث تصور ایدیلمش. عله و ایش بوکون یزده اولدیغی کبی، یونونر بیلك حقدارلره، قورتولوشنه لیاق ایدیمسه، وسکورده یالکنده برچی جمله‌لر مثالی اولانلر توسیق دشکل بر جنایت ارتکاب ایتمی اوکورلر. و احیاناً قصی بکلك اقتدار مقامی اشغال ایتمی، کیوی خلق کتله‌لری ایچین یوولق بر فلاکت تشکیل ایدیوردی. آلمیجی تاولم ومتقاعس حیرلردن اکلاشیلمزه کوره، خلق فرقه‌سی اکثریتی - اوراق چکیچك تعی ایتمیدی کی - کتیچ عسیاتی وسیله‌سیله، شرقی ولایتلرنده دره بکلتلرینی ازمغه باشلامزدن دوره. ایتك تهلیکه‌دیر. و عرکاتی جاذبه آلیقلیدر. اهی بکله ایسه‌دیکی طرزده هادی برشکلده وقته‌سی تشکیل خصوصنده تطبیق سهله تدبیرله اکمنا ایتك ایسه‌دیکی بر یرلی قصه ترك ایتك دیکدر. بو قابینه‌لك دوره بکلك مسله‌سی جذری بر طرزده حل ایتمسی بکلنیور.

[1. Sayfa]
Fiyatı 100 paradır.

Orak Çekiç

Sayı: 7 [Haftalık] siyasi amele ve köylü gazetesi 5 Mart 1925

Yobazların sarıkları yobaz zümresine beyaz kefen olmalı! Yobazlarıyla, ağalarıyla, şeyhleriyle, halifeleriyle, sultanlarıyla birlikte kahrolsun derebeylik! İrticaa ve derebeyliğe karşı mücadele için: Köylüler "Köy Meclisleri" Ameleler "Sendikalar" etrafında teşkilâtlanmalıdırlar!

İngilizlerin oynattığı irtica kuklası

Emperyalist devletlerin, şarktaki müstakil devletleri inhilal ettirmek için, öteden beri tatbik ettikleri gayet basit bir usul vardır bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'na karşı İngilizler ve Ruslar bundan, müteaddid defalar, ümitlerinin fevkinde neticeler elde etmişlerdir. Bu tılsımları siyaset, ekalliyette kalan milletlerin müteneffizatını, sergerdelerini para kuvvetiyle ıtma ettirdikten sonra, icab eden esliha, mühimmat ve levazımı ellerine vererek, kendilerini isyana sevk etmekten ibarettir. Bu musanna[yapay] yangınları söndürmek gailesiyle hükümetin en ziyade meşgul olduğu ve endişeler içinde kıvrandığı bir sırada onları bizzat ika' etmiş olan istilacı devletlerin diplomatları gelirler. Sahte bir dost tavrı takınarak, halisane (!) müdahalelerde bulunurlar. En haysiyet kırıcı, istiklali zedeleyici tekliflerini kabul ettirirler, türlü türlü imtiyazlar kopartırlardı.

Uzun mücadeleler ve fedakârlıklar pahasına elde ettiğimiz siyasi istiklal sayesinde, mazinin esaslı bir tasfiyeye tabi tutulması memleketimizde yeni bir devre küşad etti. Artık sakim[yanlış] ananeler ve itiyatlarla kendimizi mukayyed addetmiyorduk. İktisadi ve içtimai inkişafımızı güçleştiren ananeleri – hatta menşe'leri din olsa bile – yıkmak zaruretini bütün inkılâb mücahidleri hissetmişti. İki seneden beri bu istikamette büyük adımlarla ilerlemekteyiz. Ve bu nevi icraatta iktidar makamı, geniş halk kitlelerinden kuvvet almaktadır.

Bu vaziyet karşısında Anadolu'ya müteallik hedeflerine erişmeye muvaffak olamayan emperyalistler, düşünceye dalmışlardı. Halktaki uyanıklık, milliyet rekabetlerinden istifadeye imkân bırakmıyordu. Yalnız Türkiye'de değil, şarktaki tekmil geri milletler, en evvel hakkından gelmek icab eden en mühlik[öldürücü] düşmanları istilacı sermayedar devletler olduğunu artık anlamıştırlar. Onlardaki milliyetçilik hissi birbirlerine karşı değil, emperyalistlere karşı keskinleşmiştir.

Şark hududumuzdaki zengin petrol havzasını büsbütün benimsemek isteyen İngilizlere, komşu ve kardeş milletleri birbirine saldırmak imkânından mahrum kalınca, Türkiye'yi gaileye sokmak için, bir tek silah kalıyordu, o da cumhuriyet hükümetinin, dini devlet işlerine müdahaleden men etmiş olmasını ileri sürerek İslam, ahalinin taassubunu tahrik etmek idi.

Genç hadisesinde, bu silah ile mücehhez olan şeyhlerin, ipleri İngiliz zabitleri tarafından çekilen kuklalar gibi hareket ettiklerine şahit olmaktayız. Bu şeyhler, İngilizlerin, İslamiyet'i, şark milletlerini cehalet ve uyuşukluk içinde tutmak için bir alet tarzında kullandığını fark etmeyecek kadar kör değilseler, en deni ve iğrenç menfaatperestler ve

hainlerdir. Her iki ihtimalde de bu nevi mahlûkları imha etmek gerektir. Evvelce aynı denaeti padişahlar ve halifeler irtikab etmişti. Şeyhlerin ve derebeylerin foyalarının meydana çıkmasından biz seviniyoruz. Çünkü bu vaka derebeyliğin tamamıyla ortadan kaldırılması hususunda müteredddid davranan zimamdarlarımızın[idareci] gözlerini açacak; hilafet ve halife hanedanı hakkında tatbik edilen muameleyi şark vilayetlerimizi haraca kesen mütegallibeye de, daha büyük bir şiddetle tatbik etmeye hükümeti mecbur edecektir.

Bizzat ahalinin isyanı bastırmak hususunda gösterdiği tehalük, çalışan halk kitlelerinin, derebeylik usullerinin ilgasıyla ne kadar yakından alakadar olduklarını göstermektedir. Amele ve köylü sınıfı, bu tufeyliler güruhunun mazarrat ika etmelerine medar olacak her türlü vesaitten mahrum edilmelerini, bütün azmiyle talep etmektedir. Bu vesaitin en mühimi şeyhlerin ve beylerin malik oldukları nahiye veya kaza hududlarıyla ölçülen vasi arazidir. Şurişten mesul olanlar tecziye edilir edilmez, bu malikâneler derhal istimlâk edilmeli ve yoksul köylü ve çobanlara tevzi edilmelidir. Arazi ve meralar parçalanmadıkça şark vilayetlerimizde intizamın idamesine imkân yoktur.
Orak Çekiç

Büyük amele kongresinin mesaî encümeni
Hakkında Ankara ameleleri ne düşünüyor

İstanbul'da işçi murahhaslarının Mesaî Kanununu işçi gözüyle tanzim etmek üzere yaptıkları büyük kongre Türkiye işçilerinin hakkını almak için ilk ve mühim bir hatvedir.

Bugün Türkiye işçilerini ölmeye mahkûm eden bu kanunun mahiyeti tamamıyla anlaşılmıştır. Bu kanun hükümet-i cumhuriyetin İzmir Kongresi'ndeki vaatlerine rağmen maalesef işçi mefkûresiyle yapılmamıştır. Bilâkis birkaç yüz patrona yüz binlerce Türk işçisini esir edecek bir tarzda yapılmıştır.

Bu kanunu tanzim edenler Türkiye işçilerinin hak uğrunda ölecek ve muhikk-i metalibini isteyecek kadar şuurlandığını hatırlayamamışlardır.

İstanbul'daki kongre Ankara işçileri üzerinde büyük bir hüsn-i tesir bırakmıştır

Yalnız kongrede bazı uyuşuk korkak mefkureliler .. daha Türkçe'si el avuç açmak taraftarı olduklarını söylemişler. Bu tabii buradaki arkadaşlar arasında aks-i tesir bırakmıştır.

Bugün bu uyuşuk mefkûre ukul etmiştir. Hakkımız olan şeyleri hakkımız diye talep etmekle hayatımızı kazanabileceğimiz, dilenmek ile alacağımız servet tokattır. Hem öyle bir tokat ki işçinin açtığı mücadeleyi senelerce tehir ettirebilecek bir tokat!.. Milletin fazla çalışmasını sıhhatine tercih ederek saat-i mesaîyi ona iblağ etmek istiyorlar. Türkiye Cumhuriyeti'nden beklediğimiz şeyler pek çok iken alacağımız mukafat bu mu idi? Cumhuriyetin tatil ve bayram günleri bize matem mi getirecek idi. İşte şimdiye kadar hakkımızı müdafaa etmediğimizden aldığımız mükâfatlardan bir kısmı?

İstanbul'dan gelecek üç murahhas arkadaşa Ankara'dan da iki arkadaş iltihak edecektir. Bu suretle Türkiye işçilerini temsil edeceklerdir. Hükümet, muhik metalibimizi dinledikten sonra hakkımızı bila-tereddüd kabul edeceğini ümid ederiz.

27-2-341
Ankara amelelerinden
'. K.

Grev!

Eskişehir Şimendifer Fabrikasında Yirmi Dakika Grev

Evvelce de birkaç defa yazdığım vechile bura şimendifer fabrikasında "trip" adlı bir Alman müdür var. Sanattan, işçi harekâtından, bilhassa Almanya amele hayatından tamamen tegafül eden bu adam daima işçiyi ezmekte ve keyfi işler yapmaktadır.

Bu kadar şikâyetleri dinleyen bir makam olduktan sonra bu adam zulmünü tabii günler geçtikçe artırıyor.

Nitekim Kânunusani 341 istihkakımıza aid bordrolarımız çoktan Haydarpaşa'da müdüriyet-i umumiyeden bura veznesine gelmiş idi. Tornaj ve vagonaj şubelerinin paraları vezneye geleli beş altı gün olmadığı halde fabrika müdürü: kendiliğinden (hilaf-ı nizam) emir gelecek öyle vereceğiz diyor.

Hâlbuki bu suretle vezneye gelen paraların 24 saat zarfında eshab-ı istihkaka tevzi nizamname icabatındandır. Mesele (trip) söyleniyor. Müdür, Almanya'da bir fabrikada ameleye üç ayda elli guruş verildiğini ve burada işçilerin çok para aldığını binaenaleyh sabretmelerini beyan ediyor.

Zavallı adam; daha Almanya'yı kendi

(*mabadı ikinci sahifenin birinci sütununda*)

Kabine düştü

Biz bu sukutu memnuniyetle karşılıyoruz. Fethi Bey kabinesi memleketteki inkılab ve teceddüd hareketinin tevakkufunu ifade ediyordu. Hâlbuki başlanmış bir işin yarım kalmasına sebep olmaktan daha muzır bir teşebbüs tasavvur edilemez. Hele bu iş bugün bizde olduğu gibi, bütün bir milletin mukadderatına, kurtuluşuna taalluk ederse, bu mefkûreye yaklaştırıcı hamlelere hail olanlar tavsifi müşkül bir cinayet irtikab etmiş olurlar. Bu itibarla Fethi Bey'in iktidar makamını işgal etmesi, geniş halk kitleleri için büyük bir felaket teşkil ediyordu.

Aldığımız na-tamam ve mütenakıs haberlerden anladığımıza göre, halk fırkası ekseriyeti – Orak Çekiç'in temenni ettiği gibi – genç isyanı vesilesiyle, şark vilayetlerimizde derebeylik ve irtica yılanını yalnız boğmak değil, yok etmek temayülündedir. Bu azimkarlığı candan alkışlarız. Fethi Bey'in istediği tarzda adi bir şekavet vakasını tenkil hususunda tatbiki mutad tedbirlerle iktifa etmek; mikroplu bir yarayı tefessühe terk etmek demektir. Yeni kabinenin derebeylik meselesini cezri bir tarzda halletmesini bekliyoruz.

Mesaî Kanunu

5

Mesaî Meclis-i Âlisi

5-Layiha ihtilafları halletmek, her nevi ihtiyaçları bertaraf etmek, her derde deva olmak üzere bir (mesaî meclis-i âlisi) tesis ettiriyor. (Madde – 89) Bu meclisin nasıl hayali bir şey olduğunu anlamak için bunun içine kimlerin girdiğini ne işler görmeye mecbur tutulduğunu gözden geçirivermek kâfidir. (Madde – 89):

Hangi işlere muavenet edeceğine gelince onlar da şunlardır:

1) Bilcümle teşebbüslerde say şeraitine temas eden tedkikat ve taharriyatta bulunmak;

2) İş sahipleri ile işçiler arasında say mukavelesinden dolayı çıkacak ihtilaflar karşısında bilcümle ihtiyat tedbirlerini ittihaz etmek ve bu ihtilaflara mutavassıt sıfatıyla

müdahale etmek;

3) Türkiye'de ve memalik-i ecnebiyede şerait-i mesaî hakkında mukayeseli tedkikat vücuda getirmek;

4) Amelenin ahval ve şerait-i iktisadiye ve hayatiyesinin ıslahı için layihalar hazırlamak;

5) Mesaî kanununun tatbikine nezaret etmek ve suret-i tatbikine aid nizamnameleri tanzim etmek;

6) Muavenet-i mütekabile amele cemiyetlerinin ve bunların birliklerinin ve sanayi cemiyetlerinin amele sigorta ve kooperatif şirketlerinin cereyan-ı muamelatına nezaret etmek ve bunların idarelerini kontrol etmek;

7) Amele ve müstahdemîn için mütekabil sigorta ve tekaüd sandıkları teşkil ve mezkur sandıklara ve kezalik alelumum muavenet-i içtimaiye müessesatına muavenet ve nezaret etmek.

Senede bir kere 3 ila 10 gün içtima edeceği tahmin olunan bu meclis-i âlinin bütün bu işleri görüp takip etmesi vaz-ı kanunlarca dahi mümkün görülmediğinden bu vazifeleri şöylece tahdid ediyor. (Madde – 90).

1) İş sahipleriyle amele arasındaki münasebata müteallik her nevi mesaîli tedkik ve mütalaa etmek;

2) Say ve maişet şeraitinin hakkında tedabir teklif etmek;

3) Amele mesaîline müteallik layihalar ile

Sahife: 2 Numara: 7 Orak Çekiç

[Mesaî Kanunu]

Amele kanunlarının tatbikatı hakkında neşriyatta bulunmak;

4) Vekil tarafından havale edilecek her mesaîleyi mütalaa ve tedkik etmek.

Hülasa:

Bu meclis-i âlinin işi yalnız bir rey vermek, iktisad vekâletinin bir uzvu olmaktır. Demek ki asıl bütün işler vekâlet tarafından deruhte ediliyor. Ameleyi bu işlerden en ziyade alakadar edenler şunlardır:

1) Patronlarla amele arasındaki ihtilaflara tavassut;

2) Amele cemiyet ve teşkilâtlarının üzerine kontrol;

3) Sigorta ve tekaüd teşkilâtları.

Demek ki evvela, amele patronlarla olacak mübarezelerinin kâffesinde ve daima karşısında mutavassıt sıfatıyla iktisad vekâleti, yani hükümeti bulacaktır. Şimdiye kadar hükümetin, bütün hükümetlerin patronlar tarafını iltizam ettiğini gördüğümüz ve ileride de böyle olacağını katiyen bildiğimiz için iktisad vekâletinin, hükümetin her meselede karşımıza çıktığını görmeyi asla arzu etmeyiz. Amele menfaati böyle temin olunamaz. Bu usul ameleyi ihraz ve istismara yarar. Amele menafiini temin edecek bir kanun, her şeyden evvel, müddet, asgari ücret, tazminat, teminat ve tekaüdiye meselelerinde amelenin dediklerini sarih olarak kabul etmelidir. Bu yüzden çıkacak ihtilaflar ekseriyeti amele mümessillerinden teşekkül edecek bir hakem heyetine havale olunmalıdır. Bundan gayri tavassutlar, araya girmesi amelenin zararına olur.

Amele cemiyet ve teşkilâtları üzerine kontrol meselesi de sırf amelenin ziyanına düşünülmüş, bu cemiyet ve teşkilâtların inkişafına engel olsun diye konulmuş bir madde-

dir. Bu kontrol hiçbir zaman burjuva sendikalarına ve tröstlerine karşı hükümetin vaz ettiği kontrolün derecesini geçmemelidir. Hele bu cemiyetleri (Muavenet-i mütekabile) sıfatıyla tahdid etmek amele teşkilâtlarına indirilmek istenilen en mühlik darbedir. Kanun sarih olarak "amele sendikalarını ve birliklerini" kabul ve tasdik etmelidir. Burjuvaların şimdiden her nevi sendikaları, birlikleri, bankaları, inhisarları istismar etmede hr; biz müdafaadan bile men edilmiş esirler haline mi getirilmek isteniliyor?

Amele için "sendika ve birlik" hakkı, mali ve beynelmilel mikyaslarında kabul olunmalıdır. Kontrol namıyla bu taazzu/taazzi ve inkişaf hakkı imha edilmemelidir.

Hükümet ameleye mahsus sigorta ve tekaüdiye işlerini üstüne almak istiyor. Ve sadece patronların külfetini kendi üstüne yükletmek, onları mesuliyetten kurtarmak istemektir. Hükümet bu ağır vazifeyi üstüne almakla hiçbir şey yapmamak istediğini, meseleyi eskisi gibi yüz üstü bırakmaktan başka bir çare düşünemediğini gösteriyor, demektir. Biz ihtar ediyoruz ki, bu pek tehlikeli bir yoldur. Bu kanun mutlaka amelenin sigorta ve tekaüdiyesini ciddi ve kati olarak halletmelidir. Esaslarını kabil-i tatbiki olarak ortaya dökmeli, amele ücretlerinden edilecek tevkifatı, patronların bunlara ilave edeceği miktarları, bütçenin ne kadar muavenet edeceğini sarih olarak tayin etmelidir. Her sene bütçeden (10) milyonu mütecaviz bir meblağ maaşat-ı zatiyeye yani memurların ve ailelerinin tekaüdiyesine gidiyor. İhtiyar amele ve müteveffalarının aileleri düşünülmüyor; aç ve sefil bırakılıyor sonra patronları mesuliyetten kurtarmak da isteniliyor. Böyle bir hale tahammül olunamaz. Buna adalet, müsavat, insaf namı verilemez. Cumhuriyetçi ve halkçı hükümeti bu hususta biraz da ameleyi düşünmelidir.

İrani [?]

Birinci sahifeden mabad

Memleketini bile öğrenememiş. Almanya amelesi çoktan şuurlanmış ve hakkını muhafazaya muvaffak olmuştu. Hoş, daha bir usta muavini olmak kabiliyetini haiz olmayanlar böyle koskoca bir fabrikanın müdüriyetine getirilir ise elbette netice böyle olur.

17 Şubat Salı günü, öğleden evvel, işçiye hala Kânunusani istihkakı verilmedi. Her şey mevcut yalnız ağanın keyfi böyle istiyor.

İşçilerin hepsi asabi. İzzet-i nefislerine vurulmak istenilen bu darbeye karşı cümlesi derin bir nefret duyuyor.

Öğleye yarım saat var. Yavaş yavaş şuurlanmaya başlayan bütün işçiler, işi bırakmışlar. Müdüriyet dairesine gidiyorlar. Vagonaj dairesinin önünde müthiş bir kalabalık var. Her sima ateşîn, her yumruk sıkılmış, herkes heyecan ve asabiyet içinde.

Şimdiye kadar bir mezaristan kadar sakin, sakit olan fabrikayı taze bir hayat sarsıyor.

Müdür (Trip) sararmış bir halde dairesinin önünde. Ağam – haydi yerinize iş alınız. Ben yazacak direksiyona telgrafla. Sonra sizi çok fena yapacaklar.

Umum – para, parrrra hak!

Müdür, titriyor. Ayaklanan bütün fabrika işçilerini karşısında gördükçe bir çocuk gibi bozuluyor.

Sesler – Kahrolsun zalim, yaşasın hak! Parrra:

İstihkak!

Şimdi dalkavukluk sinmiş, dalkavuklar kaçıyor. Ortalığa hâkim; şuurlu bir işçi kit-

lesi var!

Artık meçhul emri (?) beklemeye lüzum kalmadı.

Amelenin istihkakı derhal tevzi edildi. Yirmi dakikalık bir grev, Eskişehir şimendifer amelesinin zaferiyle neticelenmişti.

Ey şimendiferciler; işte siz böyle şuurlandıkça, birleştikçe zalimler her zaman önünüzde serfürû edeceklerdir. Timurlenk diyarında bu yeni hadise kalplerimizi çok güzel bir aşkla doldurdu. O aşk, ki bize hakk-ı hayat bahş edecektir.

Eskişehir: demirci Nafi Usta

Aydınlık Kütüphanesi

Bab-ı âlide Aydınlık Kütüphanesi açıldı. Amele arkadaşlarımız kendilerine faydalı bütün gazete ve kitapları burada bulabilirler.

Tersanede Feci bir Kaza

Bundan bir ay mukaddem inşaat-ı hadidiye fabrikasına merbut sarnıç fabrikasında müstahdem Mehmet Aziz usta Nusret mayın gemisinin bacasında çalışırken düşüyor. Kafası tam beyni üzerinden mühim surette yarılıyor. Fabrika tababetince müdavat-ı evveliyesi icra edilip Bahriye Merkez Hastahanesine sevk ediliyor. Hastahaneden iyi oluncaya kadar birkaç gün yatarsa her gün için yüz guruş ücret istiyorlar. Çalıştığının mükâfatı olan cüzi bir meblağı fırıncı ve bakkala yetiştirmekten aciz olan Mehmet Aziz düşünüyor. Bu parayı vermek ihtimali yok. Nevmîd, hayatı tehlikede olarak evine gidiyor. Bir muhterem cerrahın muavenetiyle 15 günde iyi olmaya yüz tutuyor. Fabrikaya geliyor, fabrikalar müdüriyetine müracaat ediyor. "Efendim bendeniz vazifede yaralandım. On beş günde evimde tedavi oldum. Lütfen bu on beş günlük yevmiyemin hiç olmaz ise nısfının verilmesi hususuna delalet buyurulmasını rica ederim." Müdür Bey bu istirham ve bu ricaya karşı "Ben sizi buraya konturat ile almadım. Binaenaleyh yevmiye falan verilemez" diyor. (Ya ölse idim?) – "Dört arşın kefen hakkın idi" cevabını alıyor. Bu milletin askeri hastahanesinin harekâtıyla müdür Bey'in idare-i kelamına siz münasip bir cevap veriniz!

Orak Çekiç – Bu hale verilecek cevap gazete sütununda değil sizin müttehid ve azimli bir teşkilât tarafında toplanmanızdadır. . . Birleşin!

Bilumum Sefain-i Ticariye Gemiciler ve Ateşçiler Cemiyeti

Garip bir kongre – Cemiyetin hesabatı – Selim Bey – Simsarlar belası – Temenni

Geçen hafta içinde, sefain-i ticariye Gemiciler ve Ateşçiler Cemiyeti'nin senelik kongresi akd edildi. Ve on ikisi asli, on ikisi de ihtiyat olmak üzere yirmi dört kişilik bir heyet-i idare intihab edildi. Yeni heyet-i idare hakkındaki fikrimizi, kongre hakkındaki intibalarımızı yazmadan evvel, deniz işçilerinden ve cemiyetin umumi vaziyetinden bahsetmek istiyoruz.

Bugün Türkiye'de – seyr ü sefain ve şirket-i hayriye müstesna – sefain-i ticariye ve ecnebiyede çalışan deniz işçilerinin miktarı on beş bin 15000 kadardır. Şüphe yok ki, bütün dünyada yaşayan her işçi gibi, bizim deniz işçileri de muhtelif sıkıntılar içerisindedir. Kurtuluşu ancak birleşmekte bulan şuurlu bazı arkadaşlar birkaç sene evvel, deniz işçileri cemiyeti tesis etmişlerdir. Bu cemiyet bu zamanlarda amele birliğine dahil olmuş ve Şakir Rasim'in amele birliğine yaptığı su-i kasd neticesi bu cemiyette infisah etmiştir. Şimdiki "sefain ticariye Gemiciler ve Ateşçiler Cemiyeti" henüz bir senelik bir hayata maliktir. Cüz-

danlı aza miktarı ancak 220 kişidir. Mukayyed olarak 700 azası vardır. 15000 işçi arasından ancak 700'ünün teşkilâta girmesi, diğerlerinin alakadar olmaması hiç şüphe yok ki çok acınacak bir vaziyettir. Kabahatin en büyüğü işçileri cemiyet etrafında toplamasını bilmeyen ve cemiyetin başında bulunan bazı beceriksiz adamlardadır. Cemiyetin katib-i umumisi, 45 lira maaşlı kalem efendisi Selim Bey isminde bir zattır. Amelemiz, böyle beylerin ve efendilerin işçi cemiyetlerini idare edemeyeceklerini artık anlamalıdırlar. Cemiyetin geçen hafta yapılan son kongresi de gayet garip bir tarzda icra edilmiştir. Bizim bildiğimiz, kongrelerde sabık heyet-i idarenin bir senelik faaliyeti anlatılır. Bütçe mevzu-ı bahs olur. Bunun etrafında münakaşat cereyan eder. Ve nihayet yeni heyet-i idare intihab edilir. Burada ise böyle olmadı. Sabık heyet-i idare hesap ermek lüzumunu hissetmediği gibi işçilerden, bunu soran da olmadı. Kongreden elde ettiğimiz netice şudur: cemiyet bu sene zarfında şayan-ı kayd hiçbir faaliyette bulunmamış yalnız bol bol para sarf etmiştir. Bir seneden beri cemiyetin katib-i umumiliğini yapan ve şimdiye kadar birkaç satır yazı yazmaktan başka hiçbir iş görmeyen ve görmeyecek olan Selim Bey'in bir lafı varmış: mesela, kendisine: "Selim Bey, şu işi şöyle yapalım." Diye bir şey teklif edilse cevaben: "Her şey yavaş yavaş olur. Her şey para ile olur." Dermiş. Dermiş ama, bin küsur lira sarf edilmesine rağmen ortada yapılmış hiçbir şey yoktur. Cemiyetin bir senelik varidat ve sarfiyatını ve burada ta'lik edilen sırlı bir kâğıttan okuyoruz:

10931 makbuzat
108159 muhtelif tertiplerde sarfiyat
1151 kasa mevcudu.

Ve görüyoruz ki, işçi, para vermek hususunu da ihmal etmemiş bilakis lüzumundan pek fazla masraf etmiştir. Paranın hesabı gayet muğlâktır. Ve ancak yukarıda görüldüğü üzere (muhtelif tertiplerde sarf edilmiştir) cümlesinden fazla bir şey izah edilmiyor. Bin küsûr lira nereye gitmiştir? Zavallı işçi arkadaşlarımızın dişlerinden, tırnaklarından artırdıkları paralar "muhtelif tertiplerde sarf" edilmek üzere verilmemiştir.

Uzun zamandan beri deniz işçilerinin başına bela kesilen bir (simsarlar) gailesi vardır.

Deniz işçileri cemiyetinin bir sene zarfında gemilere verdikleri işsiz taife miktarı simsarlara nazaran devede kulak kabilinden bir şeydir. Burada, bu simsarlığın önüne geçmek ihtikâra mani olmak, cemiyetin vazifesidir.

Deniz işçileri arkadaşlarımızın cemiyeti hakkında netice olarak şunu diyeceğiz: heyet-i idareye geçirecekleri kimseler kalem efendileri yerine inkılabçı ve amele işlerinden anlar arkadaşlardan olsun. Biz öyle zannediyoruz ki deniz işçilerinin teşkilâtı, diğer bütün amele teşkilâtlarından daha faal ve daha şuurlu olmalıdır. Çünkü gemici arkadaşlarımız dünyanın dört bir tarafına gidiyorlar. Bittabii oralarda işçilerin nasıl çalıştıklarını, nasıl cemiyetler vücuda getirdiklerini daha yakından tedkik ediyorlar. Çok yakında deniz işçileri sendikasının müttehid, kuvvetli ve iyi bir idare altında şuurlu bir teşkilât haline inkılab etmesini can ü gönülden temenni ederiz. . .

Âşârın Lağvı – mütegallibe ve köylü ne düşünüyor?

Diyarbakır muhabirimizden:

Aşarın lağvı bura kodamanlarını büyük bir harekete getirdi. Hepsi deniz üstün-

de oturuyor. Aşar lağv olunduğu takdirde hepsinin, bütün mütegallibenin, derebeyliklerin, murabahacıların menfaatleri dehşetli surette haleldar oluyor. Bir kere en büyük zararı artırılan arazi vergisinde hissediyor. Çünkü burada binlerle hatta on binlerle dönüm arazi sahibi insanlar var; bunlardan ciddi surette arazi vergisi istenecek olursa çoğu o ekilmeyen vasi arazi üzerinden mütegallip ellerini çekmeye mecbur olacaklardır. İleride demiryolları imal olundukça bu topraklarda hükümet nüfusu[nüfuzu olmalı] çoğalacak; köylülere tevzi edilecektir. İkinci darbeyi bu haram yiyici güruh, aşar ile beraber mültezimliğin de kalkmasından yiyor. Aşardan hükümetten ziyade mültezimler istifade ediyordu; bunu bilmeyen kalmamıştır, zannederim. Sonra murabahacıların, salmacıların göreceği ziyan, pek büyüktür. Çünkü aşar ve mültezimlik yüzünden köylünün elinden çıkan servet bu seneden itibaren tohumluk, yemeklik olarak elinde kalacak ve borçlanmaya olan ihtiyaç azalacak.

Tabii salmacı, faizci bundan memnun değil. Onlar memnun değil ama köylü memnun. Köylülerin en fakiri, en gerisi bile bunu anlıyor. Her kimle konuştumsa, hepsinin yüreği aşar üzerinde titriyor: "Efendi, söyle, diyorlar; hükümet cayıyor mu? Aşar kalkacak değil mi?"

Siz aşarın nasıl bir bela olduğunu bilmezsiniz. Yüzde on iki buçuktan yüzde otuza kadar çıkıyor. Ambara taşımak angaryası da caba. Bu yüzden köylünün istifadesi en aşağı yüzde yirmidir. Birçok da zahmet, tasarruf edebilecek, gittikçe salmacıya, murabahacıya ihtiyaç azalacak.

Köylünün büyük bir derdi bununla hallolunuyor. Fakat köylünün derdi bir değil ki. o biçarenin bin derdi var. Hükümetten beklediği en müstacel işlerden biri de Ziraat Bankası'nın sırf küçük köylüye para ikraz etmesidir. Bunun için (10) dönümden az ekin eken köylülerin kefaletiyle ve bunların teşkil edeceği "komiteler" vasıtasıyla ikrazat yapılmalıdır. "Orak Çekiç" bu hususta neşriyata başlasa köylüyü kendisiyle beraber bulacaktır.

İlhami

Arkadaşlara yardım! İkinci Ayvansaray Değirmeni grevinden sonra işe alınmayan arkadaşlar var! Patron (Kuzmatu) arkadaşları işe almaya mecburdur! Arkadaşlara yardım edelim.

Sahife: 3 Numara: 7 Orak Çekiç

Şeyh Said ne biçim eşkıyadır

- Arkadaş, son günlerde gazetelerde okuyoruz: (Genç)de, Hınıslı Şeyh Said ve 2000 kadar avanesi kıyam etmiş; hükümet onları tepelemek için tedbirler alıyormuş, üstlerine jandarma kuvvetleri gönderiyormuş, bunlar ne biçim eşkıyadır? Ne istiyorlar?

- Bunlar Kürdistan'ın derebeylerindendir. Cumhuriyet hükümetinin derebeyliği kaldıracağını biliyorlar. Hükümeti zayıf zannediyorlar, tali'lerini tecrübeye kalkışıyorlar. Kendilerince "şu cumhuriyeti şimdi yıkmazsak bir daha yıkamayacağız, fırsat bu fırsattır." Diyorlar.

- Peki ama cumhuriyet hükümetinin zayıf olduğunu nasıl anlıyorlar?

- Halkın memnuniyetsizliğinden, halk eskisi gibi fakir, sefil, aç. Her şey pahalı. Ekmek her yerde kıt. Mürteciler bundan istifade ediyor; gazeteleri halkın gözünden hükümeti düşürmeye çalışıyor: "Cumhuriyet Hükümeti hani sizi müreffeh edecekti?" diyorlar: "Onun düşündüğü yalnız vergi toplamak, varidatını çoğaltmak, sizi aç bırakıp kendi adamlarını,

memurlarını doyurmaktır. Bu Cumhuriyet Hükümeti ahlak, namus nedir, onu da bilmiyor, tanımıyor. Para toplamak için kerhaneleri, meyhaneleri, kumarhaneleri, rezalethaneleri serbest bırakıyor. Müslüman kızlarının bu rezalethanelerde erkeklerle beraber hora tepmelerine, her haltı yemelerine bir şey demiyor. . ." İşte kara kuvvet, hocalar memleketin her tarafında aylardan beri bu propagandayı yapıyorlar. Gazeteleri ne yazıyorsa onlar da camilerde, tekkelerde, kahvehanelerde, evlerde, tarlalarda halka onu söylüyorlar. Halkın, cahil ve aç bırakılmış köylünün, hiddetini tahrik ediyorlar. Şimdi o kadar cesaret alıyorlar·ki bir hoca Efendi meclisin içinde kalkıp bu müfsitliği tekrarlamaya bile cüret ediyor.

- Cesaret bulur ama ağzının payını da alıyor. Bir mebusun beş sütunluk nutku gazetelerde okuduk ya?

- Bu nutku köylülerin arasına kim yayacak? Propagandasını kim yapacak? "Biz Orak Çekiç'te" böyle hakikati ameleye anlatabiliyoruz, fakat beş altı milyon köylü doğruyu nasıl duyup anlayacak? Jandarma mı yoksa tahsildar mı gazeteleri alıp köy köy dolaşacak köylüye vaaz verecek? Çünkü köylünün gördüğü jandarma ile tahsildardır.

- İyi ama hocadan, molladan da köylünün bir fayda gördüğü var mı?

- Hoca da, molla da köylüyü soyar, fakat köylüye çektiği fakirlikten, zahmetten bahsediyor, köylü de her türlü insan gibi onları dinliyor. Sonra fukaranın son tesellisi din ile namustur, onları da hocalar tehlikede göstererek halkı adam akıllı korkutuyor, kendi taraflarına çekiyor.

- Peki, ama eskiden de fenalıklar vardı, hem de besbeterdi, o zaman hocalar ne diyorlardı?

- O zamanda kara kaplı kitabın başka bir sahifesini okuyorlardı: "Allah, diyorlardı" bu fani dünyada Müslüman kullarını imtihana çekiyor; onlara musibet, bela veriyor; ama ahirette cenneti ihsan edecek. Fani dünyanın bir mihnetine sabır ile şükr eden ahirette bin nimete nail olacak." Yahut kara kaplının daha başka bir sahifesini açıp okurlardı: "Müslümanlar namaz kılmıyor, sadaka zekât vermiyor, besmelesiz karılarla cima ediyor, bütün çocuklar besmelesiz doğuyor, onun için dünya bozuluyor." Derlerdi, bütün fenalıkları yine halka yükletirlerdi.

- E, sen ne dersin? Bunun sonu ne olacak?

Amele hakikati anlıyor. Bu kara kuvveti susturmak, Şeyh Saidleri tepelemek için kanını dökmekten bile çekinmez.

- Çok doğru, yalnız yazık ki hükümet amelenin en büyük, en hakiki inkılabçı kuvvet olduğunu anlamıyor, ameleyi çorbacılara, çelebilere, patronlara esir edecek kanunlar hazırlıyor.

- Arkadaş, kara kuvvet bizim de burjuvazinin de düşmanıdır, biz her şeyden evvel bu müşterek düşmanı yenmeliyiz; burjuvazi ile de ayrıca kozumuzu paylaşırız.

Stok Buğday, Un Meselesi

- Burjuva gazeteleri bir stok buğday meselesinden bahsediyorlar. Bu nasıl şeydir? Bir kete stok ne demektir?

-(Stok)tan benim anladığım "yedek mal"dır. Hükümet memlekette, pazarlarda buğdayın, unun az olduğunu görmüş, yedek olarak daima fazlaca buğday, un bulundurmak, kıtlığa mani olmak, ihtikârı da kaldırmak istiyormuş.

- Bu ne ala şey; bari iş yolunda gidiyor mu? Becereceği gibi mi?

- Benim anladığım bunun da altından çapanoğlu mu çıkacak?

- Neden?

- Diyorlar ki hükümet bu para ile doğrudan doğruya Avustralya'dan, Kanada'dan, Amerika'dan, hâsılı buğdayı bol ve ucuz memleketlerden mal getirtmek istiyormuş; ama,

- Bunun bir de aması mı var?

- Var; dinle: ama hükümet böyle ticaret işine karışırsa o zaman tüccar buğday, un alış verişinde çok gelir bulmayacak, siparişlerini azaltacak; yine memlekette az buğday olacak; ekmek eskisinden pahalı olacak!

- E, bunun çaresi?

- Bunun çaresini de buldular: hükümet tüccara diyor ki "ben sizin gelirinizi eksiltmek için değil işinizi kolaylaştırmak istiyorum.

Siz çok mal getirmiyorsunuz, ekmeğin fiyatı yükseliyor, işte size hazineden 500000 lira; beraber konuşalım, nasıl münasip görürseniz öyle yapalım. Ne siz ziyan edesiniz, ne de ekmek pahalansın.

Ne şiş yansın, ne kebap.

- Ne iyi şey bu, tüccar efendilerimiz buna karşı ne dediler?

- Tüccarın yüzü hemen güldü. Çok güzel, dediler; öyle ise bunun çaresi şudur: "Biz siparişleri yaparız. Paramız yetmediği vakit size poliçe çkrz, siz ödersiniz (yani hükümet öder):"

- İşte burada benim aklım karıştı. Demek ki hükümet tüccarın banka vazifesini görecek, öyle mi?

- Ha şunu anlayaydın!

- Bari faiz maiz bir şey alacak mı?

- O zaman bu faiz maiz de ekmeğe binmez mi?

- Demek ki işin neticesi şu: tüccar efendilerimize faizsiz (500) bin liralık kredi açmaktan ibaret. Öyle ise eskiden olduğu gibi yine kebap yanacak, şiş yağlanacak, desene.

Elif

Suallere Cevap

Geçen ki yazımda tramvaycı arkadaşlara bugünkü vaziyetlerinden kendilerinin kabahatli olduklarını söylemiş ve "Neden?" sualine muarız kalmıştım:

Arkadaşlar: evet kabahat tamamıyla sizdedir. Zira şimdiye kadar birçok teşkilâta girip çıkan sizler hiçbir zaman tam bir ittihad ile hareket edemediniz. İlk sosyalist fırkasının zamanında teşkilâta dâhil ancak doksan kişi olduğu halde yaptığınız grevle şirkete birçok şeyler kabul ettirmiştiniz. Bu muvaffakiyet üzerine bütün arkadaşlar fırkaya dâhil olmuştular. Fakat o vakte kadar amelenin ittihad edeceğine ihtimal vermeyen şirket bu vaziyet karşısında düşündü. Nihayet buna karşı bir çare buldu. O da sizi birbirinize düşürmektir. Maalesef itiraf edilmelidir ki; bunda da muvaffak olmuştur. İlk evvel içinizdeki zayıf kalpli arkadaşları bularak onlarla (sıyanet cemiyeti) teşkil etti. Ve yaptığınız grevi işte bu zavallı arkadaşlar çalışmak suretiyle bozdular. Lakin pek şayan-ı esef bir haldir ki grev hitam bulduğu zaman bütün arkadaşlar aralarındaki teşkilâtçı, şuurlu arkadaşlara selamı bile kestiler. Arkadaşlar bu vaziyetten müteessir oldular çalıştılar. Fakat maatteessüf hala aranızdaki arkadaşlardan birçokları depolarındaki patron yamaklarının adamı olmayı hakiki şuuruyla hareket eden amele arkadaşlarıyla beraber yürümeye tercih etmektedirler. Mil-

yon defa söylenilen [ittihaddan kuvvet doğar] hakikatini aranızda tahakkuk ettiremediniz.

Sabahın karanlığından gece yarılarına kadar tramva şirketinin kasalarını doldurmak için çalışan sizler menfaatinizin yardakçılık etmekte değil, şuurlu arkadaşlarınızın gösterdiği yolda yürümekte olduğunu da bilmelisiniz ve bilmelisiniz ki ne kadar şirkete aranmaya çalışan arkadaşlarınız varsa şirket tarafından bir vesile kapı dışarı edilmişlerdir. Bu gözle gören hakikatler meydanda iken hala hakkınızın binde birini isteyen metalib listesinin altına imzanızı koymak ve teşkilâta girmekten çekinmenize aklım ermiyor. Şimdi düşünelim kabahat kimdedir?

[*Gelecek hafta Şirket-i Hayriyeli arkadaşımın sualine cevap vereceğim.*]

22 Şubat 341
Şaban

Köylü ne yapmış?
"1" perdelik temsil

Sahne bir köy odasını gösterir. Muhtar ve köylüler oturmuş muhabbet ederlerken korucu içeri girer.

Korucu – Ağalar bir mebus gelmiş.

Umum – Buyursunlar.

[İçeri azametli birisi girer. Haziruna yarım ağızla selam verir.]

Muhtar ve köylüler – Hoş geldiniz. Nasılsınız, afiyette misiniz?

Mebus – (mağrurane) Ben iyi fakat siz hala uyuşuk bir vaziyettesiniz. Biz inkılab yaptık, sizi istibdaddan, zulmetten kurtardık. Lakin bir mebus köyünüze geliyor da ona lâzım gelen hürmette kusur ediyorsunuz. Müteessifim ve müteessirim.

Bir köylü – Kusurumuzu af ediniz; biz öyle şey, filan pek beceremeyiz de. Vallahi bey efendi geçen gün ziraat bankasından tarlayı rehin edip para alacaktım. İki ay sonra dediler. Hâlbuki şimdi para lâzım. Malum ya ekin zamanı.

Diğeri – Hükümette mazbataları mevcud iki yüz liram var. Bir türlü alamadım.

Bir diğeri – Geçen gün davarımı bir hırsız çaldı. Hırsızı bulduk. Fakat aldıran olmadı.

Üçüncü köylü – Aşardan kurtulacağız diyorlar. Acaba doğru mu?

Dördüncü köylü – Köyümüze ne için bir mekteb açılmıyor.

Beşinci köylü – Hem bizden maarif vergisini de aldılar. . .

Mebus – (Esneyerek) Yarın erken gideceğim. Bana bir yer hazırlayınız. Sabahleyin de erkenden uyandırınız. Hayvanıma iyi bakınız ha!

[Mebus bıyıklarını bükerek gider. Bir müddet sonra içeri telaşla yine korucu girer.]

Korucu – Şimdi kumandan paşa geldi.

Umum – Buyursunlar.

[Parlak üniformalı kumandan içeri girer. Hepsi ayağa kalkarlar.]

Kumandan – (Ayakta) Oturmaya hiç niyetim yok. Yarın M. . . köyünden T. . . köyüne bazı levazım nakledeceğiz. Sizden (15) araba isteriz.

Umum – Baş üstüne.

Kumandan – Çok yoruldum. Bana bir yer hazırlayınız. Biraz da kahvaltı askerlere de hayvanlara da bakınız.

Köylüler – Peki efendimiz.

[Kumandan bir iki köylüyle çıkar ve yine bir müddet sonra içeri kaymakam, jandarma bö-

lük kumandanı, mal müdürü girerler.]

Kaymakam – Beni iyi dinleyiniz. Uzun uzadiya laf edemem. Şimdi bize ve adamlarımıza, hayvanlarımıza güzelce yer hazırlayınız. Karnımız da aç ha! Hem bakın mal müdürü, yüzbaşı beyler neler söyleyecekler dinleyiniz. Yoksa hepinizi ıslatırım.

Yüzbaşı – Ne adamlar hala muamele-i resmiyeyi öğrenemediniz. Bir eşkıya zuhurunda jandarmaya yardım edeceksiniz. Civarınızda bir katil Mustafa türedi. Bunun on tane maiyeti var. Yarın sizin köyden yirmi silahlı isterim. Biz yerini göstereceğiz. Onları siz her halde tutacaksınız.

Köylüler – Baş üstüne.

Mal müdürü – Sizin epeyce verginiz bakayada kalmış. Böyle olmaz. Yarın bir tahsildar gelecek, bütün bakayayı temizleyeceksiniz.

Köylüler – Baş üstüne.

[Bunlar da çıkarlar ve bir köylü kalagozluk eder] [İçeri bir adam girer.]

Giren – (Hiddetle) Aşk olsun be herifler. Hükümetin bir memuru köyünüze geliyor da haberiniz yok. Çabuk bana ve hayvanıma yer gösteriniz. Hem sabah erkenden yol parasından ne kadar bakayanız var ise temizleyeceksiniz.

Muhtar – Demin mal müdürü de geldi.

Giren – Mal müdürü başka, ben başka. Ben muhasebe-i hususiyenin yol parası tahsildarıyım. Anladınız mı kalın kafalılar.

[Bu da korucu ile yatmaya gider ve akabinde içeri bir jandarma girer.]

Jandarma – Çabuk, karakol kumandanı Nazım onbaşının selamı var. On tane mahbusumuz var. Onlara ekmek vereceksiniz. Hem biraz da hayvanlarımıza arpa. Şey Aziz'in tütünü de kalmamış. Onbaşıya iki okka da sadeyağı vereceksiniz. Parasını verecek.

Köylüler – Baş üstüne.

[Hepsi, jandarma çıkarlar. Sahnede yalnız ak sakallı bir ihtiyar köylü kalır. İhtiyar yavaş yavaş sahnenin önüne doğru gelir. Ve ellerini yukarı kaldırır.]

İhtiyar – Yarabbi, köylünün efendiliği böyle mi? İşte mebusu, kumandanı, kaymakamı, mal müdürü ve hepsi. . . Daima verin diyorlar.

Verilen şeylerin ne suretle tedarik olunacağını hiç düşünen yok. (Güler) Biz efendiyiz ha! Buna efendilik değil esaret derler.

Köylü para verir, iane verir, angaraa koşar, harb yapar, ölür, sefil kalır. Fakat ona yine herkes kafa tutar. Yine de o, hiçbir şey yapmamıştır. Acaba yapan kim? Ey kanımız bahasına aldığımız cumhuriyet, bunlar senin senin cilvelerin mi?

- Perde iner -

Nafi

1000 abone isteriz.

Sahife: 4 Numara: 7 Orak Çekiç

Almanya'da Feci Bir Maden Kazası
150 Amelenin mahvına sebep oldu

(Dortmund) civarındaki maden ocaklarının birinde bir (Grizu gazı) iştiali olmuş ve 150 amele mahv olmuştur. İştial beş on dakika daha evvel olsaydı, yani gündüz takımını maden içinde yakalamış olsaydı. Feryatların adedi üç bini tecavüz edecekti.

Bu 150 amele her zaman olduğu gibi bu sefer de aç gözlü kapitalistlerin ihtiraslarının kurbanı olmuşlardır.

Madenin içinde (Grizu) gazının mevcudiyeti bir gün evvel madenin müdüriyetine bildirilmişti.

Fakat sermayedarların bütün düşüncesi az zamanda, az masrafla çok iş çıkarmak olduğu için zaman kaybetmek, ihtiyat ve emniyet tedbirleri almak işlerine gelmez. Ama bu yüzden yüzlerce binlerce amele mahvolacakmış. Bu onların umurlarında bile değildir.

Maden Grizu gazı ile dolu olduğu zaman, lağım patlatılmaz, kömürlerin kazmalarla çıkarılması lâzımdır. Fakat bu uzun zamana ve masrafa mütevakkıftır. İşte bu sebepten dolayıdır ki patronlar, yalnız kendi gelirlerini düşünerek, böyle cinayetlere sebep olurlar.

Bunda 19 sene evvel Fransa'da aynı ihmal yüzünden b ir madende iştial olmuş ve 1200 amele mahvolmuştu.

Ecnebi gazeteleri verdikleri haberlere göre, iştial günü, bütün şehir ahalisini derin bir yeis ve heyecan kaplamıştır. Ocakların etrafı adeta bir harb meydanına dönmüştür. Sedyeler, seyyar hastahaneler, tulumbalar mütemadiyen resm-i geçit yapmaktadırlar. Bedbaht amelenin aileleri, zevceleri, çocukları, ağlayarak, hıçkırarak, bu cinayetin sebebi olan kömür krallarına karşı lanetler yağdırarak ocakların etrafında dolaşmaktadırlar. Birçok maden ocaklarındaki ameleler kendiliklerinden tatil-i işgal etmişlerdir. Bütün kömür ocakları mıntıkasında yapılan mühim ...lerde maden ameleleri maden idaresinin mesuliyetini göstermişler, mesullerin tecziyesini istemişler, bundan sonra yedi saatten fazla çalışmamaya karar vermişlerdir.

Rayştag (Almanya mebusanı) komünist mebuslar, facianın sebeplerini anlamak üzere bir parlamento tahkik heyeti teşkilini teklif etmişlerdir. Fakat mebusanın burjuva yalancı sosyalistlerden mürekkep ekseriyeti bu teklifi reddetmiştir. Bunun yerine, kumpanyalara sadık mühendislerden mürekkep bir fenni komisyon teşkilini tercih etmişlerdir.

Sermaye uğruna mahvolan bu biçare amelelerin bazıları ölmezden evvelki halet-i ruhiyelerini, arzularını birkaç kelime ile tesbit etmişlerdir. Birisi şu cümleyi yazmış: [saat 11. artık yürümek için biz de mecal kalmadı] İçinde birçok cesetler bulunan bir çukurda bir kömür parçası üzerine tebeşirle yazılmış şu satırlar bulunmuştur: [Çarşamba gecesi. Hala yaşıyoruz. . . Mahvolduk. Daha iyi bir hayat için mücadele ediniz. Bizim katillerimiz olan kapitalistlerden intikamımızı alınız.]

Bu zavallı amelelerin, son demlerinde bile, arkadaşlarını vazifeye davet etmeyi unutmayacak derecede şuurlu ve yüksek kalpli arkadaşları görülüyor.

Bu 150 kurbanın felaketlerinde ailelerine yardım için bütün memleketlerin amele teşkilâtları bilhassa maden ameleleri heyet-i ittihadiyeleri muavenet listeleri açmışlardır. Beynelmilel büyük amele ailesinin bir cüzü olan Türkiye amelesinin de bu bedbaht arkadaşlarının matemzede ailelerini düşünerek bu beynelmilel muavenete – imkânı nisbetinde – iştirak etmesi her halde pek lâzım ve yüksek bir tesanüd hareketi olacaktır.

İngiliz Veliahdının Seyahati ve Amele Mebusunun Sözleri

Labor Parti (Mesaî Fırkası)nın sol cenah mebuslarından "Kirk Vod" avam kamarasında, İngiliz veliahdının cenubi Afrika ve Amerika'ya seyahati için verilen 13000 İngiliz lirasına ilaveten tekrar talep edilen 2000 lira münasebetiyle, hanedan kralına ve umumiyetle sermayedarlara karşı pek ateşîn beyanatta bulunmuştur.

Veliahd (Glaskov) şehrini ziyareti esnasında (Kirk Vod)u yemeğe davet etmişti. O

bu daveti reddederek bunun yerine veliahdı şehrin sefil amele mahallelerini beraberce gezmeye davet etmiştir. Ve bu daveti mebusan kürsüsünde tekrar ederek demiştir ki:

Ben arkadaşlarım veliahda, cenubi Amerika'da hatta Afrika vahşileri arasında bile tesadüf edilemeyen feci hayat, sahnelerini, insaniyet için birliğe olan yaşayış tarzını (Glaskov) şehrinin mahallelerinde göstermek istiyoruz. Amele hareketinin bazı reisleri iddia ediyorlar ki halk kral ailesini seviyor. Fakat ben zannetmiyorum. Ve bağırarak söylüyorum ki: amele sınıfının sefaletinden mesul olanlara lanet olsun! Amele sınıfı beni buraya yüzünüze karşı hakikati bağırmak ve günlerinizin sayılı olduğunu söylemek için göndermiştir.

Amele mebusu, nutkuna, ekseriyetin gürültü ve patırtısı hücum ve taarruzları ve reisin ihtarına rağmen nihayetine kadar devam etmiştir.

Kızıl Diplomat

Türkiye'de

(*Ankara muhabirimizden*)

Maşallah Doktor Beyime!

Ankara'da imalat-ı harbiye tüfek fabrikasında 118 numaralı Feyyaz arkadaş bundan üç gün mukaddem hastalanmış olmasından bir ay tedavi imalathane tabibi Yüzbaşı Osman Nuri Efendi'ye alelusul müracaat eder. Feyyaz arkadaşa kanının tahlili icab ettiğini ve bunun için de bir lira getirmesi cevabı veriliyor. Feyyaz arkadaş [Ankara İmalat-ı Harbiye Cemiyeti]nin hastalara muavenet sandığı şubesine müracaat eder. Sandık heyeti parayı tediye edecekse de sandık defterinden mahsubu icra edilmek üzere Doktor Osman Nuri Efendi'nin bir senet vermesi lâzım geldiğini kendisine tebliğ eder. Doktor Bey eczahanede diğer doktor Şevket ve Sıtkı Beyler mevcut bulunduğu halde [Hay sizin hasta kasanız da . . . batsın siz de batın] cümlesiyle gerek kasayı ve gerekse işçileri tahkire kadar ileri gider.

Vay beşeriyetin hadimi doktor beyimiz vay acaba bu işçiler orada olmazsa sen nereden ekmek yiyeceksin? Ancak o işçiler sayesinde maişetini temin edebildiğin halde onlara bu derece hakaret etmenize vicdanınız ? nasıl razı oldu?

İşçiler hakkında kalbinizde beslediğiniz şu his ve vicdanınıza pek büyük esefler ile mukabele ederiz. Fabrika doktorları işçilerin kanını bila-bedel tahlil etmeye mecburdurlar.

S. K.

Balya Kara Aydın Madenlerinde Çalışan Amelenin Feci Hali

Kasalar – Kürt Amelenin Şeyhi – Kürt Mezarlığı – Yunan Kaptanı – Mösyö Rali – Gelsin Papel – Mukaddes Saadet Gününü Ne Vakit Göreceğiz – Teşkilâtlanalım!

Evvelce ormanları ile şöhret veren on beş hanelik (Balya) şimdi kaymakamlık fakat; ormanların yerine mağaralarda can veren binlerce ölülerin mezar taşları, temiz hava yerine teneffüs edilen maden dumanı. Bu fenalıklara, patronların işkencelerine hatime çekecek biz işçiler o mukaddes saadet gününü ne vakit göreceğiz.

Eğer kendi halimize kalacak, bir takım patron yamaklarına el pençe divan duracak olur isek vay geldi başımıza bir an evvel ölmeli. Yoksa bizi öldürecekler, hem öyle bir surette ki hayvanlardan hayvan olanlarıyla bize gelecek.

Bunları güldürmemek için sağlam bir imanla teşkilâtlanalım. Yoksa zamanı geçiyor arkadaşlar.

Olan yolsuzlukları birçok arkadaşlarımız biliyor, bunlara netice verelim.

Her sene için adet kabilinden olarak teftişe gelen mühendis acaba vazifesini ta-

mamıyla ifa ediyor mu. Mağaranın faaliyeti hususunda hiçbir mahzur yoktur. Bir imza. . . Gelsin papel üç gün sonra bir vaka olmuş kimin umurunda kâğıtta imza var. . . Daha nelerim, nelerim. Bunlara göre de düşünelim.

Sözde Kürd, amelenin hamisi? olarak bir şeyh var. Şeyhin üstüne ne vazife? Her ay üç yüz papel geliyor, hane icarı yok, icabında arzu ettiği miktarda para veriliyor.

Acaba! O Kürtler Mezarlığı tabir edilen; patronların altında yatan amelelerin hakkı kimlerden sorulacak.

Bundan iki sene mukaddem altı kişiyi su bastı. İçlerinden sağ olarak bir kişi kurtarıldı. Mütebakisi öldü.

Ben öyle ümid ederim ki hükümet ile kumpanya iyi çarpışacak, hâlbuki sütten kıl çeker gibi hiç izi bile belli olmadı.

O feci kazadan kurtarılan (Yahya) ismindeki işçiyi hastahaneye götürdüler. Kırk sekiz saat kimseyi bırakmadılar. Lakin mühtedi Kokinos, Andireh, Hayri, beylerimiz mekik dokuyorlardı. Netice itibarıyla ne işitmek iyi?

Müstantik tahkikata geldiği zaman işçinin ifadesini alıyor. Kabahat doğrudan doğruya amele istinad ediliyor. Arkadaşlar sağlam bir amele imanı ile düşünelim. Bir insan bile bile kendini ölüme sürükler mi?

Hükümet neden müsamaha ediyor. Bunu bilmek lâzım gelmez mi?

Bu sene 3 Şubat Çarşamba günü akşamı mağarada patlatılan lağımlardan çıkan pis gaz bütün galerileri istila etti. Biçare amelelerin bir şeyden haberleri olmadan o havasızlık içinde mütemadi çalıştırılıyorlardı. Bu esnada bir tanesi gazın tesirinden bayılıp yerlere serildi ve bunu müteakip dört kişi birbirini takip etti. Ölüm halinde bulunan bu biçarelerin iş müddeti yetmediği için yukarı çıkarılmalarına müsaade edilmiyordu. Bunların çıkmalarına mümanaat eden çavuş tabir ettikleri şirketin sadık bendeleridir. Bu meyanda en ziyade nazar-ı dikkati celb eden 17 yaşında Mustafa namında bir çocuk idi. Dört saat o havasız pis gaz içerisinde can çekişerekten yeryüzüne çıkarıldı. İşini tamamen ifa edemediği için yevmiyesi kat edildi.

Bu cinayetler Fransız şirketi namıyla yaşayan, İtalyan maskesi altında icar-yı vazife eden Yunan kabinesi (Mösyö Rali)ye bağışlanacak mı?

Şimendifer Ameleleri
Mösyö (Yohim)in Marifetlerinden

Şark Demiryolları müdüriyetinin nazar-ı dikkatine vaziyet edeceğimiz bervechi ati hususatın gazetenizle ilanına tavassut buyurulmasını ameleliğin selameti namına rica ederim. Şöyle ki: Edirne imalathanesi müdürü Mösyö – Yohim – her gün her saat son derece külli masarif yapıyor. İş bu fevkalade masarifin varidatla tevazininde bittabi zararın çokluğundan dolayı işçi gündeliklerine – geçinmesi mümkün olacak derecede – zammiyat yapılamıyor. Mösyö – Yohim – in her dakika pürhiddet işçileri tahkir ve rencide etmesine artık tahammülümüz kalmadı. Binaenaleyh o dereceye geldik ki zilletle çalışmaktansa bir lokma ekmek için teseül etmeyi bile göze aldık. Feryadımızı işittirecek yeryüzünde sahib-i salahiyet ve sahib-i vicdan bir makamın bize iraesini muhterem gazetenizden beklerim. Maahazalık icab-ı halde beni davaya kıyam edeceğini bilerekten her zaman için isbata muktedir bulunduğum pek çok su-i istimalin zahire ihracına şühudun şahadetiyle dahi hazır bulunmaktayım.

Muhterem Enver arkadaş pek çok noksanı bulunan su-i istimalden uzun uzadıya

bahs etmemiştir. Ezcümle tereyağları ile yumurtalardan maada çuvallarla kavun, hindiler, kazlar, tavuklar, güvercinler, yağlı boyalı tablolar ve saire ve saire. . .

Bu kadar müthiş su-i istimali şirket müdirânı ve bilhassa şua'bat-ı idariye reisi ve muhasebe müdür-i umumiyesi Mösyö "Tosbof" haber almıyor mu? Günden güne tevali edilmekte olan iş bu zararların esbabını yegân yegân ta'did etmek için ciltlerle kitap şeklinde tab' edilmiş olsa yine kâfi gelmeyeceğinden icab-ı halde sorulacak suallerin hakiki cevaplarını şüphesiz ki itiraf etmekliğim tabii bulunduğundan ancak sabırsızlıkla amelenin selameti namına davet dakikalarına intizar etmekteyim.

Ahmet Zahid bin Baha

Tramvay Amelelerine

Arkadaşlar.

Birinci Beşiktaş faciası sizin için çok acı, çok kanlı bir gündü. Fakat bu feci vakanın bir de müsbet tarafı vardı ki o da bu fenalıktan bir hayır doğması yani bir cemiyet etrafında kuvvetle toplanmanıza sebebiyet vermesi idi. Siz kuvvetle teşkilâtlandınız ve amele düşmanları artık sizin yıkılmaz bir kuvvet olduğunuza kanaat getirmişlerdi. Fakat maalesef bugün siz cemiyetinize karşı gösterdiğiniz lakaydi ile düşmanlarınızın yüzünü güldürüyorsunuz.

Arif ve Serezli Mehmet Arkadaş

Yiyeceğin içeceğin fiyatları her gün yükseldiği, pahalılık her dakika arttığı halde siz tramvay ameleleri 99 guruştan 149 guruşa kadar yevmiye alıyorsunuz! Hepiniz yüksek faizle borç içerisinde yüzüyorsunuz! Vasati beş nüfus geçindiren siz tramvay işçileri günde ev kirası otuz guruş ve üç okka ekmekten başka bir şey alamıyorsunuz. Değil basma patiska için para hatta tuz, zeytin, peynir almak için bile gırtlağınıza kadar borca giriyorsunuz. Kira ile oturduğunuz evler ev değil, ahır, ahır değil bir dert yuvasıdır. Paydostan sonra eve istirahata değil bir gamhaneye gidiyorsunuz. Çünkü her hangi bir işçinin evinde ya verem-

den yatan bakımsız bir hasta ya sefalet acılarıyla inim inim inleyen biçareler vardır. Bunlar için şifa kapıları kapanmıştır. Yakacak kömür yoktur, ilaç parası yok. Yok. Yok. Yok.

Arkadaşlar!

Amele daima haklıdır. Haklı olanların hakkı teslim edilmelidir. Serezli Mehmet ve arkadaşları mutlaka işe alınmalıdır.

Altın Yıldız Terzihanesi
Veresiye taksitle elbise diker.
Merkezi: Beyoğlu Cadde-i Kebir Posta Sokağı köşesi numara 413 – telefon Beyoğlu 3687 şubesi: İstanbul Mahmut Paşa Handan Hanı numara 5.3-2-1 hazır elbise satış şubesi: Mahmut Paşa Havuzlu Han altında numara 4

EK – 2 SEYDAHMEDOV'un TKP TARİHİ'nden

2. III. Kongre Sonrası Parti

Partinin III. Kongresi'nden sonra olaylar hızla gelişti. Türkiye, gerici Kürt ayaklanmasıyla zor duruma düştü. Partinin tahminleri tümüyle doğru çıktı. Fethi Bey hükûmetinin politikası böyle bir ayaklanmayı kaçınılmaz kılmıştı.

Kürt ayaklanmasının zafer kazanması, Türk halkının verdiği millî kurtuluş savaşının tüm sonuçlarının mahvolup yok olması ve Türkiye'nin tümüyle emperyalistler tarafından boyunduruk altına alınması anlamına geliyordu.

Bundan başka gericilerin kazanmaları emperyalistlerin SSCB'ye karşı düzenleyecekleri askerî seferler için bir köprü başı konumuna dönüşmesi anlamına gelmekteydi. Parti kısa sürede durumu anlayarak Kürt ayaklanmasının karşı-devrimci karakterini doğru bir şekilde belirledi.

Türkiye Komünist Partisi gençliğine rağmen Bolşevik bir sınav verdi. Kürt ayaklanmasına kararlılıkla karşı çıkarak emekçi yığınları bu gerici ayaklanmayla mücadeleye davet etti. Türkiye Komünist Partisi aynı zamanda yığınlara ayaklanmanın gerçek nedenlerini de gösterdi.

Ayaklanmanın nedenleri şunlardı: Türk burjuvazisi Kürt bölgelerini acımasızca sömürdü, Kürt halkı ağır vergiler altında eziliyordu ve Türk memurların keyfî uygulamalarına tabi kalıyordu. Millî baskı, Kürt halkı üzerindeki kanunsuz uygulamalar ayaklanmanın temel nedenleriydi.

Ezilmiş, bilinçsiz ve aşağılanmış Kürt köylüsü içinde bulunduğu bu zor durumdan çıkış yolları ararken, onları kendi çıkarları için kullanmak amacıyla silâhlı bir ayaklanma örgütleyen Kürt beylerinin ve İngiliz emperyalizminin ajanlarının kollarına düştüler

Kürt ayaklanması Türk burjuvazisini endişelendirdi. Türk burjuvazisi devlet erkinin yönetimini İngiliz emperyalistlere ve ajanlarına bırakmak istemedi.

Türk burjuvazisi kararsız Fethi bey hükûmetinin yerine devlet erkinin başına enerjik ve kararlı İsmet Paşayı (şimdiki başbakanı) getirdi. İsmet Paşa hükûmeti büyük bir kararlılıkla Kürt isyanını bastırdı. Ancak aynı zamanda oluşan durumdan yararlanarak işçi sınıfının tüm örgütlerini kapattı, komünist basına göz dağı verdi, önde gelen komünistleri hapislere atttı. Komünist Parti ciddi bir darbe alıdı.

Parti illegale geçme konusunda hazırlıksızdı. Legal örgütlerin yanı sıra illegal örgütler oluşturulmamıştı. Partinin pek çok militanı Kemalist burjuvazinin Parti örgütlerini dağıtmaya cesaret edemeyeceğini sanıyordu.

Kemalist burjuvazinin gücü ve kararlılığı tam olarak değerlendirilememiş, Komünist Partisinin gücü ve etkisi abartılmıştı. Parti kadroları illegal çalışma için eğitilmemiş ve hazırlanmamışlardı. Bu durum Parti örgütlerinin dağıtılması sırasında Partide şaşkınlık yarattı, pek çoğu Kemalist terör sırasında, illegal koşullarda Parti çalışmalarını nasıl oturtacaklarını bilemediler. Bu hatalardan ders çıkartıldı ve Parti illegal koşullarda çalışmayı adım adım oturtmayı öğrendi.

Ülkede 1925 yılı ortalarında başlayan iktisadî gelişme artarak sürmeye devam etti. Kemalist burjuvazi Komünist Partisi'ne karşı yürüttüğü terörü de arttırdı.

Pek çok işçi, tutuklanan komünistlerin yakında serbest bırakılacaklarını düşünüyordu. Oysa burjuvazi Komünist Partisi'ni ortadan kaldırmaya karar vermişti. Tutuklanan komünistleri ve Parti militanlarını İstiklâl Mahkemelerinde yargıladı. Bu ise tutuklu yoldaşların başındaki büyük tehlikenin habercisiydi. Yönetici komünistler idam cezası tehdidi altındaydılar. Komünistlerin İstiklâl Mahkemelerinde yargılanmaları hâlâ Partiye yardım

eden ya da sempati duyan pek çok aydın üzerinde bezginlik yarattı. Partinin neşriyat işleri geçici olarak durduruldu. İstiklâl Mahkemesinin Ağustos 1925'te verdiği karar durumu daha da ağırlaştırdı.

Partideki Ağır Koşullar

Partideki ağır koşullar 11 Merkez Komitesi üyesinden 4'ünün tutuklanmasıyla daha da ağırlaştı. Bir tanesi çalışmalardan ayrıldı, iki üye ise yurt dışında bulunmaktaydı. Böylece Parti Merkez Komitesi'nin 11 üyesinden ülkede çalışan sadece 4 üyesi kaldı. Komünistler mahkemede cesur ve şerefli savaşçılar olarak davrandılar. Komünistlerin mahkemedeki tavırları dışarıdakileri yüreklendirdi. İşçilerin gözünde komünistlerin saygınlığını arttırdı. Pek çok işçi komünistlerin gerçekten cesur olduklarına ve işçi sınıfı mücadelesi için kendilerini feda etmeye hazır olduklarına inandı. Bu mahkeme genç Komünist Parti için çok büyük bir deneyim oldu. Yargılananlar komünizm bayrağını hep yüksekte tuttular. Mahkeme önde gelen 4 komünisti 15'er yıl hapis cezasına çarptırdı.

Bu dönemde dışarıda olan MK üyeleri sadece illegal koşullarda Partiyi yönetebilme yeteneğinden yoksun değil, aynı zamanda bir kısmı dönek ve provokatör çıkmıştır. Bir kısmı korktu ve bunları alçaklık, ümitsizlik ve şaşkınlık sardı.

Bu insanlar açık çalışma döneminde tesadüfen Partinin yönetim organlarına girmiş küçük burjuva aydınlardı.

Sert ve tehlikeli illegal çalışma koşulları, bunları Partiden uzaklaştırdı ve likidatörlüğü yaymaya itti. Komintern'in bu dönemdeki Türkiye tezlerinde bu durum - "1920-1927 yılları arasında Partinin Merkez Komitesi henüz üstlendiği görevleri yerine getirecek durumda değildi. MK, aktif üyelerinin mahkûm edilmeleri ve zorla hareketten uzaklaştırılmaları sebebiyle zayıflamıştı" denilerek dile getirilmektedir.

İstiklâl Mahkemelerinin verdiği ağır cezalar moral gücünü de terörize etmiş ve yıkmıştı...

Bezgin ve kırgın bir ruh hâli içindeki üyeler kendi pasifliklerini ve eylemsizliklerini haklı çıkartmak için ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumu Menşevikçe değerlendirerek likidasyoncu görüşler ileri sürdüler. Eğer bu dönemde Parti tamamen dağılmadıysa, bunu yerel örgütlerin ve komünist gençlik savaşçılarının aktif faaliyetlerinin verdiği desteğe borçluydu.

Görev başında kalan MK'nin dört üyesi de Partiyi yönetemediler. Parti neredeyse merkezî yönetimsiz kalmıştı. Ancak Partinin aktif çalışanları, orta ve alt halkalardaki yöneticiler Parti örgütlerinin ve aralarındaki bağlantıların yeniden canlandırılması işini, tutuklananlara ve ailelerine yardım işini üstlendiler ve ara verilen Parti çalışmalarını yeniden oturtmaya başladılar[105].

105. RGASPI, f. 532, op. 4, d. 392, s.1-22, 24a-110. Daktilo edilmiş kopya [Rusça].

EK-3 KOMİNTERN Mart 1925 – Mayıs 1926

II. Cilt'te verdiğimiz Komintern'in V. DünyaKongresi'ni izleyen süreç önemli değişikliklere sahne oldu ve Stalin ile Zinovyev-Kamenev grubu arasında ortaya çıkar görüş ayrılıkları 1926'da Zinovyev'in RKP(b) Politbürosu'ndan ve Komintern başkanlığından uzaklaştırılmasıyla sonuçlandı. Bu dönemdeki Komintern yapılanması ve işleyişi şöyleydi:

Bilindiği gibi Komintern'in V. DünyaKongresi burjuvazinin gücünün zayıfladığı, kapitalizmin son aşamasına yakınlaştığı görüşünden hareketle, ana görev olarak Komintern seksiyonlarını iktidar uğrunda devrimci savaşımı yönetecek duruma getirmek için, onları ideolojik, politik ve örgütsel bakımdan güçlendirme görevini belirledi. Bu görevden hareketle de komünist partilerinin "Bolşevikleşmesini", yani Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)'i örnek alarak, sıkı merkeziyetçi ve disiplinli duruma getirilmesini ilkesel amaç olarak saptadı. II. Cilt'te tam metnini verdiğimiz 7 Temmuz 1924'te kabul edilen *Komintern Tüzüğü*ne göre, her ülkede Komintern üyesi yalnız bir komünist partisi bulunabilir, sorunlar yalnız partinin yetkili organı ilgili konuda karar alıncaya kadar tartışılabilir. Yeni Tüzük KEYK'e seksiyonların merkez organları ve kongrelerinin kararlarını değiştirme ve iptal etme, seksiyon merkez organlarının mutlaka uyması gereken kararlar alma yetkisi veriyor, partilerin merkez organlarını yalnız kendi kongrelerine değil, KEYK'e de hesap vermekle yükümlü kılıyor, KEYK'e Komintern'e dâhil bütün partilerin programlarını onaylama veya onaylamama, Komintern Tüzüğü'nü ihlâl eden parti, grup ve hatta üyeleri ihraç etme hakkı veriyordu. Tüzüğün son bölümüne göre, üye partilerin MK'ları oturumlarının tutanaklarını ve çalışma raporlarını düzenli olarak KEYK'e göndermek zorundaydı.

Kongrece belirlenen KEYK'in 8 Temmuz 1924'te seçtiği ve 13 Temmuz günü KEYK IV. Genişletilmiş Plenumu'nca onaylanan *KEYK Prezidyumu*, 1924 ortalarına doğru ülkelere göre Daimi Komisyonlar oluşturmaya başladı. Komintern'e dâhil partilerin politikalarıyla ilgili karar tasarılarının hazırlanmasında bu komisyonlar, zamanla geçici komisyonlardan çok daha önemli duruma geldi.

V. Kongre'den sonra *KEYK Sekreterliği* kendi üyeleri arasından Sekreterlik Bürosu'nu seçti. Prezidyum olduğu gibi, Sekreterlik de, ülke veya bölgelere göre daimi komisyonlar oluşturmaya başladı.

V. Kongre'nin değerlendirmelerine karşın, kapitalist ülkelerin ekonomik ve politik bakımdan güçlenmesi, dolayısıyla devrimci savaşın başarı perspektifinin uzaklaşmaya başlaması, Komintern'i ve komünist partilerini politikalarını bu duruma göre ayarlamak zorunda bıraktı. 1926-1927'de *KEYK aparatı*nda çok önemli değişiklikler yapıldı. KEYK II. Teşkilât Danışma Toplantısı ve VI. Genişletilmiş Plenumu'nda alınan kararlar, üretim alanlarına göre, hücrelere ağırlık verme, partileri en başta sanayi işyerlerinde güçlendirme, bütün yığın örgütlerinde fraksiyonlara ağırlık kazandırma doğrultusunu getirdi. Bu da yönetim organlarında ve yönetici kadrolarda değişiklikleri gerektirdi. Bu arada KEYK bileşimi ve yetkilerinde, komünist partilerinin pratik çalışmaları üzerinde çok daha etkili olması için düzenli, planlı ve somut yönetim ön plana çıkarıldı. *KEYK Sekreterliği*'nin işlevlerinde ve kadrosunda da değişiklikler oldukça kapsamlıydı. Sekreterlik üyelerinin hayli artırılmasının yanı sıra, 24 Mart 1926'da KEYK Prezidyumu kararıyla 11 daimi seksiyon sekreterliği (daha sonra Lendersekreterlikleri) kuruldu. KEYK aparatındaki değişiklikler, komünist par-

tilerini Bolşevikleştirme görevinin bir başka yönü olan, *partilerde Komintern platformuna sıkıca bağlı kadroların, yönetimin çekirdeğini oluşturması ilkesini getirdi.* Aslında bu, 1926-1927 döneminde komünist partilerinin yönetimlerinden ve Komintern aparatından "Troçkist-Zinovyevci blok" taraftarlarının uzaklaştırılması demekti. KEYK VII. Plenumu'nda alınan bir kararla KEYK Başkanı kurumu kaldırılıp, yerine kolektif organ olan uluslararası sekreterlik (Politik Sekreterlik) getirildi. KEYK Teşkilâtlanma Bürosu kaldırıldı, işlevleri KEYK Prezidyumu'na ve KEYK Politik Sekreterliği'ne devredildi. Böylece teşkilât sorunlarıyla politik sorunların yönetimi, neredeyse bütünleşmiş oldu[106].

106. Rusça *Komintern'in Örgütsel Yapısı (1919-1943)* kitabından özetlenerek çevrilmiştir. Moskova ROSSPEN (Rusya Politik Ansiklopedisi) 1997.

EK-4 KRONOLOJİ Mart 1925 – Mayıs 1926

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Nisan 1925				
21 Mart-6		KEYK V. Plenumu Bolşevikleşme tezlerini kabul etti ve Troçkizme karşı mücadeleyi vurguladı		
6		Fas'taki savaşa karşı çağrı		
19				29 Ekim'in ulusal bayram olarak kabûlü
26			Hindenburg, Almanya cumhurbaşkanlığına seçilir	
27-29	XIV. Konferans: NEP Zirvesi. Stalin ile Zinovyev-Kamenev arasındaki ilk görüş ayrılıkları			
			Romanya KP "eski" MK üyelerinin (M. Pauker, Fabian, Stefanov, Dobrogeanu, Pastrescanu, Elena Filipovici, vd.) mahkemesi: Ağır cezalar	Toprakla ilgili Kadastro Yasası kabul edildi
Mayıs 1925				
3				Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatıldı.
				TKP ve TKGB üyelerinin tevkifatı
Haziran 1925				
29				Şeyh Sait ve 46 arkadaşı idam edildi
			Kanton'da yaylım ateş: 52 ölü. Kanton-Hongkong grev-boykotunun başlangıcı ve gerçek bir Sovyet iktidarı oluşturan grev komitelerinin ortaya çıkması	

Ağustos 1925				
13				TKP ve TKGB üyelerinin Ankara İstiklâl Mahkemesi'nce mahkûmiyeti
16			Küba Komünist Partisi kuruluş kongresi, Alejandro Barreiro'nun başkanlığında toplanır. İlk genel sekreteri, Kanarya Adalarından Jose Miguel Perez, eylül ayında ihraç edilecektir.	
Eylül 1925				
1	Politbüronun ültimatomu üzerine Troçki, Max Eastman'ın Lenin'in vasiyetini kendisinin anlattıkları üzerine yayınladığını inkâr eder			
			Rıza Han İran'da iktidarı ele geçirir ve işçi örgütlerine saldırır.	
Ekim 1925				
11				Kıyafet Kanunu kabul edildi
18-31	XIV. Kongre: Başını Zinovyev-Kamenev ikilisinin çektiği "yeni muhalefetin" yenilgisi			
Kasım 1925				
25				Şapka Kanunu kabul edildi
30				Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasıyla ilgili kanun kabul edildi

Aralık 1925				
16				Milletler Cemiyeti Musul'u Irak'a verdi
17				Sovyetler Birliği ile Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması imzalandı.
26				Uluslar arası saat ve takvimin kullanılması kabul edildi
Ocak 1926				
5	Molotov başkanlığında, Jdanov ve Kirov'un da bulundukları bir komisyon Leningrad'a gelir; yerel ve bölgesel aygıtta temizlik yapar. Çalışmaları şubat sonuna dek sürecektir.			
Şubat 1926				
12	Partinin Leningrad il başkanlığına Kirov getirilir			
17		KEYK VI. Plenumu: Zinovyev'in Komintern'deki konumlarını kaybetmeye başlaması		Medeni Kanun kabul edildi
Mart 1926				
1				Türk Ceza Kanunu kabul edildi
6-9	MK Plenumu: Troçki, Zinovyev ve Kamenev, birleşik muhalefetinin oluşumu			
24		KEYK Prezidyumu kararıyla 11 daimi seksiyon sekreterliği (daha sonra Lendersekreterlikleri) kuruldu		

Nisan 1926				
1				30 Ağustos'un Zafer Bayramı olarak kutlanması kabul edildi
11				İtalya'nın Antalya ve çevresindeki kimi illeri talep etmesi üzerine genel seferberlik ilân edildi
22				Borçlar Kanunu kabul edildi
Mayıs 1926				
4-12			İngiltere'de genel grevin yenilgisi	
14			Polonya Komünist Partisi, mücadele ettiği Mareşal Pilsudski'nin "faşist" Polonya hükümetine karşı bir tek cephe oluşturulması çağrısında bulunur	
18		Stalin Guomindang'ı "işçilerin ve köylülerin tek partisi" diye niteler.		
		Lenin Okulu'nun açılması		

AD DİZİNİ[1]
(Bazı Biyografik Notlarla)

Abdi Receb (Amele Teali Cemiyeti Kâtibi), 11, 12, 13, 15, 18, 19, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 90, 98, 170, 187, 205.
Abdullah, 29.
Abdullah (Komintern temsilcisi), 47.
Abdülhamid II (Cilt 1 ve 2), 74.
Abdülkadir Ziya (Ankara TKP Sekreter), 31, 176.
Abid Alimov (Cilt 1 ve 2), 57, 94, 95.
Ahmet (Ankaralı tütüncü), 36.
Ahmet Cevat (Emre) (Cilt 1 ve 2), 29, 36, 42, 44, 89, 107, 111, 153, 169, 170, 185.
Ahmet Şükrü, 18, 69.
Alejandro Barreiro, (1884 - 1937), Kübalı tütün işçisi, sendikacı. 1925'te Küba KP MK üyesi, Moskova'daki Profintern IV. Kongresi'nde Küba delegesi. Dönüşte Küba'ya girişine izin verilmeyince Meksika'ya yerleşti. Ocak 1930'da diğer yabancı komünistlerle birlikte Meksika'dan sınır dışı edildi. 238.
Ali Cevdet (Fahri, Baytar Cevdet, Baytar Ali Cevdet) (Cilt 1 ve 2), 7, 8, 18, 19, 27, 41, 46, 50, 59, 60, 61, 62, 67, 68, 69, 73, 80, 81, 86, 87, 108, 180, 184, 188.
Alimov, Bkz. Abid Alimov.
Ali Rasim (Adasal), 18, 19, 20, 176.
Anya, 94, 95.
Arif Feyzi, 64, 91.
Atasoy, Emel Seyhan (Cilt 2), 9, 181.
Aziz (Cilt 2), amele murahhası, 171.
Aziz, Bkz. Hüsamettin (Özdoğu).
Baytar Cevdet, Bkz. Ali Cevdet.
Bekir, 58.
Burhanettin, 18, 19, 91, 97.
Bursalı, Fatma (Cilt 2), 142.
Cahit (Cilt 2), TKGB yöneticisi, 192, 193.
Câzım (Giritli, TKGB üyesi), 34, 35, 98, 190.
Celal (Yalnız, Yalınız, Sakallı Celal) (Cilt 1), 36, 55.
Cemil Kamil (TKP Balya Sorumlusu, Makineci), 176
Cengiz, Halil Erdoğan, 19.
Çerkes Süleyman Efendi, 35.
Cevat, Bkz. Ahmet Cevat (Emre)
Danton, 22, 27.
Derviş, 172.
Dervişoğlu, Sinan, 9, 39, 181.
Dobrogeanu, Alexandru (1879-1937), babası Romanya'da sosyalizmin kurucusudur. Almanya'da mühendislik eğitimi gördü, Ploesti'de sosyalist parti içinde çalıştı ve sol kanadının 1920'de Komintern'e katılması yolunda mücadele etti. 1925'te 10 yıl hapse mahkûm edilince Rusya'ya geçti. Ülkeye geri dönüşünde tutuklandıysa da uluslar arası bir kampanya netices-

1. Ad Dizini'nde yer alan biyografilerde [yerliler ad-soyad, yabancılar soyad-ad] ağırlıklı olarak komünist ve işçi hareketiyle ilgili bilgilere yer verilmiş, bu bilgiler, esas itibariyle, *RGASPI [Rusya Devlet Siyasi Sosyal Tarih Arşivi]* ve *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1* belgelerinden; *Biographical Dictionary of the Comintern* (B. Lazitch - M. M. Drachkovitch), yeni, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş basım, Stanford, 1986; *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012; *Le Parti Bolchévique*, Pierre Broué, Paris, 1963; *Les bolchéviks par eux-mêmes*, Geoges Haupt ve Jean-Jacques Marie, Paris, 1969; *Histoire de l'Internationale Communiste (1919-1943)*, Pierre Broué, Paris, 1997;*Dictionnaire biographique de l'Internationale communiste en France, en Belgique, au Luxembourg, en Suisse et à Moscou (1919-1943)* Ed.: José GOTOVITCH ve Claude PENNETIER, gözden geçirilmiş 2. Baskı, Paris, 2010; *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Yavuz Aslan, Ankara, 1997 *Türkiye'de Sol Akımlar I (1908-1925)*, Mete Tunçay, İstanbul 2009 kitaplarından derlenmiştir. Bazı biyografik bilgileri I. Cilt'te verilmiş olanlar, adlarının yanında parantez içinde (Cilt 1) diye belirtilmiştir.

inde özgürlüğüne kavuştu. 1936'da SSCB'deki yargılamalar çerçevesinde tutuklandı ve ölüme mahkûm edildi, 237.
Eastman, Max 1883-1969), savaş karşıtı bir yazar olarak Rus Devrimi'ne ve özellikle Troçki'ye sempati duydu ve Troçkist muhalefeti maddi olarak destekledi. Ancak Troçki'nin Lenin'in Vasiyeti konusundaki tutumu üzerine komünizmden uzaklaştı, 238.
Ecvet, KUTV öğrencisi, 1925 sol muhalefet üyesi (Cilt 2) 94, 103.
Eczacı Vasıf, Bkz. Vasıf Onat.
Edhem Ruhi bey (Balkan gazetesi sahibi), 55, 56.
Edip (TKP Eskişehir, demiryolcu) (Cilt 1), 176.
Ekrem, 95.
Elektrikçi Nuri (Cilt 2), 7, 13, 15, 18, 19, 30, 31, 33, 34, 35, 61, 63, 70, 71, 90, 98, 205.
Elif (Orak Çekiç 7. sayı yazarı), 225.

Emin, 33.
Emine, 58.
Ethem Ruhi (Şirket-i Hayriye İşçilerinden). (Cilt 2), 207.
F. Akıya (Edirne İşçi Yurdu), 208.
Fabian David (1895-1937), Romanya KP MK üyesi olarak uzun yıllar cezaevinde yattı. SSCB'ye sığınmasının ardından 1937'de tutuklanarak tasfiye edildi, 207.
Fahrettin, 18, 19, 20, 171.
Fahri, Bkz. Ali Cevdet
Faik (İzmir Kasaba Hücresi, tesfiyeci), 84, 177.
Faik Usta (Topçu, Edirneli) (Cilt 2), 8, 14, 29, 33, 36, 42, 44, 48, 49, 70, 72, 87, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 109, 111, 145, 152, 166, 167, 176, 178.
Faruk (MK tarafından Samsun Tokat'a gönderildi), 177.
Faruk Asri, Bkz. Kâzım (Kip).
Fatma (Hasan Ali Ediz'in kız kardeşi), 13, 63, 64, 90.
Ferit, 64, 65, 66, 82, 83, 90.
Fethi (Okyar) (Cilt 2), 218, 233.
Fuvgin, 173.
Gavrilov, 180.
Ginsberg (Roland) (Cilt 1 ve 2), 76, 77, 78, 79.
Grabski, 25.
Hakkı, 33.
Hakkı, 171.
Hakkı (Küçük), 65, 179.
Hakkı (Amele Teali Cemiyeti Üyesi), 147.
Hakkı (Dr. Şefik Hüsnü'nün kardeşi), 150.
Halil Vedat, 99.
Halim, Bkz. Hasan Âli (Ediz)
Hamdi Şamilov (Cilt 1 ve 2), 37, 8, 29, 33, 36, 170, 172, 177, 178, 184.
Hamid Nafiz, 55.
Hamza, 31.
Hanri Barbüs (Humanité yazarı), 36.
Hasan, 171.
Hasan Ali (Ediz) (Halim), (Cilt 1 ve 2), 7, 8, 13, 18, 19, 26, 27, 28, 33, 46, 47, 48, 50, 54, 57, 59, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 72, 73, 76, 80, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 107, 136, 173, 174, 180, 184, 187, 188, 190.
Hayat (Voynova) (Cilt 1 ve 2), 91.
Hayati, 65, 66, 83.
Haydar (Tramvay İşçileri Cemiyeti), 207.
Haydar İsmail, 19, 20.
Haydar Nuri (Askeri Tıbbiye, TKGB üyesi), 90, 188, 190.
Haykins (Komintern takviyecisi), 49, 53, 54, 55, 108, 109, 111.
Hayri (Bağ Elemanı), 72, 105, 107, 108, 109, 111.
Herclet, Emile (1898-1942), Viyana'da tekstil işçisi olarak savaşa karşı mücadele yürüttü. Anarko-sendikalist konumlardan hızla komünizm saflarına geçti. 1923-1924'te Moskova'da bulundu ve komünist partisine üye oldu. Uzun yıllar Profintern Yürütme Komitesi'nde yer aldı, Uzakdoğu'da çalıştı. 1930'lu yıllarda siyasî faaliyetlerden uzaklaştı, 49.
Hikmet (Kıvılcımlı) (Doktor Hikmet) (Cilt 1 ve 2), 18, 19, 29, 31, 35, 90,

92, 187, 188, 190, 197.
Hikmet Adil, 95, 98.
Hindenburg (Almanya Cumhurbaşkanı), 237.
Hüsamettin (Özdoğu) (Aziz) (Cilt 2), 61, 95.
Hüseyin (Amele Teali Cemiyeti Üyesi), 147.
Hüseyin (Amele Teali Cemiyeti Genel Sekreteri), 206, 212.
Hüseyin Hilmi (İştirakçi) (Cilt 1 ve 2), 77
Hüsnü, 64, 90.
İbrahim, 83.
İbrahim (Edirneli Faik tarafından Edirne'ye yollanan), 177.
İbrahim Hilmi (Bursa'da Yoldaş gazetesi sahibi), 14, 15, 18, 19, 30, 33, 187.
İhsan (TKP İzmir, demiryolcu makinist), 84, 177.
İlhami (Diyarbakır Orak Çekiç 7. sayı yazarı), 223.
İnönü, İsmet, 42, 43, 143, 233
İsa, 13, 171.
İsmail (Bilen) (Marat, (Cilt 1 ve 2), 60, 61, 94, 95, 112, 114.
İsmail Hakkı (İzmir Kasaba Hücresi, tornacı), 18, 19, 20, 63, 66, 84, 85, 97, 177.
İsmail Hilmi, 176.
İsmail Hüsrev Tökin, (Cilt 1 ve 2), 29, 32, 36, 81, 165, 166, 170, 182, 185.
Jdanov, Andrey (1896-1948), burjuva kökenli bir aileden gelir; edebiyat ve tarih yüksek öğrenimi gördü. 1916'da Bolşeviklere katıldı, iç savaşta siyasi komiser olarak görev yaptı. 1923'ten itibaren Stalin ile birlikte hareket etti. Kirov'un ölümünden sonra Leningrad parti teşkilâtının başına geçti. 1940'lı yılların önde gelen SBKP yöneticisi.
Kalumenos (Beynelmilel İşçiler İttihadı), 78.
Kamanev (Cilt 1), 8, 235, 237, 238, 239.
Karaveris (Beynelmilel İşçiler İttihadı) (Cilt 2), 78.
Kâzım (Kip) (Vanlı Kâzım, Faruk Asri) (Cilt 1 ve 2) 29, 33, 36, 78.
Kâzım Nami, 55.
Kel Ali (İstiklal Mahkemesi Reisi), 14, 20.
Kerim Sadi (Ahmet Nevzat Cerrahlar, A. Cerrahoğlu) (Cilt 1 ve 2), 12, 169, 170, 178.
Kirov, Sergey (Cilt 1), 239.
Kitaigorodski (Cilt 1 ve 2), 142.
Kolarov, Vasil (Cilt 1 ve 2), 118, 180, 182.
Krimski, (Cilt 2) 83, 193.
Leman Hanım, (Şevket Süreyya Aydemir'in karısı) (Cilt 2), 34, 93.
Leman Hanım (Sadrettin Celal'in eşi), 18, 69, 70, 90, 93, 97.
Lenin, Vladimir İliç Ulyanov, (Cilt 1 ve 2), 22, 23, 27, 93, 141, 153, 172, 189, 203, 238.
Li Ya-U (Ş. S. Aydemir'in 1920 KUTV'dan arkadaşı), 198, 204.
Liebknect, Karl (Cilt 1), 189.
Luft (Komintern Viyana bağlantı elemanı), 179, 180.
Lütfü, 58.
Mahmut, Hemşinli (Cilt 1 ve 2), 29, 33, 42, 45, 48, 49, 70, 99, 100, 101, 103, 105, 107, 108, 111, 166, 167, 168, 170, 172, 179, 205.
Mahmut Esat (Bozkurt) (Cilt 2), 15.
Maks (Komintern Takviyecisi), 166, 167, 168, 169, 170, 179, 182, 185.
Maksimos, Serafim (Cilt 1), 77.
Marat, Bkz. İsmail (Bilen).
Marx, Karl (Cilt 1 ve 2), 23.
Mazhar, 99.
Mazlum, (Cilt 2), 89, 90, 101, 105, 150.
Mehmet, (Cilt 1) 22, 23.
Mehmet (Baytarzade, Baytar Mehmet) (Cilt 2), 8, 94, 95, 108, 170, 184.
Mehmet Ali (Giritli, Aydın Hücresi), 84.
Mehmet Ali (TKGB üyesi), 14, 34, 35, 95, 104, 107, 151, 190.
Mehmet Sâbit, 18, 19, 20.
Mensur Gaspirinski, 18, 19, 20.
Mesrur, (Cilt 1 ve 2), 170.
Meyerhold, 174.
Mirniy, S. (Cilt 2), 78, 111.
Molotov, Viaçeşlav Mihailoviç (Cilt 1), 239.
Muhiddin bey (Meslek Mecmuası sa-

hibi), 14, 107, 111, 153, 168.
Muhsin, 13, 90, 104, 151.
Muhsin Ertuğrul, 15, 55, 69, 92, 102, 106, 107, 111, 169, 170, 173, 179.
Mussolini Cilt 2), 181.
Mustafa, 13, 15, 18.
Mustafa (Börklüce) (Cilt 2), 36, 61, 62, 94, 108, 170, 171, 185.
Mustafa Ahmed, 19, 20.
Mustafa Kemal Paşa (Cilt 2), 25, 42, 43, 200.
Mustafa Suphi (Cilt 1 ve 223.
Mümtaz, [Dr. Mülâzım] (Cilt 1 ve 2), 18, 19, 27, 63, 90, 91, 92, 187, 188, 190.
Münire Hanım (Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın annesi), 111, 174, 178.
Nafi (Orak Çekiç 7. sayı yazarı), 227.
Nafi Usta (Eskişehir demirci, Orak Çekiç 7. sayı yazarı), 221.
Namık İsmail (Cilt 1), 55.
Nâzım Hikmet (Cilt 1 ve 2), 7, 13, 16, 18, 19, 26, 27, 28, 50, 59, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 76, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 94, 95, 98, 108, 112, 170, 173, 174, 184, 185, 188, 202, 203
Necip (TKGB yöneticisi), 192, 193.
Nermi, 55.
Neşati (Üster) (Cilt 2), 13, 18, 19, 42, 44, 54, 63, 81, 82, 90, 96, 187, 188, 190
Nevzat, Bkz. Kerim Sadi (Nevzat Cerrahlar).
Niko (Asimopulos) (Cilt 1 ve 2), 78.
Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu) (Cilt 1 ve 2), 13, 14, 18, 19, 20, 49, 77.
Nizami (Cilt 2), 55.
Numan Usta (Cilt 1), 106, 147.
Nureddin (Ankara muallimlerinden), 29, 37.
Nurettin (Kafkasya), 60.
Nuri, Bkz. Elektrikçi Nuri.
Nuri (Amele Teali Cemiyeti Merkez Heyeti üyesi), 187.
Nuri (Reşit Akif, ilkokul öğretmeni, Geçici TKP icra komitesi üyesi), 48, 49, 102, 104, 105, 106, 107, 170.
Nuri Esat, 55.
Nuri Haydar (Tıbbiyeden), 18, 19, 187.
Orhan, 95.
Orhan (Ş.Süreyya Aydemir'in oğlu), 34.
Osman, 171.
Osman (Cilt 2), 207.
Ömer Kâmil, 20.
Painlevé, Paul (1863-1933), Fransız siyaset adamı, 1917 ayaklanmaları sırasında hükûmet başkanı, 25.
Parvus, 86.
Pastrescanu (Romanya KP eski MK üyesi), 237.
Pauker Marcel (1901-1937), Rumen Yahudisi, hukuk doktoru. Romanya'da komünizmin ilk savunucularından, Rakovski'nin yakın dostu. İsviçre'de yine parti aktivisti Anna [Hannah] RABINOVITCH ile evlendi. Karı-koca 1922 Ekiminde yapılan Romanya KP II. Kongresi'nde MK üyesi oldular. Komintern IV. Kongresi'ne Romanya delegesi olarak katıldı. 1920'li yılların sonlarında SSCB'ye sığındı ve Kızıl Ordu'da istihbaratçı olarak çalıştı. 26 Mart 1938'de tutuklandı, 29 Temmuz'da mahkûm ve 16 Ağustos'ta infaz edildi. 17 Ekim 1957'de itibarı iade edildi, 237.
Pavel Harasov (Ş. S. Aydemir'in 1920 KUTV'dan arkadaşı), 198, 199, 204.
Perez, José Miguel (1896-1936), Kanarya Adaları'nda doğdu. Havana'da öğretmenlik yaptı. Küba KP kuruluş kongresinde genel sekreter seçilmesi üzerine yabancı olduğu gerekçesiyle sınır dışı edildi, 239.
Petrov (Cilt 2), 20, 45, 59, 79, 80, 86, 103.
Peyami (ressam), 13.
Radek, Karl (Cilt 1), 198.
Ragıp (Dr. Fikret), 14, 30, 37, 48, 49, 54, 63, 64, 65, 70, 82, 83, 88, 93, 95, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 111, 137, 145, 149, 150, 151, 152, 155, 170, 176, 190, 191, 192.
Ragıp (Aydın Hücresi, zanaatkar), 84.
Rahmi, 171.
Raşid, 95.

Refik (Ankara Ziraat Mektebi makinist muallimi), 36.
Refik İsmail, (Cilt 2), 205, 206, 212.
Rıza Han (Cilt 2), 238.
Robespierre, 22, 27.
Roland, Bkz. Ginsberg.
Sabri, 64, 65, 76, 84, 85, 170, 172.
Sadık (Aydın Hücresi, Marangoz), 84.
Sadi Bey (Amele Teali Cemiyeti yöneticisi), 205, 206.
Sadrettin Celal (Antel) (Orhan) (Cilt 1 ve 2), 7, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 33, 49, 55, 77, 90, 168, 170, 187.
Sadri (Sabri, Hayri), 49, 68.
Sadri İsmail, 18, 27.
Saffet (Arıkan) (Eski Bakan, CHP Genel Sekreteri), 200.
Safter [Dinç] (İzmir Kasaba Hücresi, Pulanyacı), 84.
Safvet (TKGB yöneticiliğine atandı), 192, 193.
Said, 86.
Said Mesut, 13, 15, 18, 19, 20.
Sait (Hüseyin Sait) (Gazibey, Gazi), (Cilt 1 ve 2) 33, 36, 42, 45, 61, 62, 81, 94, 108, 111, 178, 179, 185.
Salih (Hacıoğlu), (Cilt 1 ve 2) 29, 31, 32, 105, 108, 111, 112, 146, 149, 166, 167, 176, 179, 207.
Salim (Cilt 2), 94.
Sami (ressam), 13.
Sâmih [Salih, Salah] (Sanâyi-i Nefise), 18, 19, 49, 63, 90, 188, 190.
Sarı Mustafa, Bkz. Mustafa (Börklüce).
Sedat [Nusret], 60, 63, 64, 65, 67, 68, 81, 83, 89, 90, 96, 97, 149, 150, 151, 152, 153, 176, 192, 194.
Selahattin (Batu), 18, 20.
Selahattin, 19, 93.
Selami (Cilt 2), 99, 193.
Selim, KUTV öğrencisi, 276.
Server Hayrettin (Cilt 2), 109.
Seydahmedov, (Cilt 2), 233.
Seyfettin (Seyfi, Atıf), 29, 176, 178.
Seyfullah (TKGB üyesi), 47, 48.
Stalin Yosif Visariyonoviç Çugaşvili, (Cilt 1 ve 2) 7, 8, 200, 235, 237, 240.
Stefanov (Romanya KP eski MK üyesi), 237.
Sûdi Bey (Cilt 2), 12.
Suphi (Telgrafçı, Ankara Halk İştirakiyun), 172.
Süleyman Neşati, Bkz. Neşati.
Süleyman Nuri (Cilt 1 ve 2), 7, 76, 77
Süleyman Sırrı Bey (Nafia Vekili), 12.
Şaban (Amele Teali Cemiyeti Üyesi), 147.
Şaban (Orak Çekiç 7. Sayı yazarı), 226.
Şadi, 171.
Şakir (Cilt 2), 61, 95.
Şakir (Türkiye Sosyalist Fırkası Başkanı), 77.
Şazelni, 166.
Şamil, Bkz. Hamdi (Şamilov)
Şamilov,Bkz. Hamdi (Şamilov).
Şefik Hüsnü (Değmer) (Doktor, H. Baydour, O. Masdar, Keramet, Sabiha), (Cilt 1 ve 2) 7, 8, 11, 15, 18, 19, 23, 25, 26, 27, 28, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 89, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 108, 109, 111, 117, 135, 136, 139, 142, 150, 155, 161, 165, 166, 168, 170, 174, 175, 178, 179, 180, 184, 185, 188.
Şehzade Nuri, 63.
Şerafettin (Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kardeşi), 33.
Şevket, 27, 30, 31, 32, 90, 91, 170.
Şevket Süreyya (Aydemir) (Lütfi, Lütfiye) (Cilt 1 ve 2), 7, 8, 13, 14, 18, 19, 33, 34, 35, 49, 69, 91, 165, 187, 198, 201, 202, 203, 204.
Şevki (Amele Teali Cemiyeti azası), 19, 90, 188, 190.
Şevki (İzmir, Kurye), 84, 172.
Şevki yoldaş (Aydınlık Kütüphanesi satış memuru), 13, 15, 18, 30, 31, 33, 34, 35, 170, 187.
Şeyh Sait (Cilt 2), 8, 156, 188, 215, 223, 224, 237.
Şinasi, (Cilt 2) 65, 66, 90.
Şükrü, 83.
Şükrü Şakir, 19, 20.
Tahir, 91.
Tahsin (Trabzon, eski KUTV talebesi), 171, 177.
Tekin, Bkz. İsmail Hüsrev (Tökin)
Tevfik (Doktor), 55.

Toprak, Zafer (Cilt 2), 13.
Troçki, (Cilt 1 ve 2) 8, 198, 238, 239.
Tsankov (Cilt 2), 25.
Tunalı Hilmi, 11.
Turyakivlof, 173, 174.
Üzeyir (Cilt 2), 206, 207.
Vâlâ Nurettin (Cilt 1 ve 2), 29, 36, 60, 61, 72, 73, 81, 83, 86, 87, 94, 95, 102, 108, 109, 111, 153, 165, 169, 170, 182, 185, 198.
Vanlı Kâzım, Bkz. Kâzım (Kip).
Vasıf Onat [Eczacı] (Cilt 1), 13, 18, 19, 30, 31, 34, 35, 49, 90, 171, 187, 188, 190.
Vasilyev, (Cilt 2) 23, 79, 87, 88, 95, 103, 118, 180, 184..
Vedat Nedim (Tör), (Cilt 1 ve 2) 7, 8, 14, 15, 16, 29, 31, 32, 33, 36, 37, 42, 44, 48, 49, 53, 54, 55, 57, 58, 60, 61, 62, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 77, 81, 82, 86, 89, 93, 95, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 108, 109, 111, 112, 139, 144, 150, 151, 152, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 175, 176, 178, 179, 180, 182, 184, 185, 205.
Vehbi, 55.
Waletski [Walecki], 183
Yaşar Nezihe Hanım (şair), 13, 15, 58, 93, 97.
Yunus Nadi (Cilt 2), 167, 168.
Yusuf [Ahmed] (Cilt 2), 176.
Zahariadis/Zaharyadis İlya (Dimitriyeviç) (Cilt 1 ve 2) 78.
Zehra Hanım (Hasan Ali Ediz'in küçük kız kardeşi), 13, 64, 91.
Zeki (Kırım), 60, 66.
Zinovyev, (Cilt 1 ve 2), 8, 72, 79, 198, 235, 237, 238, 239.
Ziya (Cilt 2), 111, 171.
Ziya Gevher (Etili) (Hakimiyetî Milliye yazarı), 37, 38.

İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN (Aydınlık Çevresi) TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE 1919-1926

Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan Mayıs 1926'da Viyana Konferansı'na kadar geçen dönemi ele aldığımız III. Cildin ana temasını ağır cezaların verilmesiyle sonuçlanan muhakeme sürecini ve TKP'nin yeni duruma ayak uydurma çabaları oluşturuyor.

Tevkifatın başladığı Mayıs 1925'ten itibaren TKP yönetimi üç başlı gibidir: Bir yanda tüm süreci yönetmeye ve çalışmaları eşgüdümlü kılmaya çalışan Mayıs ile Ekim ortaları arasında Berlin'de bulunan ve Fahri [Baytar Cevdet] ile birlikte çalışan Dr. Şefik Hüsnü, diğer yanda memlekette Vedat Nedim ve onun çevresinde oluşturmaya çalıştığı yeni merkez ve nihayet üçüncü yanda Moskova'da bulunan Doğu Seksiyonu ve Türkiye'deki gençlik çalışmasına yön veren Halim [Hasan Âli].

TKP, teşkilâtlı yapısının böylesine dağıldığı koşullarda, Doğu Seksiyonu'nun yönlendirmesiyle Program çalışmalarına da ağırlıklı bir yer veriyor. Daha sadeleştirilmiş bir hali Mayıs 1926'daki Viyana Konferansı'nda Eylem Programı olarak kabul edilecek bu çalışma sürecinde Doğu Seksiyonu'ndan gelen eleştirilerin başında Kemalist hükûmetin devrimci adımlarının TKP tarafından desteklenceğinin açıkça beyan edilmesi gereği geliyor. Aynı bakış KEYK Aralık 1925 toplantısına sunulan Sekretarya raporunda da yer alıyor.

Dr. Şefik Hüsnü'nün, ardından da Fahri'nin [Baytar Cevdet] 1925 son çeyreğinde Moskova'ya gelmesiyle birlikte, yeni teşkilâtlanma modeli, siyasî büronun Moskova'da olması, onun dolaysız direktifleriyle memlekette bir idari yapının kurulması biçiminde ortaya konuyor. Ancak bu model de yürümeyecektir; daha 1925 sonunda TKP'nin reorganizasyonu için bir konferansın toplanması önce Rusya'da öngörülüyorsa da, kimi ertelemelerden sonra ancak Viyana'da gerçekleşebiliyor.

1926 yılının ilk yarısı, TKP faaliyeti bakımından esas itibariyle Parti Aktifi Konferansı'nın, yani Viyana Konferansı'nın hazırlıklarıyla geçiyor. Memleket açısından temsilî ve geniş katılımlı olması öngörülen bu Konferans o sıralarda İtalya ile doğan gerginlik nedeniyle ilân edilen seferberliğin doğurduğu hareket kısıtlaması nedeniyle memleketten çok sınırlı bir katılım ile gerçekleşebiliyor.

Bu cildin sonunda da TKGB ve KUTV ile ilgili bölümler yer alıyor. Ekler kısmında Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra yayınlanmış Orak Çekiç'in 7. sayısının tamamını, Komintern'de bu dönemde meydana gelen gelişmeleri ve yine bu döneme ilişkin Kronoloji'yi sunuyoruz.

İKG'den TKP'ye 1919-1926, TÜSTAV Yayınları'ndan daha önce çıkmış Sinan Dervişoğlu'nun TKP 1926 Viyana Konferansı ve 1926-1927 TKP MK Tutanakları Büyük Kırılma çalışmalarıyla bütünleniyor. Bu dönemin faaliyetlerinin ve yöneticilerin bir bütün olarak yargılanması ile ilgili olarak ise Sosyal Tarih Yayınları'ndan Emel Seyhan Atasoy'un 1928 TKP Davası adlı çalışmasına bakmak gerekiyor.

ISBN 978-605-4513-14-7
9 786054 513147